

Педагогічний Вісник

2023
№2

КОМПЕНСАТОРНА ОСВІТА ЧЕРКАЩИНИ:
соціально-педагогічний аспект

Спецвипуск

Форми компенсаторної освіти учнів

Форми компенсаторної освіти педагогів

Засновник журналу:
**Черкаський обласний інститут
 післядипломної освіти педагогічних
 працівників**

Ресстраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
 щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н. М. Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
 обласний інститут післядипломної освіти
 педагогічних працівників Черкаської обласної
 ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
 працівник освіти України, доцент
 (головний редактор)

Г. А. Назаренко, проректор
 з наукової-методичної роботи інституту,
 доктор педагогічних наук, професор
 (науковий редактор)

К. М. Криворот (заступник головного редактора)

Н. І. Лісова, проректор з питань зовнішнього
 незалежного оцінювання та моніторингу якості
 освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю. І. Завалевський, заступник директора
 Державної наукової установи
 «Інститут модернізації змісту освіти»,
 доктор педагогічних наук, професор

Т. В. Черкашина, доктор
 педагогічних наук

Т. К. Андрущенко, доктор
 педагогічних наук, професор

С. А. Гаряча, кандидат педагогічних наук

О. В. Крутенко, кандидат
 педагогічних наук

Ю. М. Зоря, кандидат
 педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В. М. Шемшур

Відповідальний за друк **В. М. Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається
 з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує
 і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
 географічних назв та інших відомостей
 відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
 вченою радою ОПОПП
 Протокол №1 від 28.02.2023
 Підписано до друку 10.04.2023
 Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5,75

Зам.№ 1642

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
 18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Зміст

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

Данилевський В.В. Соціально-педагогічні фактори
 компенсаторної освіти2
Чепурна Н.М. Компенсаторна освіта учнів і педагогів в
 умовах сучасних викликів4

КЛАСТЕР КОМПЕНСАТОРНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

Бондаренко О.А. Банк тестових технологій
 «Самооцінювання рівня навчальних досягнень учнів»10
Тищенко І.А. Віртуальна академія зовнішнього
 незалежного оцінювання як одна із ключових форм
 компенсаторної освіти12
Якухіна Н.О., Брайченко Т.В. Кейс цифрових ресурсів
 для учнів «Моя психологічна стійкість»19
Зоря Ю.М. Компенсаторні можливості освітнього
 хабу «Навички майбутнього»23
Шемшур В.М. Цифровий помічник для учнів27

**МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ КОМПЕНСАТОРНОЇ ОСВІТИ
 ПЕДАГОГІВ**

Гаряча С.А., Замулко О.І., Харченко А.М. Портал
 «Ефективний менеджер освіти» як компенсаторний
 механізм діяльності керівників закладів освіти29
Качкар Є.В. Освітня майстерня «Нотатки для
 безпеки дітей та дорослих»32
Харитонова С.М. Психологічний практикум
 «Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога» ...37
Андрущенко Т.К. Нетворкінг «Розвиток емоційного
 інтелекту педагогів» у контексті компенсаторної освіти39
Кудін В.С. Методичний відеокейс
 «Виховуємо сучасно»42
Лобенко Н.М. Каталог діагностичних методик
 «Самооцінювання професійного рівня педагога»45
Леснікова Ю.В. Компенсаторні дистанційні курси
 підготовки до впровадження Державних стандартів
 базової середньої та початкової освіти47
Гаряча С.А., Крутенко О.В. Роль Школи тьюторської
 майстерності у подоланні освітніх втрат51
Січкач С.І., Архипова В.П. Освітні студії «Суспільно-
 гуманітарна освіта в умовах нових викликів»54
Шемшур В.М. Цифровий помічник для вчителів59
Сіренко А.Є., Ванько К.І. Методичний компас
 дошкільної освіти як компенсаторна форма
 професійного розвитку63
Добровольська Л.Н. Методичний барометр
 початкової освіти66
Крижанівський В.В. Компенсація професійних
 компетентностей педагога у школі
 географіа-початківця69
Лісова Н.І., Тетьора С.С. Віртуальна майстерня
 навчально-розвивальних екскурсій
 «Пізнаю і розвиваю»71
Глоба М.Г. Школа «Нова фізична культура»
 як складова компенсаторної освіти вчителів74

**КОМПЕНСАТОРНІ МЕХАНІЗМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ТА
 СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Литвин І.М. Законодавче право на здобуття
 якісної освіти особи з особливими освітніми
 потребами77
Басик В.В. Компенсація та корекція розвитку
 дитини з порушенням зору79
Литвин І.М. Дистанційна школа особливої дитини як
 компенсаторний ресурс для здобуття якісної освіти81
Вейлерт Ю.К. Альтернативна і додаткова
 комунікація у корекційно-компенсаторній освіті
 дітей з особливими освітніми потребами83
Директоренко Т.М., Матвєєва Л.О. Компенсаторна
 функція конструктивної діяльності дітей з
 порушенням зору86
Патлай Ю. М., Чупилко О. І. Компенсаторні
 інструменти розвитку немовного слуху у дітей з
 порушенням слуху88
Локоть Ю.В. Гра як метод компенсації порушень
 інтелектуального розвитку дитини90

Педагогічний вісник №2, 2023

В. В. Данилевський,

начальник управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації, кандидат історичних наук

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ФАКТОРИ КОМПЕНСАТОРНОЇ ОСВІТИ

Система освіти України не була готова до повномасштабного російського вторгнення, не були заздалегідь напрацьовані алгоритми й форми педагогічної роботи. До того ж досить жорстко відобразилися на освітній сфері наслідки карантинних обмежень у боротьбі з COVID-19. Під час воєнного стану відбулася повна зміна повсякденних реалій педагогів, учнів та їх сімей. Будемо відверті, на першому етапі війни пріоритет освіти у багатьох людей поступився питанням безпеки, і це не могло не позначитись на якості освітнього процесу. Тому зупинимось на найактуальніших проблемах освіти під час війни, які несуть в собі освітні втрати та їх наслідки.

Насамперед, розпочнемо з дистанційної освіти.

Досвід організації дистанційного навчання в часи пандемії коронавірусу допоміг нашим закладам освіти адаптуватися до роботи в умовах воєнного стану. На початку війни цей формат став найбільш поширеним, проте в наданні якісної дистанційної освіти виникла низка суттєвих проблем, як внутрішніх так і зовнішніх.

Щодо зовнішніх проблем. Уже в перші дні війни за кордон виїхало майже 17 тисяч учнів/студентів (10,5%) та 608 (3,5%) педагогів. Наразі частина з них повернулася на Черкащину. Крім того, багато дітей разом з батьками здійснювали переїзди, а подекуди й неодноразово, переміщуючись в межах України, зазнаючи перерв у навчанні. Це в свою чергу не могло не призвести до освітніх втрат.

За даними звіту Українського центру оцінювання якості освіти, тривале навчання поза закладом освіти негативно позначилося на рівні сформованості в учнів початкової школи читачької та математичної компетентностей: різниця в середніх балах учнів, які навчалися віддалено 3-4 місяці, порівняно із середніми балами тих їхніх ровесників, які навчалися в такому форматі менше одного місяця, становить **7,6 бала з математики та 6,9 бала із читання**. Це є суттєвими освітніми втратами, і освітянам є над чим працювати.

Наступне. Запровадження дистанційної освіти для дітей, які перебувають за кордоном, – це додаткове подвійне навантаження, особливо на тих, які навчаються в закордонному та вітчизняному освітньому закладі освіти одночасно. Через перебої в електропостачанні та в мережі Інтернет в Україні, а також через різницю в часових поясах, учні не завжди мають можливість виходити на зв'язок з учителем. Крім того, частою причиною неналежного рівня опанування закордонної освіти є мовний бар'єр, та й наші програми відрізняються від іноземних. А від цього страждає якість освіти.

Викликає занепокоєння і питання щодо учнів і сімей, які не виходять на зв'язок з нашими школами. Хоч їх лише близько 0,08%, проте з часом все менше впевненості, що і учні, і педагоги стовідсотково повернуться в Україну.

Які вбачаємо шляхи вирішення проблеми?

Важливим є запровадження індивідуальних освітніх траєкторій учнів (**для кожного учня підбирається індивідуальна програма з надолуження знань**); проведення широкої інформаційної кампанії з метою стимулювання здобувачів освіти повернутися в Україну з метою збереження її людського капіталу.

Щодо внутрішніх проблем дистанційного навчання. У період перших тривалих відключень електроенергії було важко підлаштуватися, виконувати завдання у конкретний час (коли є світло) й дотримуватися дедлайнів. Крім того, не всі педагоги й учні мають необхідне технічне забезпечення (Інтернет, комп'ютери) для проведення уроків дистанційно. Тому значну частину навчального часу діти навчалися самостійно. Водночас, будемо відверті, що деяких педагогів саме систематична робота в дистанційному режимі, на жаль не спонукає до творчого викладання предмета. Усе це тільки посилює освітні втрати.

Наступна проблема – це **забезпечення якісного Інтернету в умовах відключення світла**. Хоча нині всі школи Черкащини стовідсотково підключені до інтернету, але 17% з них мають швидкісний Інтернет (100 Мбіт/с), 76% – до 100 Мбіт/с, 51% шкіл мають Інтернет в закриттях, проте у сільських, віддалених школах в учнів міг бути гірший доступ до інтернет технологій, оскільки сільські школи мають обмежені можливості провайдерів, а також менше ресурсів для навчання.

Вирішення означеного питання полягає у забезпеченні закладів освіти генераторами (у нас наразі 30% закладів вже забезпечені), старлінками (вони є лише в пунктах незламності), учасників освітнього процесу – комп'ютерною технікою (чим зараз і займається Міністерство освіти, надійшло понад 1,5 тисячі одиниць).

Крім того, важливо зобов'язати провайдерів забезпечити генераторами або акумуляторними батареями мережеве обладнання для безперебійної подачі Інтернету.

Освітні нерівності між учнями. Будемо відверті, наразі дистанційна освіта – це дорого. Не кожна родина зможе собі дозволити саме таку форму навчання.

Вразливі категорії дітей загалом більш схильні мати освітні втрати, адже, як правило, вони не мають належного матеріально-технічного забезпечення, щоб отримувати якісну дистанційну освіту. На ймовірність отримати освітні прогалини також впливає й те, наскільки батьки залучені до освітнього процесу дитини, чи вони підтримують її та цікавляться навчанням. Крім того, педагоги застосовують різні цифрові інструменти та різні підходи, аби відновити доступ до навчання, це теж в свою чергу поглиблює освітні нерівності між учнями, які нам потрібно надолужувати. Тому і педагоги, і батьки реально розуміють, що якісна освіта потребує очного навчання.

Вирішення означеного питання полягає у:

- збільшенні відсотка закладів, які навчаються очно і за змішаною формою;
- створенні консультативних пунктів для учнів у школах, які здійснюють освітній процес дистанційно;
- забезпеченні дітей планшетами, ноутбуками та іншими засобами дистанційного навчання.

І ми доклали максимум зусиль для цього. Наразі 82% закладів працюють очно та змішано. А діти вразливих категорій перебувають під особливим контролем вчителів.

Наступне питання – це оцінювання якості освіти.

В умовах війни викликом для освітньої галузі стало те, що повністю скасовано підсумкову атестацію учнів у вигляді ЗНО. І зроблено це абсолютно обґрунтовано. Натомість, працівниками галузі облаштовано 24 пункти для проведення мультипредметного тесту, залучено 192 науково-педагогічні працівники, що дало можливість майже 7-и тисячам учнів пройти успішно тестування, а 229 учням отримати 200-бальний результат (найбільша кількість по ЗНО – 15 учнів).

Водночас, результати 2022 року не можна порівняти із досягненнями учасників тестувань за минулі роки, оскільки така велика кількість не відображає якості знань за новим форматом. ЗНО можна було скласти з 14 предметів, а НМТ – з 3-х і лише по 20 завдань з кожного предмета, натомість у попередні роки ця кількість була значно більшою. Тому порівнювати результати 200-бальників НМТ-2022 із попередніми роками проведення ЗНО не є доречним, оскільки вони є неспівмірними.

Для вирішення цього необхідно розробити і прийняти стратегічні документи, які б визначали способи вимірювання та компенсації освітніх втрат. Зокрема, варто оновити проєкт і затвердити *Стратегію освітніх оцінювань*, а також документи щодо компенсаційних заходів. За прикладом моніторингу початкової школи необхідно розробити національну систему моніторингу для інших ланок загальної середньої освіти. Також важливо продовжувати моніторинг якості дистанційного навчання.

Не можемо не звернути увагу на реалізацію стратегії Нової української школи. Ми провели титанічну роботу щодо впровадження НУШ для учнів 5 класів. На базі обласного інституту післядипломної освіти підготували майже 8 тисяч вчителів, які працюють за новим Державним стандартом, у тому числі близько 4 тисяч це – безкоштовна підготовка вчителів з інших областей, де велись бойові дії.

У вересні 2022 року всі учні п'ятих класів пішли в школу та виявилось, що будемо працювати без друкованих підручників. До речі, на сьогодні стовідсотково маємо лише підручники з математики.

Ми максимально зуміли підлаштуватися під електронні версії підручників, зробити все, щоб не втратити досягнень НУШ попередніх років. Проте, це дуже обурило батьків учнів та спричинило труднощі для дітей у навчанні, особливо під час частого відключення світла та Інтернету. Важливим є відновлення освітньої субвенції щодо впровадження НУШ. Це стосується закупівлі обладнання, меблів, навчально-дидактичних матеріалів, комп'ютерної техніки та інше.

Крім того, ми вже зараз бачимо, що важливо досконало переглянути деякі навчальні програми.

У першу чергу з історії України, основ здоров'я, «Захисту України» та фізичного виховання. Щодо «Захисту України», то Черкащина, починаючи з 2014 року, неодноразово порушувала питання щодо повернення навчальної зброї до закладів освіти, відновлення функціонування шкільних тирів. Наразі вже майже 50% закладів освіти мають обладнані кабінети «Захисту України», місця для проведення навчальних стрільб (тири) та майданчики для проведення занять з тактичної підготовки обладнано у майже 40% закладів. Крім того, маємо близько 400 одиниць пневматичної зброї, 60 одиниць малогабаритних макетів АК та 12 мультимедійних тирів.

Однак, у процесі роботи *виникла низка проблем*, насамперед – це кадрове забезпечення. Його аналіз свідчить, що близько 42% учителів предмета «Захист України» не відповідають вимогам Положення про допризовну підготовку; 22% не мають військового звання і взагалі не служили в армії, а близько 20% – це рядові солдати. Лише 12% – молодші офіцери і 16% – старші офіцери.

Проблема полягає у відсутності фахівців через низьку заробітну плату, оскільки у штатному розписі відсутня посада військового керівника. В середньостатистичному закладі загальної середньої освіти вчитель «Захисту України» має лише 3-4 години педагогічного навантаження, при тому, що ставка педагога становить 18 годин на тиждень. Посада ж військового керівника передбачала б 9 годин педагогічного навантаження для проведення в закладі освіти позакласної роботи з військово-патріотичного виховання.

Пропонуємо внести зміни до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти», ввівши до переліку посаду «Військовий керівник».

Крім того вважаємо, що за рахунок варіативної складової необхідно посилити вивчення історії рідного краю, що вже зроблено на Черкащині.

Значної уваги необхідно надати розробці уроків, покликаних розповісти про правила безпеки: як дістатися до укриття, що робити під час обстрілу, мінна безпека, надання першої домедичної допомоги, підсилити практичну складову предмета «Захист України» тощо.

Наступна проблема – це кадрове забезпечення закладів освіти. Наразі в області працює 127 осіб із числа ВПО. Проте 244 педагогічні працівники (0,8%) залишаються за кордоном, 58 посад, що становить 0,4%, є вакантними. До речі, сьогодні маємо по 4 вакансії директорів та заступників директора. Крім того, 176 педагогічних і 198 непедагогічних працівників захищають незалежність і цілісність Української Держави від загарбників. На жаль, є і ті, які загинули.

Тому, як ніколи потребує вдосконалення нормативно-правове забезпечення державної підтримки педагогічних працівників (соціальне житло, фінансова допомога тощо). Працівники освіти й науки повинні мати високий рівень кваліфікації, хорошу мотивацію, гідні умови роботи та оплати, можливості для розвитку та особистісного зростання.

І на завершення. Ситуація війни для дитини будь-якого віку є **психотравматичною**. Пережитий стрес може спричинити проблеми з фізичним і ментальним здоров'ям дитини. Опитування, яке було проведено кафедрою педагогіки, психології та освітнього менеджменту нашого обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, дало можливість діагностувати психічний та емоційний стан учнів. На запитання: «Які зміни Ви помітили в учнів в умовах сьогодення?», педагогічні працівники зазначили:

- неухважні, розгублені – 54,2 %;
- емоційно збудливі, імпульсивні – 52,9%;
- байдужі до навчання, низька мотивація – 49%;
- пасивні – 47,1%;
- тривожні, налякані – 38%;
- погано запам'ятовують новий матеріал – 37,4%;
- пригнічені – 21,3%;
- замкнуті – 11,6 %;
- агресивні, сварливі – 9%;
- Разом з тим, педагоги відмічають, що:
- 58,1% – подорослішали в поглядах на життя;
- 55,5% – мають високий рівень патріотизму;
- 7,1% – активні та мотивовані у навчанні і мають успіхи;
- 0,6% – змін не помітно, діти не змінилися.

Отже, на основі проведеного опитування робимо висновок, що стресова ненормальна реальність, у якій ми живемо, позначається на психіці дітей, їх емоційному стані та ставленні до навчання. І в подоланні цих наслідків війни головну роль мають відігравати фахівці психологічної служби.

Наразі освітній процес в школах області забезпечує 831 фахівець психологічної служби. Але нормативна потреба у практичних психологах забезпечена лише

на 53,7%, соціальних педагогах – на 82,4%. Такий стан забезпеченості фахівцями освітніх закладів обумовлений не браком спеціалістів (університети області готують фахівців), а їх умовами праці. Наразі нормативами чисельності працівників психологічної служби передбачено лише 0,25 ставки посади практичного психолога та 0,25 ставки соціального педагога у школах сільської місцевості з чисельністю дітей до 99 осіб. Повна ставка вводиться лише за наявності не менше 300 учнів у сільських школах, у містах – 700 школярів.

Такий розподіл унеможливилює забезпечення роботи фахівців у сільській місцевості. Щоб мати повну ставку, фахівцю доводиться працювати у кількох закладах, часто долаючи чималу відстань між ними та витрачаючи кошти і час на доїзд до місця роботи. На Черкащині наразі функціонує 77 закладів загальної середньої освіти з чисельністю до 100 учнів. Саме в них найгостріше проявляється вищеозначена проблема. Але не набагато краща ситуація в закладах освіти з чисельністю до 200 школярів, де фахівець психологічної служби має 0,5 ставки.

Тому пропонуємо внести зміни до Типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти, зокрема передбачити у кожній школі не менше ставки практичного психолога та ставки соціального педагога, незалежно від кількості учнів, педагогів та батьків, які потребують психологічної допомоги. Адже ця служба підтримує не лише діток, а й надає допомогу і реабілітацію сім'ям, які постраждали під час війни. І надалі буде виконувати цю надважливу роботу.

Крім того, варто внести зміни і до навчальних програм закладів вищої освіти, які готують фахівців психологічної служби, передбачивши окремим розділом питання щодо надання психолого-реабілітаційної допомоги дітям і сім'ям, які постраждали від військових дій. Психологічні втрати від війни в освітньому процесі виміряти важко, але їх наслідки ми будемо відчувати роками.

Разом з тим переконаний в тому, що наші діти й дорослі здатні здолати будь-які труднощі, а нам варто робити все від нас залежне. Потрібно припинити сумніватися в тому, чи повинні ми робити ту роботу, що маємо, боячись помилитися. Адже Збройні Сили України роблять свою справу, так і ми повинні робити свою!

Н. М. ЧЕПУРНА,

ректор комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доцент, кандидат педагогічних наук, Заслужений працівник освіти України

КОМПЕНСАТОРНА ОСВІТА УЧНІВ І ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Спричинені російською військовою агресією соціальні негаразди особливо негативно позначилися на молодому поколінні, обмежуючи базові права дітей та молоді, зокрема й право на якісну освіту.

Учні, які у час війни не виїжджали за межі Черкащини, зазнали певних освітніх втрат через постійний стрес, доволі часту відсутність електроенергії та повітряні тривоги. Діти, які повертаються в Україну з-за кордону, мають освітні прогалини в силу різниці між програмами України та будь-якої іншої країни. Деякі учні за кордоном взагалі навчалися в інтеграційних класах – вони опанували мову країни перебування, а решту предметів певний час могли зовсім не вивчати.

Саме тому потенціал освітянської сфери в сучасній складній ситуації в країні має бути спрямований (і вже спрямовується) на **забезпечення компенсаторної освіти**.

Треба визнати, що освітні втрати в учнів є на даний час і, на жаль, будуть виникати і надалі, доки наша перемога у війні не стабілізує соціальну ситуацію в країні. Але за нашими переконаннями, вже зараз ми маємо напрацьовувати стратегії подолання прогалин у знаннях здобувачів освіти, обирати шляхи покращення ситуації щодо якості освіти, планувати компенсаторні заходи для учнів в умовах війни.

В офіційному листі, надісланому на територіальні громади області наприкінці березня,

ми рекомендували не втрачати часу і вже протягом весняних канікул організувати індивідуальні компенсаторні консультації для учнів, які потребують додаткової підтримки, та групові компенсаторні заняття з окремих предметів, під час яких надати можливість здобувачам освіти надолужити освітні втрати.

Сьогодні на допомогу закладам освіти області науково-педагогічний колектив нашого інституту пропонує «**Кластер компенсаторної освіти учнів**» як цілісну модель, що забезпечує педагогічними інструментами, які допоможуть запровадити власну модель компенсації освітніх прогалин своїх учнів (рис. 1).

Розробляючи модель цього кластеру, ми виходили з того, що освітні втрати – різні у всіх дітей, а тому вчителям треба буде для кожного учня вибудовувати індивідуальні траєкторії надолуження освітніх втрат.

Під освітніми втратами розуміють будь-яку конкретну або загальну втрату знань і навичок або відхилення в академічному прогресі, найчастіше через великі прогалини або розриви в освіті [1].

Освітні втрати – це прогалини у компетентностях учнів (знаннях, уміннях, навичках, ставленнях, набутому досвіді), які виникають у порівнянні зі стандартами дошкільної, початкової, загальної середньої освіти та які можуть бути спричинені як суб'єктивними, так і об'єктивними чинниками, зокрема масштабними надзвичайними ситуаціями.

Рис.1. Структура Кластеру компенсаторної освіти учнів

Голова Державної служби якості освіти України Руслан Гурак у своєму виступі на круглому столі «Вплив війни на результати навчання», який відбувся 22 лютого 2023 року на базі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, зауважив, що за результатами моніторингових досліджень PISA, TIMSS, НУШ виявлено значне погіршення навчальних результатів учнів з математики, іноземних мов, української мови та інформатики [2].

Ми свідомі того, що визначити та проаналізувати всі індивідуальні прогалини у знаннях учнів сьогодні досить складно. У перспективі Державною служби якості освіти України заплановано розроблення системи національного вимірювання навчальних результатів здобувачів освіти.

Ми ж наразі пропонуємо скористатись **Банком тестових технологій «Самооцінювання рівня навчальних досягнень учнів»**, що координується лабораторією-центром ЗНО та моніторингу якості освіти нашого інституту.

Цей компонент Кластеру компенсаторної освіти учнів надає можливість здобувачам освіти за допомогою онлайн-тестів здійснити самооцінку рівня своїх навчальних досягнень із навчальних предметів, які у подальшому можуть бути внесені до ЗНО та ДПА, усвідомити можливі освітні прогалини задля подальшого їх надолуження у процесі навчання.

Цим інструментом можуть також скористатись і вчителі для оцінювання рівня засвоєння учнями навчального матеріалу відповідно до державних програм, виявлення освітніх втрат та планування заходів щодо їхньої компенсації.

Отже, скориставшись Банком тестових технологій «Самооцінювання рівня навчальних досягнень учнів», учень визначить свої навчальні прогалини і самостійно або разом з учителем зможе окреслити і спланувати індивідуальний шлях їх надолуження.

Ці індивідуальні траєкторії подолання освітніх втрат, на нашу думку, мають враховувати ключові знання, найважливіші теми з кожної навчальної дисципліни, які здобувач освіти повинен опанувати згідно з навчальними програмами. З огляду на це, вже сьогодні ми рекомендуємо вчителям визначити зі свого навчального предмета, так би мовити, «ядро знань», без опанування якого неможливе успішне

навчання учня у наступному класі, та запланувати на червень та серпень 2023 року компенсаторні заходи для тих здобувачів освіти, які з певних об'єктивних чи суб'єктивних причин не засвоїли ці знання.

Наша пропозиція закладам освіти області – організувати у літній період роботу так званих **КЕТЧ-АП КЛАСІВ** у рамках літньої школи, де викладачі пояснюватимуть матеріал у доступній та цікавій для дитини формі, де у дружній атмосфері діти зможуть не тільки відновити знання, підучити, пригадати, а й поспілкуватися між собою, зустріти друзів.

Вперше в Україні КЕТЧ-АП КЛАСИ для школярів 5–11 класів були організовані влітку 2022 року громадською організацією «СМАРТ ОСВІТА» як безплатні заняття, які проводили у форматі навчальних таборів педагоги Львова для дітей, які потребували додаткових уроків, аби опанувати матеріал з основних предметів та надолужити те, що пропустили через війну.

Упродовж 5 тижнів школярі у групах від 3 до 15 осіб поглиблювали знання з математики, англійської та української мов, фізики та хімії (за власним вибором). Деякі учні відвідували всі заняття, а деякі – з окремих предметів. Педагоги так організувати навчання, щоби діти не відчували контролю й засудження та із задоволенням відвідували навчальний табір. Для цього вчителі концентрувались на активних формах і методах роботи, не задавали домашніх завдань і не ставили оцінок.

Багато хто з учнів узявся за літнє навчання як за соломинку, щоби прийти більш упевненим у новий навчальний рік. У КЕТЧ-АП КЛАСАХ учні мали змогу поставити додаткові запитання для кращого розуміння навчального матеріалу, а паралельно відбувалася потужна соціалізація, діти налагоджували комунікацію між собою. Отже, учні використали літо для ліквідації прогалин і поступово морально-психологічної підготовки до навчального року.

Так КЕТЧ-АП КЛАСИ стали інструментом, який у канікулярний час вчителі можуть використовувати для мінімізації втрат учнів у знаннях, допомоги дітям у заповненні прогалин навчальної програми.

Для індивідуального надолуження учнями окремих тем у КЕТЧ-АП КЛАСАХ львівські педагоги використовували цифрові матеріали потужних українських дистанційних шкіл «Атмосферна» та «Оптіма», що на той час надавали безкоштовний доступ до власних ресурсів.

Ми ж в організації роботи КЕТЧ-АП КЛАСІВ у рамках літніх навчальних таборів (або літніх шкіл) рекомендуємо активно використовувати цифрові ресурси розміщеної на сайті нашого інституту **«Дистанційної школи для учнів»**, яка містить 10-15-хвилинні відео пояснення нового матеріалу кращими вчителями області з усіх основних навчальних предметів. Після перегляду відео педагоги можуть організувати нестандартні, цікаві для учнів види і форми навчальної діяльності. Ці навчальні відео можемо рекомендувати і для компенсації індивідуальних освітніх втрат дітей (рис.2).

Рис.2. Інтерфейс «Дистанційної школи для учнів», розміщеної на Черкаському освітанському порталі - сайті інституту

В організації роботи КЕТЧ-АП КЛАСІВ для підвищення ефективності компенсаторної освіти пропонуємо також скористатись потенційними можливостями **Освітнього хабу «Навички майбутнього»**, створеного на базі Навчально-тренінгового центру STEM-освіти нашого інституту завдяки підтримці [UNDP Ukraine / ПРООН в Україні](#) та [Accord Group](#) у співпраці з БФ «Фонд освітніх ініціатив».

Освітній хаб «Навички майбутнього» пропонує як в очній формі, так і в дистанційному онлайн-режимі інтерактивні STEM-студії «Пізнаємо 3D-моделювання», «Складання першого робота», «Кібербезпека в сучасному світі», «Досліджуємо роботів», «МАКЕБЛОК AIRBLOCK», «Цікава фізика з конструктором «ЗНАТОК», «Світ під мікроскопом», «Дослідження віртуальної реальності», «Цікаві досліді з Енштейном!», «Мережеві меп-ресурси, сучасні технології навігації» та ін. Переконані, що участь відвідувачів літніх навчальних таборів у цих студіях зробить процес подолання освітніх втрат більш захоплюючим та цікавим.

Для надолуження індивідуальних освітніх прогалин учнів, які не мають своїх домашніх ноутбуків чи інших гаджетів, в Освітньому хабі «Навички майбутнього» передбачена «Діджитал студія», яка забезпечує організацію індивідуальної дистанційної освіти шляхом доступу до цифрових ресурсів мережі Інтернет.

Через навчання в умовах війни багато учнів мають прогалини в знаннях з інформатики. Для допомоги у подоланні цих освітніх втрат працівники лабораторії-центру інформаційних технологій нашого інституту забезпечили функціонування **«Цифрового помічника для учня» («STUDENT DIGITAL ASSISTANT»)**, яким можуть скористатись здобувачі освіти самостійно або під час компенсаторних занять у групі та надолужити знання з таких тем:

- платформи для проведення онлайн-навчання;
- додатки GOOGLE;
- ментальні мапи;
- кібербезпека;
- програмування в PYTHON;
- розв'язування задач.

Сподіваємось на активне використання відвідувачами літніх навчальних таборів (літніх шкіл) потенціалу «Цифрового помічника для учня» як складової Кластеру компенсаторної освіти учнів.

В умовах воєнного часу особливе хвилювання у здобувачів освіти викликає підготовка до ЗНО, який цього року знову буде проведений у форматі Національного мультипредметного тесту (НМТ). Саме тому працівники лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін та лабораторії природничо-математичних дисциплін створили **«Віртуальну**

академію зовнішнього незалежного оцінювання», яка має на меті підтримку особистісного стилю навчально-пізнавальної діяльності кожного учня і надання допомоги у подоланні пізнавальних труднощів та освітніх прогалин із мовно-літературної, математичної історичної освітніх галузей; а також формування у випускників мотивації до самонавчання, самовдосконалення, саморозвитку в процесі підготовки до сучасних випробувань.

У складі «Віртуальної академії зовнішнього незалежного оцінювання» функціонують такі факультети:

1. **Українська мова та література** (акцентується увага на мовленнєвих нормах, аналізі художніх творів та розгляді завдань ЗНО відкритої форми).

2. **Іноземні мови: англійська, німецька, французька** (містить кейси завдань «Використання мови», «Читання», «Розуміння мови на слух (аудіювання)» та кейс завдань «Письмо»).

3. **Історія України** (представлений «Чек-листом історичних дат і подій», розглядаються «Схеми-портрети», «Використання картосхем» та «Лайфхаки щодо тестових завдань з історії України»).

4. **Математика** (кожна тема – «Обчислювальні навички», «Графічна культура», «Алгебра у рівняннях і нерівностях», «Розвиток просторової уяви», «Параметри» – представлена у вигляді ментальної карти, яка включає: основні математичні поняття з даної теми; відеопрезентації теоретичних фрагментів; майстер-класи, тренінги щодо розв'язання завдань ЗНО; відеозаписи уроків та тестові завдання, створені вчителями; кейси тестових завдань для самостійного опрацювання; методичні рекомендації щодо удосконалення та поглиблення математичних знань).

Таким чином, ця складова Кластеру компенсаторної освіти учнів сприятиме подоланню навчальних прогалин із названих вище освітніх галузей у комплексній підготовці випускників 9 та 11 класів до ДПА та ЗНО.

Умови повномасштабної війни негативно впливають на загальний психологічний, емоційний стан учнів, спричиняють безпекову нестабільність, моральні та освітні втрати, ускладнюють побудову продуктивних стосунків між людьми. Засилля агресивної інформації, яка шкодить психічному здоров'ю дітей та підлітків, призводить до невміння наших учнів справлятися зі стресом та кризовими станами, що своєю чергою актуалізує потребу у спрямованому супроводі відновлення життєвого балансу здобувачів освіти.

Саме тому одним із компонентів Кластеру компенсаторної освіти учнів став розроблений працівниками Навчально-методичного центру психологічної служби нашого інституту **«Кейс цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість»**, що містить опитувальники, анкети, тести, інші діагностичні матеріали; актуальні текстові та відео матеріали з життя підлітків і молоді; проблемні життєві ситуації з варіантами розв'язання; історії з життя відомих людей психологічного характеру; відео- та аудіо-матеріали на розвантаження; проєктивні методики (малюнкові, логічні, комбінаторні вправи); пізнавальні психологічні цікавинки; фільми, мультимедійні фільми психологічного змісту.

Скориставшись цими цифровими ресурсами, учень зможе прийняти себе і підвищити самооцінку, знайти себе і своє призначення, підвищити мотивацію, відстоювати власні кордони, налагоджувати стосунки з близькими, впоратися з тривожністю, апатією та занепадом сил, відновити позитивне світосприйняття.

«Кейс цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість» можуть використовувати і педагоги для організації компенсаторних заходів щодо ефективної психосоціальної підтримки дітей та підлітків, особливо із числа внутрішньо переміщених осіб, яким необхідна допомога в адаптації на новому місці та максимально швидкому поверненні до звичного життя.

Хочу висловити сподівання, що активне використання педагогами закладів освіти області потенційних можливостей Кластеру компенсаторної освіти учнів та його складових – Банку тестових технологій «Самооцінювання рівня навчальних досягнень учнів», «Дистанційної школи для учнів», Освітнього хабу «Навички майбутнього», «Цифрового помічника для учня», «Віртуальної академії зовнішнього незалежного оцінювання», «Кейсу цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість», а також організація КЕТЧ-АП КЛАСІВ у рамках літньої школи (або літнього навчального табору) на базі окремого закладу освіти або групи закладів освіти територіальної громади, – все це полегшить процес подолання та компенсації освітніх втрат наших учнів, що загалом сприятиме підвищенню якості регіональної системи освіти.

Думаю, нікого не треба переконувати в тому, що успішність реалізації компенсаторної освіти учнів на пряму залежить від готовності та спроможності педагогів ефективно організувати процес надолуження школярами освітніх прогалин.

При цьому слід зауважити, що і самі педагоги наразі відчувають виснаження від складних умов освітньої діяльності під час війни; вони також потребують психологічної підтримки, допомоги у формуванні власної стійкості до стресу та оволодіння навичками підтримання стану психологічного благополуччя й балансу своїх життєвих ресурсів.

З метою розв'язання цих двох важливих проблем – підготовки педагогів до здійснення компенсаторної освіти учнів та психолого-педагогічної підтримки освітян області – науково-педагогічним колективом нашого інституту як закладу післядипломної педагогічної освіти забезпечується функціонування **Кластеру компенсаторної освіти педагогів**.

Розробляючи модель кластеру, ми виходили з того, що останніми роками у галузі освіти затверджена нова нормативно-правова база (нові Закони України, концепції, Державні стандарти дошкільної, початкової та загальної середньої освіти, нові професійні стандарти професійної діяльності педагогічних працівників). Чинне законодавство з питань освіти висуває нові вимоги до якості освіти та окреслює нові стандарти педагогічної діяльності. Утім, спочатку ковідний карантин, а потім повномасштабна російська агресія спричинили певні освітні втрати у професійному розвитку освітян.

У рамках кластеру основні зусилля спрямовуються на компенсацію загальнопедагогічних умінь педагогів, компенсацію фахових умінь вчителів і вихователів та сприяння надолуженню освітніх втрат керівників закладів освіти завдяки потенційним можливостям порталу «Ефективний менеджер освіти».

Розглянемо більш докладно всі складові Кластеру компенсаторної освіти педагогів (рис.3).

Рис.3. Структура Кластеру компенсаторної освіти педагогів

Перша складова кластеру, яка спрямована на компенсацію загальнопедагогічних умінь освітян області, - це **Освітня майстерня «Нотатки для безпеки дітей і дорослих»**, що забезпечує розвиток умінь безпечної поведінки у час війни та після її завершення.

Працівники Навчально-тренінгового центру STEM-освіти нашого інституту пропонують відеоматеріали, пам'ятки та інші цифрові ресурси, які допоможуть педагогам надолужити знання з питань хімічної та радіаційної небезпеки, евакуаційних заходів в умовах кризових ситуацій, безпечного поведіння у разі знаходження вибухонебезпечних предметів.

Структурними компонентами освітньої майстерні **«Нотатки для безпеки дітей і дорослих»** є: відеоролики з питань мінної безпеки, відеопоради щодо дій у разі виникнення хімічного забруднення, відеокейс про правила поведінки у разі виникнення радіаційного забруднення та скринька зворотного зв'язку, яка сприятиме надолуженню педагогами знань про налаштування програмного забезпечення власного смартфона для комунікації у разі відсутності мобільного зв'язку та інтернету та про можливість альтернативних способів виклику екстрених служб та комунікації між громадянами за відсутності стільникового зв'язку.

Здійснення педагогічної діяльності в умовах повномасштабної агресії вимагає від освітян володіння антистресовими методами і прийомами, які допоможуть педагогу підтримувати та зміцнювати психічну стабільність учнів, а також і самому бути самодостатнім та вправним у складних професійних та життєвих ситуаціях.

Саме тому для компенсаторної освіти педагогів працівники Навчально-методичного центру психологічної служби нашого інституту започаткували функціонування *Психологічного практикуму «Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога»*, метою якого є надання педагогічним працівникам освітніх послуг комплексного підтримуючого характеру, зокрема, з питань змісту професійної взаємодії та способів емоційного реагування на стрес, технологій професійного та емоційного відновлення учасників освітнього процесу, методів побудови безпечного професійного простору, самопомоги та саморозвитку.

Під час тренінгів, які працівники центру проводять як в очній, так і в дистанційній формах, педагоги мають змогу оволодіти основами надання психосоціальної

допомоги дітям у складних життєвих обставинах внаслідок воєнного стану, забезпечення психологічного супроводу та підтримки дитини у випадку втрати близьких та рідних. Дистанційний (онлайн, офлайн) формат роботи забезпечує *Віртуальний кабінет*.

Внаслідок впливу російської військової агресії на освітнє середовище наші педагоги відчувають нестачу знань із питань збереження та підтримки емоційного благополуччя як учнів, так і свого особистого. Під час вихідного діагностування на курсах підвищення кваліфікації освітяни висловлюють нагальну потребу в опануванні навичок усвідомлення й регуляції власних емоцій, розуміння та прийняття почуттів і переживань інших учасників освітнього процесу, а також способів асертивної взаємодії з ними.

Нестачу цих знань і умінь допоможе компенсувати участь педагогів у **Нетворкінгу «Розвиток емоційного інтелекту»**, модератором якого є кафедра дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів нашого інституту.

Чинне законодавство з питань освіти вимагає зміни підходів до виховної діяльності закладів освіти в умовах воєнного стану та післявоєнної розбудови. Зокрема, це стосується організації військово-патріотичного виховання, роботи учнівського самоврядування, волонтерської діяльності учнівської молоді.

Надолужити ці знання педагоги області зможуть, скориставшись потенційними можливостями пропонуваного лабораторією виховної роботи **Методичного відеокейсу «Виховуємо сучасно»**, який має на надання докладних методичних рекомендацій та інформаційно-методичного інструментарію для організації виховного процесу в сучасних умовах російської агресії та повоєнний час.

Методичний відеокейс містить навчальні відео для підвищення кваліфікації класних керівників, педагогів-організаторів, педагогічних працівників закладів позашкільної освіти; мотиваційні відеоролики та відео акцій національно-патріотичного спрямування як зразки для організації в закладах освіти аналогічної діяльності.

Значні зусилля науково-педагогічного колективу нашого інституту нині спрямовуються на компенсацію фахових компетентностей педагогів області у відповідності до нових професійних стандартів та вимог нових Державних стандартів дошкільної, початкової та загальної середньої освіти.

З метою виявлення освітніх втрат у професійному розвитку педагогічних працівників у рамках Кластеру компенсаторної освіти педагогів запропоновано **Каталог діагностичних методик «Самооцінювання професійного рівня педагога»**, наповнення якого координується лабораторією-центром ЗНО та моніторингу якості освіти.

Педагогічні працівники мають змогу скористатись онлайн-ресурсами (діагностичним інструментарієм) для самооцінювання загальних і професійних компетентностей, виявити власні освітні втрати та спланувати індивідуальну траєкторію їх надолуження у системі післядипломної освіти задля подальшої успішної організації освітнього процесу Нової української школи навіть в умовах кризових ситуацій.

Упродовж 2022 року на курсах з підготовки до реалізації нових Державних стандартів в освітньому процесі Нової української школи підготовлено 7772 педагогічних працівника закладів освіти області.

Утім, у силу об'єктивних чи суб'єктивних обставин (участь у військових діях, перебування в евакуації за кордоном чи в інших областях України) певна частка педагогів не мала змоги пройти навчання за стандартами Нової української школи.

З метою компенсації цих освітніх втрат ми пропонуємо **компенсаторні дистанційні курси підготовки до роботи в умовах НУШ**. Ці дистанційні курси підвищення кваліфікації для вчителів закладів

загальної середньої освіти згідно з Концепцією «Нова українська школа» розміщено на платформі Moodle Черкаського освітянського порталу, функціонування якої забезпечує відділ координації дистанційної освіти, стажування та пролонгованого підвищення кваліфікації.

Освітній контент 30-годинних дистанційних курсів для вчителів закладів загальної середньої освіти, які мають забезпечувати реалізацію нового Державного стандарту базової середньої освіти, структуровано за освітніми галузями (мовно-літературною, математичною, природничою, інформатичною, соціальною і здоров'язбережувальною, громадянською та історичною, технологічною, мистецькою та освітньою галуззю фізичної культури).

Крім цього, для вчителів, які викладають (або планують викладати) у початкових класах фізичну культуру або мистецтво (музичне, образотворче або інтегрований курс), але не пройшли відповідне навчання за вимогами Концепції «Нова українська школа» та нового Державного стандарту початкової освіти, ми пропонуємо підвищення кваліфікації у дистанційному форматі за 8-годинною програмою.

Значна кількість педагогічних працівників області відчувують сьогодні потребу в опануванні вмінь проектування, побудови та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учнів для компенсації їхніх освітніх втрат та надолуження навчальних прогалин.

З метою задоволення цих освітніх потреб педагогів кафедра педагогіки, психології та освітнього менеджменту нашого інституту започаткувала **«Школи тьюторської майстерності»**, участь у роботі якої сприятиме розвитку у педагогів здатності визначати природні задатки та потенційні можливості здобувачів освіти, їх навчально-пізнавальні інтереси, мотиваційні потреби, інтелектуально-творчі можливості. Крім цього, учасники мають можливість опанувати механізми психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти, допомоги учням у виборі видів, форм і темпу здобуття компенсаторної освіти, спрямованої на заповнення освітніх прогалин у знаннях учнів.

Окремі складові Кластеру компенсаторної освіти педагогів мають на меті сприяння надолуженню освітянами суто фахових компетентностей. Так, пропонувані лабораторією суспільно-гуманітарних дисциплін **Освітні студії «Суспільно-гуманітарна освіта в умовах нових викликів сьогодення»** мають на меті компенсувати освітні втрати педагогічних працівників із питань методики, технологій та інструментів викладання предметів суспільно-гуманітарного циклу.

Учителі, які цього потребують, мають нагоду заглибитись у питання реалізації компетентнісного та діяльнісного підходів у сучасних реаліях, використання проектної технології навчання в системі суспільно-гуманітарної освіти та навчитись більш ефективно використовувати цифрові ресурси та інструменти навчання у практиці викладання суспільно-гуманітарних дисциплін.

Під час вихідного діагностування на курсах підвищення кваліфікації та у ході проведення вебінарів та інших дистанційних форм методичної роботи за останній рік було помічено, що окремі вчителі, вихователі та керівники ЗЗСО мають певні прогалини у використанні сучасних інформаційних технологій, зокрема недостатньо добре знають потенційні можливості електронних платформ для організації дистанційної освіти, відчувають труднощі у створенні необхідних для навчання учнів цифрових ресурсів, мають неповні знання про кібербезпеку.

Необхідний інформаційно-комунікаційний контент освітянам надає **Цифровий помічник для вчителів (DIGITAL ASSISTANT)**, підготовлений лабораторією-центром інформаційних технологій інституту.

Це компенсаторний освітній засіб, цільовою аудиторією якого є вихователі дошкільних навчальних закладів, вчителі початкової школи, вчителі середньої та

старшої ланки освіти (окремо – вчителі інформатики) та керівники закладів загальної середньої освіти.

Освітняни мають можливість опанувати технології створення мультимедійного та інтерактивного навчального контенту, розроблення тестових завдань, організації дистанційного навчання, проектування власної управлінської та педагогічної діяльності засобами цифрових технологій, використання хмарних технологій для розроблення дидактичних та методичних матеріалів за допомогою інструментів візуалізації даних.

З метою активізації розвитку значущих професійних якостей педагогів закладів дошкільної освіти, зокрема психологічної стійкості, самоорганізації, рефлексії, мотивації до професійного самовдосконалення в умовах надзвичайних ситуацій, а також сприяння опануванню вмій підтримувати освітнє та психосоціальне благополуччя дітей дошкільного віку у рамках Кластеру компенсаторної освіти педагогів започатковано функціонування **«Методичного компасу дошкільної освіти»**.

Працівники відділу дошкільної освіти інституту передбачили різні форми методичної взаємодії в очному та дистанційному режимах (цикл тематичних круглих столів; методичні консультації; створення групи у мережі «Facebook» «Піклуємося разом»; навчання за освітнім курсом «Благополуччя дітей та педагогів: дієві інструменти та практики психосоціальної підтримки»; робота творчої групи «Тренажер мислення для дошкільника»).

Сподіваємось, ці форми методичної взаємодії допоможуть педагогам закладів дошкільної освіти відновити необхідні компетентності, необхідні для становлення особистості дошкільника в умовах кризових ситуацій.

Працівники відділу початкової освіти інституту, проаналізувавши нагальні проблеми початкової освіти та актуальні потреби вчителів початкових класів, запропонували як складову кластеру компенсаторної освіти педагогів **«Методичний барометр початкової освіти»**, який спрямовує самоосвітню діяльність у трьох основних тематичних аспектах:

1. «Опануємо лайфхаки сучасного уроку» (створення проблемної ситуації та занурення учнів в активний пошук її вирішення; активізація пізнавальної діяльності учнів засобами конструктора ЛЕГО; використання стратегії розвитку критичного мислення, яка допомагає усвідомлено працювати з інформацією, поданою у різних форматах);

2. «Забезпечуємо благополуччя своїх учнів» (сприяння позитивному подоланню стресу, зміцненню стресостійкості учнів);

3. «Вчимося бути наставником» (забезпечення можливостей особистого професійного розвитку педагогів з урахуванням умов педагогічної діяльності, індивідуальних професійних нахилів і потреб).

Працівники лабораторії природничо-математичних дисциплін як компонент компенсаторної освіти педагогів запропонували **«Школу географа-початківця»**.

Цей вибір обґрунтований дуже незначною кількістю кваліфікованих фахівців, які викладають географію у закладах загальної середньої освіти області. Досліджено, що із 337 учителів-природничиків, які викладають географію у школах Черкащини, лише 42% є вчителями географії за освітою, з них 1,5% вважають географію основним предметом. Натомість 21,5% викладачів географії є за освітою біологами, а 35%, або 118 учителів географії взагалі не мають фахової освіти з цієї навчальної дисципліни та викладають її як другий або навіть третій предмет (в основному, це вчителі історії, трудового навчання та зарубіжної літератури).

Метою «Школи географа-початківця» є всебічна допомога у компенсації освітніх прогалин тим учителям, які не є фахівцями географії за освітньою кваліфікацією. Зміст навчання у «Школі» концентрується навколо дидактики та методики викладання географії, а також шляхів реалізації концепції Нової української школи,

які закладені у новому Державному стандарті базової середньої освіти. Педагоги також мають можливість опанувати методи створення дидактичних матеріалів, технології STEM-освіти та інші лайф-хаки сучасного уроку географії.

Для педагогів області, які відчувають труднощі в організації, проведенні та узагальненні матеріалів навчально-розвивальних екскурсій, лабораторія-центр ЗНО та моніторингу якості освіти нашого інституту запрошує до **Віртуальної майстерні навчально-розвивальних екскурсій «Пізнаю і розвиваю»**, у рамках якої педагоги можуть отримати допомогу з питань організації та проведення навчально-розвивальних екскурсій на основі інтеграції знань з різних освітніх галузей, створення учнями індивідуальних або групових проектів за результатами цих заходів.

Згідно з новим Державним стандартом базової середньої освіти у модельних програмах освітньої галузі фізичної культури з'явилися нові модулі: фрізбі, черлідінг, петанк; регбі-5, бадмінтон, доджбол; скандинавська ходьба, флорбол, корфбол; фітнес-йога, гандбол; дартс, аеробіка; рінго, сквош, панна, футзал та інші. Значна кількість вчителів фізичної культури у своїх діагностичних анкетах виявили потребу у надолуженні тих фахових знань і умінь, які вони доки що не опанували з об'єктивних причин.

Саме тому працівники відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я інституту до кластеру компенсаторної освіти педагогів запропонували організацію діяльності у канікулярний час **Школи «Нова фізична культура»**, метою якої є надання допомоги вчителям у практичній реалізації модельних навчальних програм освітньої галузі фізичної культури Нової української школи.

Під час майстер-класів та тренінгів, які проводитимуться як в очній, так і в дистанційній формі (для тих педагогів, які не матимуть змогу навчатись очно) вчителі фізичної культури вдосконалюватимуть уміння планувати урок із використанням різних варіативних модулів та навчатимуться організації безпечного середовища на заняттях фізичною культурою відповідно до нових модельних програм, формуванню життєвих компетентностей учнів.

Для керівників закладів освіти області, які потребують підтримки в управлінській діяльності, координаційний центр професійного розвитку особистості пропонує компенсаторні заходи на **порталі «Ефективний менеджер освіти»**, який містить матеріали щодо практичної реалізації ефективного менеджменту освіти в умовах сучасних викликів та представлений трьома основними напрямками взаємодії:

- «Управління закладом освіти» (організація документообігу в закладі освіти, кадрова політика, психологія управління);

- «Освітній простір» (організація цивільного захисту учасників освітнього процесу, навчання учнів з особливими освітніми потребами, розгляд питань охорони праці, здійснення психологічної підтримки учасників освітнього процесу та ін.);

- «Дискусійна панель» (обговорення актуальних питань менеджменту освіти в умовах сучасних викликів, обмін «секретами» менеджменту в кризових ситуаціях).

Пропонуємо скористатись потенційними можливостями пропонуваного Кластерів компенсаторної освіти для учнів і педагогів як інструментів подолання освітніх втрат і забезпечення на цій основі підвищення якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глосарій освітньої реформи. URL: <https://www.edglossary.org/learning-loss/>
2. Гурак Р. Школи компенсують втрати навчального часу збільшенням самостійної роботи учнів. URL: <https://sqe.gov.ua/ruslan-gurak-shkoli-kompensuyut-vtrat/>

О. А. Бондаренко,

завідувач лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

БАНК ТЕСТОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ «САМООЦІНЮВАННЯ РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ»

Працівники лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти зніщували в рамках кластерної моделі розвитку компенсаторної освіти ідею створення банку тестових технологій «Самооцінювання рівня навчальних досягнень учнів» (рис.1).

Рис.1. Банк тестових технологій

Ця ідея дотична до змісту регіонального освітнього проекту «Оцінювання, аналітика та прогнозування якості освіти засобами ІКТ», упровадження якого здійснюється у співпраці лабораторії-центру ЗНО і моніторингу якості освіти із комунальною установою «Центр професійного розвитку педагогічних працівників Черкаської міської ради» та Смілянською загальноосвітньою школою І-ІІІ ступеня № 12 Черкаської міської ради. Створення банку тестових технологій для самооцінювання учнями навчальних досягнень, безумовно, розширить та наповнить зміст цього проекту.

Нами чітко окреслено **мету** та **завдання** щодо створення банку тестових технологій, а саме: допомогти учням виявити освітні прогалини в процесі навчання та надати їм можливість самооцінити рівень навчальних досягнень за допомогою онлайн-інструментів.

У Державному стандарті базової середньої освіти (пункт 27) передбачено такі види оцінювання: поточне, формувальне та підсумкове. За Методичними рекомендаціями щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6-х класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (наказ № 289 від 1 квітня 2022 року), формувальне оцінювання може здійснюватися у формі самооцінювання, яке є важливим елементом освітньої діяльності: формує в школярів почуття відповідальності за навчання, надає можливість виявляти власні досягнення та труднощі, визначати потреби та прагнути до самовдосконалення, відслідковувати особистісний розвиток і навчальний поступ.

Зазначимо, що цифровим простором упровадження ідеї створення банку тестових технологій «Самооцінювання рівня навчальних досягнень учнів» як складової кластерної моделі розвитку компенсаторної освіти та реалізації завдань

регіонального освітнього проекту «Оцінювання, аналітика та прогнозування якості освіти засобами ІКТ» є сайт інтернет-школи «Навчально-методичний супровід внутрішньої системи забезпечення якості освіти»: <https://monitoringck.com.ua/>. Перевагами сайту є проста структура, адаптована й доступна будь-якому користувачеві: і педагогічному працівнику, і учневі, і батькам.

Ураховуючи важливість адаптаційного циклу базової середньої освіти для учнів 5-6 класів, на сайті інтернет-школи відкрито розділ «Тести». У ньому розміщено тести мовно-літературної, математичної, природничої, історичної та мистецької галузей, до складу яких входять практико-орієнтовані завдання на вимірювання як предметних, так і ключових компетентностей та побудовані на інтегрованому матеріалі з використанням схем, малюнків, діаграм.

Авторами тестів реалізується ключова ідея – дотримання принципу «оцінювання для навчання». Як наслідок, розроблені завдання спонукають учнів на основі здобутого компетентнісного потенціалу в будь-якій галузі та життєвого досвіду, творчо підійти до розв'язання ситуативних задач, здійснити міні дослідження щоденного спілкування в учнівській спільноті.

Використання учнями тестів для самооцінювання – не складна справа, проте радимо вчителю вмотивувати учнів до такої дії:

по-перше, попередити їх про те, що у 1 і 2 семестрах підсумкові роботи будуть сформовані з ідентичних або таких самих тестових завдань;

по-друге, дати можливість підвищити бал шляхом проходження 2-х варіантів тестів і обрати кращий результат оцінювання;

по-третє, порадити учням віднайти прогалини в знаннях, попрацювати над відповідним навчальним матеріалом самостійно та з учителем, а також дозволити дітям пройти підсумкове тестування й зарахувати кращий результат.

Важливим для учнів є ознайомлення з покроковою інструкцією щодо особливостей проходження онлайн-тестування, що забезпечить зняття психологічної напруги й сприятиме формуванню в школярів навичок виконання тестів з використанням ІКТ, а в майбутньому ДПА/ЗНО/НМТ.

Пропонуємо таку покрокову інструкцію до онлайн-тестування:

1. Зайти на сайт інтернет-школи:

<https://monitoringck.com.ua/>

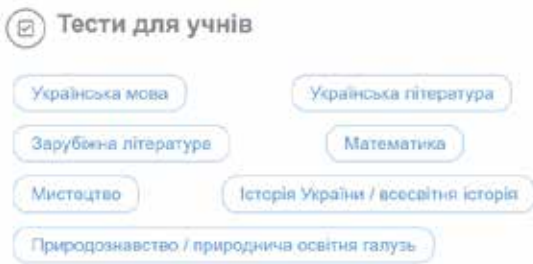
2. Обрати розділ «Тести»

Тести

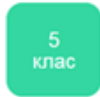
Тести з різних предметів, які можна пройти онлайн та побачити результат виконання

3. У розділі «Тести для учнів» відкрити бажану для самооцінювання дисципліну/галузь. Наприклад: «Природознавство/Природнича освітня галузь».

4. Обрати клас. Наприклад: «5».

Тести з природознавства / природничої освітньої галузі

5. Відкрити варіант обраної теми. Наприклад, тема «Наша планета – Земля. Земля на глобусі і фізичній карті».

5 КЛАС

Знайомство з наукою. Науковий метод пізнання. Фізичні величини та їхнє вимірювання | [варіант I](#) / [II варіант](#)

Тіла та речовини. Три стани речовини. Розчинні та нерозчинні речовини | [варіант I](#) / [II варіант](#)

Наша планета – Земля. Земля на глобусі і фізичній карті | [варіант I](#) / [II варіант](#)

6. Пройти тестування.

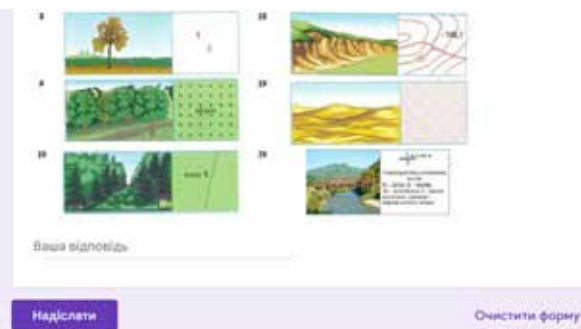
Контрольна робота №3. Варіант 1.
Теми: «Наша планета – Земля», «Земля на глобусі і фізичній карті»

Зміни не зберігаються

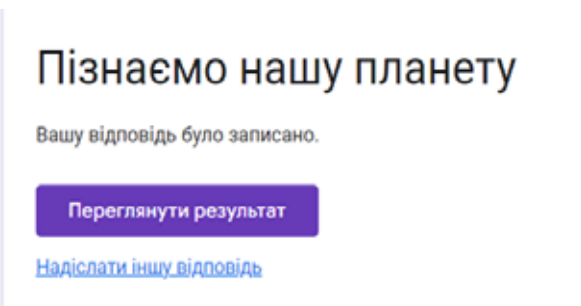
Зірочка (*) указує, що запитання обов'язкове

Щоб дізнатися свою оцінку, потрібно помножити отриманий бал на 0,8. Щоб збільшити масштаб сторінки, затисніть Ctrl та натисніть + (плюс). Зменшити Ctrl та - (мінус). Скинути масштаб – Ctrl та 0 (нуль).

7. Надіслати результат.

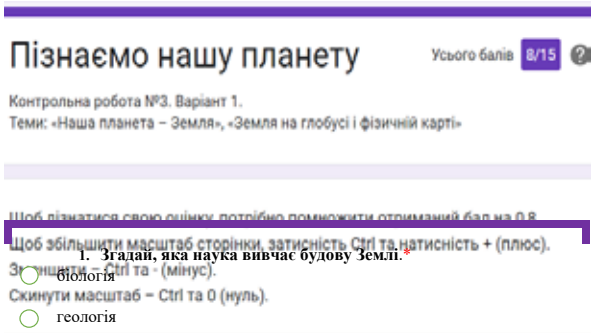

8. Переглянути результат.

9. Щоб отримати вищий результат, можна пройти ще раз цей тест або інший варіант і надіслати іншу відповідь.

10. Для того, щоб перевести отриманий бал за тест у 12-бальну шкалу, необхідно прочитати коментар перед тестом і записати на чернетці число, на яке треба буде помножити кінцевий результат.

Наприклад, у даному випадку – 0,8 необхідно помножити на 8 балів, які є результатом тестування із 15 можливих, отримуємо 6,4 бали за 12-бальною шкалою. Заокруглюємо число та зараховуємо 6.

З метою підвищення рівня довіри учнів та їхніх батьків до вчителя в процедурах оцінювання варто, на нашу думку, запропонувати **тренувальне тестування**. Суть його полягає в засвоєнні учнями особливостей проходження тестування з використанням ІКТ. Спочатку вчителю варто продемонструвати покроково проходження тестування самому або ж одночасно з учнями. Учитель має звернути увагу на те, що до всіх тестових завдань, зокрема й відкритої форми, необхідно знайти відповідь, оскільки програма не сформує кінцевий результат і поверне до невиконаного завдання (рис. 3).

Рис.3.

У ході тренувального тестування вчитель має пояснити учням, як змінити відповідь. Є 2 варіанти: просто натиснути іншу або запис "Скасувати вибір" та обрати нову (рис. 4).

Рис.4.

Необхідно наголосити, що в тестувальній програмі правильна відповідь позначається відповідним балом, а неправильна – 0, або ставиться три крапки (переважно це у тестових завданнях відкритої форми з короткою відповіддю) (рис. 5).

Якостер компетентної освіти учнів

Рис.5.

Учням варто порадишити повернутися до неправильно виконаних завдань і обов'язково попрацювати над цим матеріалом, щоб ліквідувати освітні втрати. Ці теми діти мають повідомити вчителю. Вчитель, отримавши перелік проблемних тем від учнів, планує різноманітні заходи. А по їх завершенню пропонує пройти підсумкове онлайн-тестування.

Нещодавно проведене тестування серед п'ятикласників показало, що компетентнісні тестові завдання для переважної більшості учнів виявилися цікавими. Для їх виконання учні використовували не тільки знання, а й свій життєвий досвід. Ми були приємно здивовані, що великий об'єм тестових завдань, за оцінкою учнів, «дрібниці» у порівнянні з Minecraft, а зміни дизайну, форматів завдань

не лякають, бо є такі комп'ютерні ігри, коли за доли секунди треба зафіксувати нові загрози, щоб перемогти. Це вселяє віру в молоде покоління, яке не боїться швидких змін, готове до подолання життєвих перешкод, легко сприймає цифровізаційні зміни в суспільстві.

Отже, запровадження компенсаторної освіти стане суттєвим кроком до поліпшення якості освіти: підвищить мотивацію учнів до самооцінювання освітніх результатів та самоосвіти, а в учителів – інтерес до розробки й використання інноваційних технологій, створення індивідуальних освітніх траєкторій з метою компенсувати освітні втрати учнів та встановити рівновагу психолого-емоційного стану в освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-navchalnih-dosyagnen-uchniv-5-6-klasiv-yaki-zdobuvayut-osvitu-vidpovidno-do-novogo-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>

I. А. Тищенко,

методист відділу координації професійного розвитку працівників закладів професійно-технічної та фахової передвищої освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВІРТУАЛЬНА АКАДЕМІЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯК ОДНА ІЗ КЛЮЧОВИХ ФОРМ КОМПЕНСАТОРНОЇ ОСВІТИ

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України, спричинила багато викликів для освітньої спільноти України. Через постійні ракетні обстріли та за відсутності бомбосховищ переважна більшість шкіл навчають дітей дистанційно. Це все ускладнює процес навчання, призводить до тяжких наслідків для середньої освіти в Україні. Учні зазнають освітніх втрат через постійний стрес і повітряні тривоги.

Освітні втрати нині розуміються як прогалини у знаннях і навичках, які виникають в учнівства під час освітнього процесу у порівнянні зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних здобутків. Вони можуть бути спричинені як індивідуальними, так і структурними чинниками, зокрема масштабними

надзвичайними ситуаціями, вплив яких накладається на системні нерівності та вразливості [1].

Здобувачі освіти, які навчались дистанційно чи в змішаному форматі під час вимкнення світла, могли пропускати уроки. Вчителі в цей час не мали змоги якісно і вчасно донести до школярів навчальний матеріал. Ці освітні втрати, які мають тенденцію накопичуватися, сьогодні досить складно обрахувати, проте уже зараз потрібно планувати стратегії їхньої компенсації.

«Умови повномасштабної війни передовсім негативно впливають на загальний психолого-емоційний стан учнів, а це натомість спричиняє зниження мотивації дітей. Учителі вже зауважують, що погіршуються навчальні результати учнів з математики, іноземних

мов, української та інформатики. Наші ж дослідження вказують також про непропорційне зростання завдань на самостійну роботу учнів як спосіб компенсувати школами втрати навчального часу», — зауважив Руслан ГУРАК, Голова Державної служби якості освіти України [2].

Дуже важливо навчити дитину вчитися, перейти від загального до конкретного, зробити усе можливе, аби здобувачі освіти надолужили прогалини у знаннях, які виникли через війну та пандемію. Тому, на думку методистів нашого інституту, однією із ключових форм допомоги випускникам закладів освіти у надолуженні втрачених знань і навичок має стати **ВІРТУАЛЬНА АКАДЕМІЯ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ** (URL: <https://cutt.ly/170s4X5>), яка пропонує матеріали із суспільно-гуманітарних та природничо-математичних дисциплін, що ґрунтуються на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах.

Метою ВІРТУАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ є підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання та державно-підсумкової атестації випускників мовно-літературної, історичної та математичної освітніх галузей.

Завдання віртуальної академії такі :

- формування вмін та навичок конструктивно-творчої діяльності учнів у комплексному плануванні власної підготовки до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання;
- застосування новітніх методів і прийомів для кращого сприйняття й запам'ятовування учнями матеріалу та з метою формування практичних умінь і навичок;
- підтримка особистісного стилю навчально-пізнавальної діяльності кожного учня і надання допомоги у подоланні труднощів та освітніх прогалин;
- формування мотивації до самонавчання, самовдосконалення, саморозвитку в процесі підготовки до атестаційних випробувань.

У структуру ВІРТУАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ входить чотири факультети: «Українська мова та література»; «Математика»; «Історія України» та «Іноземна мова (англійська, німецька, французька)» (рис.1).

Рис.1. Інтерфейс Віртуальної академії зовнішнього незалежного оцінювання

Представляємо опис роботи кожного із факультетів.

Факультет «Українська мова та література»

(модератор – Січка Світлана Іванівна, завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін) представлений блоками, що ілюструють особливості підготовки випускників мовно-літературної освітньої галузі до зовнішнього незалежного оцінювання та державної підсумкової атестації.

Модель факультету «Українська мова та література» презентована трьома блоками – «Мовні

норми», «Нові підходи щодо аналізу художніх творів» та «Особливості завдань відкритої форми».

Блок «Мовні норми» містить матеріали, що сприяють формуванню умінь з опанування мовних норм та правильного вживання слів у мовленні з урахуванням їхніх стилістичних особливостей.

Проблема: порушення мовної норми та шляхи запобігання їх у мовленні здобувачів освіти.

Мета: акцентувати увагу на лексичних, граматичних, синтаксичних та стилістичних помилках, які становлять значну частину усіх мовних порушень здобувачів освіти, з'ясувати їхню суть та причини виникнення, запропонувати перспективні шляхи усунення й запобігання помилок на уроках словесності.

Аналіз усного й писемного мовлення здобувачів освіти свідчить про недостатню сформованість у них визначених чинною програмою умінь і наявність чималою кількості помилок. Найтиповішими в усному й писемному мовленні учнів є такі типи порушень: уживання слів у невласливому або невідповідному контексту значенні, порушення лексичної сполучуваності, уживання плеоназмів та невиправдане повторення слів, невмотивоване використання іншомовних запозичень, порушення граматичної норми (ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню граматичних категорій роду, числа, відмінка, ступеня, особи, часу, способу, стану, виду), порушення синтаксичної норми (ненормативне керування й узгодження слів, неправильна побудова речень чи порушений порядок слів у реченні). Ці порушення є наслідком впливу просторіч, місцевих діалектів, соціальних жаргонів, сленгів, що свідчить про низьку культуру мовлення, нерозвиненість мовного чуття, брак потреби збагачувати словниковий запас. Зазначені різновиди помилок становлять доволі грубі порушення мовної норми й мають постійно перебувати в центрі уваги вчителя.

З огляду на це, учитель має обрати методи, прийоми та засоби навчання для формування в учнів практичних умінь та навичок з удосконалення лексико-граматичних норм та культури мовлення. Методи й прийоми мають бути різноманітними, спрямованими на інтереси учнів.

Ефективними у роботі вчителя будуть такі техніки:

- метод спостереження над мовними явищами, що використовується з метою формування мовного чуття у розпізнаванні стилістичних засобів;
- метод стилістичного експерименту, що має на меті визначити доречність чи недоречність, оптимальність використаного в тексті того чи іншого мовного засобу;
- стилістичний аналіз готового тексту, у процесі якого встановлюється взаємозв'язок між завданням мовлення й доборою мовних засобів для реалізації цих завдань. Цей вид роботи формує вміння розмежовувати функціональні стилі мови, усвідомлювати, що використання тексту пов'язується з певною сферою спілкування;
- стилістичне дослідження використовують з метою формування умінь встановлювати стилістичні закономірності;
- редагування тексту вчить учнів узагальнювати вивчене, удосконалювати текст відповідно до стильових особливостей;
- конструювання пов'язане зі створенням тексту певного стилю (усно чи письмово), коли учні самостійно мають знайти відповідні засоби вираження і способи мовленнєвої організації;
- аудіювання – це різновид мовленнєвої діяльності, у процесі якого учень одночасно сприймає (слухає) усне повідомлення й аналізує його (сислове оброблення інформації). Вправи з аудіювання сприяють формуванню вмін визначати тему й головну думку прослуханої інформації, висловлювати власну думку

з приводу почутого, своєї згоди чи незгоди з певним твердженням;

- інтерактивні завдання, зокрема моделювання ситуації, ділові ігри, компаративний аналіз текстів тощо.

Другий блок «Нові підходи щодо аналізу й інтерпретації художніх творів» презентує матеріали, що сприяють глибокому розумінню ідейно-художнього змісту твору під час різних видів аналізу вивчуваного тексту.

Проблема: недостатня сформованість читацької компетентності здобувачів освіти як важливого складника мовно-літературної освіти.

Мета: звернути увагу на важливість та значення різних видів аналізу й інтерпретації художнього твору, що сприяє збагаченню власного досвіду, формуванню емоційного інтелекту та духовного розвитку здобувачів освіти.

Сьогодні в умовах освітніх реформ висуваються особливі вимоги до уроку літератури, оскільки здобувачі освіти не лише знайомляться з цікавим художнім твором, новою дійсністю, талановитим автором, а й вчать розуміти високе мистецтво, висловлюють власні судження, вирішують життєво важливі проблеми. Для того, щоб кожна нова зустріч надовго залишалася в пам'яті і продовжувала хвилювати дитину, стимулювала до роздумів, учителю літератури необхідно створити такі умови, за яких учень-читач захоче досліджувати художній світ, творити, полемізувати й дискутувати. При цьому важливими видами діяльності на уроці літератури є ідейно-художній аналіз та інтерпретація художнього твору.

Аналіз твору треба будувати, виходячи з його ідейно-художніх особливостей та родової й жанрової специфіки. З методичних прийомів добираються ті, які дають можливість успішно осягти ідейно-естетичну цінність вивчуваного твору; чергувати й сполучати ці прийоми треба так, щоб активізувати мислення й почуття учнів, зберегти зацікавленість роботою протягом усього часу, відведеного на аналіз та інтерпретацію твору. Найчастіше застосовують такі різновиди художнього аналізу: **сюжетний:** розкриваючи сюжет твору, характеризують його жанрову, композиційну специфіку, тему, ідею, проблематику, систему образів, стильову своєрідність; **проблемний:** ґрунтовний розгляд основних проблем твору, з огляду на які визначають його жанрову, композиційну, мовностильову своєрідність, характеризують героїв; **пообразний:** докладне вивчення образів та засобів їх творення; **системний:** усебічне вивчення твору як художньої системи, його цілісності.

Нижче пропонуємо можливий порядок художнього аналізу творів, що належать до епосу, лірики й драми (за навчально-методичним посібником «Основи теорії літератури» Василя Пахаренка).

Схема аналізу епічного і драматичного творів (головний об'єкт відтворення спільний – події та їхні учасники)

1. Короткі відомості про автора (насамперед ті, що допоможуть краще зрозуміти специфіку твору).
2. Історія написання і видання твору (за потребою).
3. Життєва основа (ті реальні факти, які стали поштовхом і матеріалом для твору).
4. Жанр (роман, повість, оповідання, трагедія, комедія, власне драма та ін.).
5. Конфлікт. Тема, ідея, проблематика.
6. Композиція, особливості сюжету, їхня роль у розкритті проблем.
7. Значення позасюжетних елементів (авторських відступів, описів, епіграфів, присвят, назви твору тощо).
8. Система образів, їхня роль у розкритті проблем твору. Прийоми творення характерів. Художні деталі.
9. Мовностильова своєрідність твору (на рівні лексики, тропів, синтаксичних фігур, фоніки, ритміки).
10. Підсумок (художня цінність твору, його сприймання критикою і читачами, його пізніше прочитання тощо).

Схема аналізу ліричного твору (об'єкт відтворення – думки й почуття)

1. Короткі відомості про автора (насамперед ті, що допоможуть краще зрозуміти специфіку твору).
2. Історія написання і видання твору (за потреби).
3. Жанр (громадянська, інтимна, релігійна, пейзажна, філософська лірика тощо).
4. Провідний мотив поезії, її зв'язок з іншими творами у збірці й у всій творчості митця.
5. Композиція твору.
6. Ключові образи твору.
7. Мовні засоби, що сприяють емоційному наснаженню твору (ідеться про лексику, тропи, фігури, фоніку).
8. Віршування (види рим, спосіб римування, віршовий розмір, вид строфи), його роль у розкритті провідного мотиву.
9. Підсумок (почуття і роздуми, викликані твором).

Третій блок «Особливості завдань відкритої форми» активізує роботу вчителя-словесника над формуванням умінь і навичок здобувачів освіти щодо створення відповіді на завдання відкритої форми.

Проблема: низький рівень сформованості ефективного використання знань української літературної мови на практиці, критичного мислення стосовно актуальних проблем.

Мета: формування здатності учнів самостійно в писемній формі висловлювати свої думки стосовно певної актуальної проблеми сьогодення у вигляді закінченого тексту з дотриманням норм сучасної української літературної мови (орфографічних, пунктуаційних, лексичних, граматичних, стилістичних).

Завдання відкритої форми формують у здобувачів освіти навички щодо надання вичерпної відповіді, формулювання та коментування проблеми чи позиції автора, власної точки зору й аргументування своєї думки.

Під час роботи над завданням відкритої форми здобувачі освіти мають уникати розлогих вступів, переказування тексту твору чи детальної характеристики героїв, дотримуватися визначеної кількості слів (за вимоги). Учні мають не просто поміркувати над запропонованою темою, а довести виправданість своєї позиції стосовно цієї теми, обґрунтувати власну думку й проілюструвати її аргументацію показовими прикладами. Результатом такої діяльності є розгорнута відповідь на поставлене завдання, у якому обговорюється актуальна особистісна й суспільна проблематика, здійснюється переконання інших у правильності власних поглядів, доведення своєї позиції стосовно певної проблеми.

Така робота структурується як риторичний текст (теза, аргументація, ілюстрації, висновки) і створюється засобами публіцистичного стилю як функціонального стилю сучасної української літературної мови. При цьому здобувачі освіти не зловживають надмірною художністю, розмовністю чи науковістю під час викладу своїх міркувань. Якщо у завданні не йдеться про стильову належність тексту, то твір може бути написаний в художньому, науковому чи розмовному стилях.

Жанр твору визначається умовою завдання. Найчастіше такий текст має ознаки, що притаманні невеликій статті інформативно-переконувального характеру. Разом із тим здобувачі освіти можуть обрати самостійно ту жанрову форму, яка здатна допомогти викласти ефективно власні міркування стосовно певної проблеми, дотримуючись при цьому умов відкритого завдання.

Факультет «Математика» віртуальної академії зовнішнього незалежного оцінювання (модератор - Тищенко Ірина Анатоліївна, методист відділу координації професійного розвитку працівників закладів професійно-технічної та фахової передвищої освіти) представлений такими блоками: розвиток обчислювальних навичок; розвиток графічної культури; алгебра у рівняннях і нерівностях; розвиток просторової уяви та параметри.

Усі розділи блоків наповнені відеоуроками та тестовими завданнями, при створенні яких використовувалася платформа Zoom для відеоконференцій, а також інші інтернет-ресурси: Classtime, Padlet, GoogleJamboard, GoogleForms, LearningApps, zno.osvita.ua і власні розробки вчителів.

Створено YouTube-канал «Онлайн-школа з математики «Абітурієнт» (URL: <https://cutt.ly/dHMc5Mt>), на який завантажені відеоуроки вчителів.

Отже, учні факультету віртуальної академії зовнішнього незалежного оцінювання з математики можуть переглядати ці відео у зручний для них час стільки разів, скільки їм потрібно для кращого розуміння нових знань та під час повторення пройденого матеріалу з відповідної теми. Підсумкові тестові завдання, підготовлені на різних платформах, здобувачі освіти зможуть використовувати для перевірки отриманих знань за темою.

Кожний розділ блоку представлений у вигляді ментальної мапи (MindMap) або онлайн-дошки Padlet, яка включає: основні математичні поняття з даної теми; відеоуроки та відеопрезентації теоретичних фрагментів; майстер-класи щодо розв'язання завдань зовнішнього незалежного оцінювання; кейси тестових завдань для самостійного опрацювання, створених у різних форматах: GoogleForms, LearningApps, Classtime, Kahoot тощо; методичні рекомендації щодо удосконалення та поглиблення знань, умінь та навичок учнів.

Готуючись до зовнішнього незалежного оцінювання, ми прагнемо, щоб опанована кількість інформації утворювала у свідомості людини цілісність. У процесі навчання, який передбачав великий проміжок часу, інформація була розбита на частини. Кожна частина засвоювалася не однаково. Деякі частини були незрозумілими, деякі частини забулися, тому в майбутньому їм важко діяти разом.

«Багато чого з математики не залишається в пам'яті, але коли розумієш її, тоді легко при нагоді згадати призабуте», – так говорив наш земляк, видатний математик, Михайло Васильович Остроградський. Ми сподіваємось, що даний електронний ресурс допоможе майбутнім абітурієнтам пригадати призабуте, і маємо надію на те, що у пам'яті здобувачів освіти все ж таки залишаться та поглибляться знання, уміння і навички з найважливіших тем математики.

Детальніше презентуємо кожний із блоків факультету «Математика».

1. Розвиток обчислювальних навичок

Проблема. Аналіз результатів контрольних робіт, ДПА та ЗНО показує, що найбільшу кількість помилок учні припускають, виконуючи завдання на обчислення. Тож існує прямиий зв'язок між рівнями навчальних досягнень учнів із математики та рівнем їхніх обчислювальних навичок. Для того, щоб швидко і впевнено виконувати усні обчислення, потрібні не тільки постійні й наполегливі тренування. Існує велика кількість спеціальних методів, способів і прийомів для спрощення додавання, віднімання, множення, ділення, піднесення до степеня, добування квадратних та кубічних коренів, перевірки правильності виконання дій, яких, на превеликий жаль, не вивчають у шкільному курсі математики на достатньому рівні.

Мета: повторити та поглибити знання, вміння і навички учнів із тем: «Види чисел та дії над ними», «Прості та складені числа», «Дії над звичайними дробами», «Пропорційні величини», «Відсотки»; надати рекомендації, орієнтовні переліки методів, способів, прийомів раціональних усних обчислень та тематичних джерел, які можна використати для вдосконалення обчислювальних умінь і навичок учнів.

Відповідно до зазначеної мети у даному розділі пропонуємо учням переглянути відеоуроки вчителів за темами: «Дійсні числа, Порівняння чисел та дії з ними» (автор - Морозюк Лариса Петрівна, вчитель математики

Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №22 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/TPWBfYb2pSM>), «Відношення та пропорції. Відсотки» (автор - В'язовік Алла Миколаївна, вчитель математики Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №21 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/R5FbFC1UhDs>), «Арифметична та геометрична прогресії» (автор - Морозюк Лариса Петрівна, вчитель математики Черкаської загальноосвітньої школи I-III ступенів №22 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/scZJzensQp0>) та виконати запропоновані вчителями підсумкові тестові завдання (URL: <https://cutt.ly/A4mUteA>).

2. Розвиток графічної культури

Проблема. Аналіз результатів ДПА та ЗНО, міжнародного дослідження PISA показує, що учні слабо орієнтуються в основних графіках шкільного курсу математики та роботі з ними (зчитувати інформацію з графіків). Крім того, досвід перевірки екзаменаційних робіт показує, що в учнів не сформовані уміння і навички зображення просторових геометричних фігур.

Мета: повторити та поглибити знання, вміння і навички учнів із тем: «Основні елементарні функції шкільного курсу математики та їх графіки», «Перетворення графіків функцій», «Похідна функції, її геометричний та фізичний зміст», «Дослідження функції за допомогою похідної. Побудова графіків функцій», «Первісна та визначений інтеграл. Застосування визначеного інтеграла для обчислення площ плоских фігур». Удосконалити уміння і навички виконувати зображення просторових геометричних фігур.

Відповідно до зазначеної мети у даному розділі пропонуємо учням переглянути відеоуроки вчителів за темами: «Елементарні функції, їх властивості й графіки» (автор - Данько Олена Анатоліївна, вчитель математики Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛІ) Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/7SGaaBBR3N0>), «Похідна функції та дослідження функції за допомогою похідної», (автор - Бабенко Оксана Анатоліївна, вчитель математики Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛІ) Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/GcOQPkarzJs>), «Первісна та визначений інтеграл. Застосування визначеного інтеграла для обчислення площ плоских фігур» (автор - Бабенко Оксана Анатоліївна, вчитель математики Черкаського фізико-математичного ліцею (ФІМЛІ) Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/PF61KaME0yw>) та виконати запропоновані вчителями підсумкові тестові завдання (URL: <https://cutt.ly/A4mUteA>).

3. Алгебра у рівняннях, нерівностях та їх системах.

Проблема. Для того, щоб бути успішним в сучасному мінливому і складному суспільному житті, кожен випускник середньої школи повинен опанувати певні прийоми математичної діяльності та навички їх застосувань до розв'язування прикладних задач.

Уміння розв'язувати рівняння і нерівності є фундаментом математичної освіти та основою розв'язування прикладних задач із фізики, хімії, біології, економіки тощо.

Задачі на складання рівнянь, або прикладні алгебраїчні задачі, які являють собою розділ шкільної математики як правило, завжди включені до державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання. Оскільки розв'язування кожної такої задачі фактично являє собою маленьке математичне дослідження, то саме цей матеріал сприятливий для перевірки здатності школярів до логічного мислення. Застосовувати математичні методи й знання після закінчення школи будуть всі. Тому вже в освітньому процесі навчання математики повинне виступати перед учнями не тільки як система логічних правил і

дедуктивних доведень, а і як метод пізнання, як засіб розв'язання проблем практичного характеру.

За час навчання у школі учні розв'язують значну кількість прикладних задач, проте процес розв'язування таких задач залишається для них складним. Основна причина недостатньої сформованості в учнів умінь розв'язувати текстові задачі полягає у тому, що під час навчання математики як у початковій, так і в основній школах переважна більшість учнів не одержує достатніх знань про структуру задач, їх типи, методи та способи розв'язування. Розв'язуючи задачі, учні часто діють несвідомо, за зразком, що їм пропонують, не можуть самостійно знайти раціональний спосіб розв'язування.

Мета: повторити та поглибити знання, вміння і навички учнів з тем: «Види рівнянь: лінійні, квадратні, ірраціональні, найпростіші тригонометричні, показникові, логарифмічні», «Властивості числових нерівностей», «Алгоритм методу інтервалів», «Розв'язування текстових задач».

Відповідно до зазначеної мети у даному розділі пропонуємо учням переглянути відеоуроки вчителів за темами: «Рівняння і нерівності» (автор - Сіденко Лариса Миколаївна, вчитель математики Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №21 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/5pcEZYDRIFk>), «Ірраціональні рівняння, нерівності та їх системи» (автор - Кузьменко Лариса Олександрівна, вчитель математики Черкаського гуманітарно-правового ліцею Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/uaQAq2b-WiY>), «Показникові рівняння та нерівності» (автор - Кириченко Лариса Миколаївна, вчитель математики Черкаської гімназії №31 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: https://youtu.be/mX_KRfv67g), «Логарифмічні рівняння і нерівності та їх системи» (автор - Сіденко Лариса Миколаївна, вчитель математики Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №21 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/qK16c3oi2Xg>), «Тригонометричні рівняння, нерівності та їх системи» (автор - Богуславська Анна Сергіївна, вчитель математики Черкаської гімназії №31 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/Nc8ihGZsNp0>), «Системи лінійних рівнянь і нерівностей. Розв'язування текстових задач за допомогою рівнянь та їх систем» (автор - В'язовік Алла Миколаївна, вчитель математики Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №21 Черкаської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/L64-floHpl0>) та виконати запропоновані вчителями підсумкові тестові завдання (URL: <https://cutt.ly/A4mUteA>).

4. Розвиток просторової уяви

Проблема. Навчити учнів відчувати, бачити шляхи розв'язання математичних задач, зокрема геометричних, є одним із найважливіших завдань навчання математики. Аналізуючи результати учнів ЗНО з математики, можна бачити, що випускники, можливо й знаючи відповідні означення, теореми, властивості, правила, не знають як їх застосовувати на практиці, особливо, якщо мова йде про компетентнісні задачі. Однією з причин такої проблеми в геометрії є те, що на уроках приділяється мало уваги навчальному учнів робити аналіз задачі; виконувати побудови рисунка, складати алгоритм розв'язування задачі. Особливо це прослідковується в старшій школі під час вивчення стереометрії. Учні зіштовхуються з проблемою розв'язування стереометричних задач ще на етапі зображення рисунка, через недостатньо розвинену просторову уяву.

Мета: повторити та поглибити знання, вміння і навички учнів із тем: «Елементарні геометричні фігури на площині та їх властивості», «Коло та круг. Трикутники», «Чотирикутники», «Многокутники», «Геометричні величини та їх вимірювання», «Взаємне розміщення основних фігур у просторі», «Теорема про три перпендикуляри», «Кут між площинами», «Переріз

геометричної фігури площиною», «Многогранники», «Тіла обертання»; надати рекомендації щодо забезпечення ефективних умов для формування і розвитку просторової уяви старшокласників.

Відповідно до зазначеної мети у даному розділі пропонуємо учням переглянути відеоуроки вчителів за темами: «Елементарні геометричні фігури на площині» (автор - Величко Оксана Олександрівна, вчитель математики Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Смілянської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/9ahqrXQGGLxQ>), «Коло та круг. Трикутники» (автор - Білоконь Леся Михайлівна, вчитель математики Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №6 Смілянської міської ради Черкаської області, URL: https://youtu.be/x_DcvjRgPA0), «Чотирикутники» (автор - Білоконь Леся Михайлівна, вчитель математики Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №6 Смілянської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/SUaHfPlxbT8>), «Многокутники» (автор - Величко Оксана Олександрівна, вчитель математики Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №1 Смілянської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/DIQ5a75lpv8>), «Геометричні величини та їх вимірювання» (автор - Осадча Раїса Володимирівна, вчитель математики навчально-виховного комплексу «Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів «Лідер» Смілянської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/f90UifEEZeE>), «Прямі та площини у просторі» (автор - Білоконь Леся Михайлівна, вчитель математики Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №6 Смілянської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/PZChOTJqHKM>), «Многогранники» (автор - Осадча Раїса Володимирівна, вчитель математики навчально-виховного комплексу «Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів «Лідер» Смілянської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/TkScKHuee2E>), «Тіла обертання» (автор - Осадча Раїса Володимирівна, вчитель математики навчально-виховного комплексу «Ліцей - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів «Лідер» Смілянської міської ради Черкаської області, URL: <https://youtu.be/HYGU8iYq66E>) та виконати запропоновані вчителями підсумкові тестові завдання (URL: <https://cutt.ly/A4mUteA>).

5. Параметри

Проблема. Завдання з параметрами - проблема для більшості випускників на ЗНО. Але задачі з параметрами сприяють розвитку логічного мислення, підвищують математичну культуру школярів. І часто зміст математичної задачі з параметрами не виходить за межі шкільної програми, але учні не готові розв'язувати таке завдання без попередньої підготовки. Досвід показує, що починати знайомство з параметрами треба як можна раніше, і систематично повертатися до таких задач протягом усіх років навчання у школі.

Мета: ознайомити з основними методами, підходами, що використовуються під час розв'язування лінійних і квадратних рівнянь з параметрами.

Факультет «Іноземна мова (англійська, німецька, французька)» віртуальної академії зовнішнього незалежного оцінювання (модератори – Бородай Тамара Вадимівна, Савицька Галина Іванівна, методисти лабораторії гуманітарних дисциплін) представлений такими блоками: використання мови, читання, розуміння мови на слух (аудіювання), письмо. Матеріали факультету розміщено на сайті, де кожний напрямок представлений рекомендаціями для підготовки до ЗНО/ДПА/НМТ, а також зразками завдань з кожної мови й посиланнями на корисні ресурси, які допоможуть краще підготуватися до тесту. Для ефективного реагування на запитання учнів щодо підготовки до тестування, створена Facebook-група «Іноземні мови: підготовка до ЗНО/НМТ-2023», посилання на яку розміщено на сайті.

Кейс завдань «Використання мови» пропонує рекомендації щодо успішної підготовки до ЗНО/НМТ та

зразки лексико-граматичних завдань з іноземних мов згідно з програмою ЗНО/НМТ. **Кейс завдань «Читання»** представляє техніки для ефективного читання (scanning, skimming, careful reading), типи текстів та поради щодо виконання тестових завдань. **Кейс завдань «Розуміння мови на слух (аудіювання)»** пропонує зразки автентичних текстів із тестовими завданнями різних типів відповідно до програми ЗНО. **Кейс завдань «Письмо»** представлений рекомендаціями для учнів для написання власного висловлювання.

Враховуючи програму НМТ-2023, головна увага зосереджена на перших двох напрямках. Але вивчення іноземної мови повинно проводитись комплексно, тобто слід звертати увагу на розвиток всіх мовленнєвих умінь. Підготовка до ЗНО/ДПА/НМТ повинна бути не самоціллю, а одним з аспектів формування іншомовної комунікативної компетенції учнів. Всі завдання ЗНО будуються на автентичних текстах і мають комунікативний характер. Механічне виконання завдань у форматі ЗНО не принесе бажаних результатів.

Проаналізуємо зміст кожного напрямку.

1. Кейс завдань «Використання мови»

Проблема. Під час виконання лексико-граматичних завдань учні не завжди можуть правильно аналізувати використання граматичних конструкцій та вибирати лексичні одиниці відповідно до комунікативних завдань. Недостатній словниковий запас часто викликає складність при виконанні тестових завдань.

Мета: удосконалення умінь вживання лексико-граматичного матеріалу у комунікативному контексті, що допоможе учням за короткий час підготуватися до НМТ з іноземної мови та виправити прогалини в засвоєнні лексичного та граматичного навчального матеріалу (визначення рівня володіння мовою; як правильно вчити слова, ідіоми, фрази; базові правила граматики (частини мови, порядок слів у реченні, артиклі, граматичні часи); формування умінь аналізувати та зіставляти інформацію, добирати синоніми, фразові дієслова, розуміти значення слів відповідно до контексту, розуміти логічні зв'язки між частинами тексту.

2. Кейс завдань «Читання»

Проблема. Під час підготовки до ЗНО/НМТ не завжди приділяється достатня увага комунікативним завданням, що виконуються в рецептивних видах мовленнєвої діяльності (в цьому році – читання, а раніше й аудіювання). Іноді учні не можуть зрозуміти основний зміст прочитаного, вибрати головне, пропустити другорядне, а також зрозуміти структурно-змістові зв'язки тексту. Часто учень заціклюється на лексиці, намагаючись зрозуміти й перекласти кожне слово, хоча краще було б зосередитися на тих словах, які знайомі й зрозуміти зміст всього речення. Негативний вплив на результат має використання текстів та інших матеріалів з ненадійних або застарілих джерел.

Мета: орієнтування учнів на використання різних стратегій читання в залежності від поставленого комунікативного завдання з подальшим аналізом і самоаналізом; ознайомлення здобувачів освіти з техніками для ефективного читання (scanning (або читання по діагоналі) – читання для знаходження конкретної інформації в тексті, skimming – швидке читання для загального уявлення та розуміння основної ідеї тексту, careful reading – ретельне читання і знаходження відповідей на запитання). Володіння всіма типами читання залучає різні способи сприйняття, тому разом вони сприяють успішному засвоєнню писемного мовлення; надання рекомендацій для учнів та вчителів використовувати в процесі підготовки тексти різних типів і жанрів, в тому числі матеріали з перевірених джерел мережі Інтернет.

3. Кейс завдань «Розуміння мови на слух (аудіювання)»

Проблема. Багато абітурієнтів не уважно читають завдання перед прослуховуванням запису, не

звертають увагу на контекст та ключові слова. Часто учні концентруються на незнайомих словах (а їх може бути 3-5%) і намагаються їх перекласти. Хоча варто зосередити увагу на тому, щоб зрозуміти сам зміст, а про значення незнайомого слова або виразу можна буде здогадатися з контексту.

Мета: орієнтувати учнів на використання різних стратегій аудіювання в залежності від поставленого комунікативного завдання з подальшим аналізом і самоаналізом; ознайомити здобувачів освіти з тактиками вибору правильної відповіді; розмістити на сайті підбірку текстів із завданнями з автентичних джерел (Кембриджські іспити PET, іспити Goethe-Zertifikat, RFI, TV5Monde).

4. Кейс завдань «Письмо»

Проблема. Аналізуючи письмові роботи учасників ЗНО з іноземної мови, можна зробити висновок, що учні не вміють логічно організувати створений письмовий текст, чітко виконувати інструкції до завдання, в тому числі дотримуватись встановленого обсягу письмового висловлювання.

Мета: орієнтувати школярів на відбір матеріалу, необхідного для повного і точного виконання завдання відповідно до поставлених комунікативних цілей; допомогти учням формувати вміння аналізувати й редагувати власні письмові роботи; звернути увагу здобувачів освіти на необхідність уважного прочитання інструкцій до виконання завдання, щоб отримати з них максимум інформації; інформувати учасників тестування про критерії оцінювання письмових робіт.

Факультет «Історія України» віртуальної академії зовнішнього незалежного оцінювання (модератор — *Боровець Любов Михайлівна*, методист лабораторії гуманітарних дисциплін) представлений блоками: **чек-лист історичних дат і подій, схеми-портрети, використання картосхем, «лайфхаки» щодо тестових завдань з історії України.**

Детальніше презентуємо кожний із блоків факультету «Історія України».

1. Чек-лист історичних дат і подій містить основні дати з історії України, згідно з програмою ЗНО/НМТ, з короткою історичною довідкою.

Проблема. Випускники шкіл недостатньо орієнтуються в історичній хронології. Учасники ЗНО з історії України продемонстрували низький рівень розуміння логіки історичних подій, історичного процесу, причинно-наслідкових зв'язків між подіями та місцем певної події в загальному контексті. Абітурієнти не здатні розташувати події, відстань між якими становить 10–20 років, аналізувати елементарну діаграму й співвідносити дату на ній з варіантом відповіді. Величезний обсяг матеріалу: програма передбачає вивчення 32 тем, що охоплюють період від найдавніших часів (появи людини на території України) до сучасності.

Мета: допомогти здобувачам освіти орієнтуватися в усіх історичних періодах та датах; навчити логічно мислити та порівнювати з датами культурні особливості суспільства і події.

Ця мета буде реалізована за допомогою відео, які розміщено на YouTube-каналі «Історія на Easy», що містить такі розділи (списки відтворення): «ЗНО: Хронологія подій» (URL: <https://cutt.ly/C4LeieS>) та «ЗНО: КЛУБ» (URL: <https://tinyurl.com/52whev6v>).

Розділ «ЗНО: Хронологія подій» представлений темами:

- тема 1 «Поява та розселення первісних людей на території України»,
- тема 2 «Стоянки первісних людей на території України»,
- тема 3 «Первісні вірування давніх людей»,
- тема 4 «Енеоліт. Трипільська культура»,
- тема 5 «Суспільна організація в первісну добу.

Піділ праці»,

- тема 6 «Кочовики раннього залізного віку: киммерійці, скіфи, сармати»,
- тема 7 «Античні міста-колонії в Північному Причорномор'ї»,
- тема 8 «Давні слов'яни. Розселення слов'ян в V–VIII ст.».

У цьому списку відтворення представлено вісім відео з тем у хронологічній послідовності (від найдавніших часів до розселення слов'ян на території України в V–VII ст. н.е.). Дані відеоматеріали дозволяють здобувачам освіти орієнтуватися в послідовності історичних подій та виявляти розуміння історичного процесу; причиново-наслідкові зв'язки між подіями та місцем певної події в загальному контексті історії.

Розділ «ЗНО: КЛУБ» пропонує найважливіші історичні дати та події з історії України на ЗНО (URL: <https://tinyurl.com/52whev6v>). Даний ресурс дозволяє систематизувати знання з історичної хронології.

2. Схеми-портрети — містить посилання на електронні ресурси, якими учень може скористатися під час вивчення портретів, та тестові завдання з використанням портретного ряду для підготовки до ЗНО/НМТ.

Проблема. Труднощі в здобувачів повної загальної середньої освіти щодо розпізнавання історичних діячів та аналізу історичних джерел.

Мета. Викладання історії повинно здійснюватися в особистісно зорієнтованому вимірі. Великий акцент необхідно приділити роботі з історичними персоналіями. Звернути увагу на самостійну роботу з історичними джерелами, розвинути в учнів уміння аналізувати першоджерела історичних осіб: грамоти, укази, закони, промови тощо.

Дана мета реалізована за допомогою відео YouTube-каналу «Історія на Easy» у таких розділах (списках відтворення): «Портрети на ЗНО за 10 хвилин» (URL: <https://tinyurl.com/y6mj2jmr>) та «Персоналії на НМТ (чотири частини)».

Розділ «Персоналії на НМТ (чотири частини)» представлений так: «НМТ I та II частина. Особистості в історії України (політичні та військові діячі)» (URL: <https://tinyurl.com/3r2khc7u>) і «НМТ I та II частина. Особистості в культурі (освіта, наука, мистецтво, медицина)» (URL: <https://tinyurl.com/2p9bnx6u>).

Подані відеоматеріали сприятимуть розвитку зорової пам'яті учнів для розпізнавання історичних персоналій.

3. Використання картосхем — передбачає рекомендації щодо роботи з історичними картами й картосхемами на заняттях з історії України; повторення матеріалу та формування в учнів просторового уявлення про історичні процеси, які мають важливе значення під час підготовки до ЗНО/ НМТ.

Проблема. Випускники шкіл не володіють картографічними вміннями. Історична карта – це повноцінне джерело історичної інформації. Учні не вміють поєднувати часові й просторові параметри подій, указувати на статистичні складові історичного процесу, пов'язувати образи та уявлення, які виникають в результаті роботи з навчальним текстом. У здобувачів освіти відсутнє просторове сприйняття певної історичної реальності: під час роботи з картою вони на низькому рівні порівнюють, аналізують та узагальнюють історичні факти.

Мета. Навчити учнів таким картографічним умінням: усвідомлювати, що природно-географічні умови впливають на перебіг історичних подій; наводити приклади впливу природно-географічних умов на побут, заняття (господарство), релігійні вірування, суспільний та політичний устрій на різних етапах розвитку людства; набути певного досвіду аналізувати карту як історичне джерело для пояснення історичного процесу; читати історичну карту (визначати географічне положення,

окремі історичні факти, регіони розселення народів, торгові шляхи, зміни в кордонах країн тощо); читувати історичну інформацію з карти.

Учні, вивчаючи історію, опановують такими картографічними рівнями знань (від простого до складного рівня): навчитись читати карту, показувати на ній історичні місця, визначати географічне положення країни, рельєф місцевості, знати легенду карти; вільно читати карту, користуватися нею як одним із джерел інформації, встановлюючи характеристику історичних подій, явищ, процесів; аналізувати інформацію на карті як джерело знань про геополітичні інтереси країн у конкретний історичний період; аналізувати карту як джерело інформації про тенденції розвитку міжнародних відносин та місце України в них; під час роботи з картою вміти виділяти інформацію, яка допомогла б розібратися в міжнародних відносинах, політичних інтересах тієї чи іншої країни.

Зазначена мета буде реалізована за допомогою відео YouTube-каналу «Історія на Easy. Карти на ЗНО» (URL: <https://tinyurl.com/3brus6t2>).

У цьому списку відтворення представлено вісім відео з навчальною метою. Дані відеосюжети допоможуть учням навчитися аналізувати карту як джерело інформації, встановлюючи характеристику історичних подій, явищ, процесів в історії України. Наприклад, «Карты на ЗНО. За 12 хвилин (від найдавніших часів до сьогодення)» (URL: <https://tinyurl.com/nz2r9cjr>); «Карты на ЗНО. Від І. Мазепи до Коліївщини» (URL: <https://t1p.de/weeft>); «Карты на ЗНО. Поділи Польщі» (URL: <https://t1p.de/5piny>).

4. «Лайфхаки» щодо тестових завдань з історії України — містить рекомендації щодо уникнення помилок під час виконання тестових завдань ЗНО.

Проблема. Аналіз результатів ДПА та ЗНО, міжнародного дослідження PISA показує, що в учнів слабо розвинена зорова та логічна пам'ять. Крім того, досвід перевірки екзаменаційних робіт виявляє, що в учнів не сформовані навички та вміння встановлювати причиново-наслідкові зв'язки (недостатній словниковий запас викликає складність при виконанні тестових завдань на відповідність).

Мета: розвинути зорову пам'ять шляхом візуалізації історичного матеріалу; навчити знаходити в текстових документах (джерелах) слова-маркери (ключові підказки) для роботи з документами; розвинути практичні навички та логічне мислення під час виконання тестових завдань.

Зазначена мета буде реалізована за допомогою таких електронних ресурсів: YouTube-каналу «Історія на Easy» (URL: <https://tinyurl.com/mua9a5tp>), «Пам'ятки архітектури та образотворчого мистецтва на ЗНО за 15 хвилин» (URL: <https://t1p.de/lxsym>), «Підготовка до ЗНО – Освітній портал «Академія». Підготовка до ЗНО з історії України» (URL: <https://tinyurl.com/4spymhmz>), «ЗНО-онлайн. Тести ЗНО/НМТ онлайн з історії України» (URL: <https://zno.osvita.ua/ukraine-history/>).

У даному блоці представлені опорні таблиці та флеш-картки, які є ефективними при запам'ятовуванні ключової інформації: дат, термінів, персоналій, читанні історичних карт, пам'яток архітектури та образотворчого мистецтва.

Кожен із презентованих блоків має свої переваги та може допомогти учням відчувати більш глибоке розуміння історичних фактів та подій. Поєднуючи ці форми роботи, вчителі зможуть створити цікавий та ефективний урок, який сприятиме підвищенню рівня знань учнів з історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. Сайт «Знайшов. Учням, батькам, вчителям». URL: <https://cutt.ly/57EDSwo> (дата звернення 14.04.2023).
2. Гурак Р. Школи компенсують втрати навчального часу збільшенням самостійної роботи учнів. Сайт Державної служби якості освіти України. URL: <https://cutt.ly/77Tgo8u> (дата звернення 14.04.2023).

Н. О. Якухіна, Т. В. Брайченко,

методисти навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КЕЙС ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ УЧНІВ «МОЯ ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ»

Війна в Україні спричинила чимало руйнацій та втрат, спровокувала проблеми в різних галузях та сферах життя, в тому числі й в освіті. Криза в освітній галузі та пов'язані з нею шкільні перебої, які порушують «нормальний» баланс, сприймаються школярами як стресові події. Загальновідомо, що стрес негативно впливає на навчання. Порушуються функції мозку, необхідні для навчання, включаючи такі важливі навички мислення вищого рівня, як метапізнання, оперативна пам'ять і увага, що необхідні для успішного навчання. Коли мозкові функції порушуються, учні можуть стикатися з різними труднощами, наприклад, поганим плануванням часу, нездатністю зосередитися, труднощами пов'язати нову інформацію з попередніми знаннями, проблемами у запам'ятовуванні прочитаного чи почутого, нездатністю планувати та розставляти пріоритети завдань і нездатністю ігнорувати відволікаючі фактори.

Компенсаторна освіта для учнів як процес має надавати освітні та соціально-емоційні послуги здобувачам освіти, у яких є певні обмеження або вони потребують спеціальної підтримки для досягнення успіху в навчанні. Такі обмеження можуть бути пов'язані з розумовими або фізичними можливостями, психічними розладами, недостатнім рівнем знань, потужними стресами, що викликані наслідками військових дій на території нашої країни [7].

Впровадження компенсаторної освіти важливе і корисне для здобувачів освіти тим, що надає їм можливість зрозуміти, усвідомити і подолати свої навчальні та емоційні проблеми, актуалізувати свої психологічні та соціальні потреби, розвивати пошуково-аналітичні навички, критичне мислення, формувати навички взаємодії та співпраці з педагогами та ровесниками [10].

Школярі, які відчувають соціально-емоційні проблеми, також можуть демонструвати низьку самосвідомість та недостатню соціальну обізнаність, що виражатиметься у відсутності здатності будувати та підтримувати стосунки з однолітками та вчителями. Щоб відновлення навчання було успішним, позитивна саморегуляція та ефективне застосування інтелекту будуть вкрай важливими.

Зауважимо, що компенсаторна освіта покликана стимулювати здобувачів освіти до самостійності, впевненості та незалежності, розвивати їхні здібності та вміння, надавати можливість для розвитку їхнього потенціалу та досягнення максимально можливого успіху в навчанні, а не зводиться до простого надання додаткової підтримки [10].

Доцільним інструментом для реалізації ідей компенсаторної освіти учнів може слугувати **Кейс цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість»** (рис.1).

Рис. 1. Кейс цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість»

З цим Кейсом можуть працювати як школярі, так і їхні вчителі, наставники та батьки чи опікуни.

Пропонований кейс цифрових ресурсів виконує наступні **функції**:

- навчальна: практикувати едукацію базових знань із психології стресу та психології навчання;
- розвивальна: розвивати ментальні та соціально-емоційні навички і компетентності, зокрема, навички психічної стійкості та життєвальної поведінки;
- комунікативна: вдосконалювати прийоми діалогічного та асертивного спілкування, уміння висловлювати свої думки, формулювати запити;
- соціальна: сприяти розвитку просоціальних здібностей.

Кейс цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість» розміщений на спеціальній онлайн-платформі та надає учням можливість отримувати доступ до різноманітних матеріалів та ресурсів для подолання стресу та розвитку своєї психологічної стійкості.

Розглянемо більш докладно зміст **Кейсу цифрових ресурсів**.

Кейс 1 «Прийняти себе і підвищити самооцінку»

Прийняття себе та підвищення самооцінки – важливий аспект розвитку особистості. Ось кілька рекомендацій, які можуть допомогти в цьому процесі:

1. **Визначте свої досягнення.** Навіть найменші, і визначте свої успіхи. Запишіть їх, аби вони залишилися вам на пам'ять.

2. **Приймайте свої помилки.** Ніхто не є бездоганним, і всі ми робимо помилки. Вчіться бачити свої помилки як можливість для росту та вдосконалення, а не як причину для самокритики.

3. **Визначте свої сильні сторони.** Розвивайте їх та використовуйте в своєму повсякденному житті.

4. **Дотримуйтеся здорового способу життя.** Правильне харчування, регулярна фізична активність та достатній сон можуть покращити ваше фізичне та емоційне самопочуття, а це безпосередньо впливатиме на вашу самооцінку.

5. **Слідкуйте за своїми думками,** внутрішніми розмовами та відмовтеся від негативних висловлювань про себе. Намагайтеся мислити в позитивному руслі.

6. **Уникайте порівняння себе з іншими,** оскільки кожна людина унікальна, зі своїми власними сильними сторонами, слабкостями та шляхами розвитку. Фокусуйтеся на власних досягненнях та прогресі.

7. **Не бійтеся звертатися за допомогою до фахівців психологічної служби.**

Кейс 2 «Знайти себе і своє призначення»

Пошук себе в цьому буремному світі – нелегкий процес, але є декілька інструментів, які можуть допомогти в цьому:

1. **Рефлексія.** Приділіть час для ретельного вивчення своїх власних внутрішніх переконань, цінностей, бажань та мрій. Запитайте себе, що вам справді важливо в житті, які цінності ви високо цінуєте, і що вас надихає.

2. **Дослідження.** Розпочніть дослідження своїх можливостей та сфер, які вас цікавлять. Існує багато різних сайтів, які допоможуть вам вивчити свої здібності. Ось кілька рекомендованих варіантів: «Proforientator» (<https://proforientator.com.ua/ua/>), «Career Hub» (<https://careerhub.in.ua/>).

3. **Впровадження.** Після вивчення своїх здібностей та призначення, важливо створити план дій для їх реалізації. Це може включати вибір відповідної професії, розвиток навичок та здібностей, залучення до відповідних проєктів або активностей, що відповідають вашим здібностям, та поступово крок за кроком рухатися в бажаному напрямку.

4. **Будьте відкритими до вчителів, наставників.** Приймайте критику та зворотний зв'язок як можливість для вдосконалення. Це є важливим кроком на шляху до себе.

5. **Виходьте за межі комфорту.** Іноді, щоб знайти себе і своє призначення, потрібно вийти за межі своєї зони комфорту. Будьте готові вчитися на помилках та приймати виклики. Часто саме в цих випробуваннях можуть ховатися нові можливості та відкриття.

6. **Працюйте над своїми навичками.** Розвивайте свої навички та таланти, які вам допоможуть в реалізації своєї мети. Навчання та професійний розвиток можуть вам допомогти знайти своє місце в світі та розкрити свій потенціал.

7. **Будьте вірними собі.** Важливо бути вірними собі та своїм цінностям. Не намагайтеся задовольнити очікування інших людей або слідувати шаблонам, які не відповідають вашій сутності.

8. **Практикуйте/тренуйте самоприйняття.** Прийміть себе такими, які ви є, зі всіма своїми перевагами та недоліками. Ніхто не є ідеальним, і кожен має свої слабкості. Важливо бути толерантним до себе, приймати свої помилки як можливість для росту, а не як привід для самокритики.

9. **Отримуйте підтримку.** Не бійтеся звертатися до довірених людей, які можуть вам

допомогти на вашому шляху до самого себе і своєї мети. Це можуть бути друзі, родичі, наставники, професійні консультанти або психологи.

Кейс 3 «Підвищити мотивацію»

Коли ви відчуваєте зниження мотивації в різних аспектах свого життя, таких як навчання, особистий розвиток або хобі, то це впливає на вашу продуктивність і задоволення від діяльності. Якщо ви хочете знайти способи підвищити свою мотивацію та знову відчувати ентузіазм і захоплення в різних сферах свого життя, то рекомендуємо вам здійснити кілька кроків:

- **Визначте чіткі, конкретні та досяжні цілі,** які вам цікаві і важливі. Розкладіть їх на короткострокові, середньострокові та довгострокові цілі. Це допоможе вам зберегти мотивацію, бо ви будете бачити прогрес на шляху до вашої кінцевої мети.

- **Знайдіть внутрішні мотиватори.** Подумайте про те, що саме вас дійсно мотивує виконувати певну діяльність. Чи це задоволення від досягнення результатів, власноручного розвитку, створення щось нового або досягнення визнання? Знайдіть внутрішні мотиватори, які спонукають вас до дії, і нагадуйте собі про них, коли втрачаєте мотивацію.

- **Знайдіть підтримку.** Отримання підтримки від інших людей може бути важливим джерелом мотивації. Поділіться своїми цілями та планами з близькими друзями, вчителями, які можуть вас підтримати, надати поради або навіть приєднатися до вас в спільній діяльності. Можете також приєднатися до спільнот або груп інтересів, пов'язаних з вашими цілями, для отримання додаткової мотивації від однодумців.

Забезпечте собі енергію. Дбайте про своє здоров'я та повноцінний сон, займайтесь фізичною активністю, робіть дихальні практики і відпочивайте (рис.2).

Дихання з долонею допоможе заспокоїтися, зробивши 5 вдихів. Для цього простягнути руку, як зірку. Вказівним пальцем іншої руки проведіть вгору та вниз повз кожного пальця руки, починаючи з великого. Не забувайте, що вдих робимо через ніс, а повільний видих через рот. Рух пальцем вгору – вдих, рух пальцем вниз – видих. Продовжуйте доти, доки не закінчите обводити руку.

Рис.2. Техніка «Дихання з долонею»

Дихання разом із зіркою. Використовуйте вільні моменти, щоб розслабитися, дихаючи разом із зіркою. Починаючи від крапки, проведіть пальцем по формі зірки та вільно дихайте (вдихайте носом, видихайте ротом). Уважно слідкуйте за стрілками.

Рис.3. Техніка «Зіркове дихання»

ДИХАННЯ ПО КВАДРАТУ (ВІДПРАЦЮВАННЯ)

Рис.4. Техніка «Дихання по квадрату»

Кейс 4 «Відстоювати кордони і власну думку»

може стосуватися ситуації, коли вам потрібно виявити впевненість в собі, встановити межі та відстояти свою точку зору або власну думку. Ось кілька рекомендацій, які можуть допомогти вам в цьому процесі:

Розумійте свої власні кордони. Перш за все, важливо розуміти, які саме кордони вам потрібно встановити і відстоювати. Визначте ваші особисті цінності, переконання, межі та границі, які вам важливі. Будьте відкриті для вивчення самих себе та своїх граничних можливостей, і зробіть список того, що вам комфортно, а що - ні.

Розвивайте впевненість в собі. Впевненість в собі - це ключовий аспект відстоювання своїх кордонів і власної думки. Працуйте над своєю впевненістю в собі, визначаєте свої сильні сторони, розвивайте навички комунікації.

Вчіться висловлювати власну точку зору раціонально та аргументовано. Але не забувайте про повагу та толерантність. Важливо пам'ятати, що відстоювання власної думки не означає зневагу до думки інших.

Кейс 5 «Налагодити стосунки з оточенням» може включати різні аспекти, такі як взаємодія з однокласниками, спілкування з родичами, друзями або іншими людьми в вашому оточенні. Ось кілька кроків, які можуть допомогти вам налагодити стосунки з оточенням:

Розвивайте емоційний інтелект: навички розуміння, вираження та керування власними емоціями, а також розуміння емоцій інших людей. Це може допомогти вам краще розуміти себе і інших, керувати емоціями під час взаємодії з оточенням та вести спілкування з розумінням та пошаною.

Демонструйте інтерес до інших людей, до їхніх думок, почуттів та досвіду. Слухайте їх уважно, ставте запитання, проявляйте емпатію. Прояв інтересу до інших може сприяти налагодженню позитивних стосунків та підвищенню рівня взаєморозуміння.

Будьте ввічливими та не забувайте про повагу та толерантність. Бо це є важливими аспектами налагодження стосунків. Під час спілкування звертайтеся до співрозмовників на ім'я, проявляйте повагу до їхніх думок і почуттів.

Намагайтеся вирішувати конфлікти конструктивно. Конфлікти можуть виникати в будь-яких відносинах та колективах, намагайтеся вести діалог зі співрозмовниками використовуючи техніку «я-повідомлення», тобто висловлювати свої власні спостереження, думки та почуття, замість обвинувачень та вимог.

Кейс 6 «Впоратися з тривожністю, апатією і занепадом сил»

Для подолання тривожності, апатії та занепаду сил рекомендуємо дотримуватися простих кроків (рис. 5).

Рис. 5. Кроки, що зменшують тривожність

А для боротьби із невизначеністю можна спробувати наступне (рис. 6).

1. Не поспішати у вирішенні не нагальних питань

2. Пам'ятати, що це в когось вже було, вивчайте досвід інших.

3. Розуміти що будь-яка невизначеність тимчасова, і якщо немає чіткого шляху чи варіанту, немає і найкращого варіанту

4. Шукати спільноту, де вже мають стійкий імунітет до невизначеності. Це полегшить ваш стан та мінімізується тривога самотності в рішеннях

5. Триматись справи яка доподоби. Мозок звісно буде саботувати, ніби казати, не витрачай енергій на вже знайоме, шукай вихід, але саме в цьому ми відновлюємось.

Рис. 6. Як подолати невизначеність

Це лише загальні напрямки та рекомендації для кейсу «Впоратися з тривожністю, апатією та занепадом сил». Важливо розглядати кожную ситуацію індивідуально та враховувати індивідуальні особливості школяра. Тому бажано проводити такий кейс разом з кваліфікованим спеціалістом.

Кейс 7 «Відновити позитивне світосприйняття»

Даний кейс можна застосовувати в різних ситуаціях, коли людина відчуває негативні емоції, має песимістичний погляд на світ або переживає невпевненість та втрату позитивного настрою. Ось декілька рекомендацій, які можуть допомогти відновити позитивне світосприйняття.

Перший крок - це свідомо розпізнати свої негативні емоції та песимістичні думки. Тут варто пригадати про те, що більшість наших проблем виникають від недостатньої кількості інформації про

дану ситуацію та бурхливої уяви, а також домінуючого негативного типу мислення. Гарним помічником в цьому може стати техніка саморегуляції, вправа «Абажур» (рис. 7).

Рис.7. Вправа «Абажур»

Другий крок. Переоцінка думок. Чи не є перебільшеними ваші негативні думки? Звертайте увагу на спосіб, яким ви сприймаєте світ, та спробуйте реалістичніше оцінювати ситуацію. Працюйте над своїми думками, використовуйте техніки позитивної психології, такі як позитивне мислення, афірмації, візуалізація, щоб перепрограмувати свої думки на позитивний спосіб. Намагайтеся впроваджувати позитивні думки у своє повсякденне життя та зробіть це своєю звичкою.

Наступний крок. Переключення уваги. Зосередьтеся на позитивних аспектах життя. Складіть список речей, за які ви вдячні собі/родині/долі, або діліться своїми успіхами та досягненнями з оточенням чи в соціальних мережах.

Дбайте про своє фізичне та емоційне здоров'я. Регулярна фізична активність, здорове харчування, достатній сон та відпочинок можуть допомогти вам відчувати себе краще фізично та емоційно.

Спілкуйтеся зі своїми близькими, друзями чи наставниками. Вони можуть надати вам підтримку, поради та розуміння, що може допомогти вам відновити позитивне світосприйняття.

У цілому, впровадження Кейсу цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість» може стати ефективним інструментом для підвищення рівня психологічної стійкості та здатності до адаптації учнів, сприятиме академічній та життєвій успішності. А також допоможе учням розвивати навички саморегуляції емоцій, позитивного мислення та комунікації, що є важливими компетенціями для досягнення успіху в різних аспектах життя.

Кейс цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість» може **включати різні види та форми робіт**, залежно від конкретної мети та потреб учнів. Деякі можливі елементи меню послуг:

1. **Тестування щодо психологічної стійкості:** проведення комплексного тестування на визначення рівня психологічної стійкості учнів (опитувальники, анкети, тести, інші діагностичні матеріали).

2. **Індивідуальні консультації з психологом:** індивідуальні зустрічі учнів зі спеціалістом для отримання консультацій, розв'язання проблем та опанування стратегій психологічної саморегуляції.

3. **Групові тренінги з психологічної стійкості:** організація тренінгів та майстер-класів і психологічної стійкості для учнів.

4. **Психологічні практики та вправи:** надання доступу до онлайн-платформ чи інших інструментів, що містять практики та вправи для розвитку психологічної стійкості та копіткової поведінки (використання тематичних відео про підлітків та молодь, завантаження застосунків тощо).

5. **Робота з батьками.** Батьки відіграють важливу роль у підтримці дітей в часи війни, тому важливо організувати батьківські зустрічі, під час яких можна надавати психологічну підтримку та поради щодо того, як можна допомогти своїм дітям. З батьківською громадою можна проводити обговорення складних ситуацій та способи підвищення рівня психологічної стійкості дитини вдома та в школі, залучати їх до участі в заходах, які допомагатимуть і дітям, і дорослим справлятися зі стресом та тривогою.

Тематика таких зустрічей може бути різноманітною, вони включають в себе інформацію про те, як розмовляти з дітьми про війну та насильство, які методами зменшувати стрес та тривогу, яким чином підтримувати дітей, які мають особливі освітні потреби. Важливо забезпечити доступність психологічної підтримки для батьків, які через надмірну зайнятість часто не мають можливості прийти на зустрічі в заклад освіти. В такому випадку для батьків необхідно надавати доступ до онлайн-ресурсів, де вони зможуть отримати необхідну інформацію, проводити онлайн консультації за допомогою гаджетів.

6. **Створення позитивного мікроклімату та безпечного освітнього простору:** організація заходів та акцій, спрямованих на підвищення самооцінки учнів, розвиток позитивного мислення та духовності, створення сприятливого середовища для здорового розвитку та навчання.

7. **Формування здорового способу життя та сприяння фізичному здоров'ю,** адже фізичне здоров'я є важливим елементом у досягненні психологічного благополуччя. Педагогічним працівникам рекомендовано сприяти фізичному здоров'ю дітей, займатися спортом, проводити розвиваючі ігри та інші фізичні активності, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я.

Формування психологічної компетентності школяра. Дитина має бути навчена культурі здорового способу життя, включаючи правильне харчування, регулярну фізичну активність та застосування прийомів зміцнення ментального здоров'я. Це допомагає зменшити стрес, підвищити настрій та поліпшити якість життя загалом.

Для успішної реалізації Кейсу цифрових ресурсів для психологічної підтримки школяра «Моя психологічна стійкість» свідоме залучення учнів має вирішальне значення. Тому конкретне наповнення кейсу має опиратися на реальні потреби та можливості учнівського контингенту.

Також важливим аспектом успіху Кейсу є готовність його учасників до співпраці та взаємодії. Учасники освітнього процесу мають бути готові співпрацювати та активно долучатися до спільних активностей, запропонованих у кейсі, вміти будувати довірливі стосунки та отримувати наставницьку допомогу у разі потреби. На педагогічних працівників покладено завдання щодо створення передумов для розвитку відповідальності його учасників. Тому мотивуємо та стимулюємо дітей через атмосферу успішності шляхом впровадження «маленьких кроків успішності».

Для реалізації Кейсу надважливою є робота фахівців психологічної служби. Мотивація учнів має формуватися навколо розуміння значущості психологічної стійкості для підтримання власного емоційного благополуччя, успішного навчання та розбудови подальшого життя. Готовність дітей визначається їхньою відкритістю до нових знань, досвіду та практик, а також мотивацією до змін та розвитку своєї особистості.

Узагальнюючи викладене, варто зазначити, що компенсаторна освіта є важливою складовою для забезпечення успіху здобувачів освіти у подоланні різного роду негараздів у навчанні чи у вирішенні психологічних труднощів. Така освіта є індивідуалізованою, орієнтованою на потреби кожного здобувача освіти та спрямована на розвиток здібностей, умінь та компетенцій, включаючи наскрізні. Компенсаторна освіта організовується відповідно до потреб особи, класного колективу, закладу в цілому, забезпечуючи найбільш ефективні форми, методи підтримки та розв'язку потенціалу суб'єктів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lazarus R. S., Folkman S. (1984). Coping and adaptation. The handbook of behavioral medicine. N. Y. : Guilford. P. 282-325.
2. Pietsch M., Tulowitzki P., Cramer C. Innovating teaching and instruction in turbulent times: The dynamics of principals' exploration and exploitation activities. Journal of Educational Change. 2022. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10833-022-09458-2>
3. Recovering lost learning: what can be done quickly and at scale? UNESCO COVID-19 Education Response. Education Sector issue notes. Issue note n° 7.4. June 2021. URL: <https://cutt.ly/C7gKo55>
4. Грішин Е. Резильєнтність особистості: сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2021. Вип. 64. С. 62–81. DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2021.64.04>
5. Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження) / за заг. ред. В. Г. Панка, І. І. Ткачук. Київ : Ніка-Центр, 2020. 122 с. URL: <https://cutt.ly/Q7E0D6Y>
6. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності. Вінниця, 2011. 448 с.
7. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ

«Інститут освітньої аналітики», 2022. 360 с. URL: <https://cutt.ly/87EVf9J>

8. Пивоварова Г. С. Партнерські відносини в освіті як засіб подолання посттравматичного стресу студентів в умовах військового конфлікту. Посттравматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни : міжнар. наук.-практ. видання / за заг. ред. І. Маноха, Г. Собчук. Варшава ; Київ, 2018. С. 374–382. URL: <https://cutt.ly/Y7E0LUU>

9. Підсумковий звіт «Оцінювання потреб України у сфері освіти (6 травня – 24 червня 2022). URL: <https://cutt.ly/A7EVFyA>

10. Романовська Д. Д. Психологічна допомога у закладах освіти в період війни: запити, методики, алгоритми дій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. № 1. С. 148–152. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.28>

11. Слюсаревський М. М., Григоровська Л. В. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2022. Т. 4. № 1. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4129>

12. Чиханцова О. Психологічні основи життєстійкості особистості: монографія. Київ: Талком, 2021. 319 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727629/>

13. Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 02.08.2022 № 1/8794-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8794729-22>

Ю. М. Зоря,

завідувач навчально-тренінгового центру STEM - освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

КОМПЕНСАТОРНІ МОЖЛИВОСТІ ОСВІТЬОГО ХАБУ «НАВИЧКИ МАЙБУТЬОГО»

Сучасний ритм життя диктує новітні парадигми, інноваційні напрями та стратегії, які стосуються всіх галузей життєдіяльності. Одне з провідних місць у цьому процесі посідає і освіта, яка переживає період реформування, покликаний мобільністю, цифровізацією та гнучкістю сучасного світу.

В основі сучасної шкільної освіти лежить компетентнісний підхід, який забезпечує формування в учнів певних компетенцій, що сприяють їхній ефективній соціалізації та професійній орієнтації. Адже кожен майбутній фахівець повинен мати свою власну індивідуальність, яка дозволить йому, не ховаючись за стандартні ділові шаблони, розкрити та показати свій внутрішній потенціал.

У звіті Європейського центру розвитку освіти «Прогноз навичок: тенденції та виклики до 2030 року» зазначається: «... у наступному десятилітті буде значно еволюціонувати ринок праці, а отже актуалізується потреба в спеціалістах з високим рівнем кваліфікації та професійної компетентності. Відповідно до ключових положень «Прогнозу» актуалізується значущість підвищення якості освіти, що сприятиме підготовці кваліфікованих фахівців нової генерації XXI століття, що володітимуть кількома спеціальностями, будуть здатні критично

та аналітично мислити, ефективно комунікувати, прагнути безперервно навчатися («life long learning»), що в свою чергу уможливить підвищення їхньої конкурентноспроможності, гнучкості, мобільності та адаптації на ринку праці і сприятиме творчому професійному розвитку [3].

У контексті зазначено складно переоцінити важливість комплексних знань, що об'єднують науку, технології, інженерію та мистецтво.

Саме тому одним із інноваційних напрямів розвитку освіти є система навчання STEAM, яка передбачає вивчення наук (Science) та технологій (Technology) шляхом застосування технічної творчості та інжинирингу (Engineering), в основі яких лежать математичні розрахунки, моделювання (Mathematics) та інтегроване використання різноманітних інструментів та засобів інших наук (All).

Ключові компетентності Нової української школи гармонійно поєднуються у системі STEM-освіти, створюючи основу для успішної самореалізації особистості як фахівця, і як громадянина, а використання провідного принципу STEM-освіти – інтеграції дає змогу здійснювати модернізацію методологічних засад, змісту, обсягу навчального матеріалу, предметів природничо-математичного циклу, технологізацію процесу навчання та формування компетентностей якісно нового рівня.

Сьогодні, в умовах війни, коли ворог підступно цілиться в цивільне населення та об'єкти освітньої інфраструктури, нам потрібно адаптуватися до нової

освіти на базі STEM-центрів відповідно до концепції НУШ.

Саме з метою доступу до сучасних засобів навчання, успішної реалізації особистості у сучасному високотехнологічному світі для учнівської молоді в умовах воєнного стану на базі навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» з вересня 2022 року завдяки підтримці [UNDP Ukraine / ПРООН в Україні](#) та [Accord Group](#) у співпраці з БФ «Фонд освітніх ініціатив» розпочав діяльність **перший освітній хаб «Навички майбутнього»**.

Структура освітнього хабу «Навички майбутнього» як складової кластеру компенсаторної освіти учнів (рис. 1) відображає допомогу здобувачам освіти в опануванні STEM-компетентностей у чотирьох напрямках – **ЛОКАЦІЯХ: «ДІДЖИТАЛ-СТУДІЯ», «МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ КОЖНОГО», «STEM-АКАДЕМІЯ» ТА ОСВІТНЯ МАЙСТЕРНЯ «ІТ ДЛЯ НАВЧАННЯ»**.

реальності та сприяти отриманню фахового навчання для всіх здобувачів освіти.

З огляду на це, імплементація першочергових потреб сфери STEM-освіти на період воєнного стану може мінімізувати освітні втрати української освіти в умовах війни, а саме:

- відсутність максимально безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу;
- дефіцит цифрових гаджетів, що унеможливує забезпечення постійного доступу до освіти учнів;
- відсутність доступу до швидкісного інтернету;
- втрачена можливість інтенсивної підготовки здобувачів освіти до життя у високотехнологічному світі відповідно до потреб економіки України;
- відсутність організаційної та навчально-методичної підтримки всебічного розвитку здобувачів

Рисунок 1. Структура освітнього хабу «Навички майбутнього»

Основною цільовою аудиторією освітнього хабу є учні шкільного віку, які потребують очних занять та зацікавлені отримати STEM-освіту для подальшого отримання STEM-професії (комплекс професій, для яких необхідні компетентності на перетині наукових знань, технічної грамотності, інженерії та математики).

Аудиторний фонд освітнього хабу «Навички майбутнього» – це зручне приміщення, яке налічує: 2 кабінети робототехніки: центр Lego-education та тренінговий центр, відеостудію, а також ресурсний центр та навчально-тренінгову аудиторію. Аудиторії хабу забезпечені доступом до Wi-Fi точок швидкісного інтернету та оснащені сучасними меблями – це зручні одно та двомісні парти, що дають змогу створювати відповідні локації для роботи.

З метою забезпечення роботи хабу працівники інституту та навчально-тренінгового центру STEM-освіти, зокрема, були учасниками серії практичних семінарів та тренінгів, організованих навчальним центром STEAM train. Участь в освітніх заходах дала змогу удосконалити професійні компетентності STEM-тренера освітнього хабу, до яких належать:

- знання та розуміння процесів, що відбуваються в сфері е-навчання, володіння сервісами і технологіями взаємодії з учасниками освітнього процесу;
- сучасні знання про самостійну, пізнавальну діяльність, що ґрунтується на засвоєнні способів отримання знань з різних джерел інформації;
- використання сучасних інформаційних технологій для більш персоналізованого навчання в області електронного (e-learning), змішаного (blended learning) та дистанційного навчання;
- критичний аналіз обґрунтованості, надійності та впливу інформації і даних, які доступні через цифрові технології дистанційного навчання, а також етичне, безпечне та відповідальне використання цих інструментів;
- діагностування освітнього процесу і складання індивідуальних освітніх маршрутів для слухачів хабу;
- проєктування власної програми професійно-особистісного зростання та ін.

Для учнів, які не мають своїх домашніх ноутбуків чи інших гаджетів, для навчання у хабі передбачена локація «Діджитал студія», яка забезпечує організацію дистанційної освіти шляхом доступу до комп'ютерів та мережі Інтернет, а також пропонує інтерактивні STEM-студії такі як: «Робота з мікроконтролером BrainPad», «Особливості підготовки до всеукраїнського турніру Robotica», «STEM. STEAM.STREAM», «Світ віртуальної та доповненої реальності», «Цифрові інструменти Google» та ін.

Так під час участі в інтерактивній STEM-студії «Світ віртуальної та доповненої реальності» учні апробували на практиці можливості чарівного глобуса,

який дозволяє подорожувати у далекі країни, не виходячи з дому! Пам'ятки, винаходи та тварини з'являються на екрані пристрою в 3D та стають частиною глобуса, дозволяючи насолоджуватись можливостями доповненої реальності!

Участь в інтерактивній STEM-студії «Особливості підготовки до всеукраїнського турніру Robotica» дала можливість учням продемонструвати технічні моделі роботів, складених та запрограмованих у декількох номінаціях: дизайн, можливості та функціональне призначення.

З метою підтримки дітей в умовах обмежень і викликів через війну в освітньому хабі «Навички майбутнього» організовано локацію «Можливості для кожного». Дана локація за сприяння Unicef

Україна отримала ноутбуки та набори «Школа в коробці». «Школа в коробці» - це бокси, які містять різне шкільне та канцелярське приладдя: маркери, фарби, блокноти для запису, пензлі, крейду, глобуси, олівці, лінійки, зошити з вправами та ін.

Для учнівської молоді у локації «Можливості для кожного» працює «Дистанційна школа онлайн» та активно проводяться майстер-класи «Книги для

покоління Інтернету», «Світ під мікроскопом», «Цікаві досліді з Енштейном» та ін.

Технічним проривом у напрямі запровадження STEM-освіти є створення спеціалізованих цифрових вимірювальних комплексів, адаптованих під якісно нові можливості навчання. Саме тому у даній локації активно застосовуються цифрові вимірювальні комплекси Einstein™ Фізика, Хімія та Біологія.

Так, під час майстер-класу «Цікаві досліді з Енштейном» учні мають змогу виконати експериментальні завдання, застосовуючи різні датчики, що значно скорочує час на підготовку і проведення експериментів, модернізує «традиційні» лабораторні роботи та дозволяє проводити різноманітні дослідження на якісно-новому рівні. Адже цифрові вимірювальні комплекси Einstein™ є універсальним засобом для вивчення предметів математично-природничого циклу та аналізу різноманітних природніх явищ.

А універсальність комплексу дозволяє використовувати його у різних за складністю умовах та демонструвати власні досліді.

Майстер-клас «Книги для покоління Інтернету» пропонує учнівству розв'язати думку про те, що гаджети поїли весь світ, а місця для книжок у ньому не залишилось. Протягом заходу до уваги здобувачів освіти пропонуються цікаві дискусії та діалоги, як-то: «Чи можуть книжки конкурувати з відео на ютубі?», «ТОП-5 книжок, які читає еліта», «Читати зараз модно?!» та ін.

З метою якісної підготовки учнів до написання Національного мультипредметного тесту у локації

на постійній основі проводяться додакові заняття: з української мови – щопонеділка та щосереди; з математики – щовівторка та щочетверга.

Також до уваги учнівської молоді освітній хаб «Навички майбутнього» пропонує **локацію «STEM-академія»** в якій передбачено проведення тренінгів, практичних занять, консультацій та вебінарів. Серед основних тематичних модулів «STEM-академії» до уваги здобувачів освіти запропоновано такі: «Освітні можливості WIZER.MI», «Цифрові інструменти та сервіси Prezi», «Інтерактивна платформа MOZAIK», «Пізнаємо 3D-моделювання», «Web Tinkercad» та ін.

Наприклад, тематичний модуль «Освітні можливості WIZER.MI» дає змогу здобувачам освіти апробувати цікаві інструменти робочих аркушів WIZER.MI. Адже за допомогою сервісу можна створювати цікаві дидактичні матеріали з будь-якої теми шкільної програми з використанням текстів, відео, аудіо, зображень, у тому числі інтерактивних, а саме: відкрите питання (Open Question), питання з вибором відповіді (Multiple Choice), коментування-дискусія із заданої теми (Blanks), поєднання тексту і малюнку (Fill On An Image), з'єднання частин (Matching), таблиця (Table), сортування (Sorting), малювання (Draw) та ін.

А тематичний модуль «Пізнаємо 3D-моделювання» знайомить учнів із сучасним трендом в освіті – 3D: 3D-моделюванням, 3D-скануванням, 3D-друком та об'ємним малюванням.

Одним із інноваційних пристроїв, з допомогою якого можна створювати 2D і 3D малюнки зі спеціальних матеріалів, є саме 3D-ручка, яка дозволяє буквально малювати в повітрі, розвиває уяву, дрібну моторику, посидючість, творчий потенціал та сприяє розвитку креативного мислення і є незамінним в освітньому процесі НУШ.

У рамках модуля учні знайомляться з алгоритмом роботи 3D-принтера, який дозволяє здійснювати прототипування виробів, створювати макети і реалізовувати власні проекти учнів.

Освітній хаб, працюючи на повну пропускну потужність, дозволяє систематично проводити тренінги та здійснює підготовку ІТ та STEM-фахівців в локації «Освітня майстерня «ІТ для навчання».

Модулі освітньої майстерні скомпоновано з урахуванням запитів цільової аудиторії та розмежовано з таких тем:

- «КІБЕРБЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ»,
- «МЕРЕЖЕВІ МЕР-РЕСУРСИ»,
- «СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВІГАЦІЇ»,
- «МАКЕВЛОСК AIRVLOСK» ТА ІН.

Високий рівень цифровізації вимагає дотримання певних правил поведінки для забезпечення себе та оточення від загроз в інформаційній сфері. У розрізі

даного положення модуль «Кібербезпека в сучасному світі» охоплює низку тем щодо найпоширеніших загроз кіберпростору (злам, фішинг та інші), сприяє засвоєнню базових принципів кібергігієни та навчає типовим алгоритмам дій у разі виявлення ознак інформаційних атак, а також висвітлює способи їх уникнення.

Сьогодні важко уявити життя без електронних пристроїв. Для покращення комфорту, багато приладів побуту намагаються об'єднати в одну мережу та керувати віддалено. Суспільство прагне бути вільними від будь-якого дротового з'єднання,

саме тому розвиваються технології бездротової комунікації, такі як Bluetooth-периферія, точки доступу

WIFI, NFS (безконтактна оплата). Навіть зарядні пристрої мають можливість бездротового з'єднання. Саме тому освітній модуль «Сучасні технології навігації» дає змогу учнівській молоді зрозуміти алгоритм роботи та опанувати практичні інструменти сучасної навігації, вдосконалити здатність орієнтуватися на великі та невідомі відстані.

Проведення навчальних тренінгів у фокусі освітнього модуля «MAKEBLOCK AIRBLOCK» дозволяє учням набути вмінь у конструюванні гексакоптера (6 пропелерів), трікоптера (три пропелера), машини-амфібії і павука. Модулі MAKEBLOCK AIRBLOCK з'єднуються виключно на магнітах, і в разі «катастрофи» коптер розвалюється на частини без механічних пошкоджень, а після хвилини збирання знову готовий до польоту! Основна форма роботи Airblock – дрон з шістьма роторами. Комплект Airblock складається з 1 основного модуля і 6 блоків-роторів з моторами і пропелерами. Модулі приєднуються один до одного з допомогою магнітів і не вимагають додаткового механічного кріплення. Живлення на двигуни також передається через клеми-контакти при стикуванні модулів конструктора і також не потребує додаткової механічної комутації.

Участь у заходах цієї локації сприяє розвитку творчої уяви, згуртованості та засвоєнню робототехнічних умінь у здобувачів освіти.

Широкий спектр можливостей освітнього хабу «Навички майбутнього» свідчить, що **STEM-освіта** – інноваційний освітній напрям, покликаний сформувати компетентності, пов'язані із використанням інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, робототехнічних

систем та збалансованого гармонійного формування науково-орієнтованої освіти на основі модернізації природничо-математичного та гуманітарних профілів освіти. У порівнянні з нинішнім, STEM-підхід є значно ефективнішим в організації освітнього процесу. Бо саме такий формат навчання дозволяє поєднувати опанування теорії з із напрацюванням навичок застосування цих знань у повсякденному житті. При цьому навчання шляхом моделювання, проєктування та експериментування перетворюється на своєрідну гру, тому сприймається школярами із захопленням!

Отже, освітній хаб це не лише центр освіти загалом та формування цифрових компетентностей зокрема, а й освітнє середовище STEM-освіти, яке має унікальні можливості для отримання комплексного результату: одночасно надає доступ до якісної освіти, готує фахівців професій XXI століття, сприяє формуванню та удосконаленню навичок майбутнього в учнівської молоді та популяризує розвиток STEM-освіти в регіоні та за його межами!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція розвитку STEAM-освіти в Черкаській області. URL: <https://drive.google.com/file/d/1w1hHGFqmWhMgTEqqgWb4UM8VamckVC9m/view>
2. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>
3. Skills forecast trends and challenges to 2030. URL: https://binpo.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/3077_en.pdf

В. М. Шемшур,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

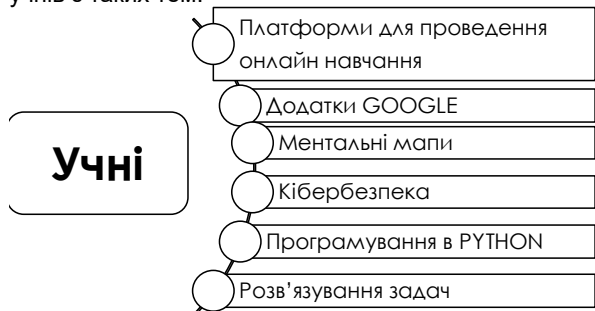

ЦИФРОВИЙ ПОМІЧНИК ДЛЯ УЧНІВ

Війна з росією спричинила соціальні негаразди і блекаути освітнього процесу навіть на тих територіях України, де не йдуть активні бойові дії. За рік в Україні і в Черкаській області значно погіршилася якість освіти. Учні мають прогалини в знаннях з багатьох предметів, зокрема, з інформатики. Щоб компенсувати освітні втрати, лабораторія-центр інформаційних технологій пропонує використання в освітньому процесі електронного навчального ресурсу **DIGITAL ASSISTANT (ЦИФРОВИЙ ПОМІЧНИК)**.

Цифровий помічник допоможе поглибити знання учнів з таких тем:

Даємо коротку характеристику деяких ресурсів.

Ментальні мапи. EdrawMind (<https://www.edrawsoft.com/>)

Edrawsoft Edraw Max – це крос-платформна програма. Вона призначена для візуалізації. Спрощує процес створення блок-схем, організаційних діаграм, мережових діаграм, бізнес-презентацій, планів будівель, діаграми зв'язків, наукової ілюстрації, модних дизайнів, діаграм UML, робочих процесів, структур програм, діаграми веб-дизайну, діаграми електротехніки, карти спрямованості, діаграми БД і інше.

З допомогою динамічних інструкцій і простого інтерфейсу кожен учасник освітнього процесу зможе створювати гарні діаграми, навіть без професійних навичок. Кожна діаграма має вбудований шаблон, який миттєво демонструє велике різноманіття заздалегідь створених фігур і зручні інструменти, завдяки яким можна за кілька хвилин створити діаграму з професійним зовнішнім виглядом. Також можна експортувати файли в будь-якому графічному форматі (Word, PowerPoint, PDF, SVG або EPS), друкувати з повною підтримкою WYSIWYG або ділитися з іншими учасниками файлами Word, Excel і PowerPoint.

З допомогою Edraw Max можна створювати:

- малюнки, блок-схеми, діаграми зв'язків;
- схеми і графіки, маркетингові та організаційні діаграми,
- інженерні схеми, принципи електричних схем;
- мережеві діаграми, мережевий дизайн Cisco, діаграми причин і наслідків, цільову діаграму;
- сімейне дерево, діаграму "біжучий рядок";
- географічні карти, наукові ілюстрації, матричні схеми;
- дизайн листівок, візитні картки.

MindMeister (<https://www.mindmeister.com>)

З MindMeister легко створювати різноманітні інтелект-карти. Інтуїтивно зрозумілий редактор дозволяє швидко й красиво планувати проекти разом із командою. Сервіс також дозволяє створювати епічні інтелектуальні карти. Інтелектуальна карта — це потужна техніка, яка допомагає візуалізувати свої думки та передавати їх іншим. Простий у користуванні веб-розробник розумових карт MindMeister надає безліч ідей для мозкового штурму, нотаток, планування проектів та незліченної кількості інших творчих завдань, не потребуючи завантаження. Сервіс також доступний на мобільних пристроях.

Інтелектуальні карти можуть зберігати та структурувати величезні обсяги інформації. Вони відображають ієрархію, зв'язки між ідеями та дають змогу побачити «загальну картину» з першого погляду. Це також робить ментальні карти ідеальним методом для створення та проведення презентацій, групової роботи та планування проектів.

В освітньому процесі інтелектуальні карти є ефективним допоміжним засобом навчання. Структурування інформації з допомогою інтелектуальних карт, використання візуалізації, інтегрування довгих текстів у розумові карти допоможе учням засвоювати більший обсяг інформації і в коротші терміни.

bubbl.us (<https://bubbl.us/>)

Bubbl — сервіс для створення карт пам'яті. Bubbl.us дозволяє організувати дані за допомогою побудови схем. Це зручна і ефективна техніка візуалізації мислення і альтернативного запису. Карты пам'яті — спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем. Також може розглядатися як зручна техніка альтернативного запису.

Робоче поле Bubbl.us являє собою великий чистий аркуш, на якому користувач може «накидати» різнокольорові квадратики, підписати їх і пов'язати між собою різними зв'язками. Подібно до Visio чи Gliffy. Але на відміну від цих двох сервісів, bubbl.us не дозволяє розміщувати на аркуші різні види елементів, а обмежується тільки прямокутниками. Створена схема легко масштабується і рухається по екрану. Управляти квадратами можна не тільки мишкою, але клавіатурою, використовуючи гарячі клавіші. Існує також функціонал автоматичного розміщення елементів схеми.

Кожен користувач може створити будь-яку кількість схем. Їх список розміщується у правій частині екрана. До кожної схеми можна надати доступ іншим користувачам. Також схему можна експортувати у растрове зображення (JPG або PNG), в XML або в HTML. Зворотний процес — імпорт — доступний тільки з файлів XML. Bubbl.us призначено для:

- створення наочних карт знань, схем, блоків онлайн;

- організування сумісної праці по створенню ескізу карти знань;
- розміщення карти знань у блозі або на сайті;
- відсилання її електронною поштою;
- зберігання карти знань як зображення;
- роздрукування виділеної частини схеми, або всю схему.

SpiderScribe (<https://www.spiderscribe.net/>)

SpiderScribe — це онлайн-програма для створення мап думок і проведення мозкових штурмів.

З допомогою цього сервісу можна не тільки візуалізувати ідеї: свої або учасників мозкового штурму, але й супроводити їх зображеннями, мапами з Google Maps, документами та календарями. Сервіс підтримує роботу декількох людей над однією «мапою розуму». Для початку роботи необхідно зареєструватися. Інтерфейс англійською мовою, але сервіс дуже простий у використанні і дозволяє створювати мапи за лічені хвилини.

Кожен зможе поділитися мапою або спільно створювати ментальну мапу з друзями. Потрібно лише надати права на перегляд або редагування мапи: редактори можуть змінювати мапу (користувач повинен бути зареєстрований в SpiderScribe.net), а читачі можуть переглядати мапу.

На допомогу учням для підготовки до олімпіади з програмування створений та функціонує ресурс **E-Olymp**.

На цьому сайті можна тренуватися розв'язувати задачі з програмування, брати участь в змаганнях зі спортивного програмування, вивчати і проводити уроки з інформатики.

Сайт надає базу завдань, навчальні матеріали та автоматичну систему перевірки рішень. Користувачам сайту пропонується вирішити завдання, написавши невелику програму-рішення на одній з мов програмування і відправити її в систему для перевірки. Автоматична система перевірить рішення, запустивши його на декількох наборах тестів і оцінить правильність рішення.

E-Olymp був створений в 2007 році для підготовки учнів шкіл до олімпіад з інформатики. З тих пір вдалося зібрати унікальну базу задач та навчальних матеріалів, побудувати систему автоматичної перевірки, зібрати спільноту з викладачів, студентів та учнів і зробити навчання простіше, цікавіше та доступніше для всіх.

Сайт існує завдяки групі волонтерів, які займаються створенням та публікацією задач і навчальних матеріалів, підтримкою спільноти з викладачів та студентів, технічною та фінансовою підтримкою сайту. Інтернет портал не належить жодній комерційній чи державній установі. Наша мета — надання доступу до знань та інструментів для навчання, а не отримання прибутку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каталог карт пам'яті. URL: https://www.softkey.ua/ua/catalog/task_management/edraw-max/#detail_text
2. Ресурс E-Olymp . URL: <https://www.eolymp.com>
3. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/SpiderScribe>
4. Платформа MindMeister. URL: <https://www.mindmeister.com>
5. Ментальні мапи. EdrawMind. URL: <https://www.edrawsoft.com>
6. Ментальні мапи. bubbl.us. URL: <https://bubbl.us/>

С. А. ГАРЯЧА,

завідувач кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук;

О. І. ЗАМУЛКО,

завідувач координаційного центру професійного розвитку особистості комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

А. М. ХАРЧЕНКО,

методист економіки лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат економічних наук

ПОРТАЛ «ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖЕР ОСВІТИ» ЯК КОМПЕНСАТОРНИЙ МЕХАНІЗМ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У зв'язку з процесом децентралізації та реалізацією законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» заклади загальної середньої освіти заклади освіти набули автономію (академічну, організаційну, кадрову та фінансову). Тому керівники закладів освіти та педагогічні працівники, використовуючи право на автономію закладу освіти, мають гарантувати якісні освітні послуги. Комплексне впровадження автономії у закладі можливе лише за високого фахового рівня керівників закладів освіти, їхньої готовності брати на себе відповідальність за результати прийнятих рішень, знаходити оптимальні виходи зі складних ситуацій, сприяти впровадженню механізмів виживання (адаптації, демократизації, гуманізації, співробітництва), розвивати культуру взаємодії в закладі освіти і продуктивно працювати в ситуації постійної невизначеності.

В умовах воєнного стану та карантинних обмежень керівники закладів освіти теж повинні приймати швидкі своєчасні рішення, надавати учасникам освітнього процесу доступні зрозумілі роз'яснення щодо ситуації та вносити зміни в наявні документи для корегування освітніх процесів. Особливо важливим є налагодження ефективної комунікації з учасниками освітнього процесу та громадою.

На жаль, засновники та керівники закладів загальної середньої освіти стикаються з **проблемами, які потребують швидкого рішення:**

- швидка зміна керівних кадрів;
- велика кількість управлінських документів;
- оновлення нормативної бази;
- великий потік інформації;

- необхідність свідомо приймати управлінські рішення та нести персональну відповідальність за їх реалізацію у складних ситуаціях.

Метою компенсаційної освіти для керівників є створення порталу з матеріалами щодо практичної реалізації ефективного менеджменту освіти в умовах сучасних викликів.

Завдання:

- сформувати базу нормативно-методичних документів за напрямками управлінської діяльності;
- розвинути навички фінансового менеджменту;
- допомогти у створенні безпечного освітнього середовища у закладі освіти для всіх учасників освітнього процесу;
- провести діагностику та удосконалення інструментарію підвищення якості освіти здобувачів освіти;
- створити банк порад для керівників ЗЗСО щодо подолання кризових ситуацій.

З метою реалізації завдань компенсаційної освіти керівників закладів освіти на сайті інституту розміщено **Портал «Ефективний менеджер освіти»** (<http://bit.ly/43y6gnv>), який сприяє оновленню та доповненню управлінських навичок керівників закладів освіти у трьох основних напрямках: управління закладом освіти; освітній простір; дискусійна панель (рис.1).

Напрямок «Управління закладом освіти» спрямований на допомогу керівникам щодо:

- документообігу (створення нормативно-методичної бази (за напрямками діяльності, документами, номерами, датами); організація документообігу в ЗО; алгоритми та зразки (інструкція з діловодства, номенклатура справ);
- кадрової політики (алгоритми та зразки (накази, колективний договір);

Рис.1. Структура Порталу «Ефективний менеджер освіти»

- психології управління (управлінська етика, управління часом, стресостійкість, ментальне здоров'я).

Напрямок «Освітній простір» має на меті допомогу керівникам закладів освіти щодо:

- організації цивільного захисту учасників освітнього процесу;
- забезпечення охорони праці;
- організації навчання учнів з особливими освітніми потребами;
- здійснення психологічної підтримки учасників освітнього процесу;
- формування розвивального середовища у ЗЗСО.

Напрямок «Дискусійна панель» створений для обговорення актуальних питань щодо:

- освітнього менеджменту керівника ЗЗСО в умовах сучасних викликів;
- секретів менеджменту ЗЗСО в кризових ситуаціях;
- сприяння опануванню інструментарія підвищення якості освіти.

Розглянемо більш докладно контент Порталу «Ефективний менеджер освіти». Директор закладу освіти відповідає за ведення документації школи відповідно до ст. 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту». Матеріали, розміщені у розділі документації напрямку «управління закладом освіти», дозволять керівнику закладу загальної середньої освіти отримати теоретичну та практичну допомогу з питань організації та ведення діловодства за єдиними вимогами та стандартами; розглянути покрокові алгоритми та чек-листи управлінських дій з питань організації діловодства в ЗЗСО, основні правила складання наказів, протоколів, листів та актів у закладах освіти, порядок їх реєстрації, практичні поради та зразки документів, щоб правильно організувати діловодство закладу.

Актуальними для керівників є питання психології управління. У даному розділі будуть розміщені матеріали щодо особливостей психологічних аспектів управлінської діяльності, набуття умінь та навичок ефективного використання методів, засобів психології управління для забезпечення успішного розв'язання керівниками управлінських задач і проблем.

Реформування закладів загальної середньої освіти в Україні, яке уповільнилося у зв'язку із війною, супроводжується низкою завдань і проблем їх реалізації. Вирішення проблем у більшій мірі лягає на плечі керівників шкіл і вимагає від них, як

від ефективних менеджерів рішучості та неординарності рішень щодо вдосконалення внутрішнього середовища закладу і взаємодії із зовнішнім середовищем задля підвищення ефективності надання освітніх послуг, підвищення їх якості.

Незаперечним на сьогодні є те, що серед закладів освіти все більше зростає конкуренція у наданні освітніх послуг більшої кількості здобувачів, тому керівникам закладів потрібно дбати про постійне зростання якості освітніх послуг та впровадження інноваційних інструментів та рішень, щоб бути актуальними серед інших закладів. У свою чергу

підвищення якості освітніх послуг і самого освітнього середовища можливе завдяки зміні механізмів управління та фінансування на основі запровадження соціальних і освітніх стандартів, нових фінансових підходів і, що досить важливо, є поступове набуття повної автономії закладу освіти, яка передбачена ст. 23 Закону України «Про освіту». Звичайно, що у світлі згаданого кожен керівник змушений бути ефективним менеджером у забезпеченні розвитку закладу освіти, використовуючи всі наявні можливості, передбачені законодавством автономії, особливо у частині фінансової її складової. Так, для більшості керівників закладів загальної середньої освіти є затребуваним підвищення їхнього рівня компетентності з напрямку фінансового менеджменту, виходячи з існуючих реалій, що потребує значної уваги щодо її компенсації (рис.2).

Рис.2. Середовище фінансового менеджменту закладу освіти, яке необхідно поліпшувати

Керівнику закладу освіти для побудови ефективних кроків фінансової автономії необхідно виконати реалізацію складових середовища фінансового менеджменту в необхідній послідовності, що забезпечить фінансову стійкість і повну автономію закладу в її інноваційному розвитку.

Для виконання **планування**, як складового елемента середовища фінансового менеджменту, необхідно вирішити наступні завдання:

- витрачання коштів в плановому періоді;
- визначити наявні і можливі джерела фінансування;
- визначити обсяги надходжень грошових коштів;
- визначити кошторис (операційне планування);
- скласти бюджет закладу (тактичне та стратегічне планування) на період від 1 до 3-5 років відповідно до стратегії розвитку;
- скласти щомісячний план асигнувань на потреби у межах операційного та тактичного планування.

У реалізації складової **джерела формування і використання ресурсів**, яке можливе тільки після планування, необхідно виконати наступні завдання:

- утримати стійкі джерела фінансування і напрацьовувати їх зростання (бюджетні джерела державного фінансування);
- формувати надходження від господарської діяльності;
- формувати надходження від надання додаткових (супутніх) освітніх послуг;
- визначити і забезпечити залучення ресурсів від позабюджетних джерел на реалізацію проектів навчального, культурного та дослідницького спрямування таких, як фандрайзинг та краудфандинг;
- забезпечити формування і ефективного використання ресурсів за рахунок стейкхолдерів.

Досить важливою складовою у середовищі фінансового менеджменту, що забезпечує контроль формування і витрачання ресурсів, є **фінансовий моніторинг**. Для його організації необхідно виконати такі завдання:

- здійснювати моніторинг за надходження стійких джерел фінансування;
- забезпечувати контроль за дотриманням законності у частині формування джерел ресурсів та їх витрачання;
- контролювати своєчасність виконання взятих на себе зобов'язань;
- здійснювати діагностику витрачання ресурсів за програмами та напрямками;
- аналізувати встановлені відхилення від реалізації оперативних, тактичних та стратегічних планів у межах розробленої та затвердженої стратегії розвитку закладу.

Ключовим елементом середовища фінансового менеджменту є **фінансова стійкість**, на яку зосереджені у своїй послідовності реалізації попередньо розглянуті складові. Набуття фінансової стабільності для закладу освіти створює вагомі конкурентні переваги та шлях для інноваційного розвитку. Для досягнення сталого рівня фінансової стійкості необхідно виконати такі завдання:

- забезпечити належний обсяг ресурсів (власних і залучених) для здійснення поточних та перспективних виплат;
- досягти відповідної рентабельності надання додаткових (супутніх) освітніх послуг;
- забезпечити достатність обігового капіталу для поточної операційної діяльності закладу;
- створити умови для капітальних вкладень (кількісне та якісне оновлення активів);
- рухатися шляхом зменшення залежності від бюджетного фінансування утримання закладу освіти;
- періодично оцінювати фінансову стійкість закладу;
- реалізовувати заходи антикризового управління.

Для реалізації визначених завдань, які окреслюють необхідність отримати керівникам закладів освіти необхідного рівня компетентності щодо складових середовища фінансового менеджменту, потрібне проведення дискусійної панелі.

Освіта в умовах пандемії та воєнного стану переживає складні часи. Внутрішня та зовнішня міграція здобувачів освіти та педагогічних працівників, перехід на дистанційну і змішану моделі навчання зумовлює кардинальні зміни в організаційних та управлінських засадах у закладах загальної середньої освіти. За результатами проведених діагностик виявлено, що керівники закладів загальної середньої освіти відчують труднощі у ефективній організації освітнього процесу

в умовах пандемії та воєнного стану, формуванні навичок збереження балансу і благополуччя учасників освітнього процесу, створенні ефективної комунікації у закладі освіти.

У зв'язку із цим, кафедра педагогіки, психології та освітнього менеджменту запропонувала форму роботи реалізації компенсаційної освіти для керівників ЗЗСО **«Дискусійна панель «Освітній менеджмент керівника в умовах сучасних викликів»**, метою якої є обговорення у формі дискусій питань освітнього менеджменту керівника ЗЗСО, надання корисної інформації та генерування пропозицій щодо управління, свідомого прийняття рішень, персональної відповідальності за їх реалізацію у кризових ситуаціях із залученням освітніх експертів.

Пріоритетні завдання, які будуть реалізовуватись під час дискусійної панелі такі:

- діагностика та удосконалення інструментарію підвищення якості освіти здобувачів освіти;
- моделювання динамічного, природовідповідного, розвивального середовища у закладі загальної середньої освіти;
- створення банку порад для керівників ЗЗСО щодо подолання кризових ситуацій.
- Під час підготовки панельних дискусій вивчаємо проблеми, з якими стикаються керівники, за допомогою діагностичних методик у співпраці з лабораторією-центром зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти. Для вирішення тих чи інших питань запрошуються освітні експерти.

Основними напрямками цієї роботи вбачаємо: діагностику та удосконалення інструментарію підвищення якості освіти для подолання освітніх втрат; моделювання динамічного, природовідповідного, розвивального середовища ЗЗСО, готуємо матеріали для методичного дайджесту «Секрети менеджменту ЗЗСО в кризових ситуаціях»

Ми переконані, що така форма для реалізації компенсаційної освіти сприятиме розвитку професійної компетентності керівників ЗЗСО в аспекті формування здатності до антикризового менеджменту та антикризових ініціатив в умовах воєнного стану в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора. URL: <https://bit.ly/2YDTDXJ> (дата звернення 14.04.2023).
2. Дятленко С. Три причини для шкіл стати фінансово автономними. *Українформ*. URL: <http://bit.ly/43y6gnv> (дата звернення 14.04.2023).
3. Васьківська К. В., Сич О. А. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2017. 236 с.
4. Закон України «Про освіту» від 05.09.17 р. № 2145-VIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 14.04.2023).
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.20 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення 14.04.2023).
6. Кулініч І.О. Психологія управління. Навчальний посібник. URL: <http://bit.ly/3zXYtBX> (дата звернення 14.04.2023).
7. Малік К. Змістові засади фінансового менеджменту у забезпеченні конкурентоздатності сучасної української школи. *Всеосеіма*. URL: <https://bit.ly/3mDFucl> (дата звернення 14.04.2023).
8. Мармаза О. І. Менеджмент освітньої організації. Харків : ТОВ «Щедра садиба», 2017. 126 с.
9. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://bit.ly/2R5Qg93> (дата звернення 14.04.2023).

10. Ощепко Т.В. Професійна компетентність керівника загальноосвітнього навчального закладу. URL: <https://bit.ly/3vbYTQA> (дата звернення 14.04.2023).

11. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». Наказ Мінекономіки України від 17.09.2021 №568-21. URL: <https://bit.ly/3zyhrA1> (дата звернення 14.04.2023).

12. Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи. Методичні рекомендації. Київ, 2019. 47 с.

13. Степанова-Камиш А. Фінансова автономія в закладах освіти України: успішні кейси впровадження. Нова українська школа. URL: <http://bit.ly/43zyGNU> (дата звернення 14.04.2023).

14. Управління закладом освіти: Підручник для здобувачів другого рівня вищої освіти педагогічних університетів / С.Г. Немченко, В.В. Крижко, О.С. Боднар, В.В. Радул, О.М. Старокожко, Ю.І. Кондратенко. 2-е вид. перероб. і допов. Бердянськ: БДПУ, 2022. 506 с. URL: <https://bit.ly/3UzkQHj> (дата звернення 14.04.2023).

15. Психологія освітнього менеджменту : навч.-метод. посібник / укл. Лариса Мафтин. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2021. 296 с. URL: <https://bit.ly/3ofL9pS> (дата звернення 14.04.2023).

16. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту». Лист МОН №1/9-201 від 08.04.20 року. URL: <https://bit.ly/3wlUDiR> (дата звернення 14.04.2023).

Є. В. Качкар,

методист навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доцент, кандидат технічних наук

ОСВІТНЯ МАЙСТЕРНЯ «НОТАТКИ ДЛЯ БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ ТА ДОРОСЛИХ»

Повномасштабна агресія російської федерації проти України, що почалася 24 лютого 2022 року, спричинила приведення єдиної державної системи цивільного захисту у готовність до виконання завдань за призначенням в умовах воєнного стану. Зокрема, Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» було введено в дію план цивільного захисту України на особливий період та встановлено при цьому ступінь готовності «повна готовність» [1].

На виконання цього нормативного акту Кабінетом Міністрів України було доручено місцевим органам виконавчої влади ввести в дію власні плани цивільного захисту на особливий період; інформацію про стан здійснення передбачених планами цивільного захисту на особливий період заходів щодо переведення функціональних та територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту у ступінь готовності «повна готовність» подавати до Державної служби з надзвичайних ситуацій у строки, визначені Державною службою з надзвичайних ситуацій [2].

Через рік війни можна констатувати, що на момент введення воєнного стану цивільне населення України, в тому числі – педагогічна спільнота, не мали належного практичного досвіду роботи в умовах воєнного стану. Вчителям було складно зрозуміти всі нюанси законодавства, яке вимагає від освітньої галузі певних дій при застосуванні ступеню «повна готовність» Плану цивільного захисту України на особливий період.

Саме тому у рамках компенсаторного навчання освітян запропоновано розглянути питання щодо формування навичок безпечного поведіння при радіаційному, хімічному забрудненні місцевості та мінній небезпеці, а також особливості організації евакуації із закладів освіти та алгоритм дій освітян у разі виникнення надзвичайних ситуацій до прибуття підрозділів ДСНС України.

Як засвідчила практика, складнощі з питань засвоєння вчителями практичних порад та інструкцій щодо безпечного поведіння при виникненні вказаних небезпек потребують додаткових конкретних пояснень. Саме тому як складову моделі компенсаторної освіти педагогів пропонуємо Освітню майстерню «Нотатки для безпеки дітей та дорослих», яка включає в себе інструкції та поради щодо мінної, радіаційної і хімічної безпеки, а також інструменти комунікації за відсутності мобільного зв'язку. Схема нотаток, які конкретизують ці питання, представлена на рисунку 1.

У рамках освітньої майстерні педагогічні працівники мають можливість, передусім, усвідомити структуру Єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ), яка покликана забезпечувати реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту у мирний час та в особливий період [3, 4].

ЄДСЦЗ є сукупністю органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту [3]. Керівництво єдиною державною системою цивільного захисту здійснює Кабінет Міністрів України. Безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту здійснює ДСНС України.

ЄДСЦЗ складається з постійно діючих функціональних і територіальних підсистем та їх ланок. Функціональні підсистеми ЄДСЦЗ створюються у відповідних сферах суспільного життя центральними органами виконавчої влади з метою захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період, забезпечення готовності підпорядкованих їм сил і засобів до дій, спрямованих на запобігання і реагування на надзвичайні ситуації [3].

Рисунок 1. Структура нотаток освітньої майстерні

До системи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, входять сили цивільного захисту, заклади освіти та наукові установи, заклади охорони здоров'я (медичні підрозділи) (далі – органи та підрозділи цивільного захисту), що належать до сфери його управління. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту:

- 1) реалізує державну політику з питань створення, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту, ведення обліку таких споруд;
- 2) реалізує державну політику з питань впровадження інженерно-технічних заходів цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки, виконує роботу з віднесення населених пунктів та об'єктів національної економіки до груп (категорій) цивільного захисту;
- 3) реалізує державну політику з питань радіаційного і хімічного захисту населення, координує та контролює здійснення заходів для захисту населення і територій у разі виникнення радіаційних аварій та надзвичайних ситуацій, пов'язаних із виливом (викидом) небезпечних хімічних речовин;
- 4) реалізує державну політику з питань організації та виконання заходів з евакуації населення, координує діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, суб'єктів господарювання із зазначених питань;
- 5) забезпечує в межах своїх повноважень реалізацію державної політики з питань медичного та біологічного захисту населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій;
- 6) реалізує державну політику щодо державної таємниці, здійснює контроль за її збереженням в апараті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, територіальних органах (у разі їх утворення), спеціальних формуваннях і підрозділах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління [4].

Для практичного використання у педагогічній діяльності в умовах воєнного часу Освітня майстерня «Нотатки для безпеки дітей та дорослих» пропонує різні цифрові ресурси щодо мінної, радіаційної і хімічної безпеки, а також висвітлює корисні

інструменти комунікації за відсутності мобільного зв'язку. Далі коротко презентуємо основний зміст «Нотаток для безпеки дітей та дорослих».

НОТАТКА 1.

Виявлення вибухонебезпечних предметів, боєприпасів

Для того, щоб вирізнити вибухові пристрої з-поміж усіх інших, варто запам'ятати їхні характерні ознаки:

- предмети є незнайомими або незвичними для цієї обстановки чи території;
- наявність звуків, що лунають від предмету (цокання годинника, сигнали через певний проміжок часу), миготіння індикаторної лампочки;
- наявність джерел живлення на механізмі або поряд з ним (батареї, акумулятори тощо);
- наявність розтяжки дротів, або дротів, що тягнуться від механізму на велику відстань;
- предмет може бути підвішений на дереві або залишений на лавці.

Категорично забороняється:

- торкатися предмета і пересувати його;
- користуватися засобами радіозв'язку, мобільними телефонами (вони можуть спровокувати вибух);
- заливати його рідинами, засипати ґрунтом або чимось його накривати;
- торкатися підозрілого пристрою та здійснювати на нього звуковий, світловий, тепловий чи механічний вплив, адже практично всі вибухові речовини отруйні та чутливі до механічних, звукових впливів та нагрівання.

При виявленні вибухових пристроїв телефонуйте 101 або 102 [5].

З метою ознайомлення з інтерактивною мапою відображення місць виявлення вибухонебезпечних предметів та небезпечних ділянок, дослідити каталог вибухонебезпечних предметів, рекомендуємо завантажити на ваш смартфон мобільний додаток «РОЗМІНУВАННЯ УКРАЇНИ»/

Додаток спрямований на створення інформаційно-комунікаційної платформи між органами ДСНС та громадянами, направленої на вжиття заходів щодо розмінування території України. Завантажити додаток на Android можливо за QR-кодом.

НОТАТКА 2.

Радіаційна безпека

Дії у разі раптового виникнення радіаційної небезпеки

Після отримання повідомлення по радіо (або через інші засоби оповіщення) про радіаційну небезпеку населенню пропонується терміново зробити наступне:

- укритися в житлових будинках. Важливо знати, що стіни дерев'яного будинку ослаблюють іонізуюче випромінювання у 2 рази, а цегляного – у 10 разів! Заглибленні сховища ще більше ослаблюють дозу випромінювання: з дерев'яним покриттям у 7 разів, з цегляним або бетонним у 40-100 разів;
- уникати паніки, слухати повідомлення органів влади щодо дій у цій надзвичайній ситуації;
- взяти заходи захисту від проникнення у квартиру (будинок), радіоактивних речовин з повітря: закрити кватирки, загерметизувати рами, двері;
- зробити запас питної води: набрати воду в закриті ємкості, підготувати простіші засоби санітарного визначення, перекрити крани;
- провести екстрену йодну профілактику (якомога раніше, але тільки після спеціального оповіщення): водно-спиртовий розчин йоду приймати після їжі тричі на день протягом 7 днів: дітям до двох років – по 1-2 краплі 5% настоянки на 100 мл молока (консервованого) або дитячої молочної суміші; дітям старше двох років та дорослим – по 3-5 крапель на склянку молока (консервованого) або води. Наносити на поверхню рук настоянку йоду у вигляді сітки раз на день протягом 7 днів.

Підготовка до можливої евакуації:

- у разі оголошення евакуації необхідно попередити сусідів, допомогти дітям, інвалідам та людям похилого віку (їх мають евакуювати в першу чергу);
- підготувати документи та гроші, предмети першої необхідності, упакувати ліки, мінімум білизни та одягу (1-2 зміни);
- зібрати наявний запас консервованих харчів, у тому числі молоко для дітей на 2-3 дні;
- зібрані речі упакувати у поліетиленові мішки і пакети та скласти їх в помешканні, найбільш захищеному від проникнення зовнішнього забруднення;
- перед виходом з будинку вимкнути джерела електро-, водо- і газопостачання, взяти підготовлені речі, одягнути протигаз (респіратор, ватно-марлеву пов'язку), верхній одяг (плащ, пальто, накидку), гумові чоботи;
- з прибуттям на нове місце перебування провести дезактивацію засобів захисту, одягу, взуття та санітарну обробку шкіри на спеціально обладнаному пункті або ж самостійно (зняти верхній одяг, ставши спиною проти вітру, за можливістю, почистити одяг), обробити відкриті ділянки шкіри водою або спеціальним розчином, що буде виданий кожному. Для оброблення шкіри можна використовувати марлю чи рушники.

Правила безпечної поведінки на забруднених радіонуклідами територіях:

- використовуйте для харчування консервоване молоко та харчі, що зберігались в закритих приміщеннях та в яких відсутнє радіоактивне забруднення. Не пийте молоко від корів, які випасаються на забруднених полях;
- не вживайте овочів, що зросли на забрудненому радіоактивними речовинами ґрунті;
- не пийте воду із відкритих джерел та із водопроводу після сигналу радіаційної небезпеки; накривайте колодязі плівкою або кришкою;
- уникайте довгих пересувань забрудненою місцевістю, особливо, ґрунтовими шляхами або травою, не ходіть в ліс, не збирайте у лісі ягід, грибів та квітів, не купайтеся у водоймищах;

- у приміщеннях, призначених для перебування людей, щодня робіть вологе прибирання, бажано з використанням миючих засобів;

- знімайте взуття при вході в приміщення із вулиці (забруднене взуття залишайте при вході).

Засоби індивідуального захисту можна не використовувати в приміщеннях, у тиху погоду без вітру та після дощу.

У випадку пересування відкритою місцевістю, необхідно використовувати підручні засоби захисту, а саме:

- органів дихання, для цього необхідно прикрити рот та ніс змоченою водою марлевою пов'язкою, носовою хусткою, рушником або іншою частиною одягу;
- шкіри та волосся – вкрити будь-якими предметами одягу, головними уборами, хустинками, накидками. Якщо вам украй необхідно вийти на вулицю, потрібно взути гумові чоботи [6].

Для визначення рівня радіаційного фону на місцевості рекомендуємо користуватись онлайн-мапою (рисунком 3), яку можна завантажити на власний смартфон за допомогою QR-коду. Допустиме (безпечне) значення рівня радіаційного фону, згідно з Нормами радіаційної безпеки України (НРБУ-97), вважається показник до - 300 нЗв/год.

НОТАТКА 3.

Хімічна небезпека

Аварії (катастрофи) на підприємствах, транспорті та продуктопроводах можуть супроводжуватися викидом (вилівом) в атмосферу і на прилеглу територію небезпечних хімічних речовин (НХР), таких як хлор, аміак, синильна кислота, фосген, сірчаний ангідрид тощо. Це становить серйозну небезпеку для населення, адже заражене повітря вражає органи дихання, а також очі, шкіру та інші органи.

Фактори небезпеки викиду (розливу) хімічно небезпечних речовин такі: забруднення навколишнього середовища, небезпека для всього живого, що опинилося на забрудненій місцевості (загибель людей, тварин, знищення посівів та ін.), крім того, внаслідок можливого хімічного вибуху – виникнення сильних руйнувань на значній території.

Дії у випадку загрози виникнення хімічної небезпеки

Сирени і переривчасті гудки підприємств – це сигнал **«Увага всім»**. Тому потрібно негайно ввімкнути приймач радіотрансляційної мережі або телевізор і уважно прослухати інформацію про надзвичайну ситуацію та порядок дій. Також дотримуйтесь такого:

- При оголошенні небезпечного стану уникайте паніки.
- Попередьте сусідів, надайте допомогу інвалідам, дітям та літнім людям.
- Виконайте заходи щодо зменшення проникнення отруйних речовин у квартиру (будинок): щільно зачиніть вікна та двері, щілини заклейте.
- Підготуйте запас питної води: наберіть воду у герметичні ємності, підготуйте найпростіші засоби санітарної обробки (мильний розчин для обробки рук).
- Дізнайтеся у місцевих органах влади про місце збору мешканців для евакуації та уточніть час її початку. Підготуйтеся: упакуйте у герметичні пакети та складіть у валізу документи, цінності та гроші, предмети першої необхідності, ліки, мінімум білизни та одягу, запас консервованих продуктів на 2-3 доби.
- Перед виходом з будинку вимкніть джерела електро-, водо- і газопостачання, візьміть підготовлені речі, одягніть засоби захисту.

Дії у випадку раптового виникнення хімічної небезпеки

З одержанням повідомлення (по радіо або іншим засобам оповіщення) про викид (розлив) в атмосферу НХР та про небезпеку хімічного зараження, виконайте передбачені заходи:

- Надягніть засоби індивідуального захисту органів дихання та найпростіші засоби захисту шкіри.

- По можливості негайно залиште зону хімічного забруднення.

- Якщо засобів індивідуального захисту немає і вийти з району аварії неможливо, залишайтеся у приміщенні і негайно та надійно загерметизуйте його! Зменшіть можливість проникнення НХР (парів, аерозолів) у приміщення: щільно зачиніть вікна та двері, димоходи, вентиляційні люки, щілини в рамах вікон та дверей заклейте, вимкніть джерела газо-, електропостачання та загасіть вогонь у печах. Чекайте повідомлень від органів влади з питань надзвичайних ситуацій за допомогою засобів зв'язку.

- Знайте, що уражаюча дія конкретної НХР на людину залежить від її концентрації у повітрі та тривалості, тому, якщо немає можливості покинути небезпечну зону, не панікуйте і продовжуйте вживати заходи безпеки.

- Швидко візьміть необхідні документи, цінності, ліки, продукти, запас питної води та інші необхідні речі і спакуйте їх у герметичну валізу та підготуйтеся до евакуації.

- Попередьте сусідів про початок евакуації. Надайте допомогу дітям, інвалідам та літнім людям. Вони підлягають евакуації в першу чергу.

- Залишаючи приміщення (квартиру, будинок), вимкніть джерела електро-, водо- і газопостачання, візьміть підготовлені речі, одягніть засоби захисту.

- Виходьте із зони хімічного зараження в бік, перпендикулярний напрямку вітру, та обходьте тунелі, яри, лощини – в низинах може бути висока концентрація НХР.

- При підозрі на ураження НХР уникайте будь-яких фізичних навантажень, необхідно пити велику кількість рідини (чай, молоко, сік, воду) та звернутися до медичного закладу.

- Вийшовши із зони зараження, зніміть верхній одяг, ретельно вимийте очі, ніс та рот, по можливості прийміть душ.

- З прибуттям на нове місце перебування, дізнайтеся у місцевих органах державної влади та місцевого самоврядування адреси організацій, що відповідають за надання допомоги потерпілому населенню.

Хлор. Ознаки отруєння хлором

Під час вдихання парів хлору виникає ураження легень, яке супроводжується набряком киснево-поглинальних альвеол, які під час кашлю можуть розірватися з виділенням мокроті з кров'ю, внаслідок чого людина гине від нестачі кисню.

Перша допомога при отруєнні хлором:

- одягніть протигаз і виведіть ураженого на свіже повітря. Робити штучне дихання не можна, необхідно у важких випадках;

- застосувати кисневу інгаляцію. Слід забезпечити повний спокій. Для зменшення подразнення – вдихання парів нашатирного спирту, промивання очей, рота, носа 2%-м розчином харчової соди.

Дії в осередку зараження:

- Заплющити очі та затамувати дихання.
- Закутатися у верхній одяг і дихати крізь нього (можна змочити водою).
- Не бігти.

- Спробувати визначити напрямок вітру.
- Виходити з зони зараження в бік, який перпендикулярний вітру.

- За неможливості вийти, спробувати залізти на високий предмет (стовп, драбину тощо), оскільки хлор стелиться знизу над землею.

- При виявленні будь-якого виду зараження – негайно дзвоніть за телефоном 101.

- При отруєнні хлором – винести потерпілого із зони зараження.

- При зупинці дихання – зробити штучне дихання. Шкіру, рот, ніс промити 2%-м розчином питної соди або водою.

Аміак. Ознаки отруєння аміаком

У випадку розливу рідкого аміаку і його концентрованих розчинів не можна доторкатися до розлитого рідини.

Ознаки отруєння аміаком:

- нежить, кашель, важке дихання, задуха;
- підвищене серцебиття, порушена частота пульсу;

- при контакті з рідким аміаком виникає обмороження, можливий опік з пухирями, виразки.

Перша допомога при отруєнні аміаком:

- одягніть протигаз і виведіть ураженого на свіже повітря;

- дайте подихати зволоженим повітрям (теплыми водяними парами 10%-ного розчину ментолу в хлороформі);

- дайте йому теплого молока з «Боржомі» або харчовою содою;

- при задусі необхідний кисень;
- при спазмі голосових щілин забезпечте тепло на ділянку шиї, теплі ванночки, інгаляцію;

- при зупинці дихання проведіть серцево-легеневу реанімацію;

- при потрапленні в очі – промийте водою або 0,5-1%-ним розчином квасців, вазеліновою або оливковою олією;

- при ураженні шкіри – обмийте чистою водою, зробіть примочки з 5%-ного розчину оцтової, лимонної або соляної кислоти.

Надання першої допомоги при ураженні НХР

У першу чергу потрібно негайно захистити органи дихання від подальшої дії небезпечної хімічної речовини.

Надягніть на потерпілого протигаз або ватно-марлеву пов'язку, попередньо змочивши її водою або 2% розчином питної соди у випадку отруєння хлором, а у разі отруєння аміаком – водою або 5%-м розчином лимонної кислоти. Винести потерпілого із зони зараження та забезпечити йому спокій і тепло.

Зпам'ятайте! Перша медична допомога ураженим НХР в осередку хімічного ураження полягає у захисті органів дихання, видаленні та знезараженні стійких НХР на шкірі, слизових оболонках очей, на одязі та негайній евакуації за межі зараженої зони.

При отруєнні аміаком винести потерпілого із зони зараження, шкіру, рот, ніс промити водою. В очі закапати по дві-три краплі 30%-го альбурциду, в ніс – оливкове масло. При необхідності відправити потерпілого до медичного закладу [7].

Для визначення напрямку вітру при хімічній небезпеці, рекомендуємо користуватись онлайн-мапою, яку можна завантажити на власний смартфон за допомогою QR-коду. Пам'ятайте, що евакуацію із зони хімічного забруднення здійснюємо в протилежну сторону напрямку вітру.

НОТАТКА 4.**Способи комунікації за відсутності мобільного зв'язку**

Інструкція щодо альтернативних способів виклику екстрених служб та комунікації між громадянами (абонентами) за відсутності стільникового зв'язку.

Якщо ваш апарат стільникового зв'язку (мобільний телефон) тривалий час знаходиться за межами дії мережі мобільного оператора, перш за все перевірте його справність. Якщо гаджет справний, то це свідчить про відсутність мережі зв'язку на певній території або місцевості. Іноді проблеми можуть бути лише з одним оператором мобільного зв'язку (пошкоджена вежа, обладнання тощо), тому рекомендовано мати при собі SIM-карти інших операторів із активним станом рахунку.

За умови повної відсутності мобільних мереж задля здійснення екстрених викликів та комунікації між абонентами існують декілька альтернативних варіантів:

1. Основною альтернативою стільниковому (мобільному) зв'язку є засоби стаціонарного дротового електрозв'язку (стаціонарні телефони). За наявності стаціонарного телефонного апарату у вашому помешканні, або у помешканні ваших сусідів (знайомих, друзів), буде забезпечено безперебійний зв'язок з екстреними службами та іншими абонентами стаціонарного і мобільного зв'язку, за умови якщо вони знаходяться в зоні дії стільникової мережі.

2. За відсутності доступу до стаціонарних засобів телефонного зв'язку необхідно встановити наявність доступу до мережі Internet (понад 93 % мешканців міст та 55% сільської місцевості використовують засоби Internet-зв'язку). Internet – це, свого роду, також дротовий зв'язок. Якщо в наслідок військових дій не порушено цілісності існуючої мережі, то з використанням Internet та з допомогою систем миттєвого обміну текстовими, голосовими, відео- та фото повідомленнями (месенджери) можливо встановити зв'язок з бажаним абонентом. Необхідно прослідкувати, чи на засобах зв'язку (мобільний телефон, планшетний ПК, ноутбук тощо) встановлені відповідні месенджери (WhatsApp, Telegram, Viber, Signal, Messenger facebook, Instagram тощо). За необхідності виклику екстрених служб за допомогою будь якого месенджера, попередньо необхідно дізнатись номери телефонів за якими зареєстровано роботу месенджерів відповідні месенджери (WhatsApp, Telegram, Viber, Signal, Messenger facebook, Instagram тощо). За необхідності виклику екстрених служб за допомогою будь якого месенджера, попередньо необхідно дізнатись номери телефонів за якими зареєстровано роботу месенджерів відповідні месенджери (WhatsApp, Telegram, Viber, Signal, Messenger facebook, Instagram тощо). За необхідності виклику екстрених служб за допомогою будь якого месенджера, попередньо необхідно дізнатись номери телефонів за якими зареєстровано роботу месенджерів відповідні месенджери (WhatsApp, Telegram, Viber, Signal, Messenger facebook, Instagram тощо). За необхідності виклику екстрених служб за допомогою будь якого месенджера, попередньо необхідно дізнатись номери телефонів за якими зареєстровано роботу месенджерів відповідні месенджери (WhatsApp, Telegram, Viber, Signal, Messenger facebook, Instagram тощо).

3. Існує можливість використання мобільних телефонів для зв'язку з визначеними абонентами за відсутності доступу до телефонної мережі та мережі Internet. Для цього на мобільний пристрій необхідно попередньо встановити спеціальні месенджери. Радіус дії таких месенджерів варіюється від 60 до 100 метрів і залежить від можливих перешкод, оскільки найчастіше їхня робота побудована на основі технології Bluetooth. Попри декларовані розробниками характеристики, за наявності щільної забудови, складного рельєфу місцевості або перебуванні у підвальному приміщенні, дальність зв'язку може зменшуватись до кількох метрів. Однак повідомлення можливо передати й далі, якщо ними користується більша кількість абонентів. Тоді вони утворюють коміркову мережу, і ваше повідомлення може бути передано ланцюгом через пристрої інших абонентів, які використовують ті ж месенджери, та досягти одержувача.

До таких додатків відносять: Berkanan Messenger (платна); Briar; Rumble; FireChat; Bridgefey.

4. Використання мобільних телефонів як засобів радіозв'язку. За допомогою певних застосунків, мобільний телефон можливо використовувати за прикладом рації. Слід врахувати, що у цьому випадку ваше спілкування не

буде приватним. Його зможе прослухати будь-хто, якщо випадково чи навмисно потрапить на ту саму частоту. Перевага у тому, що ви можете бути на зв'язку одночасно з усіма учасниками діалогу. Для організації такого зв'язку потрібно завчасно встановити одну із існуючих програм та домовитись з абонентами про частоту для спілкування.

До таких додатків відносять: Voxel Walkie Talkie, Walkie Talkie, Two Way: Walkie Talkie.

Поради щодо встановлення та особливостей використання додатків, ви зможете знайти за посиланням QR-коду. Слід пам'ятати, що перелічені програми необхідно завантажити заздалегідь, за наявності стабільного доступу до мережі Internet, а також обов'язково протестувати їх працездатність [8].

Отже, застосування наведених Нотаток, підвищить рівень знань педагогічної спільноти щодо мінної, радіаційної та хімічної безпеки та удосконалив дії всіх учасників освітнього процесу в організації евакуаційних заходів у разі небезпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>. (Дата звернення: 30.03.2023).
2. Шмигаль Д. Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-organizaciyu-funkcionuvannya-yedinoyiderzhavnoyi-sistemi-civilnogo-zahistu-v-umovah-voennogo-stanu-179-240222> (Дата звернення: 30.03.2023).
3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2.10.12 р. № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/print>. (дата звернення: 01.04.2023).
4. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF/print>. (дата звернення: 01.04.2023).
5. Виявлення вибухонебезпечних предметів, боєприпасів. URL: <https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki-1/nebezpeki-socialnogo-xarakteru/viyavili-vibuxovii-pristrii-telefonui-101-abo-102>. (дата звернення: 03.04.2023).
6. Радіаційна безпека. URL: <https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki-1/nebezpeki-texnogennogo-xarakteru/radiaciina-nebezpeka> (дата звернення: 03.04.2023).
7. Хімічна безпека. URL: <https://dsns.gov.ua/uk/abetka-bezpeki-1/nebezpeki-texnogennogo-xarakteru/ximicna-nebezpeka> (дата звернення: 03.04.2023).
8. Месенджери без інтернету: що робити, якщо зникне мобільний зв'язок та інтернет. URL: <https://ngl.media/2022/02/24/mesenzheri-bez-internetu-shho-robyty-yakshho-znykne-mobilnyj-zv-yazok-ta-internet/?fbclid=IwAR1MUqI3kr-EEyrtPeFQpO6qDM8sdlUPJwiOIJoz3cpNuj02nwCNZfHIIIE> (дата звернення: 03.04.2023).

С. М. Харитонова,

завідувач навчально-методичного центру психологічної служби комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРАКТИКУМ «ДИТИНА В ЧАСИ ВІЙНИ: БЕЗПЕКА, ПІДТРИМКА, ДОПОМОГА»

Наразі в освітньому середовищі мають місце такі явища, як погіршення умов для навчання та праці, а іноді і неможливість створення таких умов, зниження навчальної успішності та трудової ефективності, прогалини в опануванні навчальних програм та побудові продуктивних стосунків між членами освітньої спільноти, погіршення емоційного стану учасників освітнього процесу, руйнація звичних життєвих опор та механізмів подолання стресу та кризи. Все це пов'язано з безпековою нестабільністю, фізичними, економічними, моральними та освітніми втратами, спричиненими військовою агресією росії. Тому в освітньому середовищі виникла ідея компенсаційної освіти.

Педагоги наразі відчувають нагальну потребу в опануванні способів надання психосоціальної допомоги дітям у складних життєвих обставинах внаслідок воєнного стану, забезпечення психологічного супроводу та підтримки дитини у випадку втрати близьких та рідних [3, с.5].

Саме тому для компенсаційної освіти педагогів працівники Навчально-методичного центру психологічної служби нашого інституту започаткували функціонування Психологічного практикуму «Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога», метою якого є надання педагогічним працівникам освітніх послуг комплексного підтримуючого характеру (рис. 1):

на меті, **по-перше**, знизити емоційне навантаження на учасників освітнього процесу, зокрема на педагогічного працівника у складний період його праці. **По-друге**, навчання антистресовим, антикризовим методам і прийомам допоможе педагогічному працівнику бути самодостатнім, вправним у складних професійних та життєвих ситуаціях, а також бути тією підтримуючою ланкою у житті закладу, що дає змогу зміцнювати психічну стабільність інших учасників освітнього процесу.

Вибрана тема «Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога» не випадкова. Адже тема дітей на сьогоднішніх воєнних реаліях надзвичайно актуальна. Тому саме для учнів освітніх закладів педагоги і психологи спрямовують свою освітню діяльність і психологічний супровід. І саме від його рівня залежить нормальне життя і здоров'я наших вихованців.

Завдяки роботі педагога над собою будуть створюватися умови для підтримки дитини, такі як уміння педагога володіти собою в критичних ситуаціях; навички надання першої психологічної допомоги дитині в умовах війни; застосування прийомів та вправ для саморегуляції свого емоційного стану та стресостійкості. Завдяки цим знанням, умінням, навичкам, які вчитель отримуватиме в роботі нашого психологічного практикуму буде створюватись підґрунтя для продуктивної роботи педагога з дитиною в умовах воєнного стану і післявоєнний період.

Психологічний практикум «Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога» забезпечує надання педагогам компенсаційних психологічних послуг через реалізацію навчальної (здійснення тематичних навчань із актуальних питань фахового супроводу освітнього процесу на засадах освіти дорослих упродовж життя), просвітницької (здійснення роз'яснювальної роботи серед педагогічних працівників щодо способів та технологій професійного та емоційного відновлення учасників освітнього процесу), профілактичної (запобігання емоційному вигоранню та професійним деформаціям), розв'язкової (формування стійкості до стресу та оволодіння навичками надання психологічної підтримки; сприяння оволодінню

"Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога" для педагогічних працівників	
Психологічний практикум	Віртуальний кабінет
I. Масові форми	
Методично-профілактичні заходи	Інформаційно-просвітницькі заходи
II. Колективні форми	
Тренінгова діяльність	Лекційна робота
III. Групові форми	
Супервізійні зустрічі	Групові зустрічі, динамічні групи
Інтервізійні зустрічі	
IV. Індивідуальна діяльність	
Консультації «Тет-а-тет»	Індивідуальні програми розвитку та відновлення

Рис. 1. Психологічний практикум «Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога»

Психологічний практикум базується на ідеї співпраці на протилугу звичній практиці підпорядкування та має

компетентностями адаптивно-компенсаційного та відновлювального спрямування) та відновлювальної (підтримання стану психологічного благополуччя та балансу ресурсів та відчуття внутрішньої гармонії) функцій (рис.2).

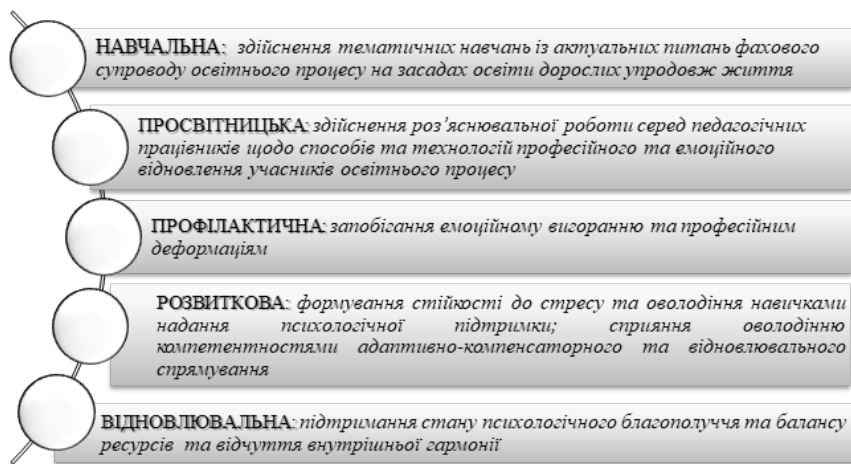

Рис.2. Основні функції компенсаційних психологічних послуг

Реалізація перелічених функцій здійснюється шляхом проведення таких форм компенсаційної освіти педагогів, як психологічні практикуми, тематичні коворкінги, майстер-класи, відкриті діалоги, інтерв'ї, супервізії, коучингові сесії, робота на е-платформах тощо. На нашу думку, такі форми освітньої взаємодії є найбільш виправданими, оскільки роботу педагогів можна організувати як очно, так і дистанційно, в режимі реального часу чи в асинхронному:

Очна форма проведення:

- підвищення рівня психологічної компетентності;
- актуалізація знань, навичок для роботи в сучасних умовах;
- оволодіння методами та прийомами побудови безпечного професійного простору, самопомоги та саморозвитку.

Дистанційна форма проведення (онлайн, офлайн формат):

- зміна змісту професійної взаємодії та оптимізація способів емоційного реагування на стрес;
- розширення кордонів для навчання;
- системний супровід процесу самовдосконалення.

Оскільки мета психологічних практикумів – надати фахову підтримку педагогу в умовах кризової ситуації сьогодення, то і тематика тренінгів, практикумів відповідає запитам освітян у цьому аспекті.

Зокрема, педагогам пропонується така тематика психологічної складової компенсаційної освіти, а саме:

- перша психологічна допомога: «Допомогти і не нашкодити. Перша допомога в кризі»; «Надання психосоціальної допомоги дітям у складних життєвих обставинах (СЖО) внаслідок воєнного стану»; «Кризова підтримка учасників освітнього процесу»; «Психологічний супровід та підтримка дитини у випадку втрати близьких та рідних»; «Надання невідкладної психологічної допомоги під час воєнного стану»;
- безпечне освітнє середовище: «Проєкт «Безпечний простір» - надання психосоціальної підтримки шкільним вчителям «SAFE – SPACE»; «Розвиток життєстійкості та стресостійкості учасників освітнього процесу»; «Проєкт «Коли світ на межі змін: психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни» в рамках програми USAID «Мріємо та діємо»; «Організаційні та психологічні аспекти протидії булінгу в закладі освіти»; «Психопрофілактика стресу і посттравматичного стресового розладу здобувачів освіти»;
- соціально-психологічний супровід діяльності педагога: «Інструменти комунікації педагогів та дітей у стресових ситуаціях»; «Психологічні основи професійного спілкування учасників освітнього процесу»; «Психологічні умови становлення комунікативної культури в освітньому процесі»; «Емоційний інтелект: методи та способи зняття нервової напруги»; «Емоційний стан дітей - вимушених

переселенців»; «Особливості адаптаційного процесу здобувачів освіти в перехідний період»; «Нормативно-правове забезпечення діяльності закладів освіти в сучасних умовах».

Означені тренінги та практикуми допоможуть оволодіти комплексом навичок і вмінь кожному педагогічному працівнику, з якими він зможе успішно розв'язувати складні завдання взаємодії з дитиною та її батьками, долати власні труднощі та надавати підтримку колегам у складний період життя нашої держави. Це, так би мовити, «особиста аптечка першої психологічної допомоги

кожного вчителя», у якій є все необхідне для допомоги собі та іншим.

Ми враховуємо, що не кожен педагог зможе прийти до нас на тренінг чи практикум сьогодні. Можливо, для когось єдиною можливістю отримати нашу підтримку є онлайн спілкування. Чудово! Їх ми запрошуємо до нашого Віртуального кабінету, для якого відстань – не завада для взаємодії!

Віртуальний кабінет передбачає освітню взаємодію у двох напрямках:

Напрямок: «З турботою про дитину»:

- Онлайн супервізії зі складних випадків педагогічного та психологічного супроводу освітнього процесу.
- Онлайн консультації з батьками учасників освітнього процесу.
- Дистанційний супровід працівників психологічної служби.

Напрямок: «Піклування про педагога»

- Віртуальний консультант «Тет-а-тет».
- «За Хмарна діагностика» з актуальних для педагога питань.
- Формувальна творчість «Відкриття себе».
- Відновлення через аудіо, візуальні канали «Хвилини релаксу».
- Індивідуальна програма розвитку «Маленькі кроки до великої життєстійкості».

Таким чином, ми сподіваємося, що психологічний практикум «Дитина в часи війни: безпека, підтримка, допомога» забезпечить створення належних умов для опанування педагогами умінь володіти собою в критичних ситуаціях; навичок надання першої психологічної допомоги дитині в умовах війни; застосування прийомів та вправ для саморегуляції свого емоційного стану та стресостійкості. Завдяки цим знанням, умінням і навичкам буде створюватись підґрунтя для продуктивної роботи педагога з дитиною в умовах воєнного стану і післявоєнний період.

Тобто, компенсаційна психологічна освіта сьогодні – це реальна можливість відновити життєвий та професійний баланс, оволодіти новими необхідними навичками життєдіяльності, бути в ресурсі як фахівець та як самодостатня особистість. Дбайливий супровід професійної діяльності педагога у часи великих моральних потрясінь дадуть змогу вийти зі складної ситуації з найменшими втратами для себе та інших, зберегти психологічне здоров'я та інтелектуальний потенціал нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбунова В., Карачевський А., Климчук В., Нетлюх., Романчук О. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО: посібник для ведучих груп: навчальний посібник. Львів: Інститут психічного здоров'я

Українського католицького університету, 2016. 96с. URL: <https://er.ucu.edu.ua/handle/1/1067>

2. Гриньова М. В. Наукова школа «Саморегуляція як основа успішної професійної діяльності». Імідж сучасного педагога. 2017. № 4(2). С. 5–10. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_4\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_4(2)_3)

3. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни.

Посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти. 2022. 65 с. URL: <https://cutt.ly/17U9PQi>

4. Правила безпеки та можливості отримання допомоги в період конфлікту в Україні: методичні рекомендації. Київ: Агентство «Україна». 2014. 48 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106565/1/411.pdf>

5. Прайтлер Б. На їхньому боці. Психосоціальна робота з травмованими біженцями. Львів: ВНТЛ-Класика. 2022. 156 с.

Т. К. Андрющенко,

завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук, професор

НЕТВОРКІНГ «РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГІВ» У КОНТЕКСТІ КОМПЕНСАТОРНОЇ ОСВІТИ

Війна викликає відчуття емоційної розбалансованості, нестабільності – як у дітей, так і в дорослих. Зважаючи на те, що емоції виступають фундаментом для отримання знань і побудови стосунків між суб'єктами освітнього процесу, вважаємо емоційну нестабільність освітньо-психологічною втраченою.

Педагоги стають опорою для дітей, коли презентують власну витримку, стійкість та врівноваженість, адже емоційний стан педагога безпосередньо впливає на емоційний стан учнів та атмосферу в класі. Реалізувати навчальні цілі у школі без безпечної емоційної середовища неможливо. Відповідно, виникає потреба у проведенні заходів, спрямованих на розвиток у педагогів емоційного інтелекту, що сприяє усвідомленню й регуляції власних емоцій, розумінню й прийняттю почуттів та переживань інших осіб, а також здатності асертивно взаємодіяти з ними.

Аналіз досліджень з психології дає підстави стверджувати, що емоційний інтелект педагогів впливає на ефективність виконання ними професійних обов'язків. Учителі з високим рівнем емоційного інтелекту створюють психологічно комфортне освітнє середовище в закладі освіти [2, 3, 8, 9]. Освіта, яка задіює емоційну сферу людини, сприяє розвитку ціннісного ставлення до знань, до світу, до інших людей. Актуальним є розвиток емоційного інтелекту педагогів і в контексті компенсаторної освіти.

Діяльність з розвитку емоційного інтелекту педагогів ґрунтується на відповідних позиціях сучасних нормативних документів, а саме: Закону України «Про освіту» (2017 р.), Професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020 р.), Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» (2021 р.), Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.).

У зазначених документах задекларовано перелік трудових функцій учителів і вихователів, однією з яких є «Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу», що конкретизується професійними компетентностями: «Емоційно-етична компетентність», яка полягає у здатності усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі (для вчителів закладів загальної середньої освіти) [7] та «Психо-емоційна компетентність», яка полягає у здатності до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії; до швидкого реагування на зміни, гнучкості, адаптивності і стресостійкості (для вихователів закладів дошкільної освіти) [6], а також одним із наскрізних умінь для усіх ключових компетентностей учнів визначено вміння конструктивно керувати емоціями, що передбачає здатність розпізнавати власні емоції та емоційний стан інших, сприймати емоції без осуду, адекватно реагувати на конфліктні ситуації, розуміти, як емоції можуть допомагати і заважати в діяльності, налаштовувати себе на пошук внутрішньої рівноваги, конструктивну комунікацію, зосередження уваги, продуктивну діяльність [4, 5].

Передумовою нашої роботи з розвитку емоційного інтелекту педагогів є проведення **діагностування педагогів**. Ми користуємося методикою діагностики емоційного інтелекту Н. Холла для виявлення в педагогів здатності розуміти власні емоції і використовувати їх, враховуючи різні аспекти емоційного інтелекту. Методика складається з 30 тверджень і містить п'ять шкал: *шкала 1 – «Емоційна обізнаність»*; *шкала 2 – «Управління власними емоціями»* (емоційна відхідливість, емоційна неригідність); *шкала 3 – «Самотивація»* (довільне керування власними емоціями); *шкала 4 – «Емпатія»*; *шкала 5 – «Розпізнавання емоцій інших людей»* (вміння впливати на емоційний стан інших).

Для отримання інформації використовуємо метод анонімного опитування (анкетування), що відбувається в он-лайн форматі з використанням сервісу Google Forms. Аналіз результатів діагностування (2023 р.) конкретизував площини освітніх втрат в емоційній сфері педагогів:

- за шкалою «Емоційна обізнаність» 23% педагогів визнали, що вони усвідомлюють наявність емоції, але мають утруднення в її конкретизації;
- за шкалою «Управління власними емоціями» 44% педагогів зазначили, що під час війни стали частіше відчувати емоційні зриви, стало важче контролювати прояв емоцій;
- за шкалою «Емпатія» 28% педагогів зізналися, що часто не вистачає моральних сил на прояв співпереживання;
- за шкалою «Розпізнавання емоцій інших людей» (вміння впливати на емоційний стан інших) 48% педагогів зауважили, що вони відчують розгубленість, якщо людина сумує, розчарована, агресивно налаштована тощо, не знають, як з нею поводитися.

Для забезпечення компенсації освітніх втрат в емоційній сфері педагогів нами обрана форма **нетворкінг** (англ. *networking*) – діяльність, спрямована на обмін інформацією між людьми, об'єднаними спільними професійними чи особистими інтересами, що зазвичай відбувається в неформальній обстановці. В основі нетворкінгу лежить побудова довгострокових довірчих відносин за принципом соціальної мережі, щоб за допомогою кола друзів і знайомих максимально швидко і ефективно вирішувати складні життєві завдання.

Мета пропонованого нами **НЕТВОРКІНГУ «РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГІВ»:** розширити уявлення педагогів про емоційний інтелект як психолого-педагогічний феномен, акцентувати на тих елементах емоційного інтелекту, які є базисними для розвитку професійних компетентностей педагогів і ключових компетентностей учнів. Розкрити особливості прояву емоційного інтелекту у професійній діяльності педагогів.

Завдання нетворкінгу «Розвиток емоційного інтелекту педагогів»:

- поглибити знання учасників щодо сутності і структури феномену «емоційний інтелект»;
- розширити знання про засоби розвитку емоційного інтелекту в суб'єктів освітнього процесу;
- стимулювати усвідомлення значущості емоційного інтелекту в професійній діяльності педагога;
- сприяти розвитку в педагогів здатності:
- правильно розпізнавати і розуміти свої емоції, їх вплив на самопочуття;
- керувати власними емоціями та стримувати імпульси;
- розпізнавати, відчувати та розуміти емоційний стан іншої людини, співпереживати їй;
- керувати емоціями інших людей: надихати, впливати, сприяти змінам, урегульовувати конфлікти, співпрацювати в команді.

У загальному розумінні емоційний інтелект розглядається як здатність працювати з емоціями і проявляти емпатію. Сюди відноситься вміння розпізнавати емоції, визнавати негативні і позитивні почуття, відокремлювати особисте сприйняття від наочних фактів, управляти власними і чужими емоціями. Це певна людська

здатність до дуже точного відчуття ситуації, розуміння бажань оточуючих, стійкості до стресу і впливу негативних емоцій. За Д. Гоулманом, *емоційний інтелект*, який він ще називає емоційною компетентністю, – це здатність розуміти й виражати особисті почуття; знаходити спільну мову з іншими людьми, висловлюватися зрозуміло і з емпатією до слухача; позитивно й чутливо реагувати на нові ситуації. Це здатність людини тлумачити власні емоції та емоції оточуючих з тим, щоб використовувати отриману інформацію для реалізації власних цілей [1].

Розкриваючи структуру емоційного інтелекту, Деніел Гоулман виокремлює **4 компоненти**:

1. Самоусвідомлення.
2. Саморегуляція.
3. Емпатія.
4. Керування взаєминами [1].

На основі зазначених вище положень, за результатами вивчення теоретичних засад проблеми та аналізу емпіричних даних була розроблена модель, яка відображає загальну структуру процесу розвитку емоційного інтелекту педагогів (рис. 1.).

Рис. 1. Модель розвитку емоційного інтелекту педагогів

Модель складається з окремих, але взаємопов'язаних між собою елементів, що забезпечує цілісність процесу розвитку емоційного інтелекту педагогів, а саме: структуроутворювальних компонентів емоційного інтелекту (самоусвідомлення, саморегуляція, емпатія, керування взаєминами (за Д. Гоулманом [1]), а також методичного комплексу (форми, методи, засоби) розвитку конкретного компонента емоційного інтелекту педагога.

Розглянемо детальніше сутність кожного аспекту діяльності з розвитку компонентів емоційного інтелекту педагогів.

Самоусвідомлення – перший компонент емоційного інтелекту, здатність людини правильно розпізнавати і розуміти власні емоції, оцінювати свої слабкі та сильні сторони, визначати цілі та життєві цінності. Цю здатність вважають провідною в структурі емоційного інтелекту, оскільки спроможність керувати власними емоціями починається з розуміння причини і джерел виникнення таких переживань та їх інтенсивності.

Під час проведення **тренінгів** акцент у роботі з педагогами робимо на використанні наявних **технік розвитку емоційного інтелекту** для активізації таких умінь:

Ідентифікація власних емоцій, які проживаються в конкретний момент. Використовуючи **техніку**

ідентифікації, концентруємо увагу педагогів на вмінні фіксувати факт наявності переживання – першому рівні ідентифікації. На другому рівні ідентифікації відпрацьовуємо вміння розпізнавати емоції, тобто співвідносити тілесні відчуття з емоційним словником – словами, які необхідні, щоб ці відчуття назвати. Переживання емоції та її усвідомлення – це два різних процеси, хоча вони впливають один на одного.

Сприйняття емоційних переживань як цінність. Емоції для людей є корисним інформаційним ресурсом. Для спрямування педагогів на самопізнання, саморозуміння, та розвиток навички розпізнавання власних емоцій застосовуємо **техніку «Ауторефлексія»**.

Проговорювання емоції. Емоції та почуття важливо висловлювати. Коли емоція проговорюється, відбувається процес її проживання, а не пригнічення. **Техніку метафоричного висловлення почуттів** застосовуємо, щоб навчити педагогів пом'якшувати гостроту комунікативної ситуації через метафори, порівняння, гумор: «Я почувуюся... на сьомому небі, не в своїй тарілці» тощо). Через **техніку вербалізації власних почуттів** стимулюємо педагогів висловлювати свої думки або почуття щодо обговорюваного питання, ситуації: «Я здивований...», «Мене турбує...», «Це викликає в мене протест...».

Аналіз власних емоцій, почуттів і причин їх виникнення. Усвідомити свій поганий настрій, емоційний стан – означає бажання змінити його. Знайомимо педагогів з **технікою емоційного самоаналізу Д. Рейнуотера**, щоб розвинути в них здатність визначати свої емоції до того, як їх виразити, використовуючи два послідовних запитання: «Що відбувається зі мною в цей момент?» і «Що б мені хотілося в наступний момент?», що дозволяє управляти імпульсами, виражати емоції адекватно до ситуації.

Саморегуляція – другий компонент емоційного інтелекту, здатність керувати своїми емоціями та стримувати імпульси. Така здібність ґрунтується на самоусвідомленні емоцій і виявляється в намаганні заспокоїти себе, щоб позбутися тривожного стану, суму чи роздратування, подолати негативні та стримати руйнівні емоції. Це вміння використовувати емоційну інформацію для керування власними й чужими емоціями, а відтак – і поведінкою. Людина з високим рівнем саморегуляції зберігає витримку в стресових ситуаціях, тактовна, оптимістична, уміє визнавати власні помилки, долати перешкоди, усвідомлює відповідальність за досягнення мети.

Розвиток другого компонента емоційного інтелекту педагогів відбувається під час **рольових ігор, розігрування ситуацій** через відпрацювання **короткострокових і довгострокових стратегій саморегуляції, технік управління емоціями**.

Вчимо педагогів застосовувати **короткострокові стратегії «Стакан води», «Кольори веселки», «Теплі долоні», «Звуки», «Практика заземлення»** тощо безпосередньо в емоційній ситуації, встановлювати контроль над імпульсами (вміння чинити опір негайним бажанням виплеснути емоції), використовувати дихання, техніки заземлення для переоцінки ситуації.

Мотивуємо педагогів на постійне використання в житті **довгострокових стратегій**, які позначаються аббревіатурою NETS: nutricion (харчування), exercises (фізична активність), training (тренування нашого головного мозку), sleep (якісний сон). Додаємо до зазначеного інші стратегії: **оптимістичне мислення конструктивне ставлення до помилок; володіння прийомами психофізіологічної саморегуляції**.

Ці два типи стратегії дозволяють педагогам обирати якісні поведінкові реакції. Отже, уміння регулювати власний емоційний стан є одним з найважливіших умінь у житті кожної людини. Змінюючи емоції, людина змінює

своє ставлення до всього довколишнього, що викликає відповідні зміни в самому житті.

Розігрування запропонованих ситуацій дозволяє педагогам оволодіти **техніками управління емоціями** на рівні тіла та на рівні уяви.

1. Управління емоціями на рівні тіла:

- Дихальні вправи «Схлипування», «Кулька», «Рахуй» тощо;
- Техніка впливу на емоційний стан через зміну позицій тіла;
- Техніка впливу на емоційний стан за допомогою усмішки. «Усмішка Будди»;
- Техніки м'язової розрядки: «Кулаки», «Тряска», «Самомасаж».

2. Управління емоціями на рівні уяви:

- Техніка "Ловець стріл";
- Техніка «Спостерігач»;
- Техніка відтермінування емоційної реакції «Я буду хвилюватися завтра»;
- Техніка зменшення інтенсивності негативних емоцій «Мінус – плюс».

Виникнення емоційних реакцій залежить не лише від певних життєвих обставин. Чимало стресових ситуацій людина створює власноруч неправильною емоційною реакцією на слова чи дії іншої людини, що спричиняє відповідну негативну емоційну реакцію. Здатність до самоконтролю в таких ситуаціях дає змогу уникнути загострення ситуації та ухвалити взагнене рішення щодо подальших емоційних стосунків.

Емпатія (англ. *empathy* від (грец. *patho*) – співпереживання) – третій компонент емоційного інтелекту, здатність розпізнавати, відчувати та розуміти емоційний стан і почуття іншої людини, співпереживати їй, враховувати почуття інших при прийнятті рішень.

Під час **тренінгів** використовуємо **технологію розвитку емпатії** (1 етап «Усвідомлення себе», 2 етап «Уважне спостереження», 3 етап «Інтерпретація», 4 етап «Дивитися на світ очима іншої людини», 5 етап «Емоційне злиття», 6 етап «Управління емпатією») та комплекс **ігор-вправ на розвиток емпатії**, спрямовуючи увагу на розвиток у педагогів таких емпатійних умінь:

- **ідентифікація емоцій інших.** На 2 етапі технології розвитку емпатії **«Уважне спостереження»**, використовуючи **ігри-вправи «Відгадай емоцію», «Внутрішній голос»** розвиваємо у педагогів здатність зрозуміти проблеми та переживання інших людей, урахувати це під час спілкування з метою налагодження доброзичливих міжособистісних стосунків.
- **аналіз емоцій, почуттів інших людей, причин їх виникнення.** На 3 етапі технології розвитку емпатії **«Інтерпретація»**, використовуючи **вправи «Секрет» та «Плюси-мінуси»**, відпрацьовуємо з педагогами вміння відділяти факти від суджень (оцінки). Акцентуємо на важливості проговорювати собі те, що реально бачимо, не домислювати за людину.
- **сприйняття та розуміння невербальної мови тіла і рухів.** На 4 етапі технології розвитку емпатії **«Дивитися на світ очима іншої людини»** та **«Я за тебе відповідаю»**, стимулюємо педагогів за психомоторикою, тобто мімікою, жестами, інтонацією, позою, ходом, визначати емоційний стан іншої людини, емоційні стосунки між людьми, використовувати отриманий досвід для покращення комунікації.
- **вміння ставити запитання для розуміння емоційного стану іншої людини.** На 5 і 6 етапах технології розвитку емпатії: **«Емоційне злиття» та «Управління емпатією»**, застосовуючи **техніку вербалізації почуттів партнера та вправу-гру «Уяви себе на місці...»**, тренуємо педагогів перевіряти власні висновки про те, як себе почувують інші. Перед тим, як реагувати на емоції співрозмовника,

переконуватися у тому, що правильно їх розумієте. При цьому утримуватися від оцінки, схвалення чи несхвалення переживань співрозмовника. Зазначене є важливим комунікативним умінням.

Керування взаєминами – четвертий компонент емоційного інтелекту, здатність впливати на емоції інших людей, вибудовувати стосунки з людьми і спрямовувати їхню поведінку в бажаному напрямку.

Під час **тренінгів** пропонуємо педагогам опрацювати сучасні техніки керування взаєминами, а саме: **«Тайм-аут»** – техніка реагування в період гніву, **«Зроби крок назад. Подивись на ситуацію з іншого боку»** – зміна емоційної поведінки на більш доцільну, **«Я-висловлювання»** для вираження власних почуттів з пропозицією способів вирішення проблеми. Робота за зазначеними техніками сприяє розвитку в педагогів таких умінь:

- аналізувати й розуміти стосунки з іншими;
- володіти навичками активного слухання;
- надавати та сприймати емоційну підтримку;
- вербалізувати емоції;
- адекватно й толерантно реагувати на позитивні і негативні емоції з боку інших;
- конструктивно захищати власні психологічні кордони;
- вирішувати емоційно напружені ситуації, конфлікти, обговорювати непорозуміння та долати бар'єри у спілкуванні.

Висновки. Отже, проведена робота з розвитку емоційного інтелекту педагогів дає підстави стверджувати, що педагоги:

- усвідомлюють значення емоційного інтелекту для ефективного виконання професійних обов'язків і забезпечення психологічно комфортного середовища в закладі освіти;
- підтверджують необхідність його розвитку впродовж життя, акцентуючи на ефективності розвитку емоційного інтелекту в системі післядипломної освіти;
- розуміють, що додаткової уваги потребує оволодіння сучасними техніками розвитку емоційного інтелекту.

В. С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МЕТОДИЧНИЙ ВІДЕОКЕЙС «ВИХОВУЄМО СУЧАСНО»

В умовах воєнної агресії російської федерації в Україні особливе значення набуває національно-патріотичне виховання всіх учасників освітнього процесу.

У наказі Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 р. № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641», відповідному листі МОН України від 10 червня 2022 року № 1/6267-22 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» наголошено, що національно-патріотичне виховання

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2022. 512 с. (Серія «Саморозвиток»).
2. Костюк А. В. Емоційний інтелект та шляхи його розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*, 2014. № 2. С. 85–89.
3. Новак О. О. Шляхи розвитку емоційного інтелекту педагогічних працівників. *Постметодика*, 2010. № (6)97. 41–47.
4. *Про затвердження Державного стандарту базової середньої освіти*. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (Дата звернення: 01.04.2023).
5. *Про затвердження Державного стандарту початкової освіти*/ Постанова КМУ № 87 від 21 лютого 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 01.04.2023).
6. *Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти»*. Наказ Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (Дата звернення: 05.04.2023).
7. *Про затвердження професійного стандарту за професіями "Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти", "Вчитель закладу загальної середньої освіти", "Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)"* Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 2736-20 від 23.12.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (Дата звернення: 31.03.2023).
8. Санько К. О. Феномен емоційного інтелекту в сучасній психології. *Сучасна психологія: теорія і практика*, Київ, 2015. № 44–47.
9. Шпак М. Емоційний інтелект у контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*, 2011. № 1, С. 282–288.

стратегічних підходів до національно-патріотичного виховання дітей та молоді, які визначені Указом Президента України від 18 травня 2019 року № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання», Постановами Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 р. № 932 «План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки», від 30 червня 2021 року № 673 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України».

У методичних рекомендаціях на 2022/2023 навчальний рік Міністерство освіти і науки України серед пріоритетних напрямів діяльності визначило **посилення національно-патріотичного виховання та формування громадянської позиції**. Отже, в умовах військової агресії російської федерації проти України, виховна робота набуває особливого значення і статусу.

У зв'язку із цим Лабораторія-центр ЗНО та моніторингу якості освіти обласного інституту у січні-лютому 2023 року провела дослідження стану національно-патріотичного виховання учнів закладів освіти Черкащини. Аналіз результатів моніторингу засвідчив, що переважна більшість заходів з патріотичного виховання присвячена українським історичним подіям та показу історичних діячів, борців за незалежність України (понад 80%). Але у своїх відповідях на запитання анкет учні висловили побажання більше проводити виховних заходів сучасного зразка, а саме: флешмобів, челенджів, акцій та інші інтерактивні форми виховної взаємодії, у тому числі – із використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Виховний процес в умовах воєнного часу – це виклик для школи, учителів та учнів. Тому перед кожним педагогом постало чимало складних і важливих питань: як працювати в умовах військового стану, на чому зацентрувати акценти? Під час вихідного діагностування, проведеного на курсах підвищення кваліфікації слухачі зазначають, що в інформаційному освітньому просторі бракує сучасних зразків виховних заходів, на жаль, не всі педагоги вміють впроваджувати та ініціювати сучасні форми роботи з учнівською молоддю. Для подолання таких прогалин у виховній майстерності педагогічних працівників, за нашими переконаннями, на допомогу педагогічному працівнику має існувати такий ресурс, який допоможе йому у непростий час повномасштабної військової агресії віднайти необхідні знання, практики та зразки виховної діяльності.

З цією метою лабораторія виховної роботи пропонує **Методичний відеокейс «Виховуємо сучасно»** як складової кластеру компенсаторної освіти педагогів.

Методичний відеокейс «Виховуємо сучасно» містить докладні методичні рекомендації та інструментарій для організації освітнього процесу в сучасних умовах та представлений чотирма кейсами: «Відеозаписи групових форм виховних заходів», «Учнівські відеоакції виховного спрямування», «Відео патріотичних відеороликів», «Інформаційні матеріали» (рис. 1):

Рис.1. Структура методичного відеокейсу «Виховуємо сучасно»

Запропонований відеокейс має на меті вирішити такі конкретні завдання:

- мотивувати освітян до зміни підходів щодо організації виховної діяльності в умовах воєнного стану та післявоєнної розбудови;
- сприяти опануванню сучасних підходів до організації військово-патріотичного виховання, роботи органів учнівського самоврядування, волонтерської діяльності, сучасних підходів до екологічного виховання учнівської молоді та ін.

Відеокейс «Виховуємо сучасно» допоможе педагогічним працівникам в опануванні новими інструментами сучасного освітнього процесу в умовах воєнної агресії та повоєнній розбудові нашої країни, компенсуючи компенсаторні втрати і прогалини.

До прикладу, у кейсі «**Відеозаписи групових форм виховних заходів**» представлено відеопрезентації різноманітних групових флешмобів, руханок для здобувачів освіти, фрагменти навчальних занять тощо. Зацікавить педагогів у даному кейсі компенсаторної освіти відео флешмоб «*Рушник єднання молоді України*», який поєднує у собі елементи сучасної патріотичної руханки та елементи танцю. (Цей захід відбувався на Черкащині на виконання всеукраїнської акції лідерської спільноти України).

Флешмоб «*Повертайся живим*» – це патріотично-музична композиція без слів. Композиція створена з метою підняття бойового духу наших військових

лідерами Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №28 ім. Т.Г.Шевченка Черкаської міської ради у 2014 році і відправлена на фронт. Відтворили цей флешмоб у інституті післядипломної освіти педагогічних працівників під час проведення хепенінгу до Дня Гідності і Свободи.

Школа розвитку учнівського самоврядування області представлена двома майстер-класами від лідерів області з досвіду своєї діяльності.

Кейс «Учніські відеоакції виховного спрямування» містить відео від окремих вихованців і цілих колективів. У ньому представлено зразки проведення патріотичних, екологічних та спортивних акцій учнівських колективів області. Відповідно до представлених форм виховної роботи кожен заклад освіти зможе створити за аналогією такий же якісний продукт виховного спрямування як патріотичний відеоролик «Обличчя моєї України. Черкащина».

Актив лідерів Ліги старшокласників Черкащини щороку ініціює різноманітні флешмоби та челенджі, зокрема мова йде про флешмоб щодо створення патріотичних відеороликів до 30-річчя Незалежності України. До цієї ініціативи долучились старшокласники із усієї України. Протягом серпня місяця на ютуб каналі Українського державного центру позашкільної освіти був доступний перегляд відеоробіт і можливість проголосувати за них.

Від Черкаської області на конкурс надіслано 4 роботи. На даній освітній платформі розміщено патріотичний відеоролик «Обличчя моєї України. Канів», який створив учень 11 класу Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №4 Канівської міської ради Іван Юшко (ролик у числі переможців Всеукраїнського конкурсу). На окрему увагу заслуговує патріотичний відеоролик «Стежками Звенигородщини іду». Робота присвячена видатному українському поету, прозаїку, драматургу, художнику, політичному і громадський діячу, нашому видатному земляку – Тарасу Григоровичу Шевченку. І саме вивчення історико-патріотичної спадщини великого Кобзаря, його пророцьких настанов є важливим чинником формування у наших дітей та молоді національно-патріотичної свідомості, готовності покращувати і захищати свою Батьківщину.

Цікава форма патріотичного виховання учнів, представлена у кейсі компенсаторної освіти, – відеоролики вітань учнівських колективів своїх вчителів-захисників України. Ініціатива проведення заходу виникла у Президента Ліги старшокласників Черкащини 2019 року, який наразі виборює незалежність України на фронті. Ініціативу підтримали лідери, педагогічні колективи та родини вчителів.

Також кейс містить відеороботу вихованців гуртка Центру дитячої та юнацької творчості м. Черкас «Юні журналісти». У ній представлені результати опитування містян до Дня Гідності і Свободи України. Містяни висловлюють свої думки щодо того, як вони розуміють поняття «Гідність» та «Свобода»

Відеоролик від активу лідерів Золотоніського осередку Ліги старшокласників Черкащини «Субкультура», розміщений у кейсі, презентує думки старшокласників щодо шляхів подолання негативних явищ в учнівському середовищі.

Кейс «Відео патріотичних роликів» презентує участь учнівської молоді у різноманітних патріотичних проектах та форумах. Зокрема, відео

соціального проекту «Відкрий своє серце» є зразком організації ефективною проектної діяльності. Ідея щодо створення даного проекту виникла у лідерів районних та територіальних осередків Ліги, які зі щирим серцем і турботою прийняли у свої учнівські колективи вимушено переміщених дітей. Зауважимо, що від початку воєнних дій Черкащина прихистила більш ніж 200 тисяч осіб, це діти і батьки. Наразі частина з них вже повернулися до своїх областей, а деяких дітей у свої учнівські колективи прихистили заклади освіти. Той не дивно, адже Черкащина – серце України. Саме тут, на Черкащині ще за часів козаччини, зародився дух української нації, повіяв вільний вітер українського спротиву з Холодного Яру, почалася визвольна боротьба за свободу та незалежність. І кому, як не її лідерам, відкрити своє серце для всіх, хто сьогодні потребує тепла, прихистку, співчуття, допомоги та взаєморозуміння. Лідери звертаються і пропонують допомогу всім, хто приїхав вчора, сьогодні і може приїхати завтра. Пропонують долучатися до спільних творчих справ – акцій, флешмобів, майстер-класів, різних активностей для того, щоб виразити свої емоції та **ПОЧУТТЯ ЧЕРЕЗ ДІЮ, СЛОВО, ДУМКУ...**

Пропонований кейс також представляє матеріали відео фільму «Всякому місту звичай і права», створеного учнівською спільнотою України до 300-річчя Г.С.Сковороди. До створення фільму долучились 3 лідерки Ліги старшокласники області.

Кейс «Інформаційні матеріали» містить інструктивно-методичні матеріали для педагогічних працівників та гіперпосилання на електронні документи. Зокрема, представлено інформацію про акцію до Дня Святого Миколая «На Святого Миколая любов'ю зігріти, подарунки надсилають з Черкащини діти», яка мала на меті допомогти дітям Херсону. Акція об'єднала батьків, дітей, педагогічні колективи закладів загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної освіти, фахової перед вищої та небайдужих громадян області.

Також сегмент містить інформацію виступів членів лабораторії виховної роботи у веб-конференції «Заради майбутнього єднаймося, Черкащино!». Представлена інформація про звітно-виборчу конференцію Ліги старшокласників Черкащини, зокрема відеозвіт Президента Ліги про пророблену роботу за 2022 рік та звіт активістки Ліги про здійснений міжнародний проект «Нашого цвіту по всьому світу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології в підготовці вчителів: навчальний посібник. Харків, 2018. 457 с.
2. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/6267-22 від 10.06.2022 р. «Про деякі питання національно-патріотичного виховання у закладах освіти». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86625/
3. Лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zabezpechennya-psiholoichnogo-suprovodu-uchasnikiv-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-standu-v-ukrayini>

Н. М. Лобенко,

методист лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КАТАЛОГ ДІАГНОСТИЧНИХ МЕТОДИК «САМООЦІНЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ ПЕДАГОГА»

Сучасна школа потребує успішного вчителя й фахівця, який не лише організовує процес пізнання учнів та розкриває їхній потенціал, а й повсякчас працює над особистим і професійним зростанням: систематично підвищує кваліфікацію, ознайомлюється з новітніми методами та підходами до навчання, удосконалює вміння застосовувати інноваційні технології в освітньому процесі та розвиває навички, спрямовані на взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу. Звісно, заклад освіти сприяє професійному розвитку вчителів шляхом організації семінарів, тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, участі в науково-практичних конференціях тощо. Проте, крім участі в зазначених заходах, *важливим елементом професійного зростання педагога є ще й вміння аналізувати себе, здійснювати самооцінювання* – процес, за допомогою якого освітянин дає оцінку власним компетентностям, знанням та ефективності використання методів навчання.

Що спонукає вчителя здійснювати самооцінювання професійного рівня? *По-перше*, інтерес до себе, прагнення розібратися у своїх перевагах і недоліках як професіонала й розширити кругозір. *По-друге*, необхідність самооцінювання виникає тоді, коли вчитель виявляє дисбаланс між своєю працею та її результатами, що також стимулює процес пізнання себе. *По-третє*, прагнення оцінити себе активізується внаслідок критичних зауважень інших щодо себе: адміністрації, колег, батьків, іноді й учнів. *По-четверте*, стимулами самооцінювання можуть бути мотиви професійного саморозвитку: самоствердження, самовдосконалення, самоактуалізація. Іншими словами, педагог пізнає себе для того, щоб істотно поліпшити свою діяльність, особистісно зростати, досягти в роботі значних результатів.

Зазначимо, що самооцінювання вчителя не є новим поняттям в педагогіці, оскільки його давно використовують як один зі способів професійного зростання. Однак вимоги до якості освіти зростають, тому перед педагогами постають нові виклики. У зв'язку з цим самооцінювання вчителів стає ще більш актуальним, а сучасні технології та методики дозволяють зробити цей процес більш ефективним та цілеспрямованим. Це й зумовлює необхідність створити таку форму компенсаторної освіти в системі підвищення кваліфікації, як онлайн-вий каталог діагностичних методик «Самооцінювання професійного рівня педагога», важливим аспектом якої є достовірність результатів, оскільки таке діагностування забезпечує об'єктивну оцінку щодо рівня професійного розвитку вчителя.

Каталог діагностичних методик міститиме зібрання різноманітних корисних інструментів для оцінювання професійної діяльності вчителів, які застосовуються для самооцінювання та розвитку особистісних та професійних компетенцій. Він є

цілісним, оскільки передбачає комплексний підхід до самооцінювання професійного рівня вчителя та базується на використанні тестових методик – методі оцінювання професійної компетентності вчителів за допомогою тестів. *Така методика має декілька переваг:*

- дозволяє стандартизувати процедуру оцінювання, що забезпечує більш об'єктивну оцінку;
- дає можливість зібрати велику кількість даних, що дозволяє більш точно оцінити професійні навички вчителя;
- тести можна використовувати як інструмент для виявлення проблем вчителя та недоліків у його роботі, що дозволяє вчасно реагувати та вдосконалювати педагогічну діяльність.

Кожна з діагностичних методик спрямована на оцінювання конкретного аспекту професійної діяльності освітянина: педагогічної майстерності, міжособистісної взаємодії з учнями, батьками, керівниками закладів освіти (учасниками освітнього процесу), знань з предмета тощо.

Мета створення каталогу – забезпечити потреби педагогічних працівників в онлайн-ресурсах для самооцінювання загальних і фахових компетентностей, що спрямовуватиме на подальшу активність щодо подолання прогалин у власному професійному розвитку відповідно до професійних стандартів педагогічної діяльності.

Створення такого каталогу сприятиме:

1. *Визначенню освітніх втрат у професійному розвитку вчителя.* Діагностичні методики допоможуть педагогу зосередитися на тих аспектах своєї роботи, які потребують удосконалення, а також розвивати власні професійні компетентності та вдосконалювати свої навички.
2. *Покращенню якості навчання.* Методики дадуть можливість педагогу оцінити свою діяльність під час освітнього процесу. У результаті це сприятиме підвищенню якості навчання та досягненню учнями більш високих результатів.
3. *Підвищенню мотивації вчителя.* Діагностичні роботи дозволять учителю отримати об'єктивну оцінку своєї діяльності та зосередитися на розвитку тих компетенцій, які потребують удосконалення.
4. *Адаптації до нових вимог.* В умовах реалізації освітньої реформи змінюються вимоги до вчителів, пов'язані із ухваленням нових стандартів, впровадженням технологій тощо. Важливо досліджувати, наскільки учитель адаптувався до цих змін та працює над удосконаленням своїх професійних навичок відповідно до нових вимог.

Завдання, визначені авторами ідеї створення каталогу:

- розробити для вчителів-предметників (української мови і літератури, математики, історії, іноземних мов, біології, хімії, фізики, географії,

зарубіжної літератури, мистецтва, трудового навчання та ін.) інструментарій для здійснення самооцінювання;

- розмістити розроблені діагностичні методики в Google Формі.

Розроблятимуть каталог діагностичних методик методисти лабораторії-центру ЗНО та моніторингу якості освіти в співпраці з педагогічними та науково-педагогічними працівниками структурних підрозділів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Він буде розміщений на сайті інтернет-школи «Навчально-методичний супровід внутрішньої системи забезпечення якості освіти» (<https://monitoringck.com.ua/>).

Зауважимо, що створення каталогу діагностичних методик самооцінювання вчителів є лише одним із етапів у процесі підвищення якості навчання, стимулювання розвитку професійних компетенцій та підвищення мотивації вчителів до самовдосконалення.

Каталог діагностичних методик «Самооцінювання професійного рівня педагога»

Каталог буде наповнений діагностичними тестовими методиками, що міститимуть три складники: педагогічний, психологічний та фаховий.

Педагогічний складник – це частина тестової методики, яка спрямована на збір інформації про педагогічну діяльність учителя. Завдяки цьому можна отримати важливу інформацію про роботу педагога, його професійні знання, досвід та педагогічні навички.

Цей складник міститиме запитання, що стосуються:

компетентностей: оцінка рівня педагогічної майстерності вчителя та здатності формувати знання та вміння учнів;

- організаційних навичок: оцінка здатності вчителя до організації навчального процесу, розподілу часу, установлення регламенту, управління класом тощо;

- методики навчання: аналіз використання вчителем різних методик та прийомів навчання для досягнення найкращих результатів;

- комунікативності: оцінка здатності вчителя до побудови діалогу з учнями та їхніми батьками, створення позитивної атмосфери в класі тощо;

- оцінювання та зворотного зв'язку: оцінка правильності та об'єктивності оцінювання учнів, а також здатності вчителя до пояснення критеріїв оцінювання, надання рекомендацій (зворотний зв'язок) з метою підвищення результатів навчання;

- ефективності: оцінка рівня ефективності вчителя щодо досягнення ним навчальних цілей, упровадження нових методик та технологій у навчальний процес;

- роботи з батьками: оцінка здатності вчителя до співпраці з батьками учнів, інформування їх про результати навчання дітей з метою удосконалення освітнього процесу;

- самовдосконалення: оцінка здатності вчителя до самовдосконалення, пошуку нових методів та підходів у навчанні, до участі в професійних заходах та курсах підвищення кваліфікації;

- творчості: оцінка здатності вчителя до творчого підходу під час навчання й вирішення завдань, пошуку нестандартних рішень та інновацій;
- використання технічних засобів: оцінка здатності вчителя до використання технічних засобів в освітньому процесі, сучасних технологій та програмного забезпечення тощо.

Зазначимо, що подано лише орієнтовний перелік напрямів запитань, що можуть бути використані в методиці. Він може змінюватися й доповнюватися, урахуовуючи мету й контекст діагностування. Такі запитання дозволяють учителю оцінити свою здатність до організації робочого процесу, комунікації з колегами, учнями та їхніми батьками, додаткової підтримки для здобувачів освіти з проблемами в навчанні тощо. Результати діагностування можуть стати основою для розробки індивідуального плану професійного розвитку вчителя, а також допомогти керівництву школи в роботі з педагогічним колективом.

Психологічний складник діагностування – це частина методики, яка містить запитання, спрямовані на збір інформації про психологічний стан та особистісні особливості вчителя. Завдяки цьому можна отримати важливу інформацію про самопочуття педагога, його психологічний стан та фактори, які найбільше впливають на нього, щоб надалі спланувати додаткові заходи з метою підвищення психологічного комфорту й емоційної стійкості учителя та його ефективності.

Цей складник міститиме запитання та оцінки з таких аспектів:

- емоційна стійкість: оцінка здатності вчителя керувати власними емоціями, справлятися зі стресом та викликами, а також впливати на емоційний стан учнів;

- емпатія: оцінка здатності вчителя сприймати та розуміти почуття учнів, бути відкритим та співчутливим до них;

- мотивація (внутрішня мотивація): оцінка мотиваційних чинників, які впливають на прагнення вчителя професійно зростати;

- комунікабельність: оцінка здатності вчителя до ефективної комунікації з учнями, їхніми батьками та колегами, адміністрацією закладу освіти тощо;

- самооцінка: оцінка здатності вчителя до адекватної оцінки своїх знань, навичок та умінь;

- адаптивність: оцінка здатності вчителя швидко адаптуватися до змін в освітньому процесі та пристосовуватися до потреб учнів;

- співпраця та розв'язання конфліктів: оцінка здатності вчителя до співпраці з колегами та іншими працівниками закладу освіти, до розвитку спільних проєктів та ініціатив;

- конструктивна критика: оцінка здатності вчителя до сприйняття конструктивної критики та здійснення самокритики;

- психологічний клімат: оцінка здатності вчителя створювати сприятливий психологічний клімат у класі, де учні відчують себе комфортно та сприймають цікаве навчання як важливу діяльність.

Щоб анкетування було максимально ефективним, нам важливо розробляти запитання та формулювати їх таким чином, щоб вони відображали основні аспекти професійного вчителя. Звісно, ці й подібні питання допоможуть учителям оцінити свій психологічний стан, емоційну стійкість, змінити свої слабкі та зміцнити сильні сторони в роботі з учнями й співпраці з колегами. Проведення такої діагностики сприятиме виявленню проблемних питань, вирішення яких може мати значний вплив на професійний розвиток педагога. Крім того, застосування такої методики може мати кілька корисних наслідків, зокрема допоможе визначити індивідуальні особливості вчителя та з'ясувати наявність / відсутність психологічних

проблем (наприклад, стресу, депресії, тривожності) тощо.

Фаховий складник діагностичної методики – частина, що дозволяє зібрати інформацію про професійні компетенції вчителя та рівень його професійної майстерності. Містить запитання, спрямовані на перевірку рівня професійної компетентності, знань та навичок учителя, необхідних для виконання своїх професійних обов'язків.

Цей складник може включати запитання про такі аспекти, як:

- розвиток професійних навичок: оцінка здатності вчителя працювати над своїм професійним розвитком, поглиблювати знання та навички;
- використання методик навчання: оцінка здатності педагога до використання інноваційних методів навчання та інформаційно-комунікаційних технологій під час освітнього процесу, оцінювання знань учнів;
- виявлення прогресу учнів: оцінка здатності педагога до діагностики, відслідковування прогресу учнів та аналізу результатів навчання;
- знання нормативних документів: оцінка здатності вчителя використовувати знання про нормативно-правові акти в професійній діяльності тощо.

Такі запитання стосуються різних аспектів професійної діяльності вчителя. Переконані, що вони допоможуть йому оцінити свої професійні здібності, рівень володіння педагогічними навичками та дадуть можливість зрозуміти, які аспекти діяльності потребують удосконалення. За результатами діагностування вчитель може розробити план вдосконалення своєї роботи, або звернутися до адміністрації закладу освіти, щоб отримати додаткову підтримку та поради, які сприятимуть підвищенню якості навчання та покращенню навчального процесу в цілому. Також учителі можуть використовувати результати діагностики фахових умінь, щоб

вибрати курси, тренінги або семінари, завдяки яким розвиватимуть знання та вміння освітян.

Зауважимо, що діагностика фахових умінь є важливим інструментом для педагогів, оскільки за її допомогою можна визначити потреби вчителя в підвищенні кваліфікації, розвитку професійних компетенцій та підвищенні професійного рівня.

Отже, дослідження водночас педагогічного, психологічного та фахового складника роботи вчителя дозволяє отримати більш повну картину про його професійні здібності та компетенції. Наприклад, якщо учитель має високу професійну компетентність, але не вміє ефективно взаємодіяти з учнями, це може призвести до низького рівня успішності здобувачів освіти. Якщо ж педагог не має належних педагогічних навичок, то його фахова компетентність може бути недостатньо розвинутою для роботи з учнями тощо.

Створення каталогу діагностичних методик «Самооцінювання професійного рівня педагога» є важливою складовою педагогічного розвитку вчителя, оскільки дає можливість проводити комплексну діагностику, яка включає оцінку педагогічних, психологічних та фахових аспектів роботи вчителя. Це дозволить підвищити якість навчального процесу та забезпечити ефективність професійного розвитку вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Мірошник С.І. Професійний розвиток педагога: сучасні підходи. Народна освіта (електронне наукове фахове видання). URL: arodnaosvita.kiev.ua/?page_id=4133.
3. Професійний стандарт вчителя закладу загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.

Ю. В. Лєснікова,

завідувач відділу координації дистанційної освіти, стажування та пролонгованого підвищення кваліфікації комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КОМПЕНСАТОРНІ ДИСТАНЦІЙНІ КУРСИ ПІДГОТОВКИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2018 року № 237 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (зі змінами згідно з постановою КМУ від 17 травня 2021 року № 476) з

02 серпня по грудень 2021 року науково-педагогічним колективом нашого інституту організовано підготовку педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти області з питань реалізації компетентнісного потенціалу освітніх галузей в умовах Нової української школи, впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти [1; 3; 4].

Загалом, станом на 01 січня 2022 року до роботи в умовах Нової української школи за кошти субвенції підготовлено:

4156 учителів 5-11 класів різних освітніх галузей, які навчались за 32-годинною програмою (16 годин – концептуально-методологічні засади базової середньої освіти Нової української школи; 16 годин – фахові методики та технології реалізації освітніх галузей за новим Державним стандартом базової середньої освіти);

611 учителів 5-11 класів, які одночасно є керівниками та які навчались за дещо іншою 32-годинною програмою (16 годин – концептуально-методологічні засади керівництва закладом освіти в сучасних умовах, забезпечення якості базової середньої освіти Нової української школи; 16 годин – фахові методики та технології реалізації освітніх галузей за новим Державним стандартом базової середньої освіти);

506 вчителів іноземної мови, які навчались за 40-годинною програмою, розробленою у співпраці з Британською радою та Гете-інститутом.

мала змоги пройти навчання за стандартами Нової української школи.

З метою компенсації цих освітніх втрат ми пропонуємо **компенсаторні дистанційні курси підготовки до роботи в умовах НУШ**. Ці дистанційні курси підвищення кваліфікації для вчителів закладів загальної середньої освіти згідно з Концепцією «Нова українська школа» розміщено на платформі Moodle Черкаського освітянського порталу, функціонування якої забезпечує відділ координації дистанційної освіти, стажування та пролонгованого підвищення кваліфікації.

Освітній контент 30-годинних дистанційних курсів для вчителів закладів загальної середньої освіти, які мають забезпечувати реалізацію нового Державного стандарту базової середньої освіти, структуровано за освітніми галузями: мовно-літературною, математичною, природничою, інформатичною, соціальною і здоров'язбережувальною, громадянською та історичною, технологічною, мистецькою та освітньою галуззю фізичної культури (рис.1).

У 2022 році, незважаючи на виклики воєнного часу, колектив інституту продовжив підготовку освітан області до реалізації компетентнісного потенціалу освітніх галузей в умовах Нової української школи, впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти. До використання інноваційних соціально-педагогічних та психолого-педагогічних технологій в освітньому процесі НУШ за рік загалом підготовлено – **7772 педагогічних працівники** закладів загальної середньої освіти області.

Крім цього, у рамках волонтерського проєкту «Надаємо руку допомоги» підготовку до роботи в умовах Нової української школи на базі нашого інституту пройшли педагогічні працівники закладів освіти України, які не мали змоги підвищувати кваліфікацію у своїх регіонах у зв'язку з активними бойовими діями на цих територіях. Загалом, таким навчанням було охоплено **3560 осіб** із Дніпропетровської, Донецької, Київської, Луганської, Одеської, Сумської, Харківської, Чернігівської областей України.

Утім, з огляду на об'єктивні обставини (участь у військових діях, перебування в евакуації за кордоном чи в інших областях України, плінність кадрового складу освітніх закладів в умовах воєнного стану) певна частка вчителів закладів освіти області не

Рис.1. Модель підготовки вчителів до реалізації базової середньої освіти в умовах НУШ

Змістове наповнення дистанційних курсів визначається затвердженими Вченою радою інституту освітніми програмами курсів підвищення кваліфікації вчителів закладів загальної середньої освіти, які реалізують компетентнісний потенціал освітніх галузей згідно з Концепцією «Нова українська школа». Освітній контент представлено матеріалами для самостійної роботи слухачів курсів (відеолекції, онлайн-вправи, відеоматеріали, презентації, тестові завдання, корисні посилання на інтернет-джерела). Навчальними елементами програм дистанційних курсів є навчальні модулі та підсумкове онлайн тестування.

Модуль 1. Цінності та пріоритети НУШ (14 год). Зміст спрямований на формування розуміння й сприйняття ключових тенденцій та закономірностей розвитку сучасної освіти, концептуального оновлення стратегії освіти на засадах мети і завдань Нової української школи:

- нові професійні ролі і завдання вчителя в контексті НУШ, професійний стандарт професії «Вчитель ЗЗСО»;
- національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у контексті психологічного, інформаційно-цифрового та фізичного комфорту учасників освітньої взаємодії;

- реалізація наступності, спадкоємності між початковою та базовою середньою ланками освіти;
- філософсько-психологічні аспекти дитиноцентризму, особливості психофізіологічного розвитку дітей молодшого підліткового віку (10-12 років);
- побудова ефективної педагогічної комунікації з учасниками освітнього процесу як основа педагогіки партнерства;
- забезпечення психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання;
- конструювання навчального плану закладу освіти та навчальних програм цифровими інструментами;
- формування стресостійкості / життєстійкості у здобувачів освіти.

Модуль 2. Особливості викладання освітньої галузі в умовах НУШ (16 год) розкриває компетентнісний потенціал освітньої галузі, основні підходи до організації освітнього процесу у базовій школі.

До прикладу, **вчителі мовно-літературної освітньої галузі** закладів загальної середньої освіти мають змогу впродовж навчання за відповідним дистанційним курсом удосконалити раніше набуті та /або набути нових компетентностей з питань формування української ідентичності в контексті програм мовно-літературної освітньої галузі, розвитку читацької грамотності у процесі реалізації мовно-літературної компетентності, впровадження діяльнісного підходу як головного чинника формування наскрізних умінь, освітнього потенціалу проблемного та інтерактивного навчання, оцінювання навчальних досягнень предметів мовно-літературної галузі. У рамках курсу вчителі мають змогу розширити знання щодо підручників та модельних програм мовно-літературної освітньої галузі, організації освітнього процесу в синхронному та асинхронному режимах із використанням дистанційних технологій, інфомедійної грамотності, інформаційної та кібербезпеки особистості. Оновлення та поповнення професійних знань вчителів мовно-літературної освітньої галузі, переосмислення соціальної і професійної місії педагога Нової української школи формує фахівців, адаптованих до сучасних соціокультурних умов, здатних творчо працювати, приймаючи нестандартні рішення, унікаючи стереотипізації і шаблонів, реалізовувати інноваційні освітні проекти, витримувати конкуренцію на ринку освітніх послуг.

Особливості викладання **математичної освітньої галузі** в умовах НУШ розкриваються через ключові питання реалізації компетентнісного потенціалу математичної освіти: сучасні освітні платформи та інтернет-ресурси для навчання математики 5-6 класів в умовах НУШ, формування предметних компетентностей, розвиток критичного мислення здобувачів математичної освітньої галузі, самостійна продуктивна діяльність учня, види оцінювання навчальних досягнень, формувальне оцінювання, ціннісні орієнтири як підґрунтя реалізації мети математичної освітньої галузі. У межах дистанційного курсу вчителі математичної освітньої галузі закладів загальної середньої освіти опановують технології проблемного навчання, інтерактивного навчання, дослідницьку та проектну технології.

Професійний розвиток вчителів **природничої освітньої галузі** в контексті дистанційного курсу конкретизується у наступних темах:

- розвиток компетентнісного потенціалу в інтегрованому курсі природознавства у 5-6 класах. Використання навчально-методичної літератури та ресурсів мережі Internet з метою підвищення ефективності освітнього процесу;
- технології навчання, які розвивають в учнів самостійну діяльність при вивченні природознавства;
- вимоги до обов'язкових результатів навчання природознавства у 5-6 класах;

- інтеграція та діяльнісний підхід до навчання як основа курсу природознавства у 5-6 класах;
- організація освітнього процесу з використанням цифрових та дистанційних технологій;
- оцінювання навчальних досягнень учнів у природничій освітній галузі.

Учителі закладів загальної середньої освіти, які реалізують компетентнісний потенціал природничої освітньої галузі в умовах НУШ, мають змогу підвищити цифрову компетентність в рамках курсу, набути навички використання сучасних психолого-педагогічних та цифрових технологій щодо організації освітнього середовища.

Освітній контент навчального модуля **«Особливості викладання НУШ з технологічної галузі освіти»** передбачає надання й розширення інформації про нову нормативну та навчально-дидактичну базу технологічної освітньої галузі, оновлення і поповнення знань та вмінь педагогів з інноваційної педагогіки, психології, сучасної методики викладання технологій за оновленими програмами. Учителі трудового навчання та технологій опрацьовують ключові питання дистанційного курсу: сучасні тенденції розвитку технологічної освіти в Україні, Базовий навчальний план і типові освітні програми з технологій, вимоги до обов'язкових результатів технологічної освітньої галузі, аналіз модельних навчальних програм з навчального предмета «Технології. 5-6 класи», особливості здійснення проектно-технологічної діяльності учнів, сучасні освітні технології технологічної освіти, вимоги до обов'язкових результатів навчання з технологій, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Дистанційний курс підвищення кваліфікації вчителів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти, які реалізують компетентнісний потенціал **інформатичної освітньої галузі** спрямований на удосконалення професійних компетентностей вчителів інформатики з питань забезпечення належного рівня викладання предмета «Інформатика» відповідно до діючих навчальних програм та вимог Концепції «Нова українська школа» з урахуванням основних напрямів державної політики у галузі освіти та запитів громадянського суспільства. Особлива увага приділяється впровадженню діяльнісного підходу в освітній процес інформатичної освітньої галузі:

- інтеграція медіаосвітніх елементів у процес викладання предметів інформатичної освітньої галузі;
- інформаційна та кібербезпека особистості;
- форми та методи роботи з медіапродуктами;
- аналіз змісту та елементів форми в медіатекстах;
- створення медіатексту у процесі комунікації;
- методика застосування творчих завдань з візуальними та аудіовізуальними медіапродуктами під час освітнього процесу.

Підготовка вчителів **громадянської та історичної освітньої галузі** закладів загальної середньої освіти до впровадження Державного стандарту базової середньої освіти в умовах НУШ фокусує увагу педагогів на проблемно-евристичну технологію навчання, основні вимоги до організації дослідницької та проектної діяльності в процесі вивчення предметів громадянської та історичної освітньої галузі, розвиток творчого потенціалу та критичного мислення у дослідницько-пошуковій діяльності, роботу з історичним джерелом. Слухачі мають змогу опрацювати освітні ресурси, інструменти та середовища для створення освітнього простору під час вивчення предметів громадянської та історичної освітньої галузі.

Освітній контент навчального модуля **«Особливості викладання предметів мистецької освітньої галузі в умовах НУШ»** розширює знання

педагогів про нову нормативну та навчально-дидактичну базу викладання предметів мистецької освітньої галузі, актуальні питання практики чи організації освітнього процесу, оновлення і поповнення знань та вмінь педагогів з сучасної методики викладання предметів мистецької освітньої галузі «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» та інтегрованих курсів «Мистецтво», «Драматургія і театр» за новими модельними навчальними програмами. Особлива увага приділяється наступності в мистецькій освіті щодо створення єдиного освітнього процесу від початкової до основної школи. Забезпечення органічного, природного продовження мистецького розвитку, виховання та навчання, започаткованих у початковій мистецькій освіті. Створення умов для успішного переходу молодшого школяра в основну школу. Наявність внутрішнього зв'язку в змісті мистецької освіти, методах педагогічного керівництва мистецькою діяльністю, формах організації мистецької діяльності та комунікації від молодших та середніх класів основної школи із забезпеченням цілісності процесу мистецького розвитку, навчання і виховання дитини. Шляхи формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження на уроках мистецтва через добір форм і методів для розкриття креативного потенціалу школярів в мистецькій діяльності; залучення школярів до культурних процесів в Україні.

Дистанційний курс за освітньою галуззю **«Соціальна і здоров'язбережувальна»** спрямований на методику формування в учнів загальнолюдських цінностей, які найбільше впливають на психічне і соціальне здоров'я людини та якість її життя. Це самоповага, миролюбність, толерантність, дружба, любов, життєвий оптимізм, чуйність, довіра, самоконтроль, спілкування, гідність. Досвід багатьох поколінь і сучасні наукові дослідження переконливо доводять, що коли люди сповідують загальнолюдські цінності, вони мають вищу якість життя за багатьма показниками. І навпаки, ігнорування вищих цінностей пов'язане з проблемами, стресами, ризиком вживання

Змістове наповнення дистанційного курсу для вчителів, які реалізують компетентнісний потенціал **освітньої галузі фізична культура** спрямоване на пріоритетні аспекти формування здоров'язбережувальної компетентності учнів на уроках з фізичної культури у Новій українській школі, освітній потенціал технології ігрового навчання, модернізацію системи фізичного виховання, впровадження інноваційних підходів до проведення уроків фізичної культури. Урок фізичної культури НУШ, маючи свою структуру, свій «таймінг», приблизний алгоритм послідовності дій на уроці та вивчення рухових навичок, має змінюватися відповідно до вподобань нового покоління учнів. Урок наповнюється цікавим змістом, креативно структурується відповідно до компетентностей вчителя та «канви» навичок, якими він володіє, особистих якостей, тягlosti до фізичної активності, творчості. Неможливо всіх вчителів навчити працювати однаково, зважаючи на акценти, зазначені вище, але вони мають працювати заради розвитку молоді, яка прагне до руху, здобуває навички, необхідні для здорового способу життя, мотивовану до дій. Перехід на 12-річну систему освіти зумовлений зростанням суми знань, які потрібно набути учням у рамках їхньої шкільної підготовки. Це вимагає перегляду ставлення до проведення регулярних спортивно-масових заходів. Збільшення розумового навантаження для повноцінного сприйняття навчального матеріалу може бути досягнуте за умови регулярних занять спортом, потяг до яких має бути сформований в учнів уже в початкових класах.

З метою підвищення методичного та практичного рівнів професійної компетентності вчителів початкових класів та вчителів-предметників, які викладають **предмет «Фізична культура» та інтегрований курс «Мистецтво» у 1-4 класах** у відповідності до вимог Державного стандарту початкової школи та Концепції «Нова українська школа», на платформі Moodle Черкаського освітянського порталу пропонуються дистанційні курси навчальним обсягом 8 академічних годин (рис.2) [2; 3].

Рис.2. **Модель підготовки педагогів до реалізації початкової освіти в умовах НУШ**

Слухачі дистанційних курсів «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво» для початкової школи мають змогу розширити знання щодо особливостей психофізіологічного розвитку здобувачів освіти, їх

психоактивних речовин, симптомами різних захворювань, руйнуванням стосунків, відчуттям безпорадності й страху перед майбутнім. Головною ознакою навчання педагогів у дистанційному курсі є зосередження на розвитку особистого потенціалу учнівства та формуванні відповідального ставлення до здоров'я.

можливостей в мистецькій діяльності, усвідомити методи розвитку інтересу учнів до мистецтва шляхом поглиблення уявлень про мову різних видів мистецтва, через пізнання основ теорії з мистецтва, власної діяльності в усіх видах мистецтва, засвоєння мистецьких термінів, пізнання краси через мистецтво.

Змістовим акцентом дистанційного курсу «Фізична культура» є уроки здоров'я. Сучасний урок фізичної культури Нової української школи — найефективніший спосіб загартування організму учнів/учениць, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності, вироблення вольових і фізичних якостей — всього, що так необхідно сьогодні дітям, що якнайкраще сприяє їх підготовці до життя. Фізична культура, як складова загальної культури, закладає основи збереження здоров'я і розвитку всіх його складових, використовує комплексний підхід до формування розумових та фізичних якостей і навичок, удосконалює фізичну і психологічну підготовку до активної життєдіяльності, формує пріоритети оздоровчої спрямованості фізичних вправ і забезпечує загальний культурний розвиток особистості.

Після завершення навчання слухачі дистанційних курсів мають змогу скласти підсумковий онлайн-тест, спрямований на визначення результативності навчання. Система Moodle реалізує філософію відкритості та прозорості дистанційного навчання. Миттєвий результат по завершенні спроби, кольорове

рішення демонстрації результативності з кожного питання, можливість покращити результат тесту у наступній спробі забезпечують мотиваційний аспект безперервного професійного розвитку педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової загальної освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898). URL: <http://surl.li/mfre>.
2. Державний стандарт початкової освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688)). URL: <http://surl.li/arev>.
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <http://surl.li/abjvz>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2018 року № 237 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (зі змінами згідно з постановою КМУ від 17 травня 2021 року № 476). URL: <https://cutt.ly/M7t76mV>

С. А. Гаряча,

завідувач кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук;

О. В. Крутенко,

доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

РОЛЬ ШКОЛИ ТЬЮТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У ПОДОЛАННІ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Протягом багатьох років дослідження показують, що саме шкільна освіта є базою для розвитку знань, умінь, навичок та компетентностей, які необхідні для розвитку особистості та й суспільства загалом. У Законі України «Про повну загальну середню освіту» чітко визначено, що «якість повної загальної середньої освіти – це відповідність результатів навчання, здобутих учнем на відповідних рівнях повної загальної середньої освіти, державним стандартам»[1].

Наразі освіта України переживає складні часи, які можна назвати глобальними кризами: пандемія і повномасштабне вторгнення рф.

Виклики, які привнесла пандемія в освіту України:

- навесні 2020 року усі навчальні заклади в Україні перейшли на *дистанційне навчання*;
- через кілька місяців – «адаптивний карантин» («зелена», «жовта», «помаранчева» та «червона» зони епідеміологічної небезпеки);
- постійний перехід з дистанційного на змішане навчання і навпаки;
- захворюваність як учнів, так і педагогів;
- відсутність забезпечення гаджетами, інтернетом із якісним з'єднанням, розвинених цифрових навичок як педагогів, так і учнів;

- проблеми, пов'язані з психічним здоров'ям: підвищення тривожності, депресія, стрес, страх.

Окреслені виклики спричинили погіршення якості та доступності освіти. У 2022 році повномасштабне вторгнення РФ додало ще більше проблем для української освіти. Зважаючи на те, що хоча Черкащина є більш-менш спокійним безпековим регіоном, наші освітяни почали отримувати досвід, якого ще в освіті не було: робота в умовах повітряних тривоги, відключення електроенергії, відсутність Інтернету та й взагалі зв'язку, внутрішня і зовнішня міграція учнів та вчителів, порушення безперервності освітнього процесу, нереалізована реформа НУШ, виснаження педагогів та учнів.

Все це призвело до освітніх втрат – прогалин у знаннях і навичках учнів у порівнянні зі стандартами та очікуваними результатами рівня навчальних досягнень здобувачів освіти [4]. Наразі за відсутності таких досліджень на державному рівні ми ще не можемо чітко констатувати освітні втрати здобувачів освіти, проте кожний учитель на рівні свого класу може освітні втрати відслідковувати. І якщо вчасно не компенсувати прогалини в знаннях учнів, то освітні втрати будуть нагадувати снігову кулю, яка поступово збільшується.

Важливим є обговорення цієї проблеми серед учасників освітнього процесу для того, щоб скорегувати спільну діяльність (учні-вчителі-батьки) для подолання освітніх втрат, розвинути мотиваційний аспект як у дитини, так і у педагога. Виникає безперечна необхідність розроблення індивідуальних освітніх траєкторій учнів, які мають прогалини у знаннях. Як зазначено у Законі України «Про освіту», «Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання»[1]

Проблеми, з якими стикнулися педагоги внаслідок пандемії та повномасштабного вторгнення РФ, вимагають нових підходів до формування та розвитку мотивації у здобувачів освіти, адже наявність у школярів бажання вчитися є однією із головних умов реалізації завдань освітнього процесу і рушійною силою, що забезпечує вдосконалення особистості.

Наразі можемо зробити висновок, з яким погоджується переважна більшість педагогів: традиційна парадигма освіти сьогодні не працює, тобто ті форми і методи роботи, що були притаманні освіті 1.0 та освіті 2.0, не забезпечують активності здобувачів освіти. Виникає потреба у зміні загальних принципів освітнього процесу задля подолання освітніх втрат, а це потребує зміни моделей педагогічного мислення.

Амбіційну мету проголосило МОН України: трансформувати систему освіти нашої країни до рівня 4.0 на засадах нових стратегічних цілей задля того, щоб якнайшвидше інтегруватися до європейської спільноти. Тобто, маємо використати весь потенціал новітніх цифрових технологій, надати здобувачам освіти та, в першу чергу, педагогам однаковий доступ до навчальних програм і матеріалів кращих світових та вітчизняних фахівців і, що важливо, наразі адаптувати і максимально персоналізувати освіту – врахувати потреби, потенційні можливості учнів.

Це означає, що в освітньому процесі мають відбутися певні зміни, які стосуються усіх суб'єктів освітньої сфери, у першу чергу – педагогічних працівників. Змінюється функція вчителя: замість передачі певної інформації з того чи іншого предмету він має стати організатором освітнього процесу, в ході якого школярі самі досліджують проблеми, шукають шляхи їх розв'язання. Разом з тим учитель має виконувати роль тьютора, який супроводжує дитину в реалізації її індивідуальної освітньої траєкторії компенсації освітніх втрат, починаючи від діагностики рівня навчальних досягнень, наступного проектування та заповнення прогалин у знаннях. Все це можливе за умов формування мотивації як учня, так і вчителя.

Щоб підвищити мотиваційний компонент освітнього процесу, необхідно враховувати широкий спектр мотивів, що можуть бути притаманними сучасним дітям: у деяких домінують внутрішні прагнення, що зумовлюють активність в навчальному процесі; декого спонукають широкі соціальні мотиви, які викликають у здобувачів освіти бажання зайняти певну позицію у системі суспільних відносин.

Розуміючи особливості мотиваційної сфери особистості, в сучасний період учителі потребують навичок використання ефективних інструментів мотивації у відповідності до індивідуальних потреб школярів.

Вважаємо за потрібне акцентувати, що подолання освітніх втрат буде можливим лише за умови, якщо самі педагоги вмотивовані до змін. Інноваційний розвиток сучасного ЗЗСО може бути зумовлений тільки становленням інноваційного мислення педагогічних працівників. А для цього в закладі освіти має бути створена система мотивації педагогів із застосуванням прогресивних підходів, які могли б в кінцевому результаті підвищити якість освіти школярів.

Беззаперечним є той факт, що формування мотивації педагогічних працівників буде успішним виключно за умови наявності мотивації у керівника закладу освіти. Варто згадати думку В. Сухомлинського: «Удосконалення майстерності – це передусім самоосвіта, особисті ваші зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і в першу чергу культуру мислення»[5].

Сьогодні педагоги вимушені працювати в складних умовах, що виникли у зв'язку з глобальними кризами. Для компенсації освітніх втрат здобувачів освіти мотиваційний компонент набуває надважливого значення. І функція керівника певним чином змінюється: по відношенню до членів колективу він має виконувати роль коуча/тьютора, щоб допомогти у проектуванні траєкторії професійного вдосконалення кожного педагогічного працівника для компенсації освітніх втрат учнів.

Алгоритм індивідуального освітнього маршруту педагога складається з декількох пунктів: перший етап – самооцінювання, тобто розуміння тих викликів, які є на даний час. Наступним кроком має бути визначення професійних завдань, які потрібно розв'язати для реалізації компенсаторної освіти. Після цього виникає потреба у з'ясуванні знань та умінь, які потрібні для реалізації поставлених завдань. Подальший крок – це конкретизація дій, які сприятимуть досягненню цілей.

Серед основних факторів, які впливають на мотивацію учителів, можемо назвати наступні:

- ознайомлення і прийняття колективом цілей діяльності закладу освіти з питань компенсаторної освіти;

- залучення усіх членів колективу до вирішення важливих питань подолання освітніх втрат здобувачів освіти;
- співпраця усіх учасників освітнього процесу на засадах партнерства і рівноправності;
- гармонізації мотиваційної сфери фахівців ЗЗСО;
- використання тьюторських технологій, ефективного інструментарію та методів впливу на педагогів та учнів з урахуванням їхніх потреб та інтересів.

На допомогу педагогам кафедру педагогіки, психології та освітнього менеджменту було запропоновано таку форму як «ШКОЛА ТЬЮТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ» (рис.1).

Рис.1. Структура «Школи тьюторської майстерності»

Метою «ШКОЛИ ТЬЮТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ» є сприяння опануванню педагогами технологій тьюторської діяльності та подальшому впровадженню в освітній процес закладу загальної середньої освіти для компенсації освітніх втрат, заповнення освітніх прогалин у знаннях учнів.

Мета реалізується через завдання, зокрема:

- впровадження моделі формування професійних компетентностей учителя-тьютора, спрямованої на проектування, побудову та реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії розвитку здобувачів освіти для компенсації освітніх втрат, заповнення освітніх прогалин;
- формування соціально-психологічної та соціально-педагогічної компетентності педагога-тьютора, які включають здатність визначати: природні задатки та потенційні можливості здобувачів освіти, їх навчально-пізнавальні інтереси, емоційно-вольові прояви, мотиваційні потреби, інтелектуально-творчі можливості для компенсаційної освіти;
- розроблення механізмів психолого-педагогічного супроводу здобувачів освіти, допомога їм у виборі видів, форм і темпу здобуття освіти, спрямованих на подолання прогалин під час опанування державних освітніх програм;
- напрацювання арсеналу методів, прийомів та засобів тьюторської практики.

Структура ШКОЛИ ТЬЮТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ представлена трьома компонентами: «Ефективний інструментарій тьюторства», «Основні освітні тьюторські технології» та «Валіза методів, прийомів, засобів». Розглянемо зміст кожного із компонентів.

У рамках компоненту «Ефективний інструментарій тьюторства» заплановано проведення тренінгів, вебінарів, тьюторіалів, спрямованих на використання інструментів аналізу, прогнозування, моделювання, рефлексії, побудови індивідуальної

освітньої траєкторії здобувача освіти, забезпечення сприятливих умов з метою подолання освітніх втрат.

Другий компонент «Основні тьюторські технології» спрямований на опрацювання вчителями освітніх тьюторських технологій, які допомагають здійснювати різні тьюторські підходи, зокрема, тьюторська практика дистанційної освіти та тьюторська практика супроводу індивідуальної освітньої траєкторії подолання прогалин у знаннях учня/учениці; їх реалізації у різних режимах роботи.

Третій компонент «Школи тьюторської майстерності», який має назву «Валіза методів, прийомів, засобів», передбачає ознайомлення педагогічних працівників з основними техніками супроводу здобувачів освіти, які сприятимуть оновленню освітнього процесу задля подолання існуючих освітніх втрат. Зокрема, йде мова про конкретні методи навчання (словесні, практичні, наочні, самостійні, відеометод у сполученні з новітніми інформаційними технологіями та комп'ютерними засобами навчання). Цей компонент включає також поради для школярів, спрямовані на подолання прогалин в знаннях з того чи іншого предмету. Окрема увага приділяється ознайомленню педагогічних працівників з ефективними методиками формувального оцінювання досягнень здобувачів освіти.

Маємо зазначити, що реалізація тьюторської освітньої технології як особливого складника компенсаційної освіти наразі затребуваний у практиці подолання освітніх втрат. Навчання у «ШКОЛІ ТЬЮТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ» дасть змогу педагогам розвинути свої професійні компетентності в тьюторській діяльності, сформувані здатність розробляти індивідуальні освітні траєкторії здобувачів освіти та створювати умови для їх реалізації, напрацювати нові прийоми та інструменти подолання прогалин у знаннях та пошуку інноваційних підходів для безперервності навчання в умовах нестабільної ситуації у країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіти» від 16 січня 2020 року № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 18.04.2023).
3. Ігнат'єв, Д.І., Кац, Ю.В. Формування позитивної мотивації – невід'ємна частина навчального процесу / Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства : матеріали Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів, м. Суми, 21-22 квітня 2016 року. Суми : СумДУ, 2016. С. 32-34.
4. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvitni-vtraty-pidhody-do-vymiryuvannya-ta-kompensacziyi/> (дата звернення 12.04.2023)
5. Сухомлинський В.О. Сто порад учителів. Поради вчителю, який працює у великій школі. URL: <https://griml.com/GqvcM> (дата звернення: 18.04.2023).
6. Чаюн Н. Тьюторська діяльність: сутнісні основи, практика, перспективи. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/289>

С. І. Січкара,

завідувач лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

В. П. Архипова,

методист лабораторії гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ОСВІТНІ СТУДІЇ «СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНА ОСВІТА В УМОВАХ НОВИХ ВИКЛИКІВ»

Сучасна суспільно-гуманітарна освіта вимагає нових педагогічних підходів, що сприятимуть формуванню та розвитку усебічно освіченої, творчої особистості учня. Особливого значення нині набуває реалізація компетентнісного підходу, оскільки йдеться не про накопичення обсягу знань, а про цілеспрямований розвиток ключових і предметних компетентностей як інтегрованої якості особистості здобувача освіти.

Натомість наші спостереження за педагогічною практикою вчителів суспільно-гуманітарних дисциплін закладів освіти області та проведені діагностування продемонстрували те, що педагогічні працівники мають труднощі із питань методики, технологій та інструментів викладання предметів суспільно-гуманітарного циклу. Здійснений аналіз дає змогу побачити, що значній частині педагогів важко зорієнтуватися в сучасних освітніх вимогах, тому лабораторією суспільно-гуманітарних дисциплін нашого інституту започатковані **освітні студії «Суспільно-гуманітарна освіта в умовах нових викликів»**, які допоможуть учителям компенсувати освітні втрати із зазначених вище проблем (рис. 1).

Так, **освітня студія «Компетентнісний підхід – основа модернізації сучасного освітнього процесу»** презентує теоретичні засади й практичні аспекти, що слугують методологією для подальших студій.

Зважаючи на те, що здобувач освіти – це особистість, яка володіє власними можливостями, необхідними для саморозвитку та самореалізації у житті, і якій не потрібно нав'язувати шляхи її зростання, завдання сучасного вчителя полягає в тому, щоб створити необхідні умови для розвитку та самореалізації особистості дитини.

Оскільки основною метою освіти сьогодення є підготовка компетентної особистості, учитель має спрямувати свою роботу на формування таких здібностей дитини, які допоможуть їй знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих ситуаціях, створювати й висувати нові оригінальні ідеї, успішно розв'язувати завдання нестандартним чином, бачити проблеми під іншим кутом та вирішувати їх унікальним способом.

На такому підході ґрунтується один із головних освітніх документів – новий Державний стандарт базової середньої освіти, у якому

чітко визначено мету базової середньої освіти: розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу. Зокрема у вищезазначеному документі йдеться про формування ключових компетентностей, основою яких є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння та ставлення, що формуються в

Рис. 1. Освітні студії «Суспільно-гуманітарна освіта в умовах нових викликів»

освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях. На основі компетентнісного підходу визначено й вимоги до обов'язкових результатів навчання, які чітко окреслено в модельних навчальних програмах.

Отже, компетентнісний підхід є базовим принципом реформування освіти в Україні і розглядається як головна ідея неперервної освіти – навчання для життя та навчання впродовж життя.

Оскільки традиційна освітня парадигма поступилася місцем новій, в основі якої – формування життєвої компетентності, то учителям необхідно обирати такі методи й прийоми, що передбачають формування гнучкості та мобільності знань, критичності мислення, здатності використовувати наявні знання та вміння на вищому рівні, переносити їх у різні ситуації, застосовувати практично, робити цікаві й оригінальні висновки. Для педагога суспільно-гуманітарних дисциплін важливо навчитися реалізувати таке навчання. Утім, саме готовність учителя до реалізації компетентнісного навчання – найголовніша запорука успіху.

Знаючи загальні підходи, учитель усе ж відчуває труднощі, як спланувати та побудувати урок за новими стандартами, тому в ході студії він матиме можливість опрацювати методичні засади підготовки до уроку. Однією з проблем викладання предметів суспільно-гуманітарного циклу є те, що вчитель пропонує готову схему роботи на уроці, а за новими стандартами освіти саме учні мають самостійно виконувати роботу відповідно до теми уроку і можуть пропонувати свої рішення завдань. Оскільки викладання нової теми за компетентнісного навчання ґрунтується на проблемному та діяльнісному підходах, урок може починатися із проблемного завдання або проблемної ситуації, із надання практико-орієнтованих завдань, які зі свого боку дають змогу учням проводити аналіз та синтез інформації, оцінювати її та створювати новий продукт. Важливими в освітній діяльності учнів також стають дії, операції, уміння, які повинен сформувати педагог та навчити застосовувати їх у конкретних ситуаціях.

Пропонована освітня студія дасть можливість учителям суспільно-гуманітарних дисциплін зорієнтуватися, як застосовувати діяльнісний підхід на уроці, коли освітній процес спрямований на розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь особистості, адже пріоритетним на уроці є застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи. Оскільки знання перестають бути самоціллю освіти, головною метою на уроці стає завдання навчити учнів користуватися цими знаннями, застосовувати їх під час вирішення як професійних, так і соціально та особистісно значущих завдань.

Зважаючи на результати діагностування та з метою покращення якості роботи вчителя, **доцільно наголосити на переліку основних ознак діяльнісного підходу:**

- перевага самостійної пізнавальної діяльності учнів;
- урахування можливостей та побажань учнів під час формулювання завдань;
- використання відкритих і закритих навчальних завдань;
- використання компетентнісних завдань;
- робота з різними видами інформації;
- індивідуальна та групова пізнавальна діяльність;

- можливість створення власного освітнього продукту;

- заохочення новаторства і творчості.

Нерідко у практиці вчителя суспільно-гуманітарних дисциплін переважає така система роботи, що сприяє лише накопиченню та дублюванню знань замість усвідомленого створення знань, тому педагог має докорінно змінити свій підхід, адже його роль в освітній діяльності дуже важлива. Він має обирати такі методи і прийоми, щоб учні мали бажання працювати і в майбутньому стали успішними й конкурентоздатними особистостями.

Щоб цього досягти, учитель має:

- надавати перевагу діяльнісним формам і методам навчання (дослідження, проектування, інтелектуальна гра, командна робота, дебати тощо);

- чергувати дедуктивні й індуктивні способи представлення змісту навчання, розвивати вміння працювати з інформацією (пошук, перевірка, аналіз, інтерпретація, переформатування, оцінювання, самооцінювання тощо);

- спонукати учнів до постановки запитань, генерування ідей, формулювання припущень (гіпотез), вибору способів розв'язань завдань, знаходження розв'язків, планування дій тощо;

- використовувати елементи навчання за технологією «перевернутого класу», що передбачає самостійне опрацювання нового навчального матеріалу учнями, практичне його закріплення у процесі розв'язання завдань навчального й практичного змісту;

- розвивати комунікативну діяльність;

- розвивати ініціативність, підприємливість, відповідальність за власну діяльність і результат.

Аби уникнути труднощів із методики викладання предметів суспільно-гуманітарних дисциплін, освітня студія надає можливість педагогам розглянути, як приклад, структуру побудови уроку засвоєння нових знань (за І. Корбаковою, Л. Терьошиною), урахувавши компетентнісне навчання та діяльнісний підхід.

I. Організаційний момент

Передбачає залучення учнів до діяльності (хочу працювати) і змістовий момент (можу працювати).

Учитель на початку уроку моделює ситуацію успіху і пропонує дітям висловити один одному приємні побажання, радить обміркувати, що потрібно для успішної роботи на уроці, розглянути девіз чи епіграф до уроку. Діти виконують самоперевірку (взаємоперевірку) домашнього завдання за зразком тощо.

II. Актуалізація знань

Другий етап передбачає підготовку дітей до проектної діяльності, актуалізацію знань, умінь та навичок, достатніх для побудови нового способу дій, тренування відповідних розумових операцій, повторення раніше вивченого матеріалу, необхідного для «відкриття» нових знань, виявлення проблем в індивідуальній діяльності кожного учня.

Під час цього етапу уроку головне завдання вчителя – сформулювати проблему для учнів, що забезпечить можливість вибудувати проект виходу із проблемної ситуації.

III. Постановка навчального завдання

Далі йде обговорення проблеми («Чому виникли труднощі?», «Чого ми ще не знаємо?»), повідомляється мета уроку у вигляді запитання, на яке необхідно дати відповідь, чи теми уроку.

IV. Відкриття нових знань (побудова проекту виходу із проблемної ситуації).

На цьому етапі уроку функція вчителя (в ході діалогу, дискусії, групової чи парної роботи, що підводять до відкриття нових знань) полягає в організації пошукової діяльності учнів, у ході якої вони самостійно знаходять вирішення проблемної ситуації.

V. Первинне закріплення

На етапі первинного закріплення знань учитель організує засвоєння нового способу дій під час розв'язування типових завдань, а учні працюють над типовими вправами (працюючи фронтально, у парах, групах або індивідуально) з використанням нового способу дій, фіксуючи встановлені алгоритми та коментуючи їх вирішення.

VI. Самостійна робота з самоперевіркою за зразком (самоконтроль і самооцінка)

Кожен учень на цьому етапі уроку повинен для себе усвідомити, що він уже вміє. Діти самостійно письмово виконують завдання нового типу і здійснюють їхню самоперевірку, покроково порівнюючи із зразком.

Емоційна спрямованість цього етапу полягає в організації ситуації успіху, що сприяє заохоченню учнів до наступної пізнавальної діяльності.

VII. Включення нового знання в систему знань і повторення

На цьому етапі вчитель спочатку пропонує учням виконати завдання, що містять новий алгоритм чи нові поняття, а потім розв'язати вправи, у яких новий досвід використовують з набутими раніше вміннями та навичками.

VIII. Рефлексія діяльності

Самооцінка учнями своєї навчальної діяльності та всього класу. До рефлексії спонукають питання: Що нового дізнався? Що вдалося, а що – ні? Які результати отримали? Що потрібно ще зробити? У який спосіб? Де можна застосувати нові знання? Що схвилювало? Що привернуло увагу?

Оскільки педагоги недостатньо уваги звертають на самостійну діяльність учнів, освітня студія рекомендує врахувати певні особливості побудови освітнього процесу, що сприятиме розвитку самостійності та ефективності навчання:

- новий матеріал потрібно вводити доступно, з наочністю, залучаючи учнів до активного обговорення;
- організовувати дослідницьку діяльність дітей необхідно так, щоб школярі в процесі критичного мислення самостійно висували гіпотези для вирішення основної проблеми уроку, а також вчилися аргументувати та пояснювати дії в конкретних умовах;
- процес навчання повинен обов'язково бути творчим та креативним, що сприяє розвитку особистості дитини;
- варто мотивувати учнів до самостійності щодо визначення особистих цілей і завдань, знаходження шляхів і способів їх досягнення. Завдяки цьому діти оптимально організують свою діяльність, а вчитель має допомогти кожному сформулювати вміння й навички самоконтролю, самооцінки та рефлексії;
- навчальний матеріал треба відбирати за ступенем актуальності та необхідності.

Практика свідчить про те, що значна частина учнів не вміє проводити аналогії, класифікувати, узагальнювати інформацію, зазнає труднощів під час роботи з текстом або з інформаційними матеріалами до уроку. Більшість учнів не може виконати завдання, наприклад, на переведення інформації з однієї форми в іншу, на виявлення істинних чи хибних суджень тощо. Зважаючи на це

педагог суспільно-гуманітарної освіти має врахувати роль і значення завдань компетентнісного змісту, бо саме такі завдання сприяють формуванню в учнів відповідального ставлення до навчання й уміння вчитися самостійно. Навчання стане більш ефективним, функціональним, індивідуалізованим, якщо вчитель складатиме практико-орієнтовані завдання, які базуються на практичних кейсах та передбачають аналіз, синтез та оцінювання ситуації, якщо залучатиме дітей до полілогів та дискусій, що сприяють аналізу й синтезу різної інформації з метою визначення переконливих аргументів тощо. Тільки за таких умов здобувачі освіти сформулюють уміння ставити навчальні цілі, самостійно організовувати власну діяльність, планувати час, звертатися по допомогу в разі потреби, а також надавати підтримку та співпрацювати в групі, здійснювати само- та взаємооцінювання.

Освітня студія «Проектна технологія навчання в системі суспільно-гуманітарної освіти» розширить можливості педагогів, які реалізують компетентнісний підхід за допомогою сучасних освітніх технологій.

Здебільшого викладання уроків суспільно-гуманітарного циклу відбувається традиційно, при цьому нівелюються переваги використання освітніх технологій, які мають значний вплив на результативність навчального процесу.

Із огляду на це освітня студія презентує можливості проектного навчання як одного із важливих способів розвитку ключових компетентностей, передбачених Державними стандартом базової середньої освіти.

Проектне навчання – це технологія, навчаючись за якою учні досліджують цікаві та складні питання, отримують потрібні знання та навички. Технологія орієнтована на самостійність учнів (індивідуальну, парну, групову), яку вони здійснюють упродовж певного часу, допускає можливість креативного розв'язування певної проблеми та передбачає, з одного боку, необхідність використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки та мистецтва.

Застосовуючи технологію проектного навчання, учитель вибудовує освітній процес так, щоб школярі оволоділи навичками практичних дій, тобто умінням аналізувати, порівнювати, виділяти головне, давати адекватну самооцінку, бути самостійним, уміти співпрацювати, виявляти ініціативу, бачити проблеми і шукати шляхи їх вирішення. Такий формат навчання передбачає залучення учнів до систематизації та набуття знань, створення власних продуктів. Він розвиває навички критичного мислення, співпраці, спілкування, аналізу, синтезу та стійкості в умовах обмеженого часу та визначеної мети. Проектне навчання сприяє застосуванню знань та умінь для вирішення важливих проблем у реальному світі, підвищує рівень відповідальності учня за виконаний обсяг роботи.

У межах освітньої взаємодії педагогів та учнів нерідко можна помітити труднощі комунікативного характеру, про що свідчать результати діагностування. Ідеться про проблеми в спілкуванні між учителем та учнями, між однолітками чи дітьми різних вікових категорій. Зважаючи на те, що навчання – це соціальна активність, яка відбувається в межах учнівських груп, культури та досвіду, через проектне навчання учні мають можливість використовувати не лише знання з навчальних дисциплін, а й вчитися вести перемовини, ухвалювати спільні рішення, нести

відповідальність відповідно до ролі в навчальній команді й разом інтерпретувати результати своєї діяльності.

Оскільки важливою передумовою формування особистості є розвиток власних здібностей та обдарувань, проектне навчання також дає можливість вчителям побачити учнів у новому світлі, допомагати їм розвивати вроджені таланти в новий спосіб, що не вдається часом у традиційній системі уроку.

Нерідко можливості педагога суспільно-гуманітарних дисциплін обмежуються різними факторами. Проектне навчання сприяє виходу за межі програми одного конкретного предмета і реалізувати зміст навчального матеріалу через міжпредметні зв'язки. Це значно розширює можливості вчителя і сприяє розвитку його креативності.

Необхідність застосування технології проектного навчання також зумовлена і багатьма перевагами як для учнів, так і для вчителів, оскільки допомагає організувати освітнє середовище таким чином, щоб сформувати в учнів життєво важливі вміння.

Переваги для учнів:

- традиційна аудиторія перетворюється у відкритий навчальний простір, в якому учні рухаються у власному темпі;
- у процесі виконання проекту виникає потреба в самонавчанні та самовдосконаленні;
- навчання на основі запам'ятовування та повторення переходить до інтеграції, відкриття та презентації набутих знань;
- учні мають можливість проходити всі етапи «виробництва»: від ідеї, створення моделі майбутнього продукту до його реалізації;
- учні формують власну цілісну картину світу.

Переваги для вчителів:

- можливість вибудувати комунікативні зв'язки з учнями за нових умов;
- можливість проявити креативність, творчу ініціативу, вміння експериментувати;
- глибоке педагогічне оновлення в умовах новітніх викликів;
- можливість постійно вчитися, професійно зростати, самовдосконалюватися;
- можливість стати джерелом цінної професійної інформації для інших учителів.

Звичайно, педагог має оцінити всі небезпеки на фоні очевидних переваг, зокрема виникає ризик не виконати навчальну мету і не досягти результатів. Але цього можна уникнути, якщо раціонально спланувати процес. З огляду на це освітня студія пропонує зосередитись на важливих аспектах планування навчального проекту:

1. Визначення навчальних цілей та завдань проекту.
2. Об'єднання дітей у групи.
3. Визначення чітких кроків діяльності кожного учня.
4. Окреслення хронологічних меж дослідження.
5. Визначення термінів виконання проекту.
6. Планування публічної презентації результатів проекту.

Незважаючи на значні методичні напрацювання в галузі проектного навчання, учителі суспільно-гуманітарних дисциплін відчують труднощі, пов'язані з організацією та упровадженням важливих етапів роботи над проектом. Звісно, їх можна подолати, якщо організувати роботу таким чином, щоб учні навчалися визначати основні й поточні мету і завдання, шукати шляхи

їх вирішення, обираючи оптимальні, здійснювати й аргументувати вибір, передбачати наслідки вибору, діяти самостійно, порівнювати отриманий результат з тим, що вимагає проект, об'єктивно оцінювати процес і його результат.

Ще однією перешкодою в організації проектно-діяльності на уроках суспільно-гуманітарних дисциплін є недостатня сформованість роботи в колективі, оскільки інформаційний та технологічний обсяг проектів примушує учнів об'єднуватися в групи. Саме тому в ході студії учитель матиме можливість переконатися в доцільності використання групової роботи, яка сприятиме становленню соціалізованої особистості. Адже працюючи в команді, діти вчатьсь взаємодіяти один з одним, вирішувати можливі конфлікти, набувати навичок етичного міжособистісного спілкування, брати відповідальність за вибір рішення, аналізувати результати діяльності.

Досвід також свідчить і про те, що найскладніше в проектному навчанні самостійно розподіляти обов'язки. Важливо зазначити, що тут слід чітко спланувати власну діяльність та дотримуватися принципу, що кожний робить те, що зможе зробити найкраще. Необхідність допомогти один одному, оцінювати один одного, конструктивно критикувати, а найголовніше – бути відповідальним за свою роботу перед собою, своєю групою та усім колективом – усе це сприяє формуванню важливих життєвих умінь особистості.

Отже, проектне навчання – це можливість підготувати дітей до реального життя, це технологія, ефективність якої підтверджена світовою практикою. І кожен педагог повинен нею скористатися.

Освітня студія «Інформаційно-комунікаційні ресурси та інструменти навчання у практиці педагога суспільно-гуманітарних дисциплін» має на меті активізувати роботу вчителя в галузі інформаційних технологій для забезпечення освітньої діяльності в умовах нових викликів сьогодення, зокрема під час дистанційного навчання. Результати діагностування свідчать про те, що значна кількість педагогів володіє лише теоретичними знаннями й має значні проблеми щодо практичного застосування цифрових інструментів навчання.

Сучасний учитель повинен володіти практичними професійними навичками, що передбачають здатність вибирати й використовувати інформаційно-комунікаційні ресурси та інструменти навчання, вміння розробляти й реалізовувати з використанням інформаційних технологій заняття, спрямовані на розвиток в учнів критичного мислення, підтримки креативності й інновацій та для формування інформаційної культури здобувачів освіти.

Із цією метою та задля забезпечення ефективності навчальної діяльності учнів освітня студія презентує можливості доступних вебресурсів для вчителя суспільно-гуманітарної освіти та акцентує увагу на важливих факторах, що впливають на результативність освітньої діяльності.

Варто пам'ятати, що головним чинником вибору інформаційних інструментів навчання має бути відповідність тому, наскільки певний ресурс дає можливість досягнути очікуваних результатів навчання відповідно до поставлених цілей уроку. Слід також урахувати універсальність програмних засобів та зрозумілий, бажано україномовний інтерфейс. Важливо обирати

ресурси, які максимально підходять до різних платформ (комп'ютерів, планшетів, різних мобільних пристроїв тощо).

Безумовно вчитель повинен пам'ятати про інформаційну безпеку та уважно ознайомлюватися із правилами використання платформ, на яких реєструються учні, щоб мінімізувати обсяг персональних даних.

Із метою створення онлайн-комунікації, зокрема під час дистанційного навчання, освітня студія рекомендує використовувати загальнодоступні й відомі цифрові форми, інструменти та ресурси. Поширеними є відеоконференція, форум або чат. Під час відеоконференції діти бачать одне одного, обговорюють та ухвалюють рішення, захищають проекти в режимі реального часу. Учитель має можливість презентувати наочний матеріал. Під час проведення форуму модераторка заходу й учні обговорюють тему, можуть працювати в малих групах, досліджувати проблему й шукати спільне рішення. Чат дозволяє користуватися текстовими, голосовими чи аудіоповідомленнями для передачі інформації.

Поширеним вебресурсом для дистанційного навчання є платформа Moodle (<https://moodle.org/>). Вона пропонує широкий набір інструментів для взаємодії учителя й учнів. Навчальний матеріал подається в будь-якому форматі, можна здійснювати тестування й опитування, загальний моніторинг навчальної діяльності учнів.

ClassDojo (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>) – простий інструмент для роботи під час дистанційного навчання в режимі реального часу. Учитель та учні реєструються, доступ до сторінки класу отримують батьки, що можуть спостерігати за успішністю дітей та бачити їхні результати.

Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>) – це одна платформа, яка дозволяє аналізувати освітній процес і реалізовувати стратегії індивідуального підходу. Учитель у режимі реального часу може відслідковувати роботу кожного учня, який працює з навчальними матеріалами.

LearningApps.org ([LearningApps.org](https://www.learningapps.org/)) – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи для індивідуального використання учнями та для інтерактивної дошки.

Із метою реалізації комунікаційної структури учитель може скористатися віртуальною дошкою [Padlet.com](https://padlet.com/), на якій розміщуються плитки-дописи з текстовою інформацією, зображеннями, файлами різного типу. Також віртуальна дошка може слугувати місцем оперативних оголошень.

Серед доступних цифрових інструментів для навчання є сервіси для запису скрінкастів (<https://screencast-o-matic.com/>), для створення інтерактивних відео з запитаннями, вбудованими в хід ролика (<https://edpuzzle.com/>), для розміщення власних роликів та надання до них доступу через інтернет (<https://www.youtube.com/>).

Вагомими перевагами має і використання онлайн-дошок для розміщення додаткових матеріалів, організації спільної роботи, створення малюнків тощо. Прикладами цифрових сервісів онлайн-дошок є <https://jamboard.google.com/> та <https://miro.com/app/>.

Цікаві можливості розробляти різноманітні інтерактивні вправи на основі флеш-карток надають сайти <https://www.studystack.com/> та <https://quizlet.com/>. Онлайн-тести можна створювати в Google-формах, а також на спеціалізованих платформах, наприклад <https://www.classtime.com/uk/>. Провести миттєве опитування вчителів допоможуть сервіси <https://kahoot.com/>, <https://www.mentimeter.com/>, <https://www.poll Everywhere.com/>

Важливою в освітній діяльності учнів цифрового покоління є їхня творчість, зокрема складання мапи знань, створення коміксів, інфографіки тощо. Тож у нагоді стануть такі сервіси <https://www.mindmeister.com/>, <https://www.storyboardthat.com/>, <https://www.canva.com/>.

Корисними для роботи вчителя стануть ресурси, що допоможуть організувати та якісно провести дистанційне навчання здобувачів освіти:

35 інструментів для дистанційного навчання – добірка НУШ <https://nus.org.ua/articles/30-instrumentv-dlya-dystantsijnogo-navchannya-dobirka-nush/> ;

Практики та підходи до дистанційного навчання — рекомендації для вчителів <https://nus.org.ua/articles/praktyky-ta-pidhody-do-dystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv/>;

Чотири сервіси, які допоможуть організувати дистанційне навчання <https://nus.org.ua/articles/chotyry-servisy-yaki-dopomozhut-organizuvaty-dystantsijne-navchannya/>;

Програма Discord для організації дистанційного навчання <https://nus.org.ua/articles/use-v-odnomu-misti-yak-programa-discord-dopoozhe-organizuvaty-dystantsijne-navchannya/>;

YouTube у дистанційному навчанні <https://nus.org.ua/articles/yak-vykorystovuvaty-youtube-u-dystantsijnomu-navchanni/>;

Дистанційне навчання: як зацікавити учнів — поради від учительки <https://nus.org.ua/articles/dystantsijne-navchannya-yak-zatsikavyty-uchniv-porady-vid-uchytelky/>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya-nova-ukrayinska-shkola-compressed.pdf>
3. Модельні навчальні програми: Інститут модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/>.
4. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.
5. Дрожжина Т.В., Гезей О.М. Проектування та проведення уроку в початкових класах на засадах компетентнісного (діяльнісного) підходу. Навчальне видання. Харків: Основа, 2014. 127 с.
6. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. URL: <http://surl.li/ckqz>
7. Діяльнісний підхід у школі Рейчел Паркер (Rachel Parker) і Бо Ст'єрне Томсен (Bo Stjerne Thomsen) URL: https://cms.learningthroughplay.com/media/dx1copjh/ltp-at-school_ukrainian_version.pdf
8. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: Світовий досвід та українські перспективи. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
9. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології в підготовці вчителів: навчальний посібник. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.
10. Чепіль М. М. Педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2012. 224 с.

В. М. Шемшур,

завідувач лабораторії-центру інформаційних технологій комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ЦИФРОВИЙ ПОМІЧНИК ДЛЯ УЧИТЕЛІВ (DIGITAL ASSISTANT)

Під час роботи з педагогічними працівниками на курсах підвищення кваліфікації та під час проведення тематичних вебінарів та тренінгів за останній рік було помічено, що вчителі, вихователі та керівники ЗЗСО мають певні прогалини у використанні сучасних інформаційних технологій. Мова йде про платформи вебінарів і можливості створення різноманітних ресурсів, про кібербезпеку. У зв'язку із цим виникла потреба у створенні такого ресурсу, який би допоміг компенсувати недоотримані знання.

Саме **DIGITAL ASSISTANT для вчителів** забезпечить необхідний інформаційний контент учасникам освітнього процесу.

DIGITAL ASSISTANT – компенсаторний освітній засіб, цільова аудиторія якого вихователі дошкільних навчальних закладів, учителі початкової школи, учителі середньої та старшої ланок освіти, вчителі інформатики та директори закладів загальної

та продуктивні, підвищувати наочність до набутих знань та полегшувати педагогу підготовку до занять.

Серед ресурсів, розміщених в мережі Інтернет, варто віддати перевагу сайту **«Розвиток дитини»** (<https://childdevelop.com.ua/>)

Сайт «Розвиток дитини» – джерело корисної інформації. Поради й завдання, розміщені на сайті, призначені для батьків, адже допомагають їм виховувати дітей, обираючи правильний шлях їх розвитку.

У віці 3–5-ти років розвиток дітей пов'язаний із відвідуванням дитячого садка. Там вони навчаються малювати, розповідати короткі віршики, співати пісень, зв'язно говорити, грати в логічні ігри, писати цифри, розрізняти форми та розмір. На заняттях розвивається мовлення, мислення, фантазія, дрібна моторика малечі. Розміщені на сайті **«Розвиток дитини»** дитячі головоломки – ребуси, пазли, лабіринти, кросворди теж розвивають у малюків логічне мислення, пам'ять, увагу, моторику рук. З допомогою так званих «розвивалок», а саме нескладних лабіринтів, картинок з предметами для асоціацій, інструкцій з приготування повноцінної страви з інгредієнтами, алгоритмів щодо наведення порядку в шафі, вправ на вибір потрібної частини цілого предмета, ігор та аплікацій у дітей формуються нові навички і уміння.

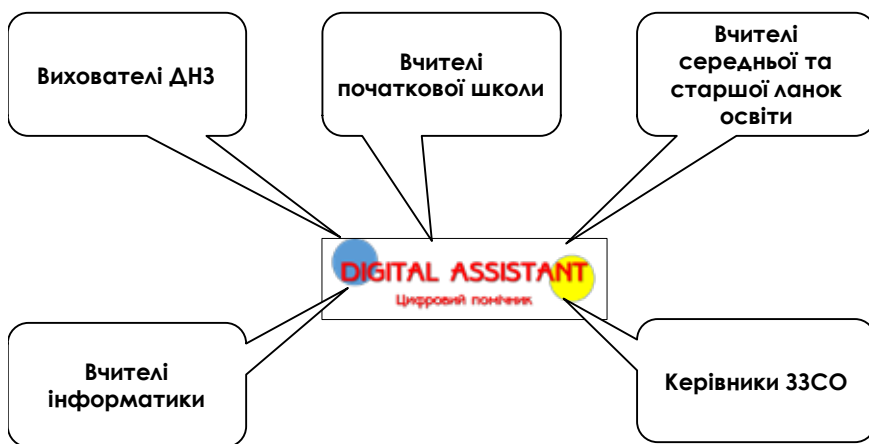
На даному ресурсі можна також скористатися

Генераторами практичних завдань для дітей та створювати індивідуальні завдання для дитини або для цілої групи. Генератори за заданими параметрами дозволяють створювати та відразу роздруковувати завдання для дітей різного віку з математики, читання та письма.

Також варто звернути уваги на ресурс **learning.ua** (<https://learning.ua/>)

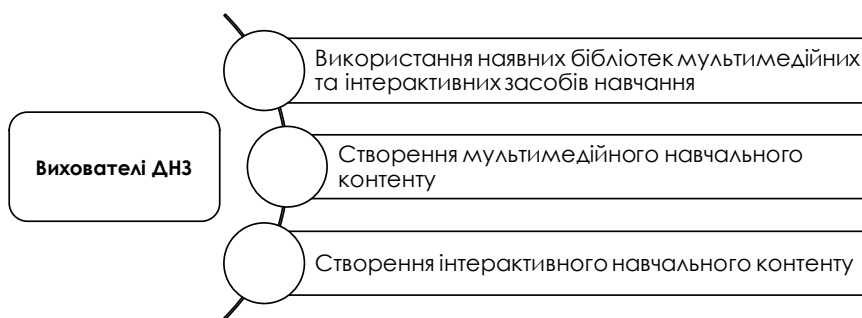
Як зазначено на ресурсі – місія розробників полягає у зміні застарілої системи освіти на сучасну, що йде у ногу із часом. На платформі для дітей розкривається інший бік навчання. Шпаргалки,

чорнильні ручки та диктанти залишилися позаду, — настав час для інтерактивного навчання, яке активізує природну допитливість і підтримує впевненість дитини у своїх силах та успіхах. Програми створені відповідно

середньої освіти.

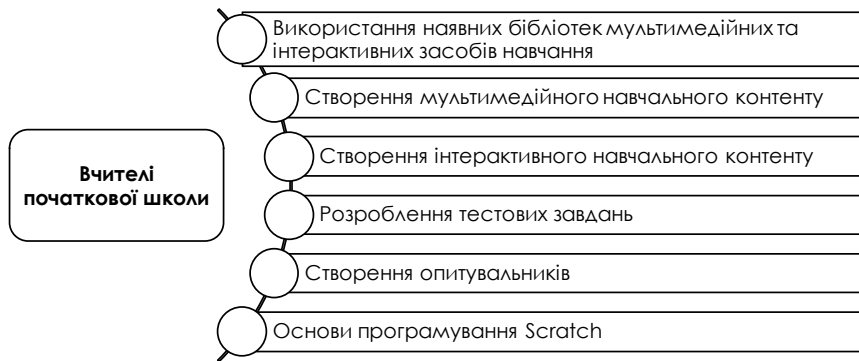
З допомогою цифрового помічника для вихователів дошкільних навчальних закладів можна організувати такі курси:

Інтерактивні дошки, гаджети, персональні комп'ютери та сучасні інформаційні технології – це потужні інструменти, які при правильному використанні здатні змінювати «сухі» заняття на цікаві

до вимог Міністерства освіти України та міжнародних стандартів Common Core. Ресурс містить платні та безкоштовні підписки.

Для вчителів початкової школи пропонуємо проведення таких курсів:

Без тестів сьогодні не обходиться жоден викладач, будь то шкільний вчитель чи професор багатотисячного онлайн-курсу. Вибір варіанту з декількох – це не єдина можливість перевірки чи набуття знань. Під час опитування можна вставляти картинки та відео, змінювати формати завдання майже до безкінечності.

Google форми

Google Форми - частина офісного інструментарію Google Drive. Мабуть, це один із найшвидших і найпростіших способів створити опитування або тест. Спочатку пишемо завдання, а потім вибираємо тип відповіді (вибір з кількох варіантів, написання власного). Одержаний тест можна відправити учням електронною поштою або «вбудувати» на свій сайт з допомогою спеціального коду. Для прискорення роботи можна використовувати плагін Flubaroo – він автоматично перевіряє відповіді учнів і ставить оцінки відповідно до заданих критеріїв. Використання платформи безкоштовне. Для використання ресурсу потрібно лише мати обліковий запис Google.

Quizlet

З допомогою Quizlet можна створювати тести, в яких учні будуть вибирати правильні відповіді із запропонованих, зіставляти зображення та інформацію або вписувати власні варіанти. Користуватися програмою легко. Інтерфейс зрозумілий, до того ж, Quizlet працює на Android і iOS. Quizlet безкоштовний, але існує платна підписка Plus. Вона дозволить завантажувати власні картинки і створювати необмежену кількість навчальних груп.

Proprofs

З допомогою Proprofs можна підготувати будь-які тести. Сервіс дозволяє вставляти в завдання текстові документи та презентації, файли PDF, а також зображення, аудіо- та відеофайли. Завершивши роботу над тестом, можна залишити його в загальному доступі на сайті Proprofs або вбудувати на свою сторінку.

Хоча сервіс безкоштовний, можливості Proprofs розширюються в платних тарифах.

Kahoot!

Kahoot! створює умови для проведення опитування у форматі тестів, охоплюючи майже весь програмовий матеріал. Щоб налагодити зворотній зв'язок з учнями, можна вивчати нові теми у формі простих запитань і відповідей, а закріплення вивченого проводити з допомогою більш докладного тестування. Kahoot! розрахований на

застосування у віртуальному класі. Викладач показує матеріал на головному екрані, а в цей час школярі відповідають на запитання і обговорюють інформацію, використовуючи спеціальну програму (клієнт) для комп'ютерів або браузер на смартфонах (Android, iOS, Windows Phone). Для того щоб увійти у віртуальну класну кімнату, учні повинні ввести спеціальний код, який надсилає викладач. Сервіс дає змогу дізнатися, як відповідав на запитання кожен учасник освітнього процесу або будувати діаграми успішності всього класу. Самі ж учні можуть стежити за своїми результатами в спеціальних таблицях. Kahoot! безкоштовний і повністю

доступний після реєстрації.

Classmarker

У ClassMarker можна проводити опитування у різних форматах. На початку роботи викладачеві потрібно створити віртуальний клас і розіслати запрошувальні коди учням. ClassMarker зберігає результати всіх проведених тестів, ведучи статистику успішності. Якщо у викладача є власна веб-сторінка, він може вбудовувати тестові завдання на неї.

У безкоштовному варіанті ClassMarker дозволяє створити не більше 100 тестів.

Plickers

Мобільний додаток для викладачів. Він допомагає влаштовувати опитування прямо у класі. Студентам видаються спеціальні бланки з варіантами відповідей (A, B, C і D). Почувши запитання, вони піднімають потрібні картки, які вчитель сканує камерою смартфона. Plickers дозволяє аналізувати результати тестування кожного окремого студента, вивчати статистику усього класу. Додаток працює на Android і iOS, а завантажується безкоштовно.

Easy test maker

Найцікавіше працювати в Easy Test Maker. Сервіс надає можливість створювати завдання, в яких потрібно вибирати правильні і помилкові твердження. Для зручності читання тексти можна відформатувати на планшеті, або ж завантажити у форматах pdf або doc, щоб провести тестування у більш традиційному форматі.

Безкоштовна версія Easy Test Maker дозволяє створити 25 тестів без можливості експорту у «паперові» формати.

Пропонуємо для використання у початковій школі середовище об'єктно-орієнтованого наочного (візуального) програмування **Scratch**. У ньому можна створювати комп'ютерні анімації, мультимедійні презентації, анімаційні та інтерактивні історії, ігри, моделі.

Scratch можна встановлювати на комп'ютерах під керуванням операційних систем Microsoft Windows, Macintosh і Linux. Програмний засіб підтримує україномовний інтерфейс. Середовище програмування можна безкоштовно завантажити і вільно використовувати у шкільній чи позашкільній освіті. Посилання для завантаження — офіційний сайт розробників <http://scratch.mit.edu/>

Особливо важливою є комунікативна сторона Scratch. Середовище передбачає колективну роботу над проектами й обмін результатами через сайт Scratch-товариства.

Для вчителів середньої та старшої ланок освіти пропонуємо такі компенсаторні освітні курси:

Візуалізація навчального матеріалу урізноманітнює інструментарій шкільних уроків за рахунок численних анімаційних і творчих презентаційних можливостей. Видовищні інтерактивні елементи і вбудовані додатки, призначені для розвитку навичок, проведення дослідів та ілюстрування пробуджують зацікавленість учнів і сприяють більш легкому засвоєнню навчального матеріалу. Коротко розглянемо засоби візуалізації навчального матеріалу.

Онлайн-демонстрації та симуляції

Mozabook. Це україномовні 3D-симуляції та інтерактивні відео, цифрові підручники і вбудовані додатки для розвитку навичок проведення дослідів та ілюстрування.

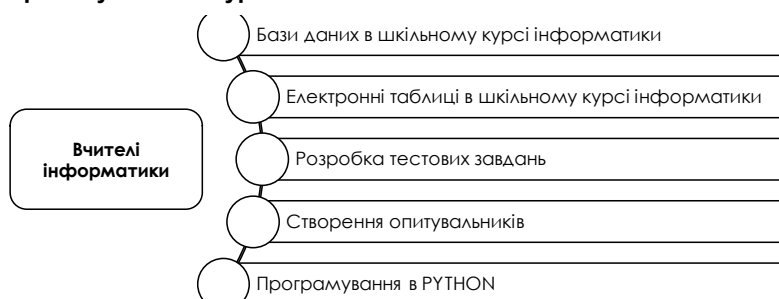
PhET. Бібліотека інтерактивних симуляцій (хімія, біологія, фізика, математика, географія). Для перегляду симуляції достатньо дати покликання.

Sketchfab. Збірка 3D-моделей, які можна переглядати на самому сайті, а також отримати код для вбудовування на свій сайт. Створено за принципом YouTube.

PlantSnap. Мобільний застосунок для ідентифікації рослин, квітів, дерев, кактусів та грибів.

Віртуальні екскурсії: Музейний портал (<https://museum-portal.com/>), Екскурсія Британським музеєм (<https://britishmuseum.withgoogle.com/>), Художні колекції з усього світу (<https://artsandculture.google.com/>), Метрополітен (<https://www.metopera.org/>), Українські музеями просто неба (<https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>), Лувр (<https://www.louvre.fr/en/online-tours>)

Для вчителів інформатики пропонуємо такі курси:

Python — інтерпретована об'єктно-орієнтована мова програмування високого рівня зі строгою динамічною типізацією. Розроблена в 1990 році Гвідо ван Россумом. Сфер застосування мови PYTHON дуже багато, але можемо виділити три основні: *веброзробка, автоматизація, Data science*

Філософію мови Python дуже люблять досвідчені програмісти. «Якщо реалізацію важко пояснити — це

погана ідея», «Просте краще, ніж складне», «Особливі випадки не настільки особливі, щоб порушувати правила», — принципи Python завоювали серця розробників і допомагають розвивати суспільство.

Для вчителів інформатики у нагоді стане український ресурс автором якого є Оксана Пасічник.

На сайті **ДистОсвіта** (<https://dystosvita.org.ua/>) можна вивчити усі теми шкільної інформатики, як з розділу інформаційних технологій, так і програмування. Матеріали можна використовувати як для повністю дистанційних уроків, так і змішаного навчання, поєднуючи із власними розробками та додатковими ресурсами.

Здобуті знання, вміння та навички допоможуть учням стати повноправними учасниками інформаційного суспільства, а також його творцями у найрізноманітніших галузях.

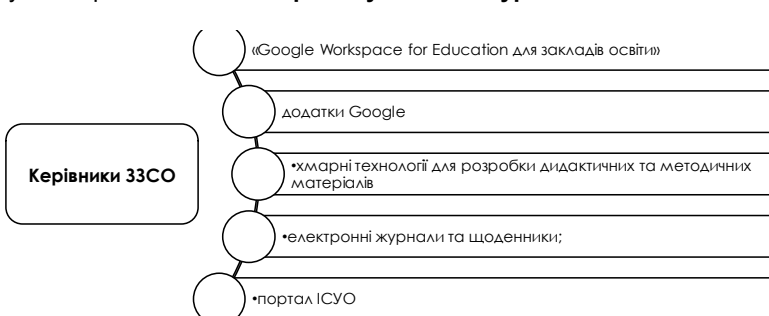
Сучасні методики та технології навчання підтримуються системою Moodle, яка забезпечує цілісне освітнє середовище поширення навчальних матеріалів, обміну виконаними завданнями із забезпеченням зворотного зв'язку, а також засоби спільної роботи та співпраці.

Інформатична освіта в Новій українській школі отримує новий поштовх для того, щоб бути інноваційним, захоплюючим, пізнавальним предметом для всіх учнів.

Вже зараз на нашому сайті навчається більше 20000 користувачів.

Всі курси сайту відповідають оновленим навчальним програмам, і дозволяють поєднувати окремі складові різних курсів для формування індивідуальних траєкторій навчання. До кожної теми додано анкету з обліку набуття компетентностей. Навчання на курсах ЦИФРОВОГО ПОМІЧНИКА була і є безкоштовною.

Для керівників закладів загальної середньої освіти пропонуємо такі курси:

Для їх проведення можна використовувати набір освітніх сервісів Google Apps for Education. Це безкоштовний набір засобів комунікації та співпраці, у тому числі рішення Google Class, Gmail, Docs і Drive, що дозволяють учням і вчителям працювати і навчатися разом, де б вони не знаходилися. Сервіс посилює співпрацю та спілкування в школі і після уроків, розширюючи можливості для навчання наступних поколінь.

Google Workspace for Edu – це надійний, простий у використанні хмарний сервіс, що підвищує ефективність робочого процесу та надає викладачам ресурси для створення навчальних стратегій підготовки лідерів.

Всі інструменти G Suite for Edu не містять реклами і не використовують інформацію користувачів для рекламних цілей. Система оновлюється автоматично,

що забезпечує учнів та вчителів найновішими функціями.

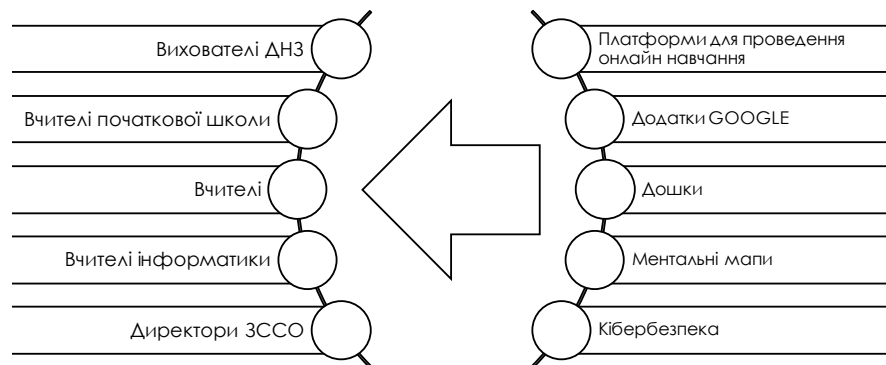
Google for Education — безкоштовний інструмент для шкіл з найкращим рівнем безпеки, гнучкою системою управління, доступом та політикою доступу.

Вчителі та учні завжди можуть приєднатися до освітнього процесу та отримати доступ до пошти, файлів, завдань і матеріалів курсів з будь-якого комп'ютера або мобільного пристрою.

Викладачі можуть відстежувати успіхи учнів та їх динаміку. З допомогою великого різноманіття функцій вчителі можуть співпрацювати з одним учнем або з усім класом і без зайвих зусиль надавати учням конструктивні та персоналізовані рекомендації.

Детально про сервіс та умови використання можна ознайомитись на сторінці <https://teachfromanywhere.google/intl/uk/#for-teachers>.

Серед запропонованих тренінгів можна виділити наскрізні компенсаторні освітні напрямки:

Сервіси для створення підбірок матеріалів із цих напрямків

Padlet. Віртуальна цифрова «стіна», на якій можна розміщувати документи, лінки, відеоролики, зображення тощо. Можлива спільна робота на стіні кількох учасників. Стіну Padlet можна використовувати для розміщення матеріалів, які здобувачі освіти повинні опрацювати дистанційно. Безплатна версія дозволяє створити 5 стін.

Wakelet. Сервіс для створення підбірок файлів, зображень, гіперлінків, відеофільмів. Підбіркою можна поділитися через лінк, а також вбудувати в сайт чи блог.

Miro. Онлайн-дошка «Miro» — сервіс, який дозволяє взаємодіяти зі здобувачами освіти. Є функції: додавання зображень, відео. Є можливість зробити замітку, намалювати фігуру. Безкоштовний для 3 дошок.

Упродовж декількох років учасники освітнього процесу стикаються з новими викликами, що спричиняють необхідність адаптуватися до нових умов. Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти навчальний процес перейшов із звичного раніше очного формату до змішаного або дистанційного, що змусило вчителів та учнів опанувати різні платформи та програмні засоби. Пропонуємо ознайомитися з онлайн-платформами, які допоможуть організувати дистанційне навчання.

HUMAN – зручна система для ведення електронного документообігу, проведення онлайн-уроків, здачі та перевірки домашнього завдання, отримання від учнів зворотнього зв'язку та спілкування. Вчителі можуть створювати на платформі власні уроки та користуватися ними далі. Базова версія програми безоплатна, її функціоналу вистачає для дистанційного навчання.

Prosvita – освітня платформа з безплатним доступом із будь-якого електронного пристрою до щоденника та навчальних досягнень, освітніх матеріалів, онлайн-уроків та домашніх завдань. Батьки бачать успіхи дитини, а учні бачать свої завдання та можуть завантажити їх навіть із телефону.

Google classroom – безплатний вебсервіс, створений Google для закладів освіти, на якому вчителі можуть створювати та перевіряти завдання, що зберігаються в окремих папках учнів на Google-диску. Дані про виконані школярами завдання постійно оновлюються, вчителі можуть залишати коментарі до перевіреної роботи.

MOODLE – навчальна платформа, де є змога представляти навчальний матеріал у різних форматах (текст, презентація, відеоматеріал, вебсторінка); тестувати та опитувати школярів із використанням запитань закритого і відкритого типу; виконувати завдання з можливістю пересилати відповідні файли.

Як підсумок зазначимо, що крім базових цифрових

компетентностей (підготовка текстових документів, порівняльних таблиць, презентацій, тестів тощо) сучасний вчитель повинен володіти інноваційними практиками і додатковими інструментами освітніх онлайн сервісів, які допоможуть створити власну модель компенсації освітніх прогалин своїх учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додатки Google/ URL:<https://teachfromanywhere.google/intl/uk/#for-teachers>
2. Як взяти участь у програмі «Google Workspace for Education». URL:<https://hostiq.ua/wiki/ukr/g-suite-for-education/>
3. Запровадження електронних журналів і щоденників у школах: Кабмін ухвалив рішення. URL:<https://vseosvita.ua/news/zaprovadzhennia-elektronnykh-zhurnaliv-i-shchodennnykiv-u-shkolakh-kabmin-ukhvalyvrishennia-48102.html>
4. Дослідження комплексного застосування інтерактивних засобів навчання. URL: https://kneu.edu.ua/ua/dosl_glot/interaktiv/
5. Генератори завдань. URL:<https://childdevelop.com.ua/generator/>
6. Освітня платформа Learning.ua. URL:<https://learning.ua/company/>
7. Платформи для створення навчальних тестів. URL:<https://osvita.ua/school/method/technol/45747/>
8. 7 сервісів для створення навчальних тестів та завдань онлайн. URL:<https://buki.com.ua/news/7-servisiv-dlya-stvorenniya-navchalnykh-testiv-ta-zavdan-onlayn/>
9. URL:Інтерактивне освітнє програмне забезпечення для вчителів mozaweb. <https://www.mozaweb.com/uk/mozabook>

А. Є. Сіренко,

завідувач відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»;

К. І. Ванько,

методист відділу дошкільної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МЕТОДИЧНИЙ КОМПАС ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК КОМПЕНСАТОРНА ФОРМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

Останнім часом реалії сьогодення диктують необхідність застосування неймовірних еквілібристичних освітніх етюдів для здійснення повноцінного освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Найперше з чим стикнулася дошкільна освіта – це пандемія 2020 року з суворими обмеженнями у спілкуванні та взаємодії віч на віч, 2022 – повномасштабне вторгнення росії в Україну. Саме ці дві події, наклали одна на одну, зумовили і соціальні негаразди, стресові ситуації і освітні втрати. Дошкільники пізніше відчули на собі вплив стресових ситуацій. Їхня несформована психіка отримала великий удар, що зумовило відсутність ігрових навичок. Ну, що ж, варто зазначити, що такі необхідні та задекларовані в усіх державних нормативних документах, м'які навички, педагоги дошкільної освіти, з огляду на ряд об'єктивних причин, не мають змоги сформулювати. У вихователів відсутня можливість використати, в повному обсязі, вікові і психологічні особливості дошкільника, його пластичність мозку на користь формування успішної та креативної особистості.

Аналізуючи вимоги Базового компоненту дошкільної освіти в новій редакції, ми бачимо, і це підтверджують опитування практикуючих педагогів, що показники сформованості рухової компетентності стали розглядатися як архіважливі для компенсаційної освіти. Тому в контексті сьогоденних викликів ми маємо необхідність у застосуванні освітньої моделі, де педагог буде мати можливість застосувати ряд методичних інструментів, що допоможуть компенсувати ті освітні прогалини, про які ми зазначили.

Отже, давайте чітко визначимо, **що найсильніше з освітніх напрямів та важливих навичок постраждало внаслідок таких непередбачуваних обставин?** Найперше – це *соціалізація дошкільника*, як найголовніше завдання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. По друге – *ігрова діяльність*, де діти в наслідок природної комунікації отримують власних життєвих досвід вирішення нестандартних ситуацій. По третє – *м'які навички*, які розвиваються саме в

процесі соціалізації та набутті досвіду в природних життєвих ситуаціях. Остання освітня прогалина, що визначена через різноманітні дослідження та внаслідок воєнного стану – це *психосоціальне благополуччя дошкільника*.

Всі ці виклики підтвердили і висунули ініціативи від педагогів, що відчувають труднощі у компенсації саме з вищезазначених напрямків. Після отримання результатів опитування педагогів дошкільної ланки освіти, з огляду на окреслені недоліки, ми визнали за необхідне створити методичну форму роботи і назвали її «*Методичний компас*», де за мету визначили: розвиток професійних компетенцій щодо подолання освітнього та психосоціального неблагополуччя дітей дошкільного віку в умовах надзвичайних ситуацій (Рис.1)

Задля якості досягнення мети нами визначені завдання, що допоможуть досягти мети:

- *забезпечити розвиток ціннісного ставлення педагогів до здійснення освітньої та психосоціальної підтримки дітей дошкільного віку, в умовах надзвичайних ситуацій*
- *поглибити та розширити знання педагогів з теорії та практики використання інноваційних підходів до подолання освітнього та психосоціального неблагополуччя дітей дошкільного віку*
- *удосконалення вміння використання диференційованого підходу в подоланні освітнього та психосоціального неблагополуччя дітей дошкільного віку в умовах надзвичайних ситуацій*
- *активізувати розвиток значущих професійних якостей педагогів, у тому числі - психологічної стійкості, самоорганізації, рефлексії, мотивації до професійного самовдосконалення в умовах надзвичайних ситуацій*

Враховуючи ситуацію в країні й очевидні освітні втрати у дітей дошкільного віку, для виконання визначених завдань ми запропонували різні форми компенсації незасвоєних компетентностей, що в свою чергу має змінити пріоритетні освітні цілі стосовно засвоєння чітких і жорстких знань

МЕТОДИЧНИЙ КОМПАС ДОШКІЛЬНОЇ ОСВИТИ

Мета: розвиток професійних умінь щодо подолання освітнього та психосоціального неблагополуччя дітей дошкільного віку в умовах надзвичайних ситуацій

Рис. 1. «Методичний компас»

на формування м'яких навичок і соціальної компетентності у ігровому середовищі, що якраз і дозволить забезпечити компенсацію соціального благополуччя дітей.

На перший план виступає особистісно-орієнтована модель спілкування педагога з дитиною, турбота про збереження психічного здоров'я кожної дитини, прийняття її індивідуальності, розкриття та розвиток творчих здібностей. При цьому розвиток особистості, здатної до сприйняття і розуміння власних емоційних станів і емоційних проявів інших людей, розглядається як умова успішної її адаптації в сучасному суспільстві. Дуже важливо навчити дитину розповідати про свій внутрішній світ, слухати, чути і розуміти оточуючих.

На цьому етапі у діяльності педагогів закладів дошкільної освіти передбачається перехід:

- з екстенсивного на інтенсивний шлях побудови змісту і способів освіти, який орієнтований не тільки на засвоєння знань, а й на способи їх засвоєння, на образи і способи мислення, на подолання формалізму знань, на розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу дитини, її духовно-моральної сфери;
- від традиційного навчання з авторитарної ролі педагога і пасивними методами до діяльній – розвивати, використовувати особистісно-орієнтоване навчання з більш широкою пізнавальною автономією дітей та інтерактивними методами взаємодії учасників освітнього процесу;
- від теоретичних готових шаблонних знань, в яких дитина виступає «об'єктом» навчальних впливів, до таких, які спрямовані на організацію, підтримку і стимулювання пізнавальної самодіяльності, створення атмосфери співпраці, співтворчості;
- від «споживчої» позиції дітей в освітній діяльності до творчої, діяльній і самостійній.

Задля реалізації цієї трансформації звичайного освітнього процесу на компенсаторний формат варто пам'ятати про засоби, які найефективніше дозволяють нам, педагогам, реалізувати на практиці його

основні положення. Досвід, на основі якого дитина має формувати власну систему світосприйняття, повинен будуватися через взаємодію, інтерактивну форму спілкування з оточуючим світом. Такий спосіб здобуття знань передбачає створення необхідних умов для управління процесом формування м'яких навичок у дітей дошкільного віку.

На допомогу сучасному педагогу може прийти використання середовищного підходу, який відображає самостійне рефлексивне сприйняття себе та оточуючих. Науковці сучасності зауважують, що середовище має великий спектр різноманітних можливостей, які сприяють розвитку особистості дитини. Вони вважають, що такими можливостями є ті, що дають змогу спостерігати за чимось, змагатися, проявляти себе у різних справах; можливості, що дозволяють особистості що-небудь отримувати та вміти.

Якщо узагальнювати сучасні дослідження про реалізацію середовищного підходу, то вихователю варто організувати розвивальний простір для дітей групи таким чином, щоб комфортні умови соціальної взаємодії поєднувалися з проблемними ситуаціями, де дитина здатна випробувати власні сили і оцінити себе на рівні соціального об'єкта. Педагогу варто враховувати індивідуальні особливості, вікові та психологічні можливості дітей, які будуть залучені до розв'язання ситуації. Однак обов'язковою умовою має бути забезпечення необхідних і доступних ресурсів, оскільки це стимулює формування впевненості у власних силах, мотивує на подальший розвиток.

Крім використання та інтеграції різноманітних педагогічних підходів для формування гармонійної та цілісної особистості дошкільника ми пропонуємо педагогам закладів дошкільної освіти долучитися до запропонованих нами в рамках «Методичного компасу» форм взаємодії.

На рівні обласного інституту післядипломної освіти нами запропоновані **щотижневі консультативні дні**, які допоможуть отримувати відповіді на виникнені запитання. Стикаючись із проблемною ситуацією, яка спіткала нас у наслідок невчасного засвоєння певної соціальної навички, або прояв дитиною певних ознак психосоціального

неблагополуччя, педагог буде мати можливість, у визначений день тижня, у відведений для цього час, приєднатися до онлайн-ого спілкування з фахівцями дошкільної освіти та працівниками психологічної служби. Крім того спілкування з колегами, які мали досвід вирішення питання компенсації або усунення недоліків у вчасному формуванні тих чи інших м'яких навичок у дошкільників, будуть долучатися до обговорення та надаватимуть практичні поради з власного досвіду.

Також однією із запропонованих нами форм компенсаторної освіти є **цикл тематичних круглих столів**. На сьогодні, в наслідок опитування, нами з'ясовано ряд тем найбільш актуальних для вирішення в контексті компенсації несформованих компетентностей з визначених нами напрямів. Тому протягом навчального року ми пропонуємо до обговорення **такі теми**:

1. Як допомогти дошкільнику здобути соціальний досвід?
2. Що важливіше hard skills чи soft skills?
3. Як обійти цифрову пасту на шляху до соціалізації?
4. Як пов'язаний фізичний розвиток з успішною соціалізацією?
5. Як забезпечити психосоціальне благополуччя дошкільника?
6. Що робити для компенсації несформованих ігрових навичок?

У запропонованому циклі круглих столів педагогів чекає експертний аналіз проблемних ситуацій від фахівців дошкільної освіти і вікової психології, а в процесі обговорення і розбору цих ситуацій, з теоретичної та практичної точки зору, педагоги будуть мати можливість удосконалення вміння використання диференційованого підходу в подоланні освітнього та психосоціального неблагополуччя дітей дошкільного.

У цифрову епоху ми не можемо ігнорувати можливості цифрового простору для спілкування та підвищення власного професійного рівня, тому для постійного і нерегламентованого доступу до важливої та актуальної інформації, яка буде постійно оновлюватися, ми створили **групу у соціальній мережі Facebook «Ключі до взаєморозуміння»**. Група буде відкрита, а тому вступ до неї буде доступний для кожного у кого можуть виникнути подібні ситуації, не тільки з нашої області, але й з інших регіонів нашої країни. Можливості даної групи дають різноманітні варіанти спілкування та вирішення накопичених нестандартних питань та ситуацій: це може бути обмін думками в чаті, обговорення тематичних постів у коментарях, за необхідності, для учасників групи можуть бути організовані онлайн зустрічі.

Запропоновані нами можливості спілкування у Facebook спільноті будуть сприяти поглибленню та розширенню знань педагогів з теорії та практики використання інноваційних підходів для подолання освітнього та психосоціального неблагополуччя дітей дошкільного віку.

Окремим й напевно ціліснішим і системним видом методичної допомоги у форматі «Методичний компас» являється **курс «Благополуччя дітей та педагогів: дієві інструменти та практики**

психосоціальної підтримки». Програма є складовою цілісної екосистемної підготовки українських педагогів закладів дошкільної освіти, забезпечує інтеграцію змісту навчальних дисциплін (спецкурсів та модулів): «Педагогіка гри у закладах дошкільної освіти», «Гра по-новому, навчання по-іншому з LEGO», «Діяльнісний підхід у початковій школі», «Навчання через гру», «Управлінський супровід діяльнісного навчання у закладі освіти» та ін. у процесі підвищення кваліфікації та професійного розвитку педагогічних працівників.

Програма розроблена на основі принципів системного, діяльнісного, особистісного, компетентнісного, андрагогічного й середовищного підходів, а також підходу «Навчання через гру». Очікувані результати навчання відображені в загальних характеристиках і конкретизовані в кожному модулі, відповідають професійним стандартам.

Програма складається з 5 змістових модулів. Кожен модуль передбачає теоретичну та практичну складові, а також самостійну роботу слухачів. Теоретична та практичні складові реалізуються у тренінговій, діяльнісній формі. Після завершення навчання передбачаються контрольний захід (проектна робота).

Такий курс розширить професійні горизонти педагогів, щодо підтримки та надання компетентної допомоги дітям дошкільного віку щодо психосоціального благополуччя через ігрову діяльність. Таким чином ми зможемо компенсувати два напрями компенсаторної освіти.

Колектив відділу дошкільної освіти проаналізував наявне навчально-методичне забезпечення щодо розвитку м'яких навичок і основні сучасні дослідження з проблеми, тому виникла необхідність оновити інструменти для прокачки цих навичок. Саме для цієї мети нами запропонована **робота творчої групи «Тренажер мислення для дошкільника»**.

Така форма роботи і її результати дозволять здійснювати освітню діяльність з позиції психологічних і нейрофізіологічних особливостей розвитку. Тому як результат роботи творчої групи спеціалістів та творчих педагогів практиків, має побачити світ робочий зошит для дітей дошкільного віку, де будуть зібрані дидактичні вправи та ігри щодо формування системного моделювання реальності дітьми. Саме створення реальності з невеличких інтелектуальних об'єктів у великий або навіть масштабний інтелектуальний об'єкт і є методологія мислення. Такий навик дасть дитині впевненість у своїх можливостях швидкої адаптації до предметного та соціального світу, здатність знаходити оптимальні шляхи виходу із складних життєвих ситуацій.

Отже запропоновані нами форми методичної взаємодії у рамках «Методичного компасу» дозволять педагогам дошкільної освіти, які опинилися перед викликами сьогодення, вирішувати проблемні ситуації за допомогою методичних та педагогічних інструментів, о будуть у постійному доступі. І тому вважаємо, що спільна та вмотивована взаємодія педагогів, батьків та дітей на подолання проблем принесуть якісні і ефективні результати.

Л. Н. Добровольська,

завідувач відділу початкової освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

МЕТОДИЧНИЙ БАРОМЕТР ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Реалії сучасності за останні 3 роки (пандемія КОВІД-19, повномасштабна війна) істотно вплинули на освітні процеси в нашій державі і, особливо в початковій освіті. Оскільки у 2020-2021 роках для учнів початкової школи освітній процес здійснювався дистанційно, то відсутність якісного інтернету переважно у сільській місцевості унеможлиблювала використання відповідних технічних засобів навчання. Російське вторгнення в Україну додало нові виклики в організації освітнього процесу, серед яких перебування педагогів і дітей у стресі, посилення тривожності, довготривале перебування учнів в укритті, відсутність безпосереднього спілкування та співпраці з однолітками (під час дистанційної форми навчання) тощо.

Порівнюючи результати загальнодержавного моніторингового дослідження «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти», проведених у 2018 і 2021 роках, та беручи до уваги опитування вчителів початкових класів, можемо стверджувати про зниження рівня навчальних досягнень учнів початкових класів [2,3,4].

Для подолання викликів сьогодення, які постали перед педагогами, які працюють в початковій школі, ми пропонуємо «Методичний барометр початкової освіти». Барометр – прилад, який передбачає зміни у погоді і дає можливість спрогнозувати погоду у найближчому майбутньому. Тому сподіваємося, що наш «методичний барометр» допоможе вчасно виявити недоліки в освітній діяльності, вказати проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Проаналізувавши проблеми професійного розвитку вчителів початкових класів відповідно до проведеного опитування педагогів та даних моніторингових досліджень, ми виокремили ті, які, на нашу думку, є найбільш актуальними.

Проблема 1. Учителі початкових класів зазначають, що у підручниках з української мови та математики для учнів початкової школи представлено недостатню кількість цікавих дієвих практико-орієнтованих завдань. Частина педагогів проводять нудні, нецікаві уроки, під час яких учнів переважно є пасивними спостерігачами, а не активними діями. Відбувається зниження рівня навчальних досягнень учнів (за даними моніторингових досліджень, опитування вчителів та батьків).

Перед педагогічними працівниками постає запитання: як зацікавити школярів темою уроку, змотивувати дітей на вивчення нового навчального матеріалу, допомогти школярам запам'ятати необхідну для подальшої роботи інформацію, правило тощо, зробити урок захоплюючим для учнів та підвищити рівень навчальних досягнень учнів?

Щоб допомогти педагогам надолужити ці прогалини у власному професійному розвитку, пропонуємо складову «Методичного барометра початкової освіти» – «**Лайфхаки сучасного уроку**».

Мета складової: сприяти опануванню педагогами технік визначення прогалин у знаннях учнів початкової школи та шляхи їх подолання; розкриттю «секретів» успішного уроку в початкових класах, поповненню педагогічного арсеналу вчителів новими методами, прийомами, вправами тощо, які допоможуть зацікавити учнів, формувати компетентності та наскрізні уміння, зазначені у Державному стандарті початкової освіти [1].

Завдання – запропонувати педагогам:

- дієві форми проведення уроків у початковій школі (квест, плерний урок, екскурсія, проєкт тощо);
- прийоми мотивації навчальної діяльності учнів та активізації діяльності під час вивчення та усвідомлення нового матеріалу;
- стратегії розвитку критичного мислення для опрацювання інформації;
- мнемонічні методи і прийоми запам'ятовування;
- сайти для проведення дистанційних уроків та організації навчання з використанням можливостей інтернету;

- вправи, тести тощо для успішного подолання прогалин у формуванні компетентностей молодших школярів, виявлених під час моніторингових досліджень;

- прийоми проведення рефлексії під час уроків, як готовності та спроможності учнів до самопізнання, самооцінки, самоаналізу власних зусиль, дій, настрою та зіставлення їх із діями та вчинками однокласників.

АЛГОРИТМ

1. Показуємо, як з допомогою створеної проблемної ситуації, занурити учнів в активний пошук її вирішення.

2. Демонструємо, як конструктор ЛЕГО активізує діяльність дітей, сприяє розвитку мовлення, фантазії та уяви учнів, їхніх творчих здібностей.

Наприклад, вправа «Кола на воді».

- Об'єднуємо дітей у групи.
- Вибираємо слово так, щоб кількість букв дорівнює кількості учасників групи: небо. Записуємо слово по вертикалі. Добираємо слова-іменники на кожну букву вертикалі:

Н – намет,

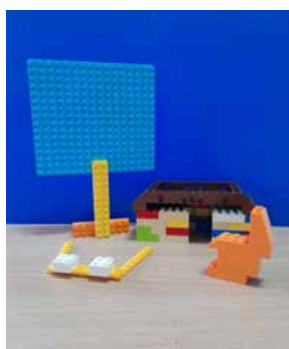
Е – екран,

Б – білка,

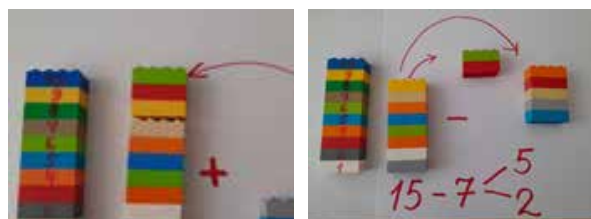
О – окуляри.

3. Працюємо з ЛЕГО (створюємо предмети, об'єкти).

4. Складаємо історію, використовуючи обрані слова. Для збільшення кількості об'єктів доречно об'єднувати 2 групи. Театралізуємо (супроводжуємо розповідь складеної історії за допомогою створених об'єктів).

Василь Сухомлинський стверджував, що «розум дитини знаходиться на кінчиках її пальчиків», тому практичне використання деталей ЛЕГО допомагає покращити усвідомлення учнями математичних дій додавання, віднімання, множення і ділення, порівняння чисел, розв'язання задач, конструювання, вимірювання тощо.

3. *Стратегії розвитку критичного мислення* є дієвими інструментами активізації діяльності учнів, допомагають усвідомлено працювати з інформацією, поданою у різних форматах (літературний твір, інформаційний текст, схеми, таблиці, діаграми тощо).

4. *Мнемонічні методи* («Перетворення», «Зв'язування» тощо) і прийоми («Сюжет», «Послідовні асоціації», «Синтез», «Аналогія», «Піктограма», «Стенографіст», «Цифрообраз» та ін.) дають можливість вчити вірші, переказувати тексти, опрацьовувати інформацію, у засвоєнні якої в учнів виникають труднощі, у цікавій дієвій формі з опорою на образну та емоційну пам'ять [5].

5. Огляд сайтів для здійснення дистанційного і змішаного навчання допоможе педагогам початкової

освіти обирати ті, які відповідають їхнім запитам та сприятимуть у цікавій формі розвитку необхідних умінь і навичок молодших школярів.

6. Розробка завдань для формування читацької компетентності учнів початкових класів та перевірки стану її сформованості (навички читання, роботи над текстом тощо).

7. Оскільки у підручниках з математики представлено недостатньо завдань для реалізації змістової лінії «Робота з даними» (діаграми, схеми, таблиці тощо), то актуальною для вчителів початкових класів буде добірка відповідних вправ.

Наприклад:

40 грн	32 грн	18 грн	12 грн

Заповніть таблицю, якщо покупець має купюру 200 грн:

Покупка	Вартість	Решта
Тістечко і палички		
2 пиріжки і шоколад		
2 тістечка і 3 пиріжки		

Реалізацію зазначених вище завдань спільно з працівниками відділу початкової освіти здійснюють учасники обласних творчих груп «Лайфхаки сучасного уроку» та «Формування читацької компетентності молодших школярів», а також вчителі початкових класів – слухачі курсів підвищення кваліфікації.

Проблема 2. Війна та інші життєві труднощі негативно впливають на різні аспекти психосоціального благополуччя дітей: соціальне, когнітивне, духовне, матеріальне, культурне та емоційне. Оскільки заклади освіти зараз працюють в умовах надзвичайних ситуацій, то учні часто переживають різні життєві труднощі, можуть «приносити стрес» у школу. У педагогів виникають труднощі як створити освітнє середовище, що сприятиме позитивному подоланню стресу, зміцнити стресостійкість учнів? Як побачити учня, який переживає життєві труднощі, зрозуміти його проблеми і надати йому першу допомогу? Як повернути відчуття безпеки і контролю учням, які відчують себе вразливими і безпорадними?

Вирішенню цих питань сприятиме складова «Забезпечуємо благополуччя своїх учнів», оскільки від благополуччя дитини залежить її емоційний стан, соціальна активність, успішне засвоєння навчального матеріалу, рівень навчальних досягнень тощо.

Мета: оволодіння педагогами практичними техніками допомоги у подоланні стресу, тривожності дітей в умовах надзвичайних ситуацій; сприяти особистісному та професійному розвитку вчителів початкових класів на основі актуалізації їхнього професійного та життєвого досвіду відповідно до реалій сучасного життя.

Завдання:

- зрозуміти емоції, переживання і цінності особисті та учасників освітнього процесу;
- засвоїти дієві інструменти та практики підтримки благополуччя дітей;

- забезпечити розвиток ціннісного ставлення педагогів до здійснення психосоціальної підтримки дітей в умовах надзвичайних ситуацій;
- створювати безпечне освітнє середовище, використовувати засоби навчання через гру;
- активізувати розвиток значущих професійних якостей педагогів.

Реалізації зазначеної складової відбувається шляхом проведення тренінгу **«Благополуччя дітей і педагогів: дієві інструменти та практики психосоціальної підтримки»** (варіативний фаховий модуль курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів, вихователів групи подовженого дня) та/або спеціалізованої курсової підготовки курсу «Соціально-емоційна підтримка учасників освітнього процесу в діяльності вчителя початкових класів».

Алгоритм підтримки благополуччя учнів:

1. Виявляємо дитину, яка переживає життєві труднощі.
2. Використовуємо практики «першої допомоги»: «випити води», тактильні дотики з дозволу дитини, кольоротерапія, «Крильця метелика», дихальні вправи тощо.
3. Застосовуємо активності для навчання через гру, оскільки гра підтримує безпеку дітей, допомагає їм пристосуватися до нових реалій, впоратися зі стресовими ситуаціями, знизити рівень тривожності, покращити самопочуття, розвивати наскрізні вміння, як от: ініціативність, уміння виражати свою думку, взаємодіяти тощо.
4. Заохочуємо і підтримуємо позитивну поведінку учнів.

Проблема 3. Швидкі зміни в освіті вимагають постійного навчання та професійного розвитку педагогів як самостійно, так у професійних спільнотах. Сучасний учитель має бути всебічно розвиненим фахівцем, який творчо мислить, вміє генерувати нові ідеї та впроваджувати новітні прогресивні технології навчання, ефективно співпрацювати з усіма учасниками освітнього процесу. Тому педагоги мають постійно навчатися, професійно розвиватися та вдосконалюватися.

Вирішенню означених проблем сприятиме складова методичного барометра: «Вчимося бути наставником».

Мета: розвиток професійних компетентностей педагогічних працівників, зокрема: інноваційної, рефлексивної, навчання впродовж життя та ін., розуміння педагогами власних сильних сторін, важливості постійного професійного зростання, принципів позитивної педагогіки у професійному розвитку, методів наставництва удосконалення продуктивної взаємодії та співпраці наставника і підопічного, розуміння того, що наставництво – це процес, орієнтований насамперед на розвиток, під час якого наставники також розвиваються, починають краще аналізувати свою діяльність та розглядати професійне майбутнє з нової точки зору.

Завдання:

- аналізувати можливості особистого професійного розвитку з урахуванням умов педагогічної діяльності, індивідуальних професійних потреб;
- визначати умови та ресурси професійного розвитку упродовж життя;

- застосовувати оптимальні форми професійного розвитку;
- розробляти критерії результативності власного навчання;
- знати та ефективно використовувати методи наставництва, а саме: взаємонаставництво – індивідуальне; групове; колегіальне та онлайн-наставництво;
- планувати професійний розвиток для досягнення його стратегічних та операційних цілей;
- брати активну участь у діяльності професійних спільнот;
- взаємодіяти з іншими вчителями на засадах партнерства і підтримки.

Реалізація складової «Вчимося бути наставником» відбувається шляхом проведення тематичних курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Наставництво як професійний розвиток педагогів».

АЛГОРИТМ

Допомагаємо проаналізуємо можливості особистого професійного розвитку педагогів з урахуванням умов педагогічної діяльності, індивідуальних професійних потреб, сильних і слабких сторін.

Пропонуємо використовувати різні методи наставництва, а саме: взаємонаставництво – індивідуальне; групове; колегіальне та онлайн-наставництво.

Вважаємо, що запропоновані складові «Методичного барометра початкової освіти» допоможуть педагогічним працівникам, які працюють з молодшими школярами, якісно організувати освітній процес, ефективно долати прогалини у формуванні компетентностей учнів, створювати позитивне розвивальне середовище, забезпечувати благополуччя дітей, дбати про постійний професійний розвиток, бути гнучкими і мобільними, відповідаючи на виклики сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти (ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BE>;
2. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти». URL: <https://testportal.gov.ua/zvity-dani-2/>
3. Рекомендації щодо формування математичної компетентності учнів на рівні початкової освіти. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/09/Metodychni_matematychna.pdf
4. Рекомендації щодо формування читацької компетентності учнів на рівні початкової освіти. URL: <https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/chygram-24-10-22.pdf>
5. Чепурний Г.А. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 208 с.

В. В. Крижанівський,

завідувач лабораторії природничо-математичних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», учитель вищої категорії, «учитель-методист»

КОМПЕНСАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПЕДАГОГА У ШКОЛІ ГЕОГРАФА-ПОЧАТКІВЦЯ

Шкільна географія у Черкаській області перебуває на межі змін та недостатнього розвитку. При впровадженні позитивних змін чи інноваційних елементів, вони проходять значні випробування та долають часом досить певні труднощі. Динаміка змін у шкільній географії Черкащини вказує на тенденцію зниження та зростання швидкості цього процесу. Основна причина такої ситуації у вивченні природничого предмета – це відсутність кваліфікованих педагогічних кадрів, тобто тих педагогів, які за дипломом мають кваліфікацію учителя географії. На сьогоднішній день у закладах загальної середньої освіти Черкащини існує значний дефіцит таких педагогів. Деякі навчальні заклади вже довгий час не можуть віднайти собі кваліфікованих учителів, здатних на належному рівні викладати географію. Адміністрації таких шкіл намагаються закрити вакантну посаду шляхом пошуку такого працівника серед свого внутрішнього штату, або ж вирішують поставлену проблему з допомогою запрошення викладати географію учителів з інших освітніх закладів. Тому в області є педагоги, які працюють у декількох школах, і не тільки в межах одного населеного пункту, але й долають значний шлях між не завжди сусідніми селами.

Досить значною проблемою є також те, що не усі учителі, навіть фахівці з великим досвідом роботи, володіють у повній мірі компетентностями згідно з новим професійним стандартом вчителя загальної середньої освіти. Проблема існує у трьох аспектах:

- є певна категорія *учителів географії (фахівців)*, які не мають потрібного для викладання даного природничого предмета *професіоналізму*, – у такому разі потрібно надолужити певні прогалини у розвитку окремих компетентностей;
- категорія *учителів (нефахівців)*, маючи добре розвинені педагогічні компетентності і багаторічний стаж роботи, не має знаннєвої бази для досконалого викладання навчального предмета у школі, – тому потрібно її поповнювати. Таке явище спостерігається, коли, до прикладу, викладати географію починає учитель історії з двадцятирічним стажем роботи;
- звисно, існує *коорта педагогів*, які викладають географію і не є фахівцями за дипломом, а у школі працюють всього лише 1-5 років. У такому разі у них відсутній і професійний, і знаннєвий компоненти. Така ситуація викликає найбільшого занепокоєння, адже

педагогам потрібно надолужити певні прогалини у розвитку окремих професійних компетентностей та ще й приділяти багато часу на накопиченні потрібних для викладання географії знань.

За результатами анкетування, проведеного працівниками лабораторії природничо-математичних дисциплін у 2022 році серед учителів, які викладають природничі предмети та математику, нині з 337-ми педагогів, які викладають географію, лише 42% є кваліфікованими географами за дипломом. Серед опитаних 1,5% вважають географію основним предметом і при цьому викладають додатково й інші предмети, ще 21,5% учителів є біологами, які викладають географію. А понад третину, а це 35% педагогів області, є фахівцями за дипломом і викладають навчальні предмети, які **не дотичні** до природничих наук взагалі.

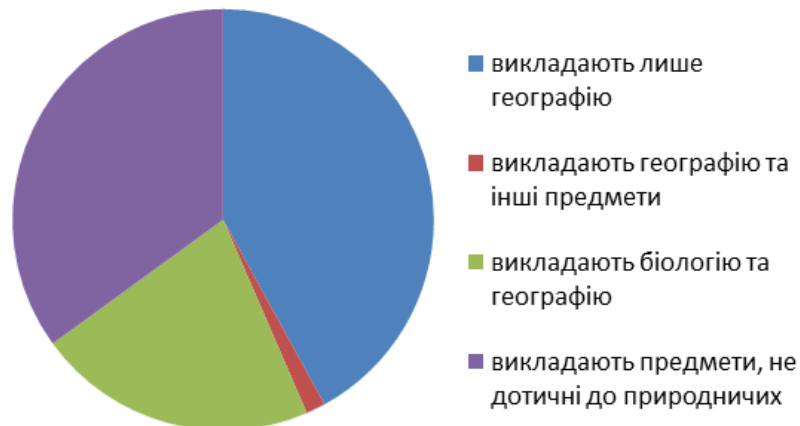

Рис. 1. Учителі, які викладають географію

Оскільки анкетування проходили лише учителі, які викладають природничі предмети та математику, до цієї кількості слід додати також і педагогів, які не проходили вище згаданого анкетування, – це учителі інших, не природничої та математичної освітніх галузей. Серед них найбільш чисельну групу складають учителі історії, є також учителі трудового навчання та навіть зарубіжної літератури. Проводячи вихідне діагностування під час проведення курсів підвищення кваліфікації з географії та під час консультацій з адміністраціями навчальних закладів області, нами були зроблені висновки, що найбільше викладачами географії стають учителі історії, технологій, трудового навчання та математики. Наприклад, згідно з діагностуванням курсів підвищення кваліфікації, які проводились нашим інститутом у січні 2023 року для учителів, які викладають географію як додатковий предмет, 18%

були учителями історії, по 4,5% – учителі інформатики чи трудового навчання.

Посилення проблеми відбувається через відсутність кваліфікованих педагогічних фахівців, тобто учителів географії за дипломом. У Черкаській області лише Уманський державний університет імені Павла Тичини готує відповідних фахівців. Недостатня якість викладання шкільної географії спричиняється насамперед тим, що не усі випускники вищого навчального закладу йдуть працювати до школи, а також наявність значної кількості учителів географії, які досягли пенсійного віку і не бажають викладати цей предмет. На їхній вибір впливають багато факторів, особливо це стосується зміни Державного стандарту та активне впровадження інноваційних елементів у роботу сучасного учителя. Окрім того, певна частина учителів не мають змоги розвинути професійні компетентності, передбачені оновленим професійним стандартом учителя загальної середньої освіти. Особливо це стосується використання сучасних цифрових технологій і потреба у їхньому розвитку хоча б на рівні здобувачів освіти, яких навчає педагог. Досить багато учителів, і серед них і географів, виїхали під час війни за кордон і не повернулись. Їхню нішу швидко було закрито з допомогою власних працівників внутрішнього штату навчального закладу, особливо тоді, коли багато шкіл вийшло на очну форму навчання.

Зважаючи на вище висвітлені проблеми у викладанні шкільної географії в нашій області, лабораторія природничо-математичних дисциплін нашого інституту як складову кластера компенсаційної освіти пропонує «Школу географа-початківця».

Рис. 2. Структура «Школи географа-початківця»

Сподіваємось вона стане суттєвою допомогою нашим педагогам у розвитку професійних фахових компетентностей сучасного педагога. Вектор нашої роботи ми спрямовуємо на учителів, яким потрібно надолужити їхні прогалини з розвитку професійних компетентностей, звертаючи значну увагу на активне використання ними сучасних інформаційно-комунікативних технологій чи цифрових технологій дистанційного навчання. Аби використовувати їх на належному рівні, педагоги повинні досконало оволодіти формами і методами дистанційного навчання, вправно використовувати сучасні географічні матеріали, зокрема картографічні ресурси мережі Інтернет. На шляху удосконалення умінь і навичок вагомою перешкодою є і те, що навіть за можливості чи бажання використовувати ці ресурси і оптимізувати освітній процес педагогам не завжди вистає технічних засобів. А більшої уваги, ніде правди діти, приділяється розвитку молодих спеціалістів, а не педагогів пенсійного віку.

Метою такої школи є всебічна допомога, насамперед методична, тим учителям, які не є фахівцями і не навчалися у вузі цього напрямку. Робота цієї школи організована таким чином, аби дати хоча б початки дидактики викладання географії, зокрема розуміння значущості цього предмета, методики його викладання, а також шляхи реалізації концепції Нової української школи, які закладені у новому Державному стандарті базової середньої освіти. Звісно, *основним напрямком* роботи є реалізація методичної складової, на що й покликана взагалі робота методиста географії і закріплено у його посадових обов'язках. Однак опанувати усіма можливими методиками викладання географії буде важко за короткий термін, тому навчання повинно проходити у тривалій проміжок часу, не менше року. Звісно, для урізноманітнення методик та прийомів викладання географії потрібно звертатись до досвідчених учителів географії області, – тих, які отримали звання «вчитель-методист» і можуть поділитись власним багаторічним досвідом викладання. Пріоритетом є також залучення і науковців-географів, однак в Черкаській області їх дуже обмаль і усі вони знаходяться при Уманському державному педагогічному університеті.

Другим напрямком роботи школи географа-початківця має стати створення дидактичних матеріалів учителями області, як досвідченими педагогами, так і новачками. Якщо у творчій групі, наприклад, будуть працювати як педагоги-географи з вищою категорією, так і нефахівці чи молоді спеціалісти, то така взаємодія забезпечить кінцевим значущий результат – багату скарбницю дидактичних матеріалів на допомогу учасникам цієї творчої когорти.

Третім напрямком роботи є STEM-освіта, адже ототожнення цього елемента освіти з природничим напрямком не є даремним. Саме різноманітні досягнення сучасної науки, інноватики у дослідженні навколишнього середовища та впровадження у побут і навчання елементів науковості та сучасних технологій є невід'ємним компонентом сучасної географічної освіти. Вирішити цей елемент у межах роботи школи географа-початківця є досить легкою задачею, адже наш інститут має потужний STEM-центр, який дозволяє всебічно розвинути певні професійні компетентності педагога у цьому напрямку освіти. Цей структурний підрозділ володіє великим потенціалом розвитку різноманітних професійних компетентностей сучасного учителя в цілому, та географів зокрема. Сучасні технічні засоби, якими учителі можуть навчитись користуватись на базі STEM-центру, дозволять в майбутньому опанувати й інші, дотичні та подібні засоби навчання.

Додатковим елементом виступає наставництво, зокрема інтернатура. Однак тут виникає проблема внутрішнього наставництва, адже поодинокі школи області мають більше одного учителя географії, а вирішити питання наставництва хоча б молодих спеціалістів за таких умов просто неможливо. Тому можливий варіант зовнішнього наставництва, яке може бути зреалізоване через наш інститут як посередника.

Отже, головними завданнями школи географа-початківця є:

- методична допомога методистом з географії шляхом проведення очних та дистанційних консультацій за допомогою створених груп чи спільнот на базі соціальних мереж, до яких можуть долучатись і педагоги вищої категорії та зі званням «вчитель-методист»;
- методична допомога учителями вищої категорії та зі званням «вчитель-методист» безпосередньо через зовнішнє наставництво за допомогою створених груп чи спільнот на базі соціальних мереж;
- робота у постійно діючих творчих групах чи творчих майстернях зі створення різноманітних навчальних, навчально-методичних чи дидактичних матеріалів із залучення до такої роботи досвідчених педагогів та як результат створення відповідної літератури – посібників, збірок, зошитів, планів тощо;
- проведення майстер-класів досвідченими педагогами в очному та дистанційному режимах із обов'язковою участю молодих спеціалістів та учителів нефахівців з подальшим ретельним оглядом та аналізом заходів – уроків, окремих елементів уроку, позаурочних та позашкільних заходів;
- проведення на базі STEM-центру інституту практичних занять, вебінарів та лекцій з впровадження в освітній процес сучасних технологій дослідження навколишнього середовища;

- проведення курсів чи тренінгів з опанування цифрових технологій викладання географії та проведення освітнього процесу з використанням ресурсів дистанційного навчання;

- проведення під час курсів підвищення кваліфікації додаткових занять з фахової підготовки учителів географії із залученням досвідчених педагогів області, науковців тощо.

Звісно, проведення майстер-класів, робота в творчих групах та наставництво тягне за собою проблему заохочення до такої роботи досвідчених та фахових педагогів. Однак це питання можна вирішити, наприклад, шляхом надання за їхню роботу сертифікатів чи свідоцтв на певну кількість годин.

Школа географа-початківця розрахована на річну роботу в межах навчального року. Передуманням її роботи повинні стати глибокі моніторингові дослідження даної проблеми, пошук та організація учасників цієї школи, яким потрібна певна допомога. Після аналізу результатів моніторингу та вивчення проблеми, формується план роботи школи з налагодженим графіком різноманітних вище описаних заходів.

Усі учасники, які успішно пройдуть підвищення кваліфікації за допомогою школи географа-початківця, отримують відповідний сертифікат чи свідоцтво про успішне її закінчення, що дозволить таким педагогам краще конкурувати у сфері географічної шкільної освіти Черкаської області.

Н. І. Лісова,

проректор з питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук;

С. С. Тетьора,

методист лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ВІРТУАЛЬНА МАЙСТЕРНЯ НАВЧАЛЬНО- РОЗВИВАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ «ПІЗНАЮ І РОЗВИВАЮ»

Стратегія компенсаторної освіти полягає не лише в надолуженні освітніх прогалин, а й у тому, щоб мати стратегічне уявлення про майбутнє, тобто, які компетентності потрібно формувати у здобувачів загальної середньої освіти. Індивідуальна персональна траєкторія учасників освітнього процесу може бути реалізована за наявності необхідних для цього ресурсів. Тому дуже важливо зробити моніторинг наявних ресурсів і розробити ефективні способи їх використання. А для цього варто, насамперед, знати потреби здобувачів і педагогів. Їм також потрібно приділяти не менше уваги.

Для того, щоб виявити потреби учнів, ми провели опитування з певних питань. На запитання

«Як часто ти брав участь у таких шкільних заходах, зокрема: навчальних екскурсіях в офіси компаній, на виробництво, у заклади освіти (училища, коледжі, університети) та ін.? – відповідь здобувачів загальної середньої освіти така: 14 % – часто, до 65 % – ніколи. Аналіз умов, у яких працювали учні та педагоги упродовж останніх років, підтверджує наведені результати опитування. Якщо ж розглядати це питання в контексті Закону «Про освіту» (статті 3, 6), то система загальної середньої освіти має функціонувати з метою забезпечення всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення

до самовдосконалення і здобуття освіти впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених не лише названим Законом, а й державними стандартами. Цьому сприятимуть навчальні екскурсії та розроблення проєктів за їх результатами. На нашу думку, навчальні екскурсії, крім уроків, будуть корисними для надолуження освітніх втрат з різних освітніх галузей, а також формування компетентностей з економіки, бізнесу, підприємництва... Адже засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є інтеграція з ринком праці; єдність навчання, виховання та розвитку, цілісність і наступність системи освіти; орієнтація на потреби учнів тощо.

Отже, одним із таких завдань для педагогів – організувати навчання таким чином, щоб воно відповідало замовленню держави, вимогам ринку праці, потребам школярів та учнівської молоді реалізувати власний потенціал. Саме тому пропонуємо **Віртуальну майстерню навчально-розвивальних «Пізнаю і розвиваю»**, якою передбачено комплексний підхід до організації та проведення навчальних екскурсій, що сприятиме забезпеченню сталого розвитку процесів, враховуватиме запити його учасників, потреби громад, ринку праці, базуватиметься на залученні представників батьківської громадськості, розвитку соціального партнерства та профорієнтаційної діяльності, відповідатиме принципам освітньої діяльності, закладеним у законодавстві України та рекомендаціям Ради Європейського Союзу, зокрема "Про основні компетентності для навчання протягом усього життя" (рис.1).

інтересів і здібностей учнів, регіональних особливостей і виробничого оточення, у якому знаходиться навчальний заклад, наявної матеріально-технічної бази тощо.

Наведемо приклад щодо проведення екскурсій до закладів торгівлі, розташованих у міській чи сільській громадах. Організатор екскурсії має зустрітися з керівником підприємства чи іншими фахівцями, домовитись про висвітлення питань відповідно до визначеної мети. Представник торговельного закладу може розповісти учням про:

- **товарознавство**, а саме: основні критерії якості товарів, умови зберігання та транспортування, вплив їх на якість товару;
- **економіку та фінанси**: пояснити основні принципи формування цін на товари, розповісти про види оплати товарів та інші аспекти, пов'язані з економікою та фінансами. Отже, учні можуть дізнатися про різні види бізнесу, процеси закупівлі і продажу, управління запасами та інші питання економіки;
- **математику**: навести приклади застосування математичних знань у торгівлі, наприклад, розрахунок знижок на товари, підрахунок кількості товарів для замовлення, розрахунок вартості покупки тощо. Таким чином, учні можуть застосувати математичні знання в розрахунках вартості товарів, податків та знижок;
- **географію**: проінформувати про походження та місця виробництва різних видів продуктів, транспортні маршрути та інші аспекти, а це, своєю чергою, може допомогти вивчити географію країни/країн та регіонів світу;
- **історію**: розповісти про історію розвитку торгівлі та торгових мереж, популярні товари різних епох;
- **соціологію та психологію**: звернути увагу на те, як споживачі реагують на різні види товарів

Віртуальна майстерня навчально-розвивальних екскурсій «Пізнаю і розвиваю»

Рис.1 Структура Віртуальної майстерні навчально-розвивальних екскурсій «Пізнаю і розвиваю»

Зміст освітніх галузей Державного стандарту загальної середньої освіти реалізується шляхом вивчення окремих предметів, курсів за вибором загальноосвітніх закладів відповідно до загальної кількості годин, передбачених для кожної галузі, або шляхом застосування модульної технології. Наголосимо на тому, що резерв часу, згідно із програмами освітніх галузей, можна використати на організацію та проведення навчальних екскурсій. Педагог визначає їх, виходячи з індивідуальних

та рекламні стратегії, про соціальні та психологічні аспекти продажу товарів;

- **інформаційні технології**: розповісти про застосування інформаційних технологій у торгівлі.

А відвідування старих магазинів або музеїв торгівлі може допомогти учням зрозуміти, як змінювалися технології продажу та звичаї покупців з часом. Відвідування сучасних магазинів – вивчити нові тенденції щодо розвитку дизайну.

Крім того, після відвідування закладу торгівлі учням можна запропонувати розробити проєкти, запропонувавши теми на вибір, пов'язаних з торгівлею, зокрема:

1. «Досліджую та аналізую ринок»: виявлення конкуренції, обсягів продажів, попиту та інших факторів, які впливають на підприємство в галузі торгівлі.

2. «Розвиток продажу та маркетингу»: реалізація стратегії маркетингу, планування рекламних кампаній, рекламних заходів, знижок та пропозицій.

3. «Роль логістики»: аналіз та оптимізація логістичних процесів, управління запасами, встановлення оптимальних шляхів доставки, зменшення транспортних витрат.

4. «Особливості фінансів»: управління фінансами, бухгалтерський облік, фінансова звітність, планування бюджету та інвестиційні рішення.

5. «Соціальна відповідальність»: оцінка та вдосконалення впливу діяльності підприємства на соціальне середовище, розробка програм соціальної відповідальності підприємства.

6. «Розвиток електронної комерції»: розробка та впровадження електронних торгових платформ, вдосконалення інтернет-магазину, планування та проведення електронної реклами.

7. «Нові технології допомагають»: дослідження та впровадження нових технологій у сфері торгівлі, вдосконалення технологій складського обліку та управління запасами тощо.

Іншим прикладом може бути відвідування агропідприємства. Зустріч з працівниками допоможе покращити знання учнів про сільське господарство, а саме: як працює сільськогосподарське підприємство; які культури вирощуються та які технології використовуються для обробки землі; як використовуються мінеральні добрива, здійснюється органічне вирощування. Можуть дізнатися про технології, які використовуються в сільському господарстві, такі як трактори, комбайни та інші машини, а також про технології зберігання та переробки сільськогосподарської продукції; ознайомитися з роботою агрономів, техніків та інших фахівців у галузі сільського господарства. Крім того, учитель може запропонувати такі теми проєктів після відвідування агропідприємства:

1. «Досліджую культури Черкащини»: учні можуть обрати культуру (культури), яка вирощується на агропідприємстві, та провести дослідження про її вирощування; порівняти різні види культур та визначити найкращі умови для їх росту.

2. «Дизайн саду»: учні можуть використовувати знання, які вони отримали про вирощування рослин, для створення дизайну саду; вивчити про різні рослини, які підходять для кліматичних умов Черкаського регіону та створити власний сад.

3. «Створення інфографіки»: учні можуть створити інфографіку про агропідприємство, зібравши інформацію про різні його види діяльності.

4. «Створення логістичного плану»: розробити логістичний план для агропідприємства, використовуючи знання, які отримали про процес вирощування та продажу продукції. Спланувати доставку продукції до різних місць збуту, враховуючи різні фактори (відстань, транспортні засоби, фінансові витрати та час).

5. «Дослідження ринку»: дослідити попит на різні продукти, конкуренцію на ринку, цінову політику та ін.

6. «Розвиток електронної комерції»: дослідити різні електронні платформи та ресурси для продажу продукції та розробити стратегію залучення клієнтів через Інтернет.

7. «Візуалізація продуктів»: створити фотографії та відео продуктів, які допоможуть привернути увагу клієнтів. Крім того, можна запропонувати розробити бренд для продуктів агропідприємства, використовуючи знання, які вони отримали про процес

продажу продукції. Визначити цінності та меседж бренду (коротке, конкретне і лаконічне повідомлення, яке визначає, що представляє компанія), розробити логотип та інші матеріали для просування бренду на ринку.

Отже, учні можуть поповнити знання та навички після відвідування агропідприємства та роботи над проєктами, зокрема: знання про вирощування та догляд за рослинами та тваринами, зрозуміти, які фактори впливають на успішний розвиток підприємства; про здорове харчування та екологічне виробництво. Знання з біології про рослинний та тваринний світ; географії – про різні типи ґрунту та кліматичні умови, що впливають на вирощування рослин; економіки – про економічні принципи управління агропідприємством, зрозуміти фінансові показники та процеси придбання та продажу продукції; математики – про використання математичних принципів у реальному житті (обчислення витрат на землю, засівний матеріал, корм та інше); інформатики – про програмне забезпечення, яке використовується для управління виробництвом та планування врожаю, ведення обліку ресурсів та фінансів. А робота над проєктами допоможе учням розвинути навички співпраці та комунікації, а також навички розподілу завдань та планування проєктів.

Наразі важливою є громадянська та історична освітня галузь, мета якої – розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, виявляє інтерес до культури і традицій народу... І цю галузь можна долучити до формування компетентностей через навчально-пізнавальні екскурсії та створення проєктів. Вивчення практики показало, що учні відвідують Черкаський обласний краєзнавчий музей, Музей Богдана Хмельницького в Чигирині, Музей Трипільської культури державного історико-культурного заповідника «Трипільська культура» села Легадзино, Музей просто неба у Переяславі та ін. Але учні не часто продовжують роботу після їх відвідування. А можна, наприклад, відвідавши етнографічний музей просто неба, розширити знання учнів з різних предметів, а саме: історії, бо етнографічний музей може розповісти про традиції, звичаї та культуру населення, що мешкали на певній території; географії: може сприяти учням ознайомитися з різноманітністю культур, що існують на різних територіях країни, краще зрозуміти різноманіття географічних регіонів та їх вплив на розвиток культури; мистецтва. В етнографічному музеї просто неба велика колекція народної творчості, такої як різноманітні ремесла, музика та танці. Це допоможе учням краще зрозуміти народне мистецтво, його значення та вплив на розвиток мистецтва у світі.

Отже, відвідуючи музей просто неба, учні підвищують рівень знань, зокрема про місцеву культуру та історію, оскільки багато робіт мистецтва відображають місцеві традиції та історію; розвивають естетичне розуміння та знання про різні форми мистецтва, такі як графіті та мурал, різні техніки та стилі мистецтва; формують соціальні навички та культурну толерантність через спілкування з різними людьми, виявлення поваги до різних форм мистецтва та культурних традицій; розвивають національну свідомість та патріотизм, розуміючи важливість та значення української культури та історії, що може стати основою для підтримки національної ідентичності та розвитку України як суверенної держави. Крім того, відвідування музею може надихнути на розвиток креативності та власного мистецького стилю. Це може стати стимулом для розвитку творчих здібностей та пошуку власної форми вираження. Учні також можуть розширювати знання з інформатики, бо застосовуватимуть різні методи

дослідження та обробки даних, які використовуються в етнографії. Також учні поглиблюють свої навички роботи з програмами створення презентацій, відео та ін.

Які проєкти можна запропонувати учням після відвідування етнографічного музею просто неба?

Проводячи дослідження з таких тем як «Традиційна кухня» або «Народні звичаї та свята», «Народний одяг» або «Народна музика та танці», учні мають розібратися в обраній темі, пов'язаній з етнографією, зібрати інформацію свого дослідження, тобто, якщо це:

- «Фотоальбом музею»: зробити фотоальбом з етнографічного музею просто неба, наповнити фотографіями експонатів, архітектури, краєвидів та будь-чого, що вони вважають важливим для представлення музею.

- «Мій проєкт макету»: побудувати макет ділянки з етнографічного музею просто неба. Використати матеріали, які знайшли на місці, або створити власні матеріали, які відображають елементи музею.

- «Етнографічний фільм»: створити короткий етнографічний фільм про експонати та культурну спадщину, яку вивчили в музеї. Можна використовувати відео, фотографії та інформаційні матеріали, щоб створити незабутній фільм про культуру свого регіону.

- «Культурний обмін»: створити проєкт культурного обміну з учнями інших шкіл або культурних центрів. Підготувати презентації, виставки, фільми або інші матеріали про культуру свого регіону та обмінюватися ними з іншими учасниками проєктів.

- «Мультимедійна презентація»: створити мультимедійну презентацію про етнографічний музей та культуру свого регіону. Учні можуть використовувати фотографії, відео, графіку та інші матеріали, щоб створити цікаву та інформативну презентацію, яку можна показати на шкільному або громадському заході.

Важливо зазначити, що під час роботи над проєктами учні компенсують знання та розвивають компетентності розуміти економічні принципи, які лежать в основі бізнесу та торгівлі, такі як принципи попиту та пропозиції, ціноутворення, маркетингу та реклами, а також формують комунікативні та лідерські навички, навчаючись працювати у команді та спілкуватися з іншими учасниками проєкту, організувати, мотивувати та керувати проєктом. Здобувачі освіти набувають маркетингових знань, зокрема розуміння принципів реклами та продажу, розвитку умінь вивчати та аналізувати ринок та конкурентів, створювати маркетингові стратегії. Тобто, упевнено можемо стверджувати, що під час екскурсій та після їх проведення учні навчаються збирати, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел, таких як Інтернет, книги, статистика. Крім того, вони розвивають критичне мислення, бо навчаються аналізувати та оцінювати різні аспекти проєкту: цілі, обмеження, можливості та ризики, приймати обґрунтовані рішення. Також формують технічні навички: навчаються використовувати різні інструменти для створення та презентації проєкту, такі як програмне забезпечення для проєктного менеджменту, графічні редактори, електронні таблиці тощо. А головне, учні навчаються думати креативно та працювати з новими ідеями, щоб знайти ефективні та інноваційні рішення для реалізації проєкту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Державний стандарт загальної середньої освіти. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6>
3. Навчальні практики та екскурсії на 2022-2023 н.р. URL: <https://vseosvita.ua/library/navchalni-praktyky-ta-ekskursii-na-2022-2023-nr-589874.html>

М. Г. Глоба,

завідувач відділу фізичної культури, військово-патріотичного виховання та основ здоров'я комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ШКОЛА «НОВА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА» ЯК СКЛАДОВА КОМПЕНСАТОРНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ

Останнім часом спостерігається стійка тенденція до погіршення здоров'я дітей і молоді. Це обумовлено постійними стресами та проблемами, зменшенням фізичних навантажень. Як наслідок, для дітей і молоді характерним є низький рівень фізичної підготовки, різні вади здоров'я, розвиток хвороб, які раніше були притаманні людям старших вікових категорій (гіподинамія, патології опорно-рухового апарату, органи дихання, серцево-судинної системи). Означені проблеми здоров'я дітей та учнівської молоді значно загострилися в умовах повномасштабної російської агресії проти нашої держави. Але складна ситуація

воєнного часу, накладаючи певні обмеження на тренування, не має бути причиною відмови від фізичної активності.

Для підтримання належного рівня стану здоров'я учнів та його зміцнення необхідно збільшити їхню рухову активність та мотивацію до заняття фізичною культурою, заохотити та призвичаїти їх до фізичної активності, здорового способу життя та піклування про своє тіло. Тобто, поліпшення індивідуального фізичного розвитку учнів в певній мірі залежить від вчителя, його прагнення до змін в умовах сьогодення, реалізації себе як фахівця (зміни у

методиці викладання предмета, навчання новому та індивідуальний підхід до своїх учнів).

Наразі сучасний урок фізичної культури – це використання нових підходів до викладання та організації освітнього простору, у якому відбувається співпраця та партнерська діяльність всіх учасників освітнього процесу. Це знайомство учнів з новими видами спорту та спроба реалізувати себе в них. Реалізація цих завдань здійснюється через велику кількість нових модулів модельної навчальної програми. Різноманіття цих модулів вражає, але без можливості спробувати їх у практичному застосуванні, жоден вчитель не зрозуміє яскравості, індивідуальності та технічної специфіки того чи іншого виду спорту.

Вчитель, який викладає фізичну культуру у закладі загальної середньої освіти сьогодні, стикається з певними проблемами, а саме:

- зміна підходів до викладання фізичної культури передбачає сучасну організацію фізичної культури за новими Державними стандартами. Тому учителю важливо запропонувати власні варіанти вправ для учнів, сформувані особисте ставлення до рухової активності та бути активним учасником процесу.

- використання кількох модулів під час одного уроку потребує спеціальної організації класу; вчитель повинен оволодіти методикою організації учнів на уроці, провести опитування чи анкетування з метою вивчення фізкультурно-спортивних інтересів, відповідно до результатів розділити учнів відповідно обраному модулю, таким чином, щоб діти були задіяні в руховій активності;

- необхідність використовувати нові методики, підходи, інструментарій з урахуванням індивідуальних особливостей дітей (необхідно виховати не учнів-формалістів, які здатні лише відтворювати набуті в процесі навчання знання, але таких, що вмюють творчо мислити; зіставляти та аналізувати факти; аргументовано захищати власну точку зору; реалізувати свої знання на практиці в житті спираючись на достатню теоретичну підготовку);

- вироблення навичок і умінь під час освоєння сучасного інвентарю, який може підвищити зацікавленість учнів до уроків фізкультури, привити їм любов до фізичних вправ та сформувані навички збереження власного здоров'я;

- необхідність використання нестандартного інвентарю на уроках через недостатнє матеріально-технічного забезпечення, що спонукає вчителів до креативності, творчого використання нестандартних, підручних засобів (нестандартний інвентар демонструє учням можливість займатись руховою активністю в різних умовах, спонукає до самостійної рухової діяльності; підвищує емоційний настрій);

- тривале навчання з використанням технологій дистанційного навчання вимагає від вчителя оволодіння методиками проведення занять

онлайн, навичками роботи з різними інструментами, програмами, додатками, розуміння правильного розподілу навантаження на організм дитини).

На превеликий жаль, реалії сьогодення, а саме навчання з використанням дистанційних технологій, не дає змоги вчителям отримати ці практичні навички та вміння в різних спортивних напрямках. Тому на вирішення цієї актуальної проблеми вчителів фізичної культури щодо якісної організації уроку спрямована ШКОЛА «НОВА ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА» (рис.1).

Рис.1 Модель Школи «Нова фізична культура»

Головною ідеєю Школи «Нова фізична культура» є допомога вчителям у практичній реалізації модельних навчальних програм освітньої галузі фізичної культури в умовах Нової української школи.

Мета: навчити вчителів практичній реалізації модельних навчальних програм освітньої галузі фізичної культури Нової української школи.

Завдання:

- розвивати в учасників Школи ціннісні орієнтації щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;

- вдосконалювати вміння планувати урок з використанням різних варіативних модулів;

- навчати організації безпечного середовища під час занять фізичною культурою відповідно до нових модельних програм;

- розвивати вміння організовувати уроки ігрової спрямованості, високої рухової активності та моторної щільності;

- сприяти формуванню життєвих компетентностей та здатностей їх застосовувати в різних ситуаціях;

- створювати умови для мотивації до навчання на основі потреб та інтересів учнів та учениць.

Компенсація недоотриманих вчителями фізичної культури компетентностей у рамках Школи «Нова фізична культура» відбуватиметься у трьох основних напрямках: «Майстер-класи модулів», «Тренінги для вчителів», «Модель сучасного уроку». Розглянемо більш докладно зміст кожного напрямку компенсації вмінь учителів фізичної культури.

Напрямок «Майстер-класи модулів» спрямований на допомогу вчителям щодо ознайомлення з правилами

гри й тактичними діями, навчання техніки елементів та навичками модулей:

- фрізбі, черлідінг, петанк;
- регбі-5, бадмінтон, доджбол;
- скандинавська ходьба, флорбол, корфбол;
- фітнес-йога, гандбол, Cool Games;
- дитяча легка атлетика, дартс, аеробіка;
- рінго, сквош, панна, футзал.

Напрямок «Тренінги для вчителів» має на меті розвиток навичок вчителів щодо:

- використання діяльнісного підходу на уроках;
- інтерактивних методів навчання;
- командоутворення, формування в учнів уміння працювати в команді.

Напрямок «Модель сучасного уроку» розкриватиме особливості організації уроку фізичної культури у поєднанні декількох модулів на одному занятті, враховуючи слабке матеріально-технічне забезпечення та роботу з паралельно класів. Включатиме такі складові:

- теоретико-організаційна робота,
- безпека на уроці,
- поєднання модулів,
- використання нестандартного обладнання,
- соціалізація дітей з особливими освітніми потребами.

Учасники Школи отримають можливість змінити свої підходи до викладання фізичної культури:

- використовувати кілька модулів під час одного уроку;
- практично відпрацювати нові методики, підходи, інструментарій;
- навчитись використовувати новий інвентар;
- створювати та використовувати нестандартний інвентар на уроках за умов недостатнього матеріально-технічного забезпечення закладів загальної середньої освіти;
- створювати умови для партнерської взаємодії на уроках;
- застосовувати навчання з використанням технологій дистанційного навчання при викладанні фізичної культури.

Вчителі отримають можливість відпрацювати навички практичного застосування та поєднання модулів на уроці фізичної культури. Важливим є навчання учасників Школи «Нова фізична культура» сучасній організації уроку відповідно до нових Державних стандартів (початкової та базової середньої школи).

Необхідною складовою сучасного уроку фізичної культури є партнерська взаємодія вчителів та учнів. Під час уроків учасники уроку повинні разом створювати власні правила, домовлятися та виконувати їх. Учитель виконує функцію тьютора: поважає думку учнів, налагоджує діалог, підказує та співпрацює з ними. Така взаємодія дозволяє проявляти творчість та креативність, що проявляється у презентації власних варіантів вправ для учнів, формуванні особистого ставлення до руху, виявленні активності в процесі уроку.

Основа нового підходу до фізичної культури в Україні – це більше не пошук талантів для професійного спорту, а надія залучити якомога більше людей до масового спорту. Відповідно до рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я усі школярі щодня повинні мати накопичену (тобто, розподілену на 2-4 рази) годину фізичної активності. Звісно, це не лише про заняття спортом, а й про ранкову зарядку, руханки, звичайні дитячі розваги на спортивному майданчику, саморобні «смуги перешкод», біг, різноманітні ігри.

Цікавою складовою фізичної культури в школі є участь школярів у різноманітних естафетах, перегонах, змаганнях як на рівні України, так і міжнародних. Для цього не обов'язково їхати кудись. Такі заходи можуть відбуватися і онлайн, а активності передбачені такі, в яких можуть взяти участь якомога більше дітей. Наприклад, необхідно підготуватися за

відеоматеріалами на уроках, створити у спортзалі необхідні умови (вони мінімальні — наприклад, смуга перешкод), провести та зафіксувати змагання, а потім поділитися з однолітками з різних країн. І все це не потребує додаткової спортивної підготовки.

Що це може бути? Cool Games – веселі змагання з командних спортивних ігор для учнів 9-17 років. Cool Race – індивідуальні та командні старты для старшокласників з подоланням штучної смуги перешкод. Challenge Fest - улюблені школярами будь-якого віку челенджі, такі як складання на швидкість кубика Рубіка, змагання з бейблєйду, вправи зі скакалками, різні види незвичайних стрибків (twist jump, jump squats), пробивання футбольного м'яча на точність тощо. Beach Games - літні пляжні активності для школярів на канікулах (пляжний волейбол, корнхол, футблльярд, slackline). ComBat Games – військово-патріотичні ігри (з елементами страйкболу, пейнтболу, лазертагу). Найважливіше в усіх цих активностях, що до них варто готуватися протягом не одного уроку, а така цікава мета приваблює дітей значно більше, ніж просте бажання отримати гарну оцінку.

Найкращим показником індивідуального розвитку та реалізації особистих можливостей кожного учня є участь у шкільних лігах, яку пропонує модельна навчальна програма Нової української школи.

Фізкультурно-оздоровча діяльність дозволяє вчителю залучити, об'єднати учнів та учениць для взаємодії, оцінити виконання освітніх завдань під час проведення уроків фізичної культури та позакласних форм фізичного виховання, участі у позакласних формах фізичного виховання, організаційної діяльності з фізичного виховання в школі, досягнення цілей для реалізації у процесі самостійних занять тощо. Основу для ефективного фізкультурно-оздоровчої діяльності учнів та учениць складають такі підходи, як вибір варіативного модулю, гендерність, доступність, безпека. Вибір учнів та учениць визначає види фізичної активності для організації фізкультурно-оздоровчої діяльності в закладі освіти.

Основою фізкультурно-оздоровчої діяльності учнів та учениць складають заходи «Ліга активних учнів та учениць здорової України» (далі – Ліга), які передбачають проведення ігор, показових виступів з варіативних модулів, які щойно вивчалися на уроках, у відповідності до регламенту (спрощених правил). Заходи Ліги враховують сезонні особливості застосування видів фізичної активності і варіативних модулів і діляться на сезони: осінь, зима, весна. Відповідно заходи Ліги доцільно організувати восени, взимку і навесні. При цьому види фізичної активності (варіативні модулі) мають змінюватися у відповідності до вподобань учнів та учениць.

Отже, школа «Нова фізична культура» надає вчителям фізичної культури можливість опанувати навичками практичного застосування нових модулів модельної навчальної програми в умовах Нової української школи, розвинути професійні компетентності та реалізувати себе як фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонова О. Освітня галузь «Фізична культура». URL: <https://bit.ly/43HbEFq> (режим доступу 14.04.2023).
2. Виклики нової фізичної культури: як їх долають вчителі. *Освіта*. URL: <https://osvita.ua/school/87940/> (режим доступу 14.04.2023).
3. Головіна О. Фітнес, фрізбі та флорбол. Як покращити уроки фізкультури. *Нова українська школа*. URL: <https://bit.ly/40itNGe> (режим доступу 14.04.2023).
4. Мірошнікова А. Як зміняться уроки фізкультури в школі. *Освіторія*. URL: <https://bit.ly/3KLdKee> (режим доступу 14.04.2023).
5. Фізкультура для покоління Z: як зробити уроки цікавими. *Українська правда*. URL: <https://bit.ly/3Hc95Bt> (режим доступу 14.04.2023).

І. М. Литвин,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ЗАКОНОДАВЧЕ ПРАВО НА ЗДОБУТТЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ ОСОБИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Кожна дитина, незалежно від її можливостей, має право на успіх у житті, максимальне розкриття власних здібностей, що його може запропонувати якісна освіта.

Концепція НУШ

Сьогодення висуває нові вимоги до системи освіти в Україні, що зумовлені процесами глибокої перебудови нашого суспільства. Сучасна система освіти повинна відповідати запитам соціуму, забезпечувати якісно нову побудову майбуття, опираючись на процеси, що відбуваються сьогодні в житті країни, аналізуючи механізми їх виникнення в минулому та прогнозуючи можливий перебіг у майбутньому.

Соціальні трансформації посприяли зміні ставлення до осіб, які мають особливі освітні потреби: суспільство визнало їх право на повагу та унікальність. Найяскравіше дана ситуація відображається в ідеології інклюзії, що враховує сильні сторони, вроджені можливості, інтереси, здібності таких людей.

Термін «інклюзія» походить від французького слова *inclusif* – включення. Стосується він системи освіти, що дозволяє в одній групі/класі, в одному закладі освіти навчатися як здоровим дітям, так і дітям з інвалідністю та дітям з особливими потребами. Сутність такої освіти полягає в тому, що повинна бути повністю виключена будь-яка дискримінація за здоров'ям.

Інклюзивна освіта — гнучка, індивідуалізована система навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку в умовах закладу освіти за місцем проживання та передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної людини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Шляхи впровадження інклюзивного навчання в Україні окреслено у прийнятому у 2017 році Законі України «Про освіту», яким «передбачається створення системи освіти нового покоління, що забезпечить умови для здобуття освіти всіма категоріями громадян України, ефективної системи забезпечення всебічного розвитку людини та сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу суспільства та особистості» [1]. Надзвичайно важливим є й законодавче закріплення основоположних термінологічних визначень: «інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників» та «інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [1].

Інклюзивне освітнє середовище, інклюзивна освіта і навчання як предмет дослідження сьогодні активно вивчається у рамках педагогіки, спеціальної педагогіки, соціальної педагогіки, психології, соціології, фізичної культури і реабілітації. Дослідження навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти

проводиться у таких напрямках: основні підходи до навчання дітей з інвалідністю у суспільстві (Н. Brown, Н. Smith, М. Winzer, І. Дено, М. Рейнольде, О. Ярска-Смирнова, Д. Зайцев), створення системи інтеграції нечуючих, а також сліпоглухонімих дітей (В. Лубовський), інтеграція в систему освіти дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку (М. Малофєєв), система інтеграції дітей дошкільного віку з порушеннями у розвитку (Н. Шматко).

Психолого-педагогічний розвиток є основою для компенсації психічних процесів у дітей з особливими потребами.

Компенсація – (лат. *Compensatio* – відшкодування, зрівноважування) – це складний різноманітний, багаторівневий процес пристосування організму, що включає відшкодування недорозвинених, порушених або втрачених функцій за рахунок якісної перебудови або посиленого використання збережених функцій. У працях зарубіжних та українських науковців зустрічаємо трактування двох типів компенсації функцій. Перший – це внутрісистемна компенсація, яка здійснюється за рахунок залучення збережених нервових елементів постраждалих структур (наприклад, при втраті слуху розвиток залишкового слухового сприйняття). Другий – це міжсистемна компенсація, яка здійснюється шляхом перебудови функціональних систем і включення в роботу нових елементів і інших структур за рахунок виконання раніше неосвоєних їм функцій. Так, компенсація функцій зорового аналізатора у дитини, яка народилася сліпою, можлива переважно через розвиток дотику та з допомогою сенсорної системи шкірного і кінестетичного аналізаторів.

Особливе місце в трактуванні проблеми компенсації займає теорія надкомпенсації австрійського психолога і психіатра А. Адлера. З точки зору А. Адлера людина – саме біологічно непристосоване істота, тому у нього спочатку виникає відчуття неповноцінності, яке посилюється при наявності у людини, будь-якого фізичного або сенсорного порушення. Самовідчуття неповноцінності є для людини постійним стимулом до розвитку його психіки, тобто порушення, непристосованість – не тільки мінус, але й плюс, джерело сили, стимул до над компетентності [3].

У працях Л. Виготського детально обґрунтовано теорію соціальної компенсації [4], яка пояснює природу первинного (біологічного) і вторинного (соціального) порушення у розвитку дитини особливими потребами. Забезпечення ефективного розвитку особистості дитини полягає не тільки в постановці медичного діагнозу, а в позитивному аналізі їхньої особистості, що являє собою картину складних шляхів її розвитку. Звідси стає зрозуміло, що подолання порушення тільки на органічному рівні, пряма, обмежена його компенсація є

вищою мірою більш вузький і обмежений шлях. Розвиток вищих психічних функцій, починаючи з дитинства, у цих людей можливий тільки на шляхах їхнього розвитку, а саме: мова, письмо, математика та психічних процесів: увага, логічна пам'ять, мислення, емоційний стан тощо.

Філософсько-концептуальні основи організації інклюзивної освіти та особливості корекційно-навчальної, корекційно-виховної та корекційно-розвиткової роботи дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної та спеціальної освіти висвітлено у роботах українських учених (Г. Бойко, Ю. Бойчук, В. Бондар, Л. Даниленко, І. Демченко, І. Дмитрієва, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Конопляста, І. Литвин, І. Мартиненко, С. Миронова, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Н. Софій, Н. Слободянюк, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.).

Першочерговою і важливою умовою розвитку інклюзивного навчального простору на думку зарубіжних (M. Ainscow, T. Booth, B. Cagran, A. DeBoer, J.-R. Kim, A. Minnaert, M. Schmidt, K. Scorgie і ін.) та українських дослідників (В. Бондар, О. Гноєвська, В. Засенко, А. Колупаєва, К. Косова, І. Кузава, Г. Кумаріна, О. Кучерук, В. Липа, І. Литвин, О. Мартинчук, С. Миронова, Н. Савінова, Т. Сак, Є. Синьова, В. Синьов, М. Шеремет та ін.) є підготовка компетентних педагогів, здатних ефективно працювати з дітьми з особливими освітніми потребами. Проблема ступеневої педагогічної освіти презентована у працях багатьох українських вчених (В. Засенко, А. Колупаєва, І. Литвин, М. Матвеева, С. Миронова, Н. Пахомова, Н. Савінова, В. Синьов, О. Чопік, Л. Фомічова, М. Шеремет, А. Шевцов та ін.).

Дослідження вчених (О. Глоба, О. Гноєвська, І. Дмитрієва, В. Засенко, К. Косова, І. Кузава, А. Колупаєва, С. Конопляста, Г. Кумаріна, О. Кучерук, В. Липа, С. Миронова, Н. Савінова, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, Н. Пахомова, В. Тарасун, Л. Фомічова, С. Федоренко, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.) висвітлюють зміст й методи навчання різних категорій дітей з особливими освітніми потребами у системі інклюзивної освіти.

Для забезпечення рівного доступу до якісної освіти за найкращими світовими стандартами Міністерством освіти і науки України спільно із Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розробили характеристику освітніх труднощів та рівні підтримки відповідно до індивідуальних потреб і можливостей дітей з особливими освітніми потребами.

У постанові Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» визначені терміни, що мають наступне значення: «оцінка потреби учня в наданні підтримки – процес визначення потреби учня в наданні йому підтримки в освітньому процесі та її рівня», «освітні труднощі – це труднощі у навчанні, які впливають на процес здобуття освіти та рівень результатів навчання дітей відповідного року навчання у відповідному закладі освіти» та «рівень підтримки в освітньому процесі в інклюзивних класах закладу освіти – обсяг тимчасової або постійної підтримки в освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами відповідно до їх індивідуальних потреб» [2].

Визначені категорії освітніх труднощів, а саме: інтелектуальні, фізичні, функціональні, навчальні, соціоадаптаційні/соціокультурні.

Інтелектуальні труднощі. Можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву передумов інтелекту (пам'яті, уваги, мислення, мовлення, вольових процесів, мотивації тощо), власне інтелекту (здатності до узагальнення, абстрагування, міркування; продукування думки, судження; здатності робити висновки тощо), інвентарю інтелекту (набутих знань, умінь, навичок).

Результатом інтелектуальної діяльності дитини є її здатність до навчання, до усвідомлення

та запам'ятовування навчального матеріалу, до використання власних знань і досвіду в реальному житті. Оскільки інтелект як загальна здатність дитини до пізнання та вирішення проблем реалізується за допомогою системи пізнавальних процесів (відчуттів, сприймання, пам'яті, уявлень, мислення тощо), то виокремлення особливостей і труднощів інтелектуальної діяльності дитини, сьогодні має бути побудоване на компенсацію навчальних знань через уміння і навички, які діти зможуть використати у повсякденному житті. Отже, інтелект є інтегральним утворенням, який виявляється у сформованості пізнавальних та емоційних процесів, а також у ступені засвоєння умінь, знань і навичок (навчальна діяльність).

Функціональні (сенсорні, моторні, мовленнєві) труднощі. Можуть полягати в обмеженні життєдіяльності різного ступеня прояву слухової, зорової, опорно-рухової (кістково-м'язової), мовленнєвої функції (стосуватися відтворення звуко-складової структури слова; розбірливості мовлення; темпу і ритму; мелодико-інтонаційного малюнку; характеристик голосу; розрізнення звуків мовлення на слух; використання словникового запасу і граматики; перебігу читання, письма, комунікації).

Функціонально-слухові труднощі мають діти з порушеннями слуху. Порушення слухової функції може впливати на природний шлях розвитку дитини – мовленнєвий розвиток, пізнавальні можливості, взаємодію з навколишнім середовищем; при проектуванні оптимального освітнього середовища необхідно враховувати як обмеження, викликані функціональним сенсорним порушенням, так і компенсаторні можливості успішного розвитку таких дітей.

Функціонально-мовленнєві труднощі – діти з порушенням мовленнєвого розвитку, у яких уражені функціональні або органічні процеси. Вони часто скаржаться на головні болі, нудоту, запаморочення, у багатьох спостерігаються порушення рівноваги, координації рухів, недиференційованість рухів пальців рук та артикуляційних рухів. Вони швидко виснажуються, втомлюються, можуть бути дратівливі, збудливі, емоційно нестійкі. У них спостерігається нестійкість уваги і пам'яті, низький рівень контролю за власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, низька розумова працездатність; часто виникають невротичні реакції на зауваження, низьку самооцінку тощо. Групу серед дітей з порушеннями мовлення складають діти з розладами процесів читання і письма.

Функціонально-зорові труднощі – діти з порушенням зору, які часто не здатні адекватно сприймати та оперативно опрацьовувати надзвичайно насичений потік нової інформації, що проявляється в імпульсивному реагуванні, у поверховому сприйнятті інформації та її аналізу.

Фізичні труднощі. Можуть полягати в обмеженні функціонування різного ступеня прояву органів та кінцівок дитячого організму. Навчальні труднощі. Можуть полягати в обмеженні або своєрідності перебігу довільних видів діяльності різного ступеня прояву (писемного виду діяльності, математичних дій і т. д.).

Навчальні труднощі. Навчальна діяльність – це особлива форма соціальної активності, вид діяльності, спрямований на засвоєння дітьми, підлітками та юнаками теоретичних знань, умінь і навичок у сфері мистецтва, права, науки тощо. Навчальна діяльність традиційно розглядається як діяльність переважно інтелектуальна. В інтелектуальному акті виділяють такі етапи: мотив, план (задум, програму дій), виконання і контроль. У навчальній діяльності провідним мотивом виступає пізнавальний інтерес або психічний розвиток дитини.

Мотивація є одним із важливих компонентів цієї діяльності. Вона є джерелом активності суб'єкта. Загалом мотиваційна сфера учня визначається характером самої навчальної діяльності, розлогістю та зрілістю її структури, сформованістю її компонентів (навчального завдання, навчальних дій, контролю та самоконтролю).

Навчальне завдання є формою вираження несвідомого, тобто чинником, що зумовлює пізнання. У процесі навчання широко використовуються пізнавальні завдання, специфічність яких полягає в тому, що вони сприяють розширенню та уточненню кола знань учня, засвоєнню ґрунтовної інформації тощо.

Соціоадаптаційні (особистісні, середовищні / соціокультурні – зокрема, взаємодія з представниками осередків окремих культур, отримання інформації засобами жестової мови тощо). Можуть полягати в наявності бар'єрів на шляху до формування навичок: пристосування до умов соціального середовища; організації адекватної системи відносин із соціальними об'єктами; прояву рольової пластичності поведінки; інтеграції в соціальні групи, засвоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії.

Виявлення **рівня підтримки** (при інтенсивності труднощів II, III, IV, V ступенів) виступає індикатором переведення певних особливостей розвитку до статусу особливих освітніх потреб у наданні освітніх послуг закладом освіти, а значить - у пристосуванні освітнього середовища до стану розвитку дитини. Слід мати на увазі, що виявлені під час обстеження особливості дитини, які проявляються у вигляді певних труднощів, але не створюють бар'єру на шляху до опанування шкільних знань (що може трапитися

внаслідок високих адаптивних можливостей організму дитини або сприятливих компенсаторних чинників навколишнього середовища, які мали вплив упродовж усього попереднього життя дитини), не набувають статусу особливих освітніх потреб і тому не потребують спеціальних налаштувань освітнього середовища [2].

Запровадження інклюзивної практики в навчанні можна розглядати як один із багатьох аспектів інклюзії в суспільстві загалом, оскільки інклюзія передбачає розкриття кожної дитини, її індивідуалізації за допомогою облаштування відповідних умов, які б не лише відповідали її здібностям, а й відкривали сильні сторони. Отже інклюзивне навчання це спосіб отримання освіти дітьми з особливими потребами за місцем свого проживання та врахування їх індивідуальної траєкторії розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». URL: <http://surf.li/gjfkfk>
3. Адлер А. Практика і теорія індивідуальної психології. URL: <http://surf.li/gjkkp>
4. Виготський Л. Проблеми дефектології. URL: <http://um.co.ua/13/13-1/13-133891.html>

В. В. Басик,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

КОМПЕНСАЦІЯ ТА КОРЕКЦІЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

Тема розвитку дитини завжди була цікава для науковців. Відомий вчений Л.С. Виготський покладав в основу розвитку дитини вищі психічні **функції** — поняття, яке об'єднує форми та види **пізнавальних процесів**, а саме: **довільні та опосередковані форми сприйняття, уваги, пам'яті, уяви, мислення і мови (письма)**. Найбільш визначною та поширеною концепцією в педагогіці стало визначення поняття про **первинні і вторинні порушення**. Первинні порушення виникають в результаті органічного пошкодження або недорозвинення будь-якої біологічної системи (аналізаторів, вищих відділів головного мозку та ін.) внаслідок впливу патогенних факторів. Вторинні – мають характер психічного недорозвинення і порушень соціальної поведінки, безпосередньо не впливають з первинного порушення, але обумовлених ним (порушення мовлення у глухих, порушення сприйняття і просторового орієнтування у сліпих та ін.) Чим далі наявне порушення стоїть від біологічної основи, тим успішніше воно піддається психолого-педагогічній корекції. «Найбільш виховуваними виявляються вищі функції порівняно з елементарними» [2, С. 131]

Завданням педагогіки, на його думку, є компенсація вторинних порушень, «дорозвиток» чи дозрівання вищих психічних функцій у структурі порушень. Для подолання первинних порушень необхідне медичне втручання, а вторинне підлягає коригуючому педагогічному впливу. Причому

коригуючий педагогічний вплив розглядається як необхідний чинник виховання і розвитку дітей з особливими потребами, що обґрунтовано думкою багатьох вчених, що займалися цією проблемою, а саме: Р. Боскіс, Т. Власова, М. Певзнер, Ж. Шиф, Б. Тупоногов, Г. Якунін, В. Синьов, Є Синьова, О. Хохліна [14]. Як показують їх дослідження, зниження розумової працездатності дітей із порушенням зору призводить до низької результативності їхньої інтелектуальної діяльності, до труднощів у навчанні, таким дітям важко засвоїти шкільну програму масової школи.

Аналіз наукової літератури показує, що корекція – це найважливіша складова соціального, а саме освітнього впливу на розвиток дитини з особливими потребами. Визначенню її сутності сприяли дослідження українських учених І.Г. Єременка, А.І. Капустіна, В.О. Липи, М.П. Матвеевої, С.П. Миронової, В.М. Синьова, Н.М. Стадненко, О.П. Хохліної та ін.

Корекція – це спеціально організований педагогічний процес, спрямований на послаблення, долання порушень розвитку, запобігання їм та сприяння розвитку аномальної дитини загалом з метою щонайбільшого наближення до норми [3].

Розрізняють два види корекції: **загальну та індивідуальну**. Загальна корекція спрямована на розвиток усіх дітей з порушеннями розвитку чи дітей певної категорії. Вона проводиться у фронтальній або

груповій формі. Індивідуальна корекція спрямовується на розвиток певної дитини з урахуванням структури її порушення та індивідуальних особливостей. Проводиться така робота в індивідуальній формі. Корекція порушень розвитку здійснюється як на спеціально організованих з цією метою заняттях в урочний та позаурочний час, так і процесі вивчення предметів, передбачених програмами освітнього закладу та під час виховної роботи.

Така робота проводиться відповідно психологами, учителями, корекційними педагогами, вихователями, батьками.

Корекція – це відносно самостійне педагогічне явище у системі спеціальної освіти, що здійснюється за допомогою педагогічних засобів – змісту, методики, організаційних форм [14].

Корекційно-розвивальна робота може проводитися у процесі навчання та виховання дитини. А педагогічний процес, який передбачає корекцію розвитку дитини, називається корекційно спрямованим. Оскільки корекційний вплив спрямовується на розвиток дитини, то використовуються такі поняття, як «корекційно-розвивальна робота» та «корекційний розвиток» [3].

Для спеціальної освіти особливо важливим є те, що в основу навчання та виховання покладається корекція порушень розвитку дитини. Корекція розглядається як основа, стрижень усієї освітньої роботи у закладі загальної середньої освіти та спеціальному закладі. Ефективність навчання та виховання дітей знижується без цілеспрямованого подолання порушень у розвитку дитини, а саме ускладнюється процес оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, становлення у них діяльності, спілкування, особистості [7].

Корекція розвитку дитини з особливими потребами значною мірою обумовлюється компенсаторними механізмами. Для розуміння суті компенсації важливу роль зіграли дослідження П.К. Анохіна, Л.С. Виготського, О.Р. Лурія, В. Штерна, А. Адлера, М. Д. Ярмаченка та інших.

Компенсація – це відновлення, заміщення недорозвинених чи пошкоджених функцій у людини шляхом використання збережених або перебудованих частково порушених функцій [13].

Виокремлюють два види компенсації:

– **внутрішньосистемна**, коли відбувається перебудова чи заміщення втрачених функцій у межах однієї системи (наприклад, порушення механічної пам'яті за рахунок пам'яті логічної, смислової);

– **міжсистемна**, коли використовуються можливості різних систем (наприклад, у людей з порушенням зору в процесі розвитку використовуються тактильні відчуття).

Визначені також рівні компенсації:

Біологічний рівень, коли компенсація відбувається на рівні розвитку людини як живого організму, індивіда та характеризується як автоматичний, неусвідомлений процес.

Психологічний рівень – це суто людський рівень компенсації, що відбувається переважно з залученням свідомості, волі, особистісних властивостей. Компенсаторні процеси на цьому рівні відбуваються завдяки тому, що людина оцінює свої особливості й можливості у зв'язку з наявністю певних порушень та ставить перед собою реальні цілі, які намагається досягти для збереження позитивного ставлення до себе, самоповаги [14].

Формування компенсаторних способів діяльності у дітей із порушенням зору тісно пов'язане із корекцією порушень вторинного характеру. Реалізація цієї мети базується на врахуванні вікових особливостей дітей. [8].

Оскільки дитина із порушеннями зору отримує недостатньо візуальної інформації, їй необхідно опанувати компенсаторними навичками, до прикладу, за рахунок розвитку тактильних відчуттів і посилення функції слухових аналізаторів. Тобто, компенсаторні навички забезпечують використання функцій різних систем і органів замість відсутніх або порушених.

Надбання і вдосконалення компенсаторних навичок у дітей з порушеннями зору дозволяє їм свідомо жити повноцінним життям. При цьому вирішальну роль грають стосунки з навколишнім світом [8].

Для розвитку компенсаторних навичок має важливе значення розвиток уваги, мислення, пам'яті, волі. Дослідження психологів показали, що розвиток психічних процесів у дитини більшою мірою пов'язаний не з гостротою зору, а з цілеспрямованістю і своєчасністю проведеної роботи із створення у дітей розвинутої системи уявлень, а також роботи з розвитку і збагачення їх чуттєвого досвіду [11].

Компенсаторна система складається з ряду психічних утворень, процесів, які виникають в результаті формування особистості дитини.

Необхідні заходи щодо компенсації порушень зорового сприйняття можуть бути різні і залежать від багатьох чинників. Це і ступінь зорового порушення, і час настання зорового порушення, його причини, присутність і характер супутніх захворювань. На розвиток компенсаторних навичок впливає система виховання і навчання, а також організація активної самостійної діяльності дитини [10].

Розвиток компенсаторних навичок дітей з порушеннями зору забезпечується розвитком у них тих психічних процесів і якостей, які формують повноцінну особистість. Розвиток компенсаторних навичок буде тим успішнішим, чим краще розвинені у дитини процеси мислення, мови, сприйняття, уявлення. Крім того, дитина повинна вміти здійснювати активні розумові операції з предметами, уявні процеси оборотності - уміти уявити будь-який предмет в різних положеннях [10].

Однією з найважливіших умов успішної компенсації є розвиток у дитини мотивації до діяльності, вироблення у неї активної позиції щодо навколишнього світу.

Компенсація будь-якого порушення є рефлекторною діяльністю центральної нервової системи. Вироблення компенсаційних навичок стимулюється зовнішніми обставинами і ґрунтується на локалізації таких нервових процесів, що відбуваються в мозку людини, як аналіз і синтез [14].

У процесі компенсації на основі діяльності функціонуючих аналізаторів утворюються складні динамічні системи зв'язку. [2].

Для компенсації порушень у слабозорих мають бути розвинені функції сприйняття предметів з допомогою збережених аналізаторів. Потрібне оволодіння розвиненими рухами, наявність диференційованих і узагальнених образів уявлень про навколишній світ. Важливим є уміння дитини подумки зберігати образи і виконувати з ними уявні дії [1].

Важливим також є уміння визначати зв'язок між предметами, звертаючись до загальних для них властивостей і ознак. Це досить складні розумові процеси, здатні компенсувати дитині недостатній зір і дозволити їй соціально адаптуватися у навколишньому світі.

Необхідною умовою компенсації зору є розвиток комунікативних навичок, у тому числі **мовлення**. Мовлення для дитини, що погано або взагалі не бачить, – це і засіб спілкування, і засіб компенсації порушень. Розвиток компенсаторних навичок характеризується формуванням міцних зв'язків між діючими аналізаторами, що призводить до полісенсорного сприйняття. Зорові, слухові, рухові і інші сприйняття і рухи, поступово з'єднуються в єдиній системі, дають можливість дитині реагувати на істотні для неї дії дорослих і готують до подальших самостійних дій. Пізніше відбувається виділення і диференціація ознак навколишніх предметів [14].

Дитина починає розрізняти якості, властивості предметів. Процес формування мови супроводжується спілкуванням. Поступово у дитини починають з'являтися образи і уявлення, тобто відбувається формування уміння подумки уявляти предмети та їх ознаки і зберігати ці образи в пам'яті [14]. Без добре розвинутого мовлення

соціальна адаптація дитини з порушеннями зору практично неможлива.

Таким чином, вироблення компенсаторних навичок у дітей з порушеннями зору є важливим засобом їх соціальної адаптації.

Сліпа або слабозора дитина має всі можливості для високого рівня психічного розвитку і повноцінного пізнання навколишнього світу з опорою на мережу збережених аналізаторів. В умовах спеціального навчання формуються адекватні прийоми і способи використання слухового, шкірного, дотикового, нюхового, вібраційного і інших аналізаторів, що є сенсорною основою для розвитку психічних процесів. Завдяки цьому розвиваються вищі форми пізнавальної діяльності, які є провідними в компенсаторній перебудові сприйняття [13].

Вказані умови є необхідними компонентами спеціального розвиваючого соціального середовища, що організують життєдіяльність дітей з порушеннями зору за допомогою створення особливої соціально-психологічної атмосфери, яка ґрунтується на гармонійному поєднанні взаємовідносин дитини зі світом, що її оточує, а тому спонукає дітей бути активними і цілеспрямованими [14].

Успішне засвоєння матеріалу передбачає постійне закріплення сформованих навичок через різноманітні завдання і вправи, пов'язані з раніше вивченим.

З метою підтримання у дітей інтересу до навчання заняття слід проводити в ігровій формі, використовуючи посібники, іграшки та дидактичні ігри, натуральні об'єкти, доступні для сприйняття незрячими. Значне місце займають вправи з практичним змістом, екскурсії, дидактичні та сюжетно-рольові ігри з використанням інтерактивних технологій [14].

Оцінювання знань і вмінь учнів балами на заняттях з компенсаторного розвитку недоцільне, бо має суто індивідуальний характер. Результат оцінюється насамперед за рівнем набутої дитьми компетентності, а також сформованими вміннями та навичками.

Процес компенсації залежить від багатьох причин, але, в основному, від співвідношення ступеня порушення та розвитку психічних процесів мислення, мовлення, свідомості. У навчанні потрібно спиратися не стільки на уже досягнуте дитиною, скільки на ті процеси, які ще розвиваються і не сформовані. Отже, у процесі компенсації відбувається перебудова особистості дитини з особливими потребами, а саме з порушенням зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Войтко В. Основні закони матеріалістичної діалектики та їх застосування у педагогічних дослідженнях. *Наукова думка*. 2017. 50 с.
2. Виготський Л.С. Збірник праць: у 6 т. під ред. Власової Т. А. Т. 5. Дефект і компенсація: Москва: Педагогіка. 2015. 218 с.
3. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / за редакцією: В. Бондаря, В. Засенка. Київ: 2004. 152 с.
4. Данієлс Е. Р. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. Львів: Товариство «Надія», 2000. 256 с.
5. Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні: науково-методичний збірник. Київ: ФОП Придатченко П., 2007. 336 с.
6. Колупаєва А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади: Монографія. Київ: Педагогічна думка. 2007. 458 с.
7. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ: «АТОПОЛ» 2011. 273 с.
8. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. Київ: Контекст. 2000. 336 с.
9. Педагогічна психологія: дошкільний та шкільний вік. Київ, 2005. С. 96-102.
10. Покутнева С. Компенсація як основна форма розвитку дітей із глибоким порушенням зору. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2014. С. 44-55.
11. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2015. 360 с.
12. Хохліна О. Психологопедагогічні основи спрямованості трудового навчання учнів з обмеженими розумовими можливостями. Київ, 2000. 41 с.
13. Програма навчальної дисципліни «Інклюзивна освіта»/розробл. Порошенко М. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 60 с.
14. Програма корекційно-розвиткової роботи для підготовчих 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для сліпих дітей та дітей зі зниженим зором «Корекція розвитку» Укладач: Ю. В. Сулейманова. Харків. 2016. 35 с.

І. М. Литвин,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ДИСТАНЦІЙНА ШКОЛА ОСОБЛИВОЇ ДИТИНИ ЯК КОМПЕНСАТОРНИЙ РЕСУРС ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

У зв'язку із російською військовою агресією, бойовими діями на території України та виникненню обставин, що становлять загрозу життю та здоров'ю мирних громадян, Міністерство освіти і науки України

надало додаткові роз'яснення та рекомендації щодо організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, які надихнули завідувача ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти створити

дистанційний контент на сайті комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» «ДИСТАНЦІЙНА ШКОЛА ОСОБЛИВОЇ ДИТИНИ» (рис.1).

Рис.1. Інтерфейс Дистанційної школи для особливої дитини

Дистанційний контент розрахований на учнів 1-10 класів з порушенням інтелектуального розвитку та містить 3 розділи: початкова, базова школа, корекційно-розвиткова допомога.

Кожен розділ має підрозділ з короткими відеороликами уроків, авторським освітнім матеріалом відповідно до Типових навчальних планів для початкової і базової школи (рис.2).

Рис.2. Освітні напрями навчальної діяльності в Дистанційній школі особливої дитини

Дистанційний контент наповнений навчальними матеріалами відповідного класу, авторські уроки з аудіо, фото і відеододатками. Послідовне поурочне вивчення всіх предметів у своєму темпі сприйняття. Освітні кейси містять навчальний матеріал для поглиблення знань та розвитку компетенцій у дітей з особливими потребами.

У Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII подано визначення «особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» та «психолого-педагогічний супровід – це комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи, передбачена індивідуальною програмою розвитку»[1].

Основними завданнями освітнього процесу для дітей із особливими потребами є:

- здобуття ними освіти відповідного рівня у середовищі здорових однолітків відповідно до Державного стандарту початкової освіти та Державного стандарту базової середньої освіти;
- забезпечення різнобічного розвитку здобувачів освіти, реалізація їх здібностей;
- створення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг для задоволення освітніх потреб дітей із особливими освітніми потребами;
- створення позитивного мікроклімату в закладі освіти з формування активного міжособистісного спілкування дітей із особливими освітніми потребами з іншими учасниками освітнього процесу;

- забезпечення диференційованого психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами;

- надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей із особливими освітніми потребами, залучення батьків до розроблення індивідуальних планів та індивідуальних програм розвитку.

Отримання якісних освітніх послуг потребує організації належного психолого-педагогічного супроводу усіх учасників освітнього процесу: дітей та дорослих (фахівців різних напрямків, батьків, адміністрації). Така робота має бути спрямована на створення умов, які забезпечуватимуть підвищення автономності і соціальної активності здобувачів освіти, розвиток інтелектуальних процесів, формування ціннісних установок, що відповідають їхнім психічним і фізичним можливостям. Базуючись на особистісному і системно-орієнтованому підході, такий супровід повинен являти собою комплексну систему всебічної, динамічної, корекційної і розвиткової допомоги у відповідності з віковими та індивідуальними потребами дітей.

Вимушене дистанційне навчання стало викликом для всіх учасників освітнього процесу та особливо для батьків та дітей із особливими освітніми потребами. Організувати якісне навчання з використанням цифрових технологій, надихало й мотивувало осіб з психофізичними порушеннями і їх батьків, бути включеним в освітній процес та давати раду технічним проблемам.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 №466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 р. №703/23235, дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнання діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

ІКТ в спеціальній та інклюзивній освіті можна використовувати в якості компенсаційного, комунікаційного та дидактичного засобу [4;5].

Використання ІКТ як *компенсаційного засобу* означає застосування їх в якості технічної підтримки традиційних для навчання видів діяльності – читання й письма, полегшуючи доступ до дидактичних ресурсів і навчальну взаємодію, частково компенсуючи або заміщуючи відсутність природних функцій.

Як комунікаційний засіб ІКТ можуть використовуватися для забезпечення альтернативної форми зв'язку, підтримки альтернативної комунікації, в якості інструменту, що полегшує та/або робить можливим спілкування, дозволяючи особам з особливими освітніми потребами комунікувати в більш зручний спосіб.

Використання ІКТ як *дидактичного засобу* зумовила потребу в перегляді традиційних підходів до навчання й викладання, започаткувавши нову віху в освітніх перетвореннях. Нові технології принесли різноманіття педагогічних стратегій для навчання дітей із особливими освітніми потребами, ставши реальним інструментом в інклюзивній та спеціальній освіті.

Серед переваг ІКТ у роботі з дітьми із особливими освітніми потребами варто відзначити такі:

Загальні переваги: сприяють розширенню автономії у здобувачів освіти; дозволяють подолати комунікаційні труднощі та бар'єри; надають особам можливість продемонструвати навчальні результати у зручний спосіб; дозволяють розробляти навчальні завдання з урахуванням індивідуальних навичок та їх можливостей.

Переваги для дітей із особливими освітніми потребами: незалежний доступ до навчальних відомостей; можливість виконувати навчальні завдання

у власному темпі (в асинхронному режимі); можливість здобувачам освіти використовувати ІКТ в якості компенсаторного засобу, отримати доступ до навчальних відомостей в альтернативний спосіб.

Переваги для педагогів: можливість віддалено комунікувати з колегами, вивчати провідний педагогічний досвід роботи з дітьми із особливими освітніми потребами та поширювати власний; удосконалення власних навичок використання ІКТ для підтримки ефективної роботи із здобувачами освіти; більше можливостей для підготовки дидактичних матеріалів, наочності. Зокрема, за рахунок мультимедійності можна здійснювати та корегувати вплив на різні сенсорні зони. Матеріали в електронному форматі легше адаптувати до потреб здобувачів освіти (наприклад, великий шрифт, шрифт Брайля і т. д.) [4].

Серед основних напрямів, за якими доцільно здійснювати ІКТ підтримку особам з особливими освітніми потребами, варто відзначити наступні:

- визначення початкового рівня особистісного розвитку особи, тобто вихідного рівня, з яким він/вона розпочинає навчання;
- підтримка особистісного розвитку шляхом формування нових навичок або розвитку вже набутих;
- покращення доступу до освітніх ресурсів;
- подолання географічних чи соціальних бар'єрів шляхом комунікаційної та мережної підтримки;
- посилення мотивації до використання та обізнаності щодо переваг ІКТ як засобу підтримки дитини із особливими освітніми потребами [3].

Низка технологічних рішень, доступних і часто безкоштовних, сприяють розвитку середовищ ефективної навчальної взаємодії: синхронної та асинхронної комунікації і колаборації (електронна пошта, онлайн дошки, чати, форуми, веб-конференції тощо); мультимедійної інтеракції (симуляції, доповнена реальність, гейміфікація); інноваційних методик оцінювання (адаптивне тестування, самооцінювання, онлайн-тестування тощо) [3;4].

Таким чином, упровадження ІКТ надає доступ до альтернативних джерел інформації, що може бути відібрана та використана кожним здобувачем освіти відповідно до його/її індивідуальних можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». URL: <http://surl.li/gikfk>
3. ICT for inclusion: reaching more students more effectively. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214675>. (дата звернення: 11.03.2023). pdf.
4. ICTs in Education for People with Special Needs : specialized training course. Moscow : UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2006. 160 p. URL: <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214644>. pdf. (дата звернення: 11.03.2023).

Ю. К. Вейлерт,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

АЛЬТЕРНАТИВНА І ДОДАТКОВА КОМУНІКАЦІЯ У КОРЕКЦІЙНО-КОМПЕНСАТОРНІЙ ОСВІТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Корекційно-компенсаторна спрямованість інклюзивної освіти пронизує всю діяльність закладів освіти, яка здійснюється у процесі формування у дітей з особливими освітніми потребами загальноосвітніх умінь і навичок. Вона ґрунтується на максимальному використанні збережених можливостей дитини. Важливе значення також має корекційно-розвивальний вплив, який забезпечує попередження негативних особливостей розвитку того чи іншого процесу, а також створює додаткові можливості для компенсації втрачених або неповноцінних функцій або систем організму.

З точки зору фізіології, передбачається можливість певної компенсації втраченої функції (аналізатора, органу або системи організму) за рахунок перебудови інших збережених. Тому процес формування людини з особливими освітніми потребами будується з опорою на збережені функції. Часто це незвично з огляду на загальноприйняті норми заміщення (або компенсації),

проте компенсаторні можливості людського організму настільки великі, різноманітні, що у спеціальній педагогіці існує потужний арсенал компенсаторних підходів, що дозволяє надавати педагогічну допомогу людині в самих, здавалося б, безнадійних ситуаціях, повертаючи його в освітній простір [4].

Корекційно-компенсаторна спрямованість спеціальної освіти забезпечується сучасною системою спеціальних технічних засобів навчання і корекції, комп'ютерними технологіями, особливою організацією освітнього процесу. Вона відображена в змісті, методах, організації та організаційних формах спеціальної освіти. Так, це менша наповнюваність класів в школі, збільшені терміни навчання, охоронний лікувально-педагогічний режим, наявність індивідуальних занять, спеціальні предмети (уроки) для корекційної і компенсуючої роботи, спеціальні методи і прийоми навчальної та навчальної діяльності та багато іншого [2, с.15].

На сьогодні актуальною тематикою у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є, на жаль, *відсутність компенсації порушень комунікації*, котра унеможливує поступ та прогрес у розвитку дитини та її інтеграцію у суспільство.

Засоби альтернативної та підтримуючої компенсації є інструментом для спілкування дітей із несформованим вербальним мовленням, що покращує якість їхнього життя.

Більшість дітей з особливими освітніми потребами мають **проблеми зі спілкуванням та комунікацією**. Це відбувається тому, що для успішного спілкування дитина повинна відповісти іншим людям, коли до неї звертаються, а також самостійно ініціювати спілкування.

Також у більшості дітей з особливими освітніми наявна **затримка мовлення**, або вони уникають користуватися мовленням для спілкування. Тому дуже важливо використовувати інші методи комунікації ще до появи мовлення, а використання мови відбуватиметься після цього [3].

Необхідність застосування альтернативної комунікації виникає під час :

- порушення слуху;
- рухових порушеннях, які створюють моторні труднощі;
- інтелектуальних труднощах;
- емоційних проблемах і порушеннях контакту;
- специфічних органічних проблемам артикуляцій;
- прогресуючих захворюваннях
- набутих захворюваннях або травмах;
- тимчасових обмеженнях мовних можливостей.

Використання альтернативної комунікації знижує прояв небажаної поведінки дитини, бо дає можливість отримати необхідне. Завдяки структурованій системі навчання, картки PECS розвивають комунікативні навички у дітей з особливими освітніми потребами та стимулюють до появи мови. Це надзвичайно важливо, коли у дітей є моторні порушення мозку і вербальне мовлення може не з'явитись, а альтернативне завжди дасть можливість дитині бути почутою.

Система PECS забезпечує дітям такий корекційно-розвитковий комплекс дій:

- проявляти ініціативу у спілкуванні;
- озвучувати свої потреби;
- здійснювати самостійний обмін зображеннями із партнером;
- вивчати картки і можливості їх застосування у подальшому, що сприяє самостійному складанню карток згідно із своїми потребами;
- вчитися розмірковувати, працювати, пізнавати.

У результаті дитина із особливими освітніми потребами зможе спілкуватись практично на одному рівні з дорослими чи іншими дітьми.

Можливості, які відкриваються перед учнем, під час застосування системи PECS:

- безпека;
- спосіб регуляції станів поведінки;
- можливість впливати на ситуації чи події;
- почуття приналежності;
- автономія, самостійність, незалежність;
- підтримка пізнавального та соціального розвитку;
- підвищення, покращення якості життя;
- позитивний соціальний імідж [1].

ЕТАПИ ВВЕДЕННЯ PECS

Підготовчий етап: дорослий визначає коло інтересів дитини і створює картки із зображенням відповідних дій та предметів.

1 етап: « Як? ». Навчити дитину передавати картки.

2 етап: «Відстань та наполегливість». Навчання дитини наполегливості в спілкуванні.

3 етап: «Розрізнення карток». Навчити дитину просити бажаний предмет, обираючи потрібну картку із декількох наявних у папці.

4 етап: «Я хочу...». Навчити дитину використовувати декілька карток для побудови речення.

5 етап: « Чого ти бажаєш? ». Навчити дитину відповідати на це запитання.

6 етап: «Коментування». Навчити дитину використовувати картки для коментування, а не для прохання.

Стадія первинного навчання за допомогою карток PECS. Здійснюється фізичний обмін картинки на предмет. Необхідно наявність двох осіб: той, у кого просять і той, хто допомагає дитині зробити дію (підказує). На заняттях це досягається залученням другого педагога, а вдома займаються два члени сім'ї. Заздалегідь робиться список стимулів, вибираються позитивні і негативні стимули (смакові або речові). Педагог звертає увагу дитини на улюблений предмет і здійснює його обмін на картку (зображення цього предмета). Ідеальний варіант. Це, коли відбувається приблизно 80 обмінів протягом дня. Поступово карток стає все більше.

З метою моніторингу ефективності роботи на першому етапі можливо використовувати таблиці для фіксації результатів (табл. 1).

Таблиця 1

Таблиця для контролю досягнень 1 етапу.

Дата	Спроба	Узяв	Дотягнувся	Поклав	Картка	Заняття

Дата: дата проведення заняття.

Спроба: 1, 2, 3, 4 і т.д.

Де узяв дотягнувся і поклав: ПП – повна підказка, ЧПЗ – часткова підказка на зап'ясті, ЧПП – часткова підказка за передпліччя, ЧПЛ – часткова підказка за лікоть, ЧПп – часткова підказка за плече.

Картка: природа овочі, гігієна і т.д.

Заняття: ННО – неформальна навчальна обстановка, СНО – структурована навчальна обстановка.

Друга стадія навчання за допомогою карток

PECS. Навчання дитини віддавати картку, якщо людина не поруч (спонтанні дії). Необхідно зробити книгу з набором карток і комунікаційне поле (книгу), на яке дитина буде викладати картки, вивчені раніше. Як тільки дитина навчилася самостійно віддавати картку, починати працювати на дистанції, яку в подальшому поступово збільшують. Учні потрібно дати чітко зрозуміти, наскільки важливо домогтися уваги комунікативного партнера до обміну картинками. В крайньому випадку, можна вдаватися до допомоги другого педагога.

На цьому етапі використовується така таблиця (табл. 2).

Таблиця 2

Таблиця для контролю досягнень 2 етапу

Дата	Спроба	Підхід до педагога	Підхід до книги з картками	Відстань до педагога	Відстань до книги з картками	Картки	Заняття

Третя стадія навчання за допомогою карток PECS. Вибір двох-трьох різних картинок, навчання розпізнавати, що зображено на картці. Результати записуються: чи дійсно дитина хотіла той предмет, який він просив за допомогою картки. Зазвичай на цій стадії починають вводити дієслова і складати короткі фрази з 2 слів. Важлива складова частина-навчити дитину знаходити потрібну картку в книзі або на дошці.

На третьому етапі для моніторингу можливо використати таку таблицю (табл. 3).

Таблиця 3

Таблиця контролю досягнень при роботі з різними картками.

Дата	Спроба	Рівні відмінностей	Перевірка відповідності	Відстань до педагога	Відстань до книги з картками	Обраний предмет

Де рівні відмінностей: П – перевагу віддає, Д – дистрактор (неправильна, але правдоподібна відповідь у тестових завданнях з вибором однієї або кількох правильних відповідей).

Четверта стадія навчання за допомогою карток PECS: навчити складати речення з карток. Використовується смужка в книзі для складання речень «я хочу (предмет) «або» дай мені (предмет)», також використовується техніка «зворотного ланцюжка». Дитину вчать просити конкретні специфічні предмети (Я хочу червоне яблуко). В кінці етапу в комунікативній книзі учня міститься, як правило, 25-50 невеликих карток, щоб спілкуватися з різними комунікативними партнерами.

Ефективність використання карток на четвертому етапі (табл. 4).

Таблиця 4

Таблиця контролю досягнень на четвертому етапі

Дата	Спроба	Переміщує картки на шаблон	Переміщує картку «Я хочу на шаблон	Обмінює шаблони	Вказує на картки	Перевірка відповідності

Де: НІ – даний навик ще не вивчається, ПП – повна підказка у виконанні, УП – часткова підказка, ТАК – самостійно виконує дію.

П'ята стадія навчання за допомогою карток PECS. Навчання відповідати на прості запитання з допомогою карток, а саме:

1. Навчання відповіді на питання «Що ти хочеш?», «Що ти бачиш?».

2. Дорослий задає питання перед тим, як дитина починає складати речення.

3. На цій стадії сфера вивчення дуже різноманітна: класифікація, схоже / різне, сезони, узагальнюючі поняття, час доби і справи в цей час, відвідування різних місць і правила поведінки там, навчання літерного складу слова, розвиток розуміння емоцій і т. п (табл. 5).

Таблиця 5

Таблиця контролю досягнень на п'ятому етапі

Дата	Спроба	Інтервал затримки	Відповідь на питання	Попереджує підказку	Спонтанне прохання	Перевірка відповідності

Шоста стадія навчання за допомогою карток PECS. Навчання робити коментарі з допомогою карток. Учень повинен адекватно відповідати на поставлені у випадковому порядку питання: «Що б ти хотів?», «Що ти бачиш?», «Що там у тебе?». Увага звертається не стільки на вимогу мовлення / діяльності, скільки на називанні даного явища.

На початку педагог діє так само, як і на попередніх етапах: задає питання, наприклад: «що ти бачиш?», одночасно показуючи на картку «Я бачу». Поступово візуальна опора зникає.

За умов використання альтернативної і додаткової комунікації кожна дитина, яка має освітні труднощі, отримує необмежений доступ до спілкування та взаємодії. Засоби альтернативної і додаткової комунікації у навчальному процесі допомагають підтримати мотивацію до спілкування, налагодити комунікацію, спростити процес соціальної інтеграції дитини. Запроваджуючи спілкування за допомогою компенсаторних механізмів, всі учасники мають змогу спілкуватися без обмежень, розуміти одне одного, знайти друзів. Таким чином, створення компенсаторних умов, може позитивно вплинути й на формування толерантності в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Смаль Б. В. Альтернативна комунікація за допомогою карток PECS. URL: <https://youtu.be/uIGqHlezf7I>.
- Організація та проведення корекційно-розвиткових занять для дітей із ООП під час дистанційного навчання. Матеріали вебінару. URL: korikciyno-rozvivalnadiyalnist-pri-organizaci-individualnogo-navchannya-307924.
- Напрямки, зміст та очікувані результати корекційно-розвивальної роботи у школі II ступеня для дітей зі зниженим слухом. URL: <https://studfile.net/preview/7240305/page/2/>.
- Принцип корекційно-компенсуючої спрямованості освіти. URL: http://ni.biz.ua/12/12_7/12_75878_printsip-korreksionno-kompensiruyushchey-napravlenosti-obrazovaniya.html

Л. О. Матвєєва,

учитель-дефектолог дошкільного навчального закладу (ясла-садок) спеціального типу №13 «Золотий ключик» Черкаської міської ради Черкаської області;

Т. М. Директоренко,

учитель-дефектолог дошкільного навчального закладу (ясла-садок) спеціального типу №13 «Золотий ключик» Черкаської міської ради Черкаської області

КОМПЕНСАТОРНА ФУНКЦІЯ КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ

У гуманному суспільстві проблеми людей з інвалідністю, зокрема незрячих, не повинні залишатися без уваги. Потрібно зробити все для їх успішної соціально-трудової і психологічної реабілітації, адаптації до умов самостійного життя, інтеграції в суспільстві.

Першочергова роль у вирішенні цих завдань належить системі спеціального навчання і виховання сліпих та слабозорих дітей. Основа теоретичної концепції корекційно-розвиткової роботи у закладі освіти для дітей з порушенням зору – вивчення та розуміння сліпої дитини з її важкою психологічною системою, яка формується в даному віковому періоді (дошкільний, шкільний вік) та відображає індивідуальну структуру порушення; система компенсації, яка створилася на фоні вікових психологічних особливостей дитини.

У процесі корекційно-розвиткової роботи дітей з порушенням зору педагог має опиратися на механізм компенсації. При цьому, якщо компенсація розглядається, як функціональна перебудова вищої нервової діяльності, як процес заміщення порушених або втрачених функцій, то корекція визначається як спосіб компенсації, що спрямована на виправлення порушень у розвитку дитини (Т. Власова, М. Певзнер). Таким чином корекційна спрямованість процесу навчання дитини з порушенням зору обумовлена наявністю у неї поряд з первинним, вторинним порушень у розвитку, які потребують виправлення. Обумовленість корекційної спрямованості визначається ведучою роллю навчання в розвитку взагалі, а у дітей з порушенням зору особливо. Корекція порушення здійснюється за рахунок використання компенсаторних можливостей і чим краще будуть використовуватись ці можливості, тим ефективніше протікає процес розвитку і нівелювання наявних порушень.

Однією із прогресивних форм корекційно-розвиткової роботи для дітей з порушенням зору є **конструювання**. Конструювання – це вид продуктивної діяльності дитини, яка сприяє розвитку зорового сприйняття, становленню сенсорних еталонів (форма, колір, розмір), маніпулювання матеріалом для конструювання більш, ніж інші види діяльності, сприяє становленню графомоторних навичок і створенню умов для формування цілеспрямованої діяльності та розвитку загальних інтелектуальних умінь. У процесі конструювання діти вчать спільно обговорювати план споруди, приходять до спільного рішення, вчать підпорядковувати свої бажання конструктивним задумам, які підтримує більшість, а також відстоювати свої міркування з приводу більш вдалого варіанту споруди.

Своєрідність розвитку та формування конструктивної діяльності у сліпих розкриті в дослідженнях багатьох

вітчизняних науковців. У своїх працях вони акцентують увагу на компенсаторній ролі пам'яті, мовлення, мислення, організації діяльності за певним планом у подоланні труднощів, що виникають у дітей з порушенням зору при оволодінні конструюванням. Таким чином, зорові порушення ускладнюють формування реальних уявлень про навколишній світ і конструювання у дітей із зоровою патологією, і це є основоположним при вивченні розвитку конструктивної діяльності у дітей з косоглядом і амбліопією.

Зміст і методика спеціальної корекційної роботи на заняттях з конструювання повинна бути спрямована на розвиток:

- зорового сприйняття і образної пам'яті в процесі конструктивної діяльності;
- міжфункціональних відносин між сенсорно-перцептивними процесами і рівнем уявлень;
- зорово-моторної координації; цілеспрямованих рухів з конструктивними деталями на основі поєднання зорового і тактильного сприйняття;
- навичок орієнтування в мікропросторі під зоровим контролем;
- взаємозв'язку між окоміром і проприоцептивно-руховою пам'яттю.

Заняття з конструювання проводить корекційний педагог один раз на тиждень. Тривалість занять 20-25 хвилин. На перших порах конструювання можна і навіть доцільно проводити таким чином, щоб діти сиділи навколо одного столу (для цього два двомісних столи зсуваються разом). Дорослий сідає разом з дітьми (таке розташування дозволяє налагодити емоційний контакт з кожною дитиною, вступити в особистісне спілкування); дає можливість активно допомагати кожній дитині в здійсненні ігрових дій із предметами і готовими конструкціями, оскільки в цей період діти будують мало, а в основному вчать грати з будівлями, які створює на їхніх очах педагог; сприяє вихованню звички грати і взагалі займатися поруч з іншими дітьми і разом з дорослими вступати із ним у ситуативно-ділове спілкування. Коли діти звикнуть займатися, їх можна посадити по-іншому: три столи встановлюються по одній лінії (по дузі), при цьому підгрупа з шести осіб розміщується вся «в першому ряду». Перед ними встановлюють ще один такий же стіл, на ньому педагог розміщує всі необхідні для продовження заняття дидактичні та наочні матеріали. Необхідними атрибутами занять є фланелеграф і настінна дошка. Фланелеграф використовується при проведенні підготовчих ігор для моделювання просторових відносин предметів, побудові конструкцій на площині, згодом – при складанні спеціально підготовлених розрізних картинок і т.д. Корисно також зробити велику магнітну дошку, яка дає безліч варіантів застосування навіть відомих прийомів

навчання. Для успішного оволодіння конструюванням, а також для того, щоб набути на заняттях уміння діти вчилися реалізувати в будівельних іграх, потрібно мати достатню кількість будівельного матеріалу. Для занять, які проводяться за столами, найзручніше використовувати настільні будівельні набори типу матеріалу М. Агапової.

Головне, щоб в них були в наявності різноманітні фігури: довгі і короткі бруски, довгі і короткі пластини, цеглинки, куби, півсфери, призми, конуси, циліндри, арки, квадратні пластини (полукуби) та ін. Усі елементи повинні бути привабливими на вид, приємного забарвлення. Будівельного матеріалу має бути стільки, щоб забезпечити активні дії кожної дитини протягом усього заняття. Однак на практиці буває так, що матеріалу мало, тому одна дитина будує, а іншим доводиться лише спостерігати за її діями. Це знижує інтерес до заняття і призводить до стомлення дітей.

Навчання дітей має починатися з підготовчих занять. Їх необхідність проведення зумовлюється тим, що в зоровому сприйнятті таких дітей з'являються вторинні порушення. **Завдання підготовчого етапу:** виявлення наявних у дітей знань, умінь, навичок і підготовка до занять з конструювання на кожному віковому етапі. На підготовчому етапі проводяться спеціальні дидактичні вправи, в ході яких дітей знайомлять з різними об'ємними і площинними формами; вчать діям зіставлення, вибору за зразком, виокремленню з цілого частин, визначенню форми кожної з них, уявного розчленування складної форми на складові частини, встановленню розташування частин відносно одна одної і відносно лінії горизонту і т.д.; діти вчать порівнювати однорідні предмети за величиною, формою, з допомогою накладання і прикладання; моделювати просторові відносини між предметами в процесі непередметного конструювання, а також аналізувати зразок.

Перший тип завдань передбачає використання дітьми різного роду заміників, позначення за їх допомогою різноманітних предметів і дій. У деяких завданнях заміники мають схожість з предметами з однаковими ознаками, в інших мають чисто умовний характер. Завдання формують у дітей як уміння виконувати дії заміщення, так і вміння до заміників підбирати відповідні їм предмети. До цього ж типу відносяться завдання у вигляді загадок, що містять словесний опис ознак предметів, за якими необхідно «побачити» сам предмет:

а) завдання на співвіднесення ознак конструктивних деталей до заданих еталонів;

Вправа «Покажи деталь такого ж кольору» Дитині демонструється картка з кольоровими кружечками, дитина повинна показати конструктивну деталь такого ж кольору.

б) завдання на класифікацію;

Вправа «Розстав кубики так, як показано на моїй схемі». До уваги дітей пропонується картка, на якій в певній послідовності зображені кольорові круги.

Вправа «Продовж ряд». До уваги дітей пропонується картка з кольоровими кругами в ритмічно заданій послідовності, дитина повинна відповідно за даною схемою вибудувати ряд з конструктивних деталей, орієнтуючись тільки на колір.

Вправа «Склади візерунок». Матеріал: картка з візерунком з 16 кольорових кругів, розташованих в чотири ряди; 16 кубиків відповідного кольору. Орієнтуючись на схему, дитина повинна побудувати візерунок з будівельних деталей.

Вправа «Куди сів метелик?». На графічному зображенні конструкції за допомогою кольорового круга показується, куди сів метелик. Дитина показує відповідну конструктивну деталь в конструкції.

Вправа «Побудуй конструкцію за планом». Дитині пропонується схема, наприклад, з двох кольорових кругів. Перший кольоровий кружок означає, який предмет буде побудований, для чого він служить, що в ньому обов'язково має бути. Інший кольоровий означає, з

чого предмет може бути побудований, з яких деталей складається кожна його частина і як вони розташовані по відношенню один одного і т. д.

Вправа «Відгадай, що я задумала». Педагог детально описує конструктивну деталь або конструкцію, дитина знаходить ту, яка відповідає перерахованим ознаками і властивостями.

При розробці змісту корекційно-розвиткових занять в підготовчий період навчання конструюванню включаються завдання для розвитку бімануального дотикового сприйняття. Розробляючи серію завдань на розвиток перцептивних дій з обстеження предметів, корекційний педагог прагне забезпечити дітям систематичне вправлення у вирішенні різного роду завдань. Після завершення практичної дії, як обов'язкова

вимога, ставилося завдання словесного пояснення, розповіді про те, як діти діяли.

На основі виявлених особливостей і труднощів розвитку конструктивної діяльності був запропонований зміст корекційно-розвиткових прийомів і способів підвищення ефективності навчання дітей з кошкокістю і амбліопією конструюванню з урахуванням вікових, індивідуальних і специфічних особливостей їх розвитку, а також первинного порушення, був виділений пропедевтичний етап у навчанні конструювання, метою якого є формування і розвиток диференційованих рухів пальців рук і навичок орієнтованих дій при цілеспрямованому обстеженні об'єкта під контролем зору; сенсорних еталонів за допомогою предметних зразків; уміння виділяти ознаки реального об'єкта, моделі, символічного і графічного зображень; уміння розчленовувати об'єкт на частини, виділяти його структуру, співвідносити частини і їх ознаки, об'єднувати частини в ціле; навичок зіставлення образу, який формується у ході роботи з об'єктом і зберігання в пам'яті образу-еталону; предметно-просторових уявлень, уміння відтворювати просторове розташування об'єктів, їх частин; вміння співвідносити реальні об'єкти з їх моделями, символічними і графічними зображеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко В. Вдосконалення процесу навчання сліпих молодших школярів самообслуговуванню. Автореферат. канд.дис. Київ, 1994. 24 с.
2. Вавіна Л, Жук Т. Навчання та реабілітація дітей та молоді з порушеннями зору. *Дефектологія*. 1996, №2. 85 с.
3. Синьова Є. Психолого-педагогічні особливості навчальної діяльності дітей з глибоким порушеннями зору. Наукові записки: збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Київ: НПУ, 2002. Випуск 42. 279 с.
4. Синьова Є. Тифлопсихологія. Київ: ВО УФЦ – БФ «Візаві», 2002. 215 с.
5. Федоренко С. Тифлодидактика. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. 364 с.

Ю. М. Патлай,

заступник директора з навчально-виховної роботи, учитель-дефектолог комунального закладу «Черкаський навчально-реабілітаційний центр «Країна добра» Черкаської обласної ради»;

О. І. Чупилко,

учитель української мови та літератури, української жестової мови, вчитель-дефектолог комунального закладу «Черкаський навчально-реабілітаційний центр «Країна добра» Черкаської обласної ради»

КОМПЕНСАТОРНІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ НЕМОВНОГО СЛУХУ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

На сучасному етапі розвитку освіти одним із стратегічних завдань визначено необхідність формування активної, творчої особистості. На розвиток здібностей дитини великий вплив має ігровий момент. Педагоги та психологи вважають гру своєрідною формою співвідношень між навколишнім світом та життєвими подіями. Робота з розвитку слухового сприймання потребує від дітей великого напруження, тому не можна забувати про зацікавленість та ігрові види роботи. Включення ігрових моментів сприяє розвитку пізнавальних інтересів. Працюючи з дітьми з порушеннями слуху, роботу варто починати з розвитку культури слуху, виховання вміння слухати та диференціювати звуки. Для цього доцільно використовувати немовні звуки (навколишні звуки, іграшки, які можуть звучати, записи звуків природи). Перед дітьми ставляться завдання: навчитися розпізнавати джерело звуків, їх напрям, силу, висоту, кількість звучань, відтворювати певні ритми за допомогою компенсуючої функції.

Будь-яке завдання дитині з порушеннями слуху потрібно чітко пояснити, визначити умови виконання. Потім переконатись, що вона його зрозуміла, але ще бажано повторити в кількох варіантах, щоб дитина навчилась переносити набуті знання і вміння в нові умови, щоб спрацювала компенсаторна функція. Одне й те ж саме завдання можна виконувати по-різному, залежно від способу його подання та вимог щодо відповіді. Наприклад, діти легко визначають кількість звучань (ударів паличкою по столу та ін.), якщо звуки даються з однаковою силою, з певними інтервалами, і допускають помилки, коли збільшується темп, змінюється ритм. Дітям легше визначити, скільки було звучань, ніж відтворити таку ж саму кількість. У даному випадку завдання ускладнене тим, що дитині потрібно підрахувати кількість, утримати в пам'яті і повторно рахувати, відтворюючи звуки.

Перед тим, як пропонувати дітям для диференційованого сприймання звуку, треба ознайомити їх із джерелом звуку.

Спочатку даються завдання на визначення джерела звуку.

1. Прослухати звучання трьох-чотирьох предметів і запам'ятати, які звуки створює кожен із

них (дитина називає предмет, який звучав, самостійно створює аналогічні звуки)

2. Визначити силу звучання (дитина визначає, як звучав предмет: тихо чи гучно, самостійно створює аналогічні звуки).

3. Визначити висоту звучання (на гармошці, металофоні створюють високі й низькі звуки; дитина визначає, які звуки: високі чи низькі, самостійно створює аналогічні звуки).

4. Визначити напрям звучання (діти з предметами, які можуть звучати, сідають у різних місцях кімнати: спереду, ззаду, справа, зліва від учня, що буде визначати, звідки звучало. Одні з них по черзі створюють звуки (бажано однаковими предметами), а інші визначають напрями звучання).

5. Розпізнати предмети за характерним для них звучанням (діти розпізнають шелест аркушів книжки, клацання ключів, замка, дзюрчання води).

6. Визначити кількість звучань. Учитель створює різну кількість звучань. Діти рахують і повідомляють. Потім самі відтворюють таку ж кількість звучань. Джерелом звуку можуть бути різні іграшки, що звучать, голоси тварин, птахів, інші промовлені вчителем або дітьми звуконаслідування.

7. Відтворити ритм. Сприймаються та відтворюються ритми (та та та та та), створені різними джерелами звуку.

На заняттях з розвитку слухового сприйняття необхідно регулярно застосовувати звукопідсилюючу апаратуру, яка дозволяє наближати джерело звуку безпосередньо до вуха дитини і дає можливість проведення фронтальних занять з групою дітей без зайвої напруги голосу педагога.

Корекційно-розвиткові заняття з розвитку немовного слуху. Знайомство дітей з порушеннями слуху із іграшками, що звучать.

Барабан

Мета: викликати інтерес до іграшок, що звучать, розвивати вміння відтворювати їх звучання.

Обладнання: барабан, іграшкові барабанчики

Мовний матеріал: будемо грати, грайте, так, ні, правильно, неправильно, молодець, БАРАБАН (ПРИМІТКА: Тут і далі великим шрифтом виділені ті слова, словосполучення і фрази, які запропоновані дітям у письмовому вигляді - на глобальній таблиці).

Хід гри

Діти півколом стоять або сидять перед педагогом. Дорослий, зацікавивши дітей, дістає з коробки (мішечка...) барабан, грає на ньому, промовляючи **ТАТАТА**, показує табличку **БАРАБАН**. Діти дивляться, торкаються до барабана в момент звучання, щоб відчуті вібрацію його корпусу. Вчитель вчить дітей стукати дерев'яною паличкою по барабану, викликаючи його звук. В цей час одна дитина стукає по барабану, а решта імітують цей рух: або стукають пальцем по іграшкових картонних барабанах, або по долоні. Вчитель стимулює дітей до супроводу рухів промовлянням складів **ТАТАТА** (як можуть), але не наполягає.

Дудка (гармошка, свисток, металофон, шарманка)

Обладнання: дудка (гармошка, свисток, металофон, шарманка), паперові дудочки, гармошки.

Мовний матеріал: будемо грати, грайте, так, ні, правильно, неправильно, молодець, **ДУДКА**, **ГАРМОШКА**.

Хід гри

Гра проводиться аналогічно тому, як це описано вище. В цей час дітей вчать відтворювати звук з гармошки, металофона, шарманки. Звучання дудки і свистка діти імітують рухами, «граючи» на індивідуальних паперових дудочках і свистках, зображуючи гру на них руками. Вчитель стимулює дітей супроводжувати гру на іграшці, що звучить або її імітацію промовлянням найпростіших звуконаслідувань (як можуть), наприклад:

- гармошка, металофон, шарманка - **ля-ля-ля**,
- дудка - **у**,
- свисток - **і чи пі**.

Ми танцюємо

Обладнання: піаніно, дудка, кольорові стрічки, хусточки, великий екран або ширма.

Мовний матеріал: будемо грати, слухайте, так, ні, правильно, неправильно.

Хід гри

Діти стоять півколом перед педагогом, у кожного в руках стрічки або хустинки. Вчитель однією рукою починає грати на піаніно, а другою - розмахувати хустинкою (стрічкою) над головою. Він припиняє гру і опускає руку, ховаючи за спину хустинку (стрічку).

Учитель вчить дітей на момент початку гри на піаніно розмахувати хустинкою (стрічкою) над головою і прибирати її за спину, коли звучання припиняється.

У міру того, як діти оволодівають цим умінням, бачачи гру на піаніно, звучання починають пропонуватися тільки на слух. З цією метою вчитель грає на піаніно за екраном (ширмою або діти повертаються спиною).

Замість хустинки у дітей можуть бути прапорці (стрічки...), якими вони махають у момент звучання і опускають, коли воно припиняється. Можна дати дітям маленьких ляльок, які починають танцювати під музику і зупиняються (сідають) під час її зупинки.

Аналогічно проводиться гра, в якій в якості джерела звуку використовується дудка.

Поплескаємо

Обладнання: бубон, великий екран або ширма.

Мовний матеріал: будемо грати, слухайте, так, ні, правильно, неправильно.

Хід гри

Гра проводиться аналогічно описаним вище. У відповідь на удари в бубон діти плескають у долоні перед грудьми (вчитель стимулює їх супроводжувати хлопки промовлянням складів **ПАПАПА** або **ТАТАТА** (як можуть), а після їх припинення опускають руки.

Барабан або гармошка?

Обладнання: барабан, гармошка, великі зайчик і лялька, маленькі зайчики та ляльки за кількістю дітей в групі або відповідні малюнки з підписами **БАРАБАН**, **ГАРМОШКА**.

Мовний матеріал: будемо грати, слухайте, правильно, неправильно, так, ні, **БАРАБАН**, **ГАРМОШКУ**.

Хід гри

Діти сидять перед вчителем за столами. На столі у педагога сидять великий зайчик і велика лялька. Біля зайчика – барабан, біля ляльки - гармошка. На столах у дітей або маленькі зайчик і лялька, або відповідні малюнки. Вчитель б'є в барабан і показує, як зайчик починає стрибати, і спонукає дітей повторити ці рухи під звучання барабана. Те ж саме він робить і з гармошкою, під звук якої лялька танцює.

Учитель на очах дітей грає в різній послідовності то на барабані, то на гармошці, не показуючи при цьому іграшку, відповідну запропонованим звучанням.

Діти самостійно вибирають потрібну іграшку (картинку), тобто, барабан - зайчик, який стрибає; гармошка – лялька, яка танцює. В підтвердження правильності вибору вчитель також виконує дії або з лялькою, або із зайчиком, продовжуючи стукати в барабан або грати на гармошці.

Коли діти почнуть упевнено виконувати дане завдання, звучання починають пропонуватися їм вже не на слухо-зоровій, а на слуховій основі. З цією метою вчитель стукає у барабан або грає на гармошці за великим екраном або ширмою і спонукає дітей вибрати потрібну іграшку. Потім він, продовжуючи відтворювати звучання, з'являється з-за екрану (ширми), оцінює правильність обраної іграшки: показує, як лялька танцює, якщо звучить гармошка, або стрибає зайчик, якщо звучить барабан.

Аналогічно проводяться ігри-вправи і з іншими парами іграшок, які звучать, наприклад: барабан (стрибає зайчик) і дудка (їде машина); металофон (літає метелик, маленька пташка) і бубон (стрибає жаба).

Надалі дитині пропонують обирати не з двох, а з трьох звучань: барабан - дудка - металофон, гармошка - бубон - дудка.

Отже, діти з порушеним слухом потребують застосування різних методів, прийомів та організаційних форм в освітньому процесі. Навіть діти з однаковим рівнем зниження слуху, однаковими індивідуальними засобами відновлення чи підсилення слухового сприймання можуть по-різному чути й сприймати звуки довкілля, у тому числі й мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Софій Н., Сварник М., Троханіс П. Права дітей з особливими освітніми потребами та рівний доступ до якісної освіти. Київ : Міжнародний фонд «Відродження», 2006. 64 с.
2. Таранченко О., Федоренко О. Концепція розвитку системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні (проект). Особлива дитина : навчання і виховання. № 1(73). 2015. 124 с.
3. Таранченко О. Діти з порушеннями слуху в інклюзивному закладі. *Дефектологія*. Особлива дитина: навчання та виховання. 2010. №4. 45 с.
4. Федоренко О. Особливості впровадження технологій спільного викладання в процес навчання учнів з порушенням слуху в різних типах освітніх закладів. *Особлива дитина : навчання та виховання*. № 4 (71). 2014. 179 с.

Ю. В. Локоть,

учитель початкових класів, учитель-дефектолог
комунального закладу «Золотоніська спеціальна школа
Черкаської обласної ради»

ГРА ЯК МЕТОД КОМПЕНСАЦІЇ ПОРУШЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Гра – це «чарівна паличка», з допомогою якої можна навчити дитину з порушеннями інтелектуального розвитку читати, писати і, головне мислити. Гра є тією універсальною формою діяльності, всередині якої, відбуваються основні зміни в психіці та особистості дитини з порушеннями інтелектуального розвитку. Гра визначає її відношення з оточуючими людьми, готує до переходу на наступний віковий етап, до нових видів діяльності.

Особливістю дидактичних ігор є те, що вони спеціально створюються і розробляються дорослими з різною педагогічною метою: сенсорного виховання, мовленнєвого розвитку, ознайомлення з довкіллям, з елементарними математичними уявленнями тощо. Дидактичні ігри можуть супроводжуватись наочним матеріалом (іграшки, предмети, речі, картинки тощо) або будуватись тільки на словесній основі. У дидактичній грі як формі навчання закладено одночасно два завдання: *навчальне (пізнавальне) та ігрове (розважальне)*. Відповідно до цього педагог водночас навчає дітей з порушеннями інтелектуального розвитку і грає разом з ними, а діти, граючись, навчаються. Пізнавальний зміст навчання виражається у певних дидактичних завданнях, що мають на меті, наприклад, сенсорне виховання і мовленнєвий розвиток дітей. Дидактична мета, прихована в ігровому завданні, стає непомітною для дитини, і засвоєння пізнавального змісту відбувається ненавмисно, а у процесі цікавих для дитини ігрових дій (ховання і пошуку, загадування і відгадування, елементів змагання у досягненні ігрового результату тощо). Основним стимулом, мотивом виконання дидактичного завдання стає не пряма вказівка педагога і бажання дітей навчитись, а природне прагнення до гри, бажання досягти ігрової мети, виграти. Саме це спонукає дітей до розумової активності, як того вимагають умови і правила гри (краще сприймати довкілля, уважніше вслуховуватися, швидше орієнтуватися на потрібну властивість, добирати і групувати предмети тощо).

ІГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Заверши речення

Дітям пропонують переписати речення і доповнити їх словом із протилежним значенням.

- У лісі ростуть дерева товсті й....
- Річки бувають глибокі й....
- Улітку дні довгі, а взимку....
- Діти оцінюють свою роботу, враховуючи каліграфію.

Утвори слово

Від поданих слів утвори нові слова з апострофом.

Дерево — дерев'яний;
солома —...;
трава —...;
горобець — гороб'ята;
голуб —...;
ластівка —
Віднови слово

На дошці написані слова з пропущеними літерами: лос_, пен_, тін_, пал_то, пал_ма.

Записати в зошит відновлені слова.

Дитячий театр

Учитель ознайомлює дітей із твором і дає завдання: показати почуте за допомогою жестів та міміки. *Наприклад:* «Ріпка» – діти намагаються передати зміст казки без слів, імітуючи рухи головних героїв, тощо.

Опорні слова

І варіант. Учитель дає ряд слів із недавно прочитаного твору. *Наприклад:* пшеничний колосок, зерно, млин, борошно, тісто, пиріжки.

Діти мають назвати твір, про який ідеться, і переказати його з використанням опорних слів.

II варіант. Діти мають прочитати твір і визначити опорні слова, за допомогою яких можна якнайповніше відтворити заданий уривок твору. *Наприклад:* після читання казки «Вовк вітом» учні випишують ряд слів – осел, вовк, віт, люди, хлоп. Виграє той, за чікими словами легко відтворити казку.

Що спочатку - то вкінці

Учитель читає уривок твору з певною подією, а діти називають ті події, що відбувалися раніше чи пізніше. Виграє команда, яка назве точний порядок подій. *Наприклад:* «Раптом бідняк побачив на узбіччі дороги дідуса. Той швидко підійшов до бідняка, спитав: «Чого ти, друже, сумний?»

Що було до того?

Що було пізніше?

Літературний музей

Учитель проводить уявну екскурсію залами музею. Кожна зала отримує назву відповідно до жанрових особливостей твору. *Наприклад:* зараз ми побуваємо в музеї, де є Зала Казок. У цій залі виставлено чарівні предмети. Здогадайтеся, кому вони належать?

Шкатулка з грошима («Про неробу Юрка, маминого синка»), яйце-райце («Яйце-райце»), перстень («Зміїв перстень»).

Машина часу

Учитель дає дітям завдання у групах. Виграє та група, яка найшвидше та найцікавіше складе найкоротший новий твір за мотивами відомого сюжету.

Наприклад: уявіть собі, що події твору та герої переносяться в інший час...

Що у творі повинно змінитися?

Що може залишитися таким самим?

Які події стануть неможливими?

Намалюй карту

Учитель читає художній твір, після чого діти діляться на групи і отримують завдання – намалювати карту-схему подій. Виграє група, яка найкраще складе карту твору. *Наприклад:* намалювати карту до казки «Колобок». Кольором позначити характери персонажів.

Пригадай заголовок

Учитель пропонує назвати твори художньої літератури, в заголовках яких є розділові знаки.

Наприклад:

Кома (Будь обережна, Марійко).

Три крапки (Не те літо, після війни...).

Лапки («Не хочу багатства»).

Дефіс (Лисичка-кума).

Знак питання (Як павуки подорожують?).

Знак оклику (Україно!).

Завдання після гри: згадавши заголовок, учень повинен сказати, що він розкриває, про що розповідає автор чи про що він хотів сказати своїм твором.

Вилучи зайву літеру

Один школяр пригадує словникові слова і записує їх у стовпчик, використовуючи зайві літери. Другий — закреслює олівцем літери, що він вважає зайвими, та перевіряє правильність записаних слів за орфографічним словником.

Назвіть сусідів

Діти мають назвати сусідів звука [а] в таких словах: басейн, плащ, залізо, упав, комахи, каже, драбина, жайвір, малий, гай...

Вередливий звук

Жив собі звук у словах, проте завередував і втік. Потрібно його ввіймати і поставити на місце. *(Наприклад:* звук [к]; -іт, -аштан, -віти, -рокодил.)

Відлуння

Учитель називає слова, а діти хором повторюють останній склад. *(Наприклад:* ромашка — ка, книга — га, ліс — ліс.)

Утвори нове слово

На початку або в кінці слова діти повинні додати літеру, щоб утворилося нове слово.

Луг — плуг; риба — рибак;

коса — косар; мак — смак.

Переплутанка

діти мають скласти правильно слова і записати. *(наприклад:* ронаво — ворона.)

лібка — еосл — єазць —

овкв — авод — рооска —

Схованка

Які інші слова заховалися в цих словах? *(Наприклад:* ялинка — лин; яблуко — лук.)

Клітинка — трактор — ведмідь — ...

Щедрівка — пиріг — листок — ...

ІГРИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Потяг

Учитель по черзі викликає до дошки учнів. Кожен з них, виконуючи роль вагона, називає свій номер. Перший викликаний учень говорить: «я — перший вагон». Другий учень виконує роль другого вагона, він називає свій порядковий номер і т.д. Потім діти повертаються в другу сторону — останній вагон стає першим. Діти називають свої порядкові номери справа наліво.

Будь уважний

1. Скільки лапок у вовків? (4)
2. Скільки в мишки є хвостів?(1)
3. Скільки вушок у зайців?(2)
4. Скільки пальців на руці?(5)
5. Скільки крил є у лисиці?(ніскільки)
6. Скільки в теремі криниць? (ніскільки)
7. Скільки жаб літає в небі? (ніскільки)

8. Скільки хвостиків у тебе? (жарт)

Що змінилось?

Учитель ставить на столі 5 іграшок: заєць, ведмідь, вовк, лисиця, їжак. Учні називають: перший — заєць, другий — ведмідь і т. д. Потім учні заплющують очі, а вчитель переставляє іграшки місцями. Учні розплющують очі і розповідають, що змінилось.

Листоноша

Учитель роздає 5 учням однакову кількість «листів» (картки із записаними прикладами). У дітей, які сидять за партами, в руках картки з номерами будинків (від 1 до 10). Кожен листоноша повинен розв'язати приклади. Відповіді збігаються з номерами будинків.

Завдання: швидко та без помилок рознести листи за призначенням.

Склади приклад

Учитель роздає дітям картки з числами. Він називає добуток множення, а діти, в яких є відповідні картки, повинні стати разом, щоб склався приклад на множення.

Лісова школа

На дошці виставляємо фігурки звірят — учнів лісової школи, під кожною фігуркою — кишеньки для карток із завданнями. Діти розв'язують приклади разом із учнями лісової школи.

У звірят вийшли такі відповіді: 14,15,18,16,21 *(картки відповідно вставлені в кишеньки)*. Діти звіряють зі своїми результатами відповіді лісових мешканців. Хто помилився? А як це могло трапитися?

З допомогою цієї гри учні набувають умінь перевіряти власну роботу, аналізувати помилки, доводити правоту.

Знайди своє дерево

Перед проведенням уроку чіпляємо таблицю з намальованими деревами, під якими записані приклади. У кожного на парті картка — відповідь до прикладів, що написані під деревом. Учень, який не помилився у розв'язуванні прикладів, знайде своє дерево. Шукаючи лише своє дерево, дитина розв'язує всі приклади.

Перевір себе

Учитель заготовляє картки, на яких записані результати множення. *Наприклад:* 16. Учитель показує картку, а учні записують приклад на множення з такою відповіддю або піднімають картки з числами 2 і 8.

Не зіб'юсь!

Учні розпочинають лічбу від 1 до 20 по одному, замість чисел, які діляться на 2, говорять «не зіб'юсь».

ІГРИ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Знайди дерево

Учитель роздає дітям листки і плоди різних дерев. По сигналу кожний підбігає до того дерева, з якого зірваний листок або плід.

Що змінилось?

Ігровий матеріал: предметні картинки. На набірному полотні виставлені предметні картинки: квіти, листки, плоди, тварини. По сигналу вчителя діти закривають очі. Ведучий забирає одну картинку. Учні називають, яку картинку ведучий забрав.

Де росте?

Учитель кидає дітям по черзі м'яч і називає рослину. Учень, який зловив м'яч, повинен відповісти, де росте — в саду, в полі, на лузі, в лісі.

Знайди пару

Дітей, що грають, ділять на 2 команди: одній роздають листки, другій -плоди. По сигналу учні стають парами так, щоб листки відповідали плодам.

Пара, що правильно утворилась, проходить через «чарівні ворота» (двоє дітей з піднятими руками вверх). Якщо завдання виконано не вірно, ворота закриваються (руки опускаються).

Які овочі потрібні для борщу?

Ігровий матеріал: натуральні овочі чи предметні картинки. Учителю пропонує дітям «зварити» до обіду борщ. Учні вибирають овочі, які потрібні для борщу. Серед овочів повинні бути і ті, які для борщу не потрібні.

Яка пора року?

Великі картинки із зображенням пір року розкладають на столі. На маленьких картинках зображенні предмети, якими користуються люди в ту чи іншу пору року, (одежа, знаряддя праці, ігровий інвентар.) Маленькі картинки роздаються дітям. Діти, які грають, повинні положити їх на картинку роздаються дітям. Діти, які грають, повинні положити їх на відповідну велику картинку. Вчитель разом з дітьми стежить за правильністю виконання. Замість предметних картинок можна використати і предмети.

ІГРИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Палітра осені

Мета: розвивати зорову пам'ять, формувати знання з кольорознавства (назви кольорів, які кольори слід змішувати, щоб отримати певний колір); удосконалювати навички роботи пензлем. **Матеріал:** картки – завдання із вказівкою, які кольори треба змішати, щоб одержати третій, навпаки: є колір, потрібно визначити, які два кольори змішали, щоб одержати даний колір. Кожний учень одержує картку – завдання, на якій він повинен виконати завдання:

1. Два прямокутники розфарбовані, наприклад, один жовтим, інший – коричневим кольором, між ними поставлений знак «+», а третій прямокутник залишається не розфарбованим. Учні змішують на палітрі два вказаних кольори, одержують третій і розфарбовують ним прямокутник.

2. Прямокутник розфарбований кольором початку осені, наприклад зеленувато – жовтим, поряд з ним – два прямокутники, з'єднанні знаком «+».

Примітка: Щоб зацікавити дітей. Можна створити ігрову ситуацію: дощем зміло кольори з деяких осінніх листочків (замість прямокутників роздати зображення листків), пропонується учням поновити їх колір.

Художник-чарівник

Мета: набуття навичок роботи з аквареллю по вогкому паперу. Вливання одного кольору фарби до іншого для отримання нового кольору.

Матеріал: два листки паперу: один простий, інший – змочений водою, вода, фарби, пензлик, склянка.

Учитель. Ми всі художники – чарівники, творимо на папері чудеса. Зараз я вам покажу, як це робиться. У мене два листки паперу. Це – звичайний папір, а цей – змочений чарівною водою. У вас на партах у склянках стоїть чарівна вода. Я беру папір, змочений чарівною водою папір повинен знаходитися в стадії висихання, пензликом малюю три пелюстки малиновою фарбою, кольори будуть розпливчастими), потім – три пелюстки фіолетовою фарбою. Бачите, як кольори впливають один на другий. Ось і вийшли чарівні квіти.

- Тепер давайте зробимо папір чарівним. Візьміть пензлик і опустіть у воду та змочіть ним папір. Покладемо пензлик, держіть руки над папером, закрийте очі і повільно рухайте і промовляйте: «Раз, два, три, папір чарівний. Дивись!». Так треба

сказати 2-3 рази. Учні повторюють чарівні слова, а папір тим часом підсихає.

Упізнай і домалюй

Мета: вправляти дітей у розвитку уваги, розвивати чуття симетрії; виявити рівень знань у виборі кольору предмета і подальшої її заштриховки.

Хід гри: на листках намальована половина якогось предмета (квітка, хатинка, ялинка...). Потрібно домалювати другу частинку малюнка і зафарбувати його.

Так чи не так?

Мета: вчити дітей у композиції картини помічати помилку, порушення цілісного поєднання кольорів.

Хід гри: у композиції картини, виконаній у холодній гамі, вводиться яскравий колір (накладається клаптик паперу, що порушує цілісне поєднання кольорів). Діти повинні знайти помилку, визначити кольорову гаму і пояснити, чому стало некрасиво.

Граючись, діти глибше пізнають світ, набувають навичок та вмінь. Перевертлюючись у персонажів гри, вони стають сміливими і безстрашними, вольовими й кмітливими. Під час гри розвивається сила дитини, твердішою стає тіло, несхибним окомір; розвивається винахідливість та ініціатива; формуються високі моральні якості, такі як: доброта, чуйність, уміння поступитися своїми інтересами в ім'я колективу, переборювати труднощі, долати перешкоди.

Участь у грі дозволяє дитині відійти від проблем у навчанні та повсякденному житті, запобігає виникненню сумнівів й недовіри до своїх сил. Скрізь час гра добродійно впливала на формування дитячої душі, розвиток фізичних сил і духовних здібностей.

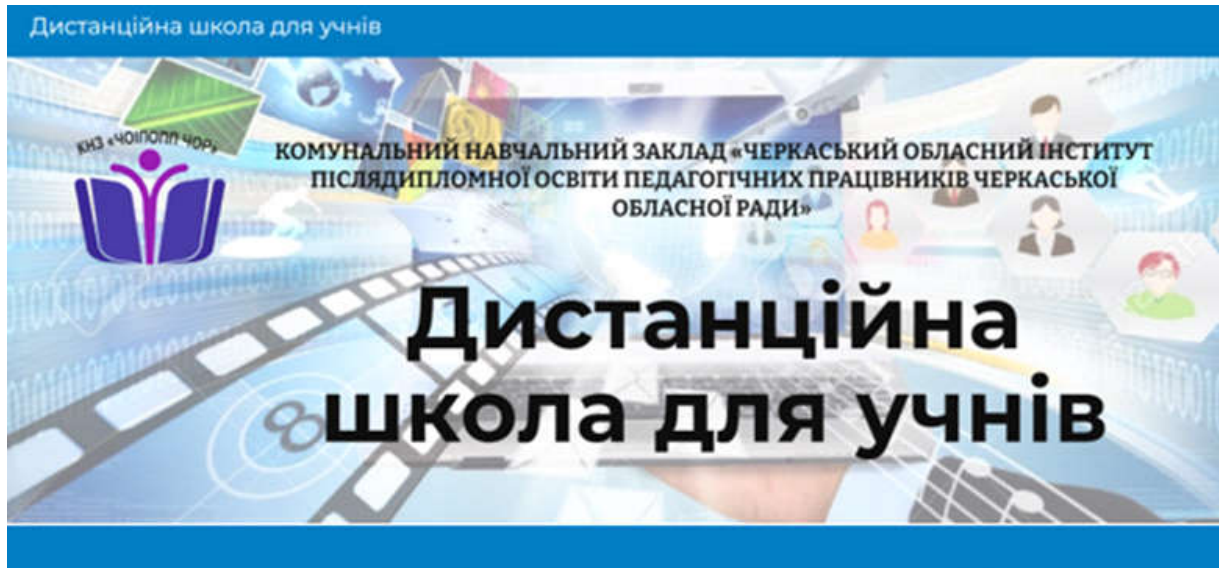
Цінність гри залежить від керівництва нею. Завдяки здібному педагогу за допомогою одних і тих же ігор можна виховувати різні моральні й фізичні якості. Під час організації та проведення дидактичних та рухливих ігор потрібно враховувати спрямованість на досягнення виховних, освітніх та оздоровчих результатів. Роль вчителя в цьому процесі важко переоцінити: він повинен бути не лише організатором гри, а й вихователем дітей під час її проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Засенко В. Сучасна система освіти осіб з вадами слуху: стан, проблеми, перспективи /Збірник матеріалів І Всеукраїнської конференції з історії навчання глухих в Україні. Київ : Українське товариство глухих, 2001.228 с.
2. Софій Н. Права дітей з особливими освітніми потребами та рівний доступ до якісної освіти. Київ : Міжнародний фонд «Відродження», 2006. 64 с.
3. Таранченко О., Федоренко О. Концепція розвитку системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні (проект). *Особлива дитина : навчання і виховання.* № 1(73). 2015. 124 с.
4. Колупаєва А., Таранченко О. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: навчально-методичний посібник. Київ : «АТОПО». 2010. 96 с.
5. Таранченко О. Діти з порушеннями слуху в інклюзивному закладі. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання.* 2010. №4. 5 с.
6. Федоренко О. Особливості впровадження технологій спільного викладання в процес навчання учнів з порушенням слуху в різних типах освітніх закладів. *Особлива дитина: навчання та виховання.* № 4 (71). 2014.179 с.

ДИСТАНЦІЙНА ШКОЛА ДЛЯ УЧНІВ

У процесі організації компенсаторної освіти рекомендуємо активно використовувати цифрові ресурси розміщеної на сайті нашого інституту «Дистанційної школи для учнів» (<https://sites.google.com/view/dshu/>), яка містить 10-15-хвилинні відео пояснення нового матеріалу кращими вчителями Черкаської області з усіх основних навчальних предметів. Після перегляду відео педагоги можуть організувати нестандартні, цікаві для учнів види і форми навчальної діяльності щодо подолання освітніх втрат. Ці навчальні відео можемо рекомендувати і для компенсації індивідуальних освітніх прогалин учнів.

Початкові класи

Українська мова та література

Історія України

Всесвітня історія

Англійська мова

Німецька мова

Математика

Фізика. Астрономія

Хімія

Біологія і екологія

Географія

Інформатика

КНЗ «ЧЕРКАСЬКИЙ
ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

вул. Бидгощська, 38/1
м. Черкаси
Україна 18003

тел. +380 (472) 64-21-78

e-mail: oiropp@ukr.net

сайт: <http://oiropp.ed-sp.net/>